

Uden tvivl, med stort besvær

En historie om DOF 1973-2013

Poul Erik Kandrup (red.)

Dansk Oplysnings Forbund

Uden tvivl, med stort besvær

En historie om DOF 1973-2013

© 2013 Dansk Oplysnings Forbund og Poul Erik Kandrups

Grafisk tilrettelæggelse:

Flemming Sørensen, www.fl-sorensen.dk

Bogen er sat med Palatino og Arial

1. udgave, 1. oplag 2013

ISBN 978-87-996148-0-6

Tryk: NOFOPRINT, Helsingør

“Uden tvivl, med stort besvær” har vi kaldt historien om DOF i 40 år, 1973-2013. Og hvorfor nu det? Grundlæggerne og deres efterfølgere var ikke i tvivl om, at det kunne lade sig gøre, altså at skabe en organisation af frie, uafhængige aftenskoler, men besværligt blev det. Måske fordi det lige så meget var omstændighederne, “udviklingen”, “systemet”, staten, der tilskyndede alle disse frie skoler til at lade sig organisere – som det var noget, skolerne umiddelbart selv ønskede. Men de blev belønnet, hvis de gjorde det, og mistede intet af deres selvstændighed. Så hvorfor ikke? Det var dog i perioder lidt besværligt at få skolerne med. Senere gik det så godt, at der blev talt om at begrænse medlemstilgangen. Det blev ved snakken. Vi synes, det er lykkedes at skabe en organisation, og vi vover at tro, at ingen af skolerne i dag kunne forestille sig, at der ikke var et DOF. Trods tvivl og stort besvær, som digteren Jens Rosendahl skriver, godt nok om noget helt andet, men alligevel. Ham skal vi vende tilbage til.

Alle rettigheder forbeholdes.

Fotografisk, mekanisk eller anden gengivelse af denne bog eller dele heraf er forbudt uden skriftlig tilladelse ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Institutioner, der har indgået aftale med Copydan, kan kopiere inden for de rammer, der er nævnt i aftalen.

Dansk Oplysnings Forbund 1973-2013

Indholdsfortegnelse

Forord: Kan vi forhindre “den fede dame” i at begynde at synge?	4
DOF’s historie, 1973 – 2013	
Sådan begyndte det. Forudsætning og ide	6
Samtale med Asger Baunsbak-Jensen	38
Samtale med Ole Vig Jensen	41
Samtale med Steffen Hartje	45
Samtale med Ingolf Christensen	49
Dette lovforslag er det største tilbageskridt i folkeoplysningens historie	53
Aftenskolens lærere	60
- Har lærerne da ikke en faglig organisation?	71
- DOF spørger Uddannelsesforbundet	73
DOF portrætter	75
Hvem er DOF’s medlemmer?	76
DOF-identitet – eller hvad er DOF for en størrelse?	114
DOF og folkesundheden	119
DOF og internationale kontakter	127
Undervisningsministeriet	131
DOF’s hædersbevisninger	134
DOF-bladet	138
Efterord	140
Medlemsoversigt	142
Bibliografi	150

Kan vi forhindre ”den fede dame” i at begynde at synge...

DOF, DANSK OPLYSNINGS FORBUND, er talerør for en mere end 100-årig folkelig aftenskolebevægelse. Så gammel er DOF ikke som organisation, faktisk bliver DOF bare 40 år i 2013. Men vi vil gerne benytte de 40 år som anledning til at sætte fokus på aftenskolen, fordi vi mener, den er truet. I 1996 var der ca. 1.465.000 voksne, der deltog i samtlige aftenskoler tilbud, i 2001 ca. lige så mange, men fra 2003 gik det galt, og i 2008 var der mindre end 700.000, i henhold til Undervisningsministeriets statistik – altså har aftenskolen på kun 6 år mistet mere end halvdelen af sine deltagere. Det afspejles også i de kommunale udgifter til aftenskolerne, som i samme periode, 2002 til 2008, er faldet med 36%; og så er der tilmed ikke et eneste år, hvor tilskuddet ikke har været ringere end året før. I 2012 kan nedgangen beregnes til 45%. Fortsætter nedgangen med samme takt, kan vi om føje år kalde "den fede dame" ind på scenen for at synge den store arie. Aftenskolen lukker og slukker.

HELT SÅ GALT går det nok ikke, men vi står måske bedre over for de kommende udfordringer, hvis vi også husker, hvor vi kommer fra. Så vi benytter den gode anledning, et jubilæum er, til at se på os selv som organisation og forum for vore medlemmer, til at få et perspektiv på de seneste 40-års meget turbulente historie i aftenskolen. Og selv om det er for at bruge historien i det videre arbejde, så har fortællingen da også værdi i sig selv – ikke mindst for de mange, der var med. Det kunne let blive en lovsang om de gode gamle dage med et urealistisk ønske om at skruer tiden tilbage.

Den slags kan ikke bruges til så meget, og så alligevel er der måske noget af det forgangne, man burde genoverveje. De skader, der er sket, er først og fremmest menneskeskabte, men teknologi og "tidsånd" har også spillet med. Det forunderlige er jo imidlertid, at der er masser af aftenskoleundervisning i Danmark, blot i mindre og mindre grad i aftenskolerne! At sejre ad helvede til, kalder man fænomenet. Er vi nu alle sammen også tjent med det?

Den i 2012 nyudnævnte kulturminister Marianne Jelved (R) – som også er folkeoplysningens minister – gav os lidt ekstra mod på at se på det forgangne som noget stadig brugbart, da hun udtalte, at vi måske er gået for langt med markedsgørelsen af hele kultur- og uddannelsesområdet, og at der er noget, vi bør genoverveje. I Grundtvigs land.

SOM I ALLE gode historier er der også både helte og skurke; til sidstnævnte hører ikke de "politiske" oplysningsforbund, men der bliver ikke så få steder givet udtryk for en vis fortrydelse over for deres modvilje – eller værre – over for DOF i de første år. Bitterheden er forståelig, men man bør nok huske, at flere af oplysningsforbundene var

fanget i deres egen forældede retorik om, at man i 4-parti-Danmark med de 4 partiavisser i hver by delte sig efter anskuelser, og at der i oplysningsarbejdet ikke var behov for eller plads til et ikke-holdningspræget eller ikke-idebåret oplysningsarbejde. Ak, hvilken tidslomme, de dog levede i, med et billede af Danmark som ikke mere fandtes, og hvilken ligegyldighed – eller blot uvidenhed – de viste over for det folkelige oplysningsarbejdes historie i Danmark.

Den slags ved man en del mere om i DOF, med medlemmer, der var godt i gang med arbejdet, adskillige år før det første politiske oplysningsforbund blev grundlagt. Og vi peger ikke fingre ad de politiske oplysningsforbund, selv om de i dag ofte synes at have det lidt svært med deres politiske baggrund. Lidt overraskende er vi på nogle – men ikke alle – kommet lidt tættere på hinanden, alle oplysningsforbundene, men det er ikke DOF, der har flyttet sig. Det er der jo ingen grund til, når man står et godt sted!

DER EN INSIDER, der har været med i organisationen i en del år, der har skrevet store dele af denne bog – med alle de risici, det indebærer. Når man er så tæt på og kender de mange mindre historier, kan man så også få øje på de større? En fordel burde være, at alle arkiver – de er nu ikke så mange – har været åbne.

Bogen bringer samtaler med centralt placerede politikere og embedsmænd, samt en fhv. og den nuværende landsformand for DOF. Dem vil vi gerne takke. Vi takker også de mange skoler og de mange lærere, der har bidraget til dette jubilæumsskrift; det er også først og fremmest dem, vi har skrevet for, alle DOF's medlemsskoler, deres bestyrelser og lærere og andre, der står DOF og skolerne nær. Men andre er da velkomne til at kikke med.

Bogen er tænkt som en sammenhængende historie, men man kan alligevel blade i den og læse, hvad man har lyst og forhåbentlig forstå det – uden at læse det hele. Vi beder om forståelse for, at der af den grund er visse overlapninger, og nogle gentagelser.

DET ER DOF's landsstyrelse, der har besluttet at udsende dette jubilæumsskrift. Den nærmere disponering af indholdet er godkendt af forretningsudvalget, som overdrog selve skriveopgaven til Poul Erik Kandrup, leder af DOF Helsingør Aftenskole og DOF's næstformand.

*København april 2013
Ingolf Christensen, formand
Karin Lukowski, Kim Pedersen*

DOF's historie, 1973-2013

Sådan begyndte det Forudsætning og idé

DOF BLEV FORMELT stiftet i efteråret 1973. Det havde krævet et tilløb på 3 år, for ideen var klar allerede i 1970.

Historien om de første år er fortalt i DOF's 25-års jubilæumsskrift fra 1998, hvor vi har den fra "hestens egen mund", altså fra stifteren Benjamin Blomgren. Og det er samme beretning, der trækkes på i de indledende ord om de første år. Vi har gode grunde til at fæstne lid til denne beretning, for det er jo først og fremmest en helt almindelig historie om at danne en forening; der kan ikke være så meget at skjule. Og var der endelig lidt hidtil skjult dynamit, så blev det til vådt krudt, da den københavnske oversvømmelse i 2011 ramte DOF's kælder i Løngangstræde, og dermed, ak og ve, også Benjamin Blomgrens arkiv.

Vi skruer tiden tilbage til 1968 for at få den rette optakt:

Da fritidsloven blev vedtaget i 1968, var der mere end 2500 aftenskoler i Danmark. Ca. 1/3 af dem var tilknyttet de såkaldt politiske oplysningsforbund, de andre var enten helt private og uafhængige, tilknyttet andre organisationer, eller kommunale skoler. Fritidsloven anerkendte de landsdækkende organisationer som samarbejdspartnere og gav dem endog flere økonomiske privilegier. De uafhængige skolars fremtid var ikke umiddelbart truet, men kunne måske forekomme lidt uafklaret; de kommunale aftenskolers fremtid var betydelig mere usikker; man havde allerede set de første lukninger. Hvorfor ikke forsøge at stable en ny organisation, et nyt oplysningsforbund, på benene, for at gøre fremtiden mere sikker for alle disse skoler, for at blive anerkendt som samtalepartner om fremtiden og for at få adgang til de samme økonomiske privilegier som de andre landsdækkende organisationer. I forenings-Danmark var det vel en oplagt idé?

Det syntes i hvert fald forstander Benjamin Blomgren fra den pri-

vate Lyngby-Tårnbæk Aftenskole, som havde drøftet sagen med en lille håndfuld kolleger fra andre aftenskoler. I foråret 1970 præsenterede de initiativet for offentligheden via pressemeddelelser, som nåede dagbladene såvel som Danmarks Radio.

BENJAMIN BLOMGREN vidste af bitter erfaring, hvad de kommunale aftenskoler kunne risikere, for han blev direkte involveret i den såkaldte "aftenskolekrig", som blev indledt med aftenskoleloven af 1954. Her blev det bestemt, at de private aftenskoler og oplysningsforbund skulle have fortrinsret frem for de kommunale aftenskoler. På det tidspunkt havde de 4 "gamle partier" hver fået etableret deres "egne" oplysningsforbund og følte sig stærke nok – og berettiget til! – at overtage den kommunale aftenskoleundervisning.

Socialdemokratiet – og fagbevægelsen – var de første med Arbejdernes Oplysnings Forbund (AOF) fra 1924, siden fulgte Venstre og tilknyttede organisationer i 1945 med Liberalt Oplysnings Forbund (LOF), Det konservative Folkeparti med Folkeligt Oplysnings Forbund (FOF) i 1947 og endelig Det radikale Venstre m.fl. med Frit Oplysningsforbund (FO) fra 1952. I 1976 fik så også SF sit oplysningsforbund (SFOF), men hermed er det vist også slut med oplysningsforbund dannet af de politiske partier.

En lovændring i 1960 skærpede ikke tonen over for kommunale initiativer på aftenskoleområdet, men ikke desto mindre besluttede Lyngby-Tårnbæk kommune i 1962 at nedlægge den forholdsvis store og efter det oplyste velfungerende kommunale aftenskole og dermed afskedige Benjamin Blomgren og alle skolens lærere. Det konservative flertal i kommunen blev efter Benjamin Blomgrens oplysninger bakket op af... FOF! Formålet med denne disposition skulle være besparelser.

Helt som kommunalbestyrelsens flertal havde forestillet sig det, kom det imidlertid ikke til at gå. Skolen blev godt nok lukket, men opstod kort efter igen, nu som privat aftenskole, med samme navn, bortset fra det kommunale, med samme leder, nu privat ansat, med de fleste af lærerne, der rykkede med over i privatiseringen og med en meget stor del af de elever, der plejede at gøre brug af skolens tilbud. Der skal nok have været dem, der ikke engang lagde mærke til forandringen. Og da udgifterne til aftenskolen, både den kommunale og de private skoler, delvis skulle dækkes af kommunen, opnåede man i hvert fald ikke den besparelse, en lukket skole ellers kunne have givet.

SELVFLØGELIG HAR DET givet den nye private skole og lederen Benjamin Blomgren både glæde og stolthed over at vinde over "systemet" og videreføre skolen. Og også kræfter og overskud til at føre an i nye redningsaktioner, da han blev primus motor i oprettelsen af oplysningsforbundet DOF. Men i første omgang, i 1962, reddede man denne kommunale aftenskole ved at gøre den til en privat aftenskole og anviste hermed en model til efterfølgelse for andre skoler, som siden blev udsat for samme "medicin".

Lyngby-Tårnbæk aftenskole indgår dermed i en god dansk tradition for, at hvor det offentlige nedlægger en skole, kan private træde til, og med den fornødne styrke og ildhu kan en friskole – eller en privat aftenskole – træde i stedet for. Hvor "god" denne tradition så er ud fra en snæver økonomisk betragtning, er løbende til debat, men i det folkeoplysende arbejde er der i øvrigt en anden god tradition for at afvise alt for kortsigtede økonomiske betragtninger, også fordi anden erfaring viser, at økonomi er mere kompliceret end umiddelbare besparelser.

BENJAMIN BLOMGREN – og "de medsammensvorne" – var meget bevidst om, at man både skulle formulere sig præcist – og forsigtigt. Til "Aften- og Ungdomsskolen", Dansk Aften- og Ungdomsskolefor- enings indflydelsesrige blad, udtalte han sig i foråret 1970 således:

"DOF skal alene tjene folkeoplysende og undervisningsmæssige formål og er uden tilknytning til noget politisk parti." Det fremgik, at man havde skrevet til samtlige amtskonsulenter for fritidsundervisningen og anmodet om at få tilsendt lister over skoler, der ikke var tilknyttet et oplysningsforbud. Fra de første 7 amter var der allerede indkommet lister med mere end 600 skoler. Selvfølgelig var man klar over, at dette kunne betragtes som en udfordring over for de "politiske" oplysningsforbund, hvor legitimt det end var at stifte en ny forening, hvorfor Blomgren da også føjede til: "(Vi ønsker ikke) at konkurrere med de eksisterende forbund for konkurrencens skyld, men vi vil ikke forskelsbehandles."

I en samtale med Dagbladet d. 18. april 1970 var Blomgren lidt mere skarp i mælet: DOF er ikke nogen idé, men et samarbejde mellem de upolitiske skoler. "De store politisk orienterede forbund vil efterhånden opsluge de små, hvis de kan komme til det.. ..og lægge deres klamme hånd på ting, der ellers var positive fremskridt" Og så føjede han det meget principielle synspunkt til: ". "Jeg synes, det er usmageligt at sammenblande partipolitik og undervisning".

Så var ideen bag oplysningsforbundet præsenteret og ballet åbnet, men det blev nu ingenlunde så let at komme i gang, og der mærkes en vis skuffelse hos initiativtagerne over, at det skulle vise sig så svært. Ved det første orienterende møde i februar 1970 var 6 interesserede dukket op. Al begyndelse er svær. Men da man indkaldte til det stiftende møde d. 25. april, var man, trods den ovenfor omtalte mediebevågenhed, alligevel for få til at danne en formel forening.

Benjamin Blomgren
– Lad de 1000 blomster blomstre,
sagde Benjamin Blomgren – efter
Mao Tse Tung.

Det valgte man imidlertid at se stort på. Overbevist om, at man havde en god – og retfærdig – sag, begyndte man med en vis fræk dristighed at meddele sig til omverdenen, d.e. først og fremmest til undervisningsministeriet og undervisningsminister Helge Larsen (R), som ønskede held og lykke. DOF var en realitet, blot havde man formelt set ingen medlemmer!

Hvem var de så, de første initiativtagere, udover Benjamin Blomgren? De betegnede sig selv som en selvbestaltet arbejdsgruppe; de var alle aftenskoleledere og havde utvivlsomt flere motiver til at ønske at skabe en ny organisation for aftenskoler. Men det var, som nævnt ovenfor, ikke mindst usikkerheden omkring de små skolers og de kommunale skolers fremtid, samt usikkerhed – utilfredshed – m.h.t. arbejdsvilkårene for aftenskolernes ledere. Alt det skulle i sig selv være motiver nok til at søge at finde sammen i et fællesskab. Og det forsøgte man så: Det var lederen af Randers Aftenskole, Jørn Primby, lederen af den Rosing-Ræderske Aftenskole i Horsens, Ib Carlsen, lederen af Roskilde Aftenskole, Hans Verner Villadsen, og så Benjamin Blomgren.

Herefter lå selve foreningen stille i nogen tid, for aftenskolerne fik pludselig meget andet at tænke på. Fritidsloven, som var blevet vedtaget af folketinget i juni 1968, blev ændret allerede i 1971, hvor deltagerbetalingen for de såkaldte interessegrupper nu udvidedes til også at omfatte aftenskolens "kernefag" i den almene undervisning. Det gav røre, for hermed brød man med det gratisprincip, der havde været gældende siden 1930.

Som nævnt krævede det et tilløb på 3 år, før man ved et nyt møde i Kalundborg i oktober 1973 formelt kunne stifte, hvad man nu vovede at kalde et nyt landsdækkende oplysningsforbund. Helge Larsen var blevet afløst af Knud Heinesen (S), som igen var blevet afløst

af Ritt Bjerregaard (S) som undervisningsminister, og der var overvejelser om en helt anden tilskudsform til aftenskolerne, som yderligere kunne styrke landsorganisationerne. Dette blev dog opgivet, men uro skabte det, så nu skulle det være. 1973 blev så DOF's officielle stiftelses-år.

DEN SELVBESTALTEDE ARBEJDSGRUPPE mødte op i Kalundborg, midt imellem Randers og Lyngby-Tårnbæk, men uden nyt blod var det aldrig gået, for de var alle mere eller mindre på vej væk fra den organisation, de selv havde taget initiativ til. Ane Schmidtsdorff, der var souschef i Roskilde Aftenskole, erindrer, at Benjamin Blomgren talte varmt og engageret for den nye forening og opfordrede – med et godt Mao Tse Tung citat – til at lade de 1000 blomster blomstre.

Som nyansat konsulent i undervisningsministeriets direktorat for ungdomsundervisning, fandt han det dog ikke muligt nu at indtage et tillidshverv i "sin egen" organisation; de kommunale aftenskoleledere blandt "de medsammensvorne" havde ikke fået afklaret hjemmefra, om det gik an som kommunal embedsmand at stå i spidsen for en ny organisation; i bestyrelsen vovede de dog godt at være med som personlige medlemmer, indtil videre. Og således gik det til, at Ane Schmidtsdorff til sin egen store overraskelse blev bragt i forslag som formand. Denne rene herre-klub af bekymrede, men også engagerede aftenskoleledere fik med Ane Schmidtsdorff ikke alene sin første formand, men også sin første kvindelige formand. Ane Schmidtsdorff havde selv en anelse om, at hun skulle være en slags stråmand, indtil "mændene" havde afklaret deres situation, men hun påtog sig ikke desto mindre rollen og opsøgte også, sammen med andre fra styrelsen, den nye undervisningsminister Tove Nielsen (V) i en torsdags-træffetid. "Ikke at vi fik noget ud

Lov om fritidsundervisning m.v.

Som det sidste store lovkompleks i det man har kaldt velfærdsstatens guldalder, som sluttede ved udgangen af 1960'erne, vedtog man i 1968 lov om fritidsundervisning m.v. med ikrafttræden pr. 1.8. 1969.

Det var et stort, bredt lovkompleks, som omfattede endog meget store dele af hele ungdoms- og voksenundervisningsområdet. Til grund for lovgivningen lå en grundigt gennemarbejdet og eksemplarisk velskrevet betænkning, "aftenskolen blå betænkning", som den også blev kaldt med henvisning til folkeskolens berømte blå betænkning fra 1960.

Den 35 personer store såkaldt udvidede aftenskolekommission havde afleveret den allerede i 1965, men folketingsvalg havde forsinket lovgivning. Kommissionen repræsenterede landets ypperste sagkundskab på det folkeoplysende område og arbejdede både i den samlede kommission og en række underudvalg.

Blandt kommissionens medlemmer, sent i forløbet, var den senere landsformand for DOF, daværende kontorchef i FOF, Nils Aundal.

I betænkningen vedstod man arv og gæld over for almueskoleloven af 1814. Man konstaterede, at frihed og frivillighed har præget aftenskolerne i halvandet århundrede, og *aftenskoleudvalget ønsker enstemmigt at bevare dette princip uændret i den kommende lovgivning* (således fremhævet i betænkningen, red.).

Foruden den velkendte almene aftenskoleundervisning blev der nu åbnet mulighed for at tilbyde prøveforberedende undervisning, indvandrerundervisning og specialundervisning. Nye undervisningsformer var studiekredsen (som var velkendt hos AOF), og interessegrupperne omkring de hobbybetonede fag.

Loven opnåede næsten ikonisk status, og nogen – ingen kan rigtigt finde ud af, hvem det var – fik hurtigt påhæftet loven det prædikat, som stadig huskes, og som blev brugt af såvel politikere som brugere: "Verdens bedste fritidslov".

Alene ordet fritidslov, som varslede et samfund med bedre økonomi, mere overskud og masser af fritid, der nu skulle udnyttes optimalt, havde stor symbolværdi. Også i 1968. Men den oprindelige konstruktion holdt ikke længe; allerede 2 år efter lovens vedtagelse, under VKR-regeringen, brød man med det gratisprincip, der hidtil havde været gældende i aftenskolen siden 1814 og formelt lovfæstet siden 1930.

I 1978 blev den prøveforberedende undervisning udskilt af fritidsloven og lagt under amterne og siden kendt som VUC; i 1980 blev den kompenserende specialundervisning udlagt til amterne, dog med mulighed for overenskomst med aftenskolen, og endelig i 1986 blev indvandrerundervisningen udskilt fra fritidsundervisningen og fik sit eget lovgrundlag.

Da lov om støtte til folkeoplysning d. 1. 1. 1991 afløste fritidsloven, havde den virket i næsten 21½ år. Der var få, der græd, da loven fik sin afløser, tværtimod blev der skrevet hånevers om det bureaukratiske uhyre, loven nu blev opfattet som, med et kontrolapparat, der lignede mistillid. Der var opbygget et omfattende regelværk, baseret på ministeriets principielle afgørelser om små og lidt større sager, som også i de første år skulle vise sig at blive en tung byrde for DOF's lidt urutinerede konsulenter at hitte rede i.

Men fritidsloven må ses med den tids øjne; den blev også en overvældende succes, også målt i antallet af deltagere. Og "verdens bedste fritidslov", det bliver man nu alligevel ikke kaldt helt uden grund!

Blev der i øvrigt så meget mere fritid i den periode? Jo, arbejdstiden blev sat ned, ferien forlænget, men kvinderne kom på arbejdsmarkedet, så samlet set blev der i hvert fald også arbejdet mere i familierne. ■

af det", har hun berettet, "men så havde vi da vist flaget". Officiel adresse fik man hos Hans Juul Christensen, leder af den store Københavns Kommunale Aftenskole (KKA), og medlem af den første bestyrelse. Blandt de fremmødte i Kalundborg var i øvrigt også Pårup Aftenskoles leder, Anne Kryger, som senere – hele 2 gange - skulle blive organisationens landsformand.

Selvfølgelig var det en usikker konstruktion og for Ane Schmidtsdorff ikke særlig tilfredsstillende at være "stand-in", så allerede året efter meddelte hun, at hun ønskede at trække sig for at koncentrere sig om arbejdet med den nye Roskilde Aftenskole. Ane Schmidtsdorff vendte siden tilbage til hovedstyrelsen i 1990'erne. Samme år trak lederen af KKA, Hans Juul Christensen sig ud af bestyrelsen.

Dengang så meget endnu så usikkert ud, og megen trampen kunne man ej heller levere med 16 medlemmer, inklusive de personlige medlemmer. Men nu var man i hvert fald kommet i gang.

De første år

Foreninger er der som bekendt masser af i Danmark, og det er en kilde til forundring for især folk fra det gamle Østeuropa, hvor let det er at stifte en forening her. Der kræves ingen tilladelse fra den lokale politimester, og landets overkommelige størrelse gør det ikke svært at præsentere foreningen som en landsforening. Skulle man også gøre krav på at være en organisation, kræves lidt mere. Forfatteren Tage Skou-Hansen har i nogle betragtninger over det "folkelige fællesskab" skrevet, at en organisation begynder med et sekretariat, hvor beskedent det end måtte være, og en ansat medarbejder. Eller "foden under eget bord", som Folkevirkes mangeårige konsulent Edith Loiborg yndede at udtrykke det.

Det skulle vise sig at blive svært for DOF at opfylde begge disse 2

betingelser i de første år. DOF's senere administrationschef Hanne Andersen har betegnet perioden fra 1973 til 1991 som DOF's for- eningsår, og først da DOF i 1991 modtager en check fra undervisningsministeriet på 2.3 mio. kr. til organisationsarbejde, bliver DOF en egentlig... organisation. Og skal man bruge den brede pensel, er det nok en meget god afgrænsning. Men ambitionen var nu klar nok fra begyndelsen. Man ville være et oplysningsforbund, en organisation, på linje med de andre oplysningsforbund, ikke magen til, men i hvert fald med de samme privilegier.

Det lykkedes allerede i 1975 at ansætte en medarbejder til at varetage det organisatoriske arbejde, men sekretariatet lå i denne næsten 20-årige periode enten hos en medlemsskole eller på den private bopæl.

Den organisatoriske ramme

Det lå i DOF's "skabelseshistorie", at formålet var at oprette en organisation for alle de skoler, der stod uden for de partipolitisk tilknyttede oplysningsforbund eller var organiseret på anden måde, dog uden at kunne opnå de fordele, der var til rådighed for de landsdækkende organisationer. Hensigten skulle være at bidrage til at sikre disse skolers videre udvikling, i værste fald overlevelse, samt yde dem øvrig foreningsservice, tilbud om efteruddannelse osv.

Det idemæssige, eller, om man vil, det ideologiske udgangspunkt, var, at organisationen skulle være uden tilknytning til et politisk parti, hvilket også fremgik af vedtægterne, men anden idémæssig eller religiøs tilknytning var der formelt intet til hinder for. Der er således flere skoler, der har tilknytning til folkekirken. Ligeledes, i henhold til vedtægterne, skulle formålet være at støtte og medvirke ved udbredelsen af folkeoplysning i de tilrettelæggelsesformer, som

omfattes af lov om fritidsundervisning m.v. og dermed beslægtet virksomhed.

Som medlemmer ville man optage skoler og kurser, der virker inden for området, og altså uden politisk tilknytning. Medlemskab var også åbent for enkeltpersoner, som virker i det folkeoplysende arbejde. Dette personlige medlemskab åbnede, som anført ovenfor, op for tilknytning til mange kommunale skoler, hvis ledere ikke var i stand til at få kommunal tilslutning til at indmelde skolen, men som godt ville være med i fællesskabet under delvis private former. Nils Aundal, som i jubilæumsskriftet fra 1998 har skrevet om de første 25 år, kunne af regnskaberne se, at flere af de kommunale skoler ikke betalte kontingent, men i stedet for havde leveret naturalier – uden at gå nærmere ind på, hvad det har kunnet være.

Men sammenblandingen af et skolemedlemskab med et kontingent baseret på skolestørrelse, og et personligt medlemskab med minimumskontingent var ikke alene problematisk, men kunne også misbruges. Det var jo billigere at tegne et personligt medlemskab end at melde hele skolen ind. Da man i 1978 ændrede vedtægterne på dette punkt, fastholdt man muligheden for personligt medlemskab, men alene for personer, der ikke samtidig bestred et hverv som skoleleder. Man fornemmer her en begyndende utilfredshed med, at det var lederne af de store skoler, der førte ordet, mens det var de små skoler, der betalte kontingentet. Senere forsvandt muligheden for personlig medlemskab helt ud af DOF's vedtægter, og skønt der senere blev anført gode argumenter for at give f.eks. pensionerede kolleger eller særlige ressourcepersoner adgang til at være med i DOF, så har det efterfølgende ikke været muligt at ændre vedtægterne på dette punkt. Det er, som om organisationen "husker" de problemer, personligt medlemskab gav.

Forbundets øverste myndighed var den årlige generalforsamling. Her valgtes formand for en 2-årig periode samt 4 hovedstyrelsesmedlemmer, også for en 2-årig periode, samt 2 suppleanter. Det var således en ganske lille hovedbestyrelse, som blev kastet ud i en lang række meget krævende opgaver, og så tilmed de første år uden et egentligt sekretariat til at løse de administrative opgaver.

Økonomi og virksomhed

De eneste midler, man direkte havde til rådighed, var medlemmernes kontingentindbetalinger. I månederne efter den formelle stiftelse nåede man op på 25 medlemmer, som i det første regnskabsår repræsenterede en samlet kontingentindbetaling på kr. 5.725. En meget væsentlig opgave var derfor at øge medlemstilgangen. Samtidig var man meget bevidst om, at skulle man nå væsentligt ud over skaren af "troende", måtte man være i stand til at levere konkrete eksempler på fordele ved at melde sig ind.

Og her gav fritidsloven en oplagt mulighed for, at en landsorganisation kunne markere sig, nemlig ved indtægtsdækket virksomhed med statstilskud.

Der er rundt omkring i denne bog henvist til flere af hovedprincipperne i lov om fritidsundervisning m.v. hvoraf det fremgår, at man i lovgivningen både havde tænkt stort og bredt, men samtidig fastholdt en detailstyring og kvalitetskontrol, som senere generationer i det folkeoplysende arbejde nok har svært ved at forstå. Alle undervisningshold skulle godkendes af de kommunale myndigheder, i flere tilfælde af flere myndigheder, alle hold skulle have udarbejdet undervisningsplaner, og alle hold måtte acceptere, at der kunne komme tilsynsbesøg. De såkaldte galoche-tællere skulle sikre, at det fornødne antal deltagere var til stede. Men inden man overho-

Dronning Margrethe II og DOF

Nej, det er ikke noget særlig kongeligt ved DOF, og et skæbnefællesskab vil vi ej heller tale om, men et vist fællesskab deler DOF alligevel med Dronningen. Et tidsfællesskab. Dronningen tiltrådte sin embedsperiode i 1972, DOF begyndte i 1973 og en gennemgang af Dronningens nytårstaler m.v. fra perioden, giver også et billede af visse omstændigheder omkring DOF's første 40 år. Vi har placeret udvalgte Dronninge-udsagn rundt omkring i denne bog og sender en venlig tak til forfatteren Jens Andersen, som har samlet 350 Dronning Margrethe-citater i sin bog "Om man så må sige", Lindhardt og Ringhof, 2012.

vedet kunne gå i gang med at planlægge, skulle lederne være godkendt med de fornødne faglige kvalifikationer og lærerne skulle tilsvarende godkendes, efter en vurdering af de pågældendes faglige og pædagogiske kvalifikationer. Her kommer så den undervisningsministerielle ansvarlighed – omsorg, tør man næsten sige - ind i billedet. For havde ledere og lærere ikke de fornødne kvalifikationer, måtte man jo give dem en mulighed for at erhverve dem.

Fritidslovens kapitel X, uddannelse af ledere og lærere, § 101, fastsætter, at der til uddannelse af ledere og lærere inden for fritidsundervisning for voksne kan ydes statstilskud efter regler, der fastsættes af undervisningsministeren. Der blev hvert år afsat et beløb på finansloven til fordeling mellem landsforbundene og institutioner, der kunne udbyde denne uddannelsesvirksomhed. Der kunne opkræves deltagerbetaling, og honorarerne til underviserne m.v. blev fastsat af undervisningsministeriet ved årlige cirkulærer. En fast norm for de pædagogiske uddannelser blev aldrig fastlagt, kravet var blot, at lærerne havde "de fornødne pædagogiske kvalifikationer". Der blev udbudt almen-pædagogiske grundkurser (AVG-kurser) af indtil 160 timers varighed, andre udbydere mente, det kunne klares på den halve eller endnu mindre tid. De forskellige lederuddannelser nærmede sig mere en standardisering. Disse lærer- og lederuddannelser kunne landsorganisationerne altså udbyde, med statstilskud, og med mulighed for at man satte sit eget præg på uddannelsen.

Allerede i 1974 opnåede DOF at få et tilskud på kr. 17.000 til uddannelse af lærere og ledere, og i takt med at organisationen voksede, målt i undervisningstimer, forøgedes de årlige tilskud til denne virksomhed. Hermed var skabt en ramme for en årligt tilbagevendende kursusvirksomhed, henvendt til medlemmer af DOF og

dermed også et forum til styrkelse af det rent organisatoriske arbejde. I øvrigt oprettede undervisningsministeriet også selv kurser for ledere og lærere i de første år efter fritidslovens indførelse med egne eller eksterne medarbejdere som undervisere, og der etableredes således et tæt samvirke mellem organisationerne, deres ledere og lærere på den ene side, og undervisningsministeriets faglige medarbejdere på den anden side. Undervisningsministeriet tog også initiativ til faglige konferencer om spørgsmål af større betydning for området. Vi henviser i afsnittet om DOF's sundhedspolitik til den "berømte" konference i Ellested om Psykosomatik og folkeoplysning. På samme måde var undervisningsministeriets faglige eksperter velkendte gæster på forbundenes egne kurser, herunder DOF's. Det gjaldt så sandelig også DOF's ophavsmand, nu fagkonsulent i undervisningsministeriet, Benjamin Blomgren, som var en hyppig og meget værdsat underviser på DOF's lærer- og lederkurser i specialundervisning.

Vi skal også kaste et blik på et andet for landsorganisationer så betydningsfuldt kapitel i fritidsloven, kapitel IX, om fritidskonsulenter. I henhold til § 100 kan der til landsorganisationer, der virker for fritidsundervisning for voksne ydes statstilskud til såkaldte fritidskonsulenter med op til 70% af lønnen (i den forrige lov havde det været 50%). Også denne mulighed var "de medsamsvorne" d.e. organisationens grundlæggere, meget bevidste om. Her var en mulighed for at få ansat en daglig leder af sekretariatet med et løntilskud på 70%, og havde man et passende medlemsvolumen, skulle man nok kunne klare de resterende 30% lønudgifter. Så tidligt som i 1974 søgte man undervisningsministeriet om denne mulighed. Her stiller man sig i kø og venter på ledige midler via den årlige finanslovsbevilling, og allerede i 1975 fik man bevilling til en halv konsu-

Så er vi altså forkælede?
Javist, men vi behøver ikke at
opføre os som sådan.

Dr. Margrethe II. 1982 Nytårstale

lentstilling. Således blev Bente Larsen pr. 1. september 1975 ansat som DOF's første lønnede medarbejder og samtidig flyttedes sekretariatet til hendes private adresse i Nykøbing Falster.

Konsolidering med den første faste medarbejder, eller!

Da DOF's første formand, Ane Schmidtsdorff, trak sig fra formands-hvervet efter kun 1 år, blev hun afløst af en anden kvinde, Anne Kryger Larsen, leder af Pårup Aftenskole i Odense. Men allerede 1 år efter måtte hun af private grunde trække sig fra formandsposten og overlade hvervet til næstformanden Gudmund Thomassen, Rødovre, DOF's 3. formand i løbet af kun 2 år!

Samme år, 1975, blev DOF optaget som medlem af Dansk Folkeoplysnings Samråd, de folkeoplysende organisationers fællesrepræsentation. Her kom man i selskab med de 4 politiske oplysningsforbund, alle repræsenteret i Samrådets bestyrelse og henved 25 andre landsdækkende oplysningsorganisationer. Formanden var den senere kultur- og undervisningsminister, Ole Vig Jensen, som efter udstået ministertid 23 år senere skulle blive DOF's direktør.

Undervisningsministeriets anerkendelse af DOF som oplysningsforbund fulgte umiddelbart efter stiftelsen i 1973, og blev indirekte markeret ved tildeling af midler fra den omtalte § 101- bevilling til uddannelse af lærere og ledere, den første, som nævnt, allerede i 1974. Medlemmer af DOF's første styrelser beretter om en spontan velvilje i undervisningsministeriets direktorat for ungdomsundervisning, fra 1974 direktorat for folkeoplysning. Her så man gerne en løbende kontakt til aftenskoleområdet, som gik videre end den, man havde til de politiske oplysningsforbund, som stadig kun repræsenterede ca. 1/3 af skolerne.

Nu var man blevet anerkendt af undervisningsministeriet, og også optaget som medlem af Dansk Folkeoplysnings Samråd. Men det betød ikke, at man dermed var blevet anerkendt af kollegerne i de politiske forbund. Der skulle gå 14 år, før man blev anerkendt som så ligeberettiget, at man kunne få en plads i Dansk Folkeoplysnings Samråds bestyrelse. Flere gange var man blevet afvist, og man havde endog drøftet at melde sig ud i protest. Da det endelig lykkedes at komme i bestyrelsen, havde man adskillige år før passeret både Liberalt Oplysnings Forbund (LOF) og Frit Oplysningsforbund (FO) i størrelse, målt i timetal.

Som anført begynder meget organisatorisk arbejde med at man ansætter en medarbejder og anskaffer sig et sekretariat. Den første del af opgaven var løst indtil videre; nu skulle man for alvor vise sin berettigelse ved at levere serviceydelser, samtidig med at man skulle gøre en indsats for en øget medlemstilgang. Det blev til meget lærerige, men også meget krævende år, med flere formandsskift, store økonomiske udfordringer, men også en god lejlighed til at afprøve nogle muligheder og få nogle erfaringer, som skulle vise sig meget gode at bygge på i de kommende år. Vi er i DOF's "gründerperiode".

Skoleleder Gudmund Thomassen fra Rødovre holdt kun i 2 år og måtte tvunget af omstændighederne træde tilbage. Efter en overgangsordning valgte man skoleleder Torben Honoré Schack fra Sundby Aftenskole i København, tillige skoleinspektør på Peder Lykke Skolen, til formand. Han skabte nogen stabilitet i organisationen i de lidt mere end 3 år, han påtog sig hvervet, indtil 1981, og formåede, trods et levende men heldigvis også muntert temperament, at skabe et godt klima omkring sig. Han repræsenterede DOF fint på en større international voksenundervisningskonference i Israel, men

blev ramt af cancer få år efter han havde forladt formandshvervet og fik alt for kort et liv.

Annette Bredorf fra Den kreative Aftenskole måtte træde til som fungerende formand i 1982 efter Torben Honoré Schack, inden vi når frem til det næste markante nybrud i organisationens historie. Det sker med valget af Nils Aundal som formand. Nils Aundal var leder af Hovedstadens Oplysnings Forbund (HOF), som var skabt, da han som leder af FOF København brød med landsorganisationen og lykkedes med at tage de fleste af lærerne og deltagerne med over i en ny skole, herefter HOF. Han begrundede bruddet med FOF bl.a. med, at han ikke ønskede med sin skole at blive inddraget i det Konservative Folkepartis økonomi, hvilket jo nærmest gjorde ham selvskreven som medlem af DOF. Det ville han bare ikke sådan uden videre. Han ville nu være sig selv og afviste flere indbydelser fra DOF ved at henvise til, at HOF så ville blive DOF's største skole og alt for let kom til at dominere. Måske lå der også en selverkendelse i den betragtning, for som vi hurtigt skal se, kom HOF i den grad til at "fylde" i DOF, da han endelig gav efter. Det har følgende historie: Det var lykkedes HOF at få andel i de omtalte § 101-midler; men så fik Aundal et vink om, at det ville ophøre, og så var han rede til at søge optagelse i DOF, for ad den vej at kunne få andel i § 101-midlerne. Og det viste sig at være på høje tid. DOF's økonomi var elendig, en nyansat konsulent, som skulle styrke det arbejde, Bente Larsen havde udført siden 1975, var blevet ansat under forkerte forudsætninger, så organisationen var meget nødlidende. I den situation indvilgede Nils Aundal i at lade sig vælge som formand, foreløbig for 1 år, og samtidig overtage væsentlige sekretariatsfunktioner.

Der måtte omorganiseres, og man måtte tage afsked med de 2

halvtidskonsulenter. Det var så også afslutningen på en periode, hvor de ansatte konsulenter samtidig kunne drive en skole ved siden af – en medlemsskole, naturligvis – hvilket selvsagt gav en fortsat aktuel kontakt til området, men som også skabte problematiske situationer, når de som medlemmer også havde stemmeret. Det var, som nævnt, i DOF's gründer-år, hvor nyttige erfaringer blev gjort.

Så der skulle ansættes en ny sekretariatsleder, og her traf man et heldigt og klogt valg, da man i 1982 gav opgaven til fhv. højskolelærer m.v. Herdis Mortensen. Havde hun vidst, hvor galt det stod til med økonomien, havde hun aldrig sagt ja, har hun senere oplyst, men hun gik straks i gang med opbygningen af en mere professionel organisation, dog stadig med et sekretariat på privatadressen, nu i Ejstrupholm.

Perioden 1982 – 91. På vej op igen

**Det med at holde sig i form,
det gøres bedst, når man
har travlt dagen lang.**

Dronning Margrethe II, BT, 14.1. 1982

Fra en situation, der var nær kollaps i 1982, rejste foreningen sig gradvis i de følgende 9 år, indtil man med omtalte check i hånden på 2.3 mio. kr. fra undervisningsministeriet i 1991 med god ret kunne kalde sig en organisation. Initiativrige formænd, Nils Aundal, Anne Kryger og Steffen Hartje og en snild, arbejdsom og diplomatisk konsulent og sekretariatsleder Herdis Mortensen fik atter DOF til at

Kontingentindbetaling

Kontingentet var grundlag for DOF's økonomi, og udeblev betalingen, kunne det mærkes. Det gjaldt tilsvarende de årlige ti-meindberetninger, der var grundlaget for de såkaldte § 101-tildelinger. I 1976 måtte formanden sende erindringsbrev til en glemsom skole:

Kære n.n.

Desværre ser det ud til, at jeg nødtvungent bliver nødt til at gøre opmærksom på, at vore telefonsamtaler om Jeres kontingent tilsyneladende har været helt forgæves.

Jeg ved godt, at I har vældig travlt, men jeg ved, ligesom I, at jo mere travlt man har, des mere kan man overkomme.

Sidst vi talte sammen lovede n.n. at sende pengene inden otte dage, og jeg går ud fra at vi har samme tidsregning, ellers har I i hvert fald længe mellem søndagene, og det ved (jeg) ikke passer.

Derfor sender jeg Jer et girokort, som jeg beder jer indbetale omgående, samtidig beder jeg om at I returnerer timeopgørelses-skemaet som danner grundlag for tilrettelæggelse af budgettet. Hvis I ikke som nordjyder kan klare disse to ting hurtigt, så tror jeg ikke I er rigtige nordjyder.

Med venlig hilsen,
formanden
(Thomassen)...

(Det er ikke oplyst, om brevet havde den ønskede effekt.)

For at skaffe flere midler til at løse opgaverne, satte man så kontingentet op – desværre med den konsekvens, at så begyndte skolerne at melde sig ud. Man synes ikke, man fik nok for pengene – og så var der jo hos de kommunale aftenskoler det problem med den kommunale tilladelse. Skoleleder ved Fritidsundervisningen ved Mariager kommune måtte melde skolen ud i november 1977:

Tilbagesendes til DOF, idet jeg desværre må meddele, at jeg ikke har fået nævnets opbakning til medlemskab af forbundet.

Jeg beklager det meget selv, men kan ikke i øjeblikket stille noget op. Jeg vil selv rette henvendelse, hvis et medlemskab bliver aktuelt.

Med venlig hilsen,
H. Kaalø Johansen.

Den årlige indberetning af timetal lå til grund for tildelingen af de såkaldte § 101-tilskud til læreruddannelse. Alt talte med, de 8 hold og de 468 løntimer fra Kulturelt Virke i Rødovre, og de 2066 hold og de 148.475 løntimer fra KKA. Fra sidstnævnte er det i øvrigt interessant, at mændene udgør så meget som 45% af de 32.553 deltagere, i sæson 75/76.

hænge sammen, og ikke mindst få hævet medlemstallet fra det faretruende lave 42 til mere end det 5-dobbelte. En overbevisende præstation. Det var stadig medlemskontingentet, der var afgørende for den daglige drift, og medlemsskolernes timetal, der lå til grund for tildelingen af § 101-midlerne til uddannelsesvirksomhed.

Herdis Mortensen havde fuld forståelse for, at det var en ubetinget forudsætning for at kunne holde på medlemmerne og også øge medlemstallet, at man kunne levere "varer for pengene". Omkring fritidsloven og de mere end 100 bemyndigelser til ministeren udvikledes de mange cirkulærer, som fortolkede eller afgrænsede, i nogle tilfælde åbnede for nye muligheder, og det var vigtigt for sekretariatets troværdighed, at man kunne rådgive på disse områder. Oven i dette traf direktoratet adskillige principielle afgørelser, som ligeledes var retningsgivende, og også dette var det af betydning, at sekretariatet havde kendskab til. Det lykkedes overraskende godt fra det lille en-mands kontor, og det vel at mærke i en tid uden pc'ere og e-mails, og så fra Ejstrupholm! Men telefonen var opfundet. Væk forsvandt DOF's mindre gode ry som den evige spørge-Jørgen, der forelagde selv de mindste spørgsmål til afklaring i undervisningsministeriet, og så overkom Herdis Mortensen også i en periode at redigere DOF's Aftenskolebladet.

Den politiske situation – og skæbneåret 1984

Men var også godt hjulpet af den helt særlige opmærksomhed, voksenundervisningen og det folkeoplysende arbejde fik i disse år. Tiden blev siden kendt som fattig-firserne og årene med ungdomsarbejdsløshed, men det var også en tid med en tro på, at man gennem uddannelse kunne skabe forandring. Det var ikke mindst de mange daghøjskoler, der skød op rundt om i landet, også med ud-

gangspunkt i den fleksible fritidslov, og med en helt ny type af engagerede voksenundervisere, hvoraf mange med videregående uddannelse i humaniora eller samfundsvidenskab.

Med vidt forskellig baggrund kommer flygtninge hertil, kvæstede somme tider både på sind og krop. Vi tager imod dem og er nok også lidt stolte over, at de har valgt netop vort lille paradis, men når vi ser dem stå lidt famlende over for vort livsmønster og vort sprog, så kniber det hurtigt med gæstfriheden, og skuffelsen melder sig på begge sider. Det er der også andre, der har måttet føle, nemlig gæstearbejderne og deres familier. Nu er tiderne lidt mindre gunstige, end da mange af dem kom hertil, og det går oftere hårdere ud over dem, der gennem generationer er indlevet i den danske hverdag og derfor har sværere ved at omstille sig. Så kommer vi der med vores "danske humor" og små dumsmarte bemærkninger, og så skal der ikke langt til chikane og grovere metoder. Det kan vi ikke være bekendt.

Dronning Margrethe II, BT 14.1. 1982

Og så åbnede den parlamentariske situation op for helt særlige muligheder, som det Radikale Venstres 17 mandater forstod at udnytte. Det var Poul Schlütters (K) VCQM-regering, som i de afgørende situationer, d.e. den årlige finanslov, var afhængig af de radikales stemmer. Godt nok havde den nye undervisningsminister Bertel Haarder (V) som en af sine første embedshandlinger nedlagt samtlige uddannelsesråd, inkl. uddannelsesrådet for ungdoms- og voksenundervisning – den slags havde Bertel Haarder ikke brug for – men når finansloven skulle forhandles, var der alligevel forhold, han ikke selv fik lov at bestemme. Det lykkedes det Radikale Venstre i 1984 med Ole Vig Jensen som "hovedarkitekt" at få vedtaget et 10-punkts program for udviklingen af folkeoplysning og voksenundervisning, og samme år nedsattes det lovforberedende folkeoplysningsudvalg med Ole Vig Jensen som formand, indtil han selv blev minister for området i 1988. Udvalget skulle både vurdere resultatet af det omfattende forsøgs- og udviklingsarbejde, som blev igangsat med 10-punkts-programmet, og lade erfaringerne herfra indgå i udvalgsarbejdet. Det skulle føre frem til ny lov til afløsning af fritidsloven. Og som en ekstra triumf lykkedes det også at realisere en gammel drøm fra forarbejdet til fritidsloven om etablering af et udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning. Det skete også i 1984, og det fik blandt mange andre opgaver også ansvaret for evalueringen af de mange forsøg, inden de blev præsenteret for lovudvalget. I de interne cirkler omkring undervisningsministeriet i Frederiksholms Kanal var folketingsmand Ole Vig Jensen dengang kendt som vice-ministeren.

Konstruktiv udvikling

Der var ganske mange af DOF's medlemsskoler, der bød ind på ud-

viklingsopgaverne – som man i øvrigt i fattigfirserne også havde fundet flere hundrede millioner kr. til. I DOF-bladet bragte man løbende oversigter over de gennemførte forsøgsprojekter, og det var tydeligt, at DOF-skolerne, store eller mindre, men ofte med en lang erfaring fra det folkeoplysende arbejde, formåede at placere sig fornemt i forsøgsarbejdet. Således kunne f.eks. Anne Kryger, Pårup Aftenskole, i DOF's 25-års jubilæumsberetning med stolthed fortælle, hvorledes man gennem dette forsøgsarbejde fik skabt Bolbro Brugherhus.

Allerede fra 1983 var det begyndt at se bedre ud med økonomien i DOF. Mange havde hjulpet, hvor de kunne..

Om det kursusforslag, Annette Bredorf, Den kreative skole, fremlagde i en artikel i Aftenskolebladet i 1983 havde nogen direkte effekt over for alt det onde, der havde plaget DOF, vides ikke, men meningen har helt sikkert været god nok: "Hold det onde væk med buxbom, ægteskabelige problemer kan (også) løses, ved hjælp af enebær, salvie og merian". Det burde nok kunne sætte lidt skub i køkkenhaverne. Siden synes man at være blevet lidt mere ydmyg m.h.t., hvad man dog kan udrette over for mennesker i nød, og DOF var så vist på anderledes sikker evidens-baseret grund, da man på den anden side årtusindskiftet udbød kurser i "stress af med have-motion".

Det var derfor med megen lettelse, man i 1983 kunne fejre DOF's 10 års jubilæum. "En festdag præget af optimisme". K.E. Larsen, der havde afløst Asger Baunbak-Jensen som direktør i direktoratet for folkeoplysning, holdt festtalen, og med god sans for historie overrakte DOF-stifter Benjamin Blomgren sine arkivalier fra de første år til evig opbevaring i DOF's arkiver. Som anført tidligere varede denne evighed dog kun til den københavnske oversvømmelse i

Folkeoplysningen

I et land, der typisk ledes af mindretalsregeringer, har de partier, der udgør regeringens parlamentariske grundlag ofte opnået imponerende resultater. Kendt fra 00'erne er Dansk Folkepartis årlige stramminger af udlændingepolitikken som betaling for stemmer til finansloven.

I 1980'erne kunne Det Radikale Venstre opnå betydelige resultatet på uddannelsesområdet. Hver sin smag, som bekendt.

Udviklingscentret blev lukket i 2002, samtidig med at VK-regeringen slukkede så meget andet lys i det folkeoplysende arbejde. Og siden har der været meget stille på forsknings- og udviklingsområdet. Men det kan ikke ændre ved, at der skete store ting på det folkeoplysende område i 1980'erne og 1990'erne.

Nils Aundal, formand for DOF 1982-86 og igen 1991-99. Se også portræt på side 75.

sommeren 2011. Nils Aundal, som kun havde lovet at være formand et enkelt år, lod sig overtale af den nye optimisme til at fortsætte; det blev 3 år mere indtil 1986.

Erik Bonne, Randers, som havde været med siden 1973, og som sidst i 1970'erne ydede en meget kvalificeret indsats som redaktør af DOF-Aftenskolebladet, måtte i 1983 trække sig fra hovedstyrelsen grundet alvorlig sygdom og døde kort efter i en alder af kun 52 år. Venner vil kunne huske hans lyse smil og kloge ord.

I 1984 valgtes Poul Erik Tindbæk, Kritisk Oplysningsforbund i Århus, til hovedstyrelsen for straks at blive næstformand.

I 1985 blev DOF Dansk Oplysnings Forbund optaget i foreningsregistret, og samme år begyndte man at arrangere lærerkursus-ferieophold i Tunesien og Spanien. Man aner den rejse-glade Nils Aundal bag dette initiativ, som imidlertid ingenlunde var noget DOF var alene om.

At lade hinanden komme til orde, det skulle gerne være adelsmærket for et folk og et land, som er demokratisk. Vi skal kunne tale sammen for at nå til enighed, men vi skal også tale sammen for at alle vore forskelligheder kan komme til udtryk. For vi er jo ikke kvæg, eller får eller myrer, vi er mennesker med hvert sit liv, hver sin skæbne, historie og stemme.

Dronning Margrethe II, Nytår 1985

I 1986 fik Nils Aundal lov til at slippe, og Anne Kryger, som før havde været formand i en kort periode, overtog nu hvervet med Steffen Hartje som næstformand.

Nu begyndte man at drøfte, om DOF skulle gøre en indsats i WHO-kampagnen om sundhed for alle ved år 2000, som også Dansk Folkeoplysnings Samråd ønskede at promovere. Som man kan læse andetsteds i denne bog, skulle sundhed siden blive et af områder, DOF viste den allerstørste interesse.

For Anne Kryger blev formandshvervet desværre kun for 2 år, da sygdom i familien atter tvang hende til at træde tilbage. Fra 1988 til 1991 blev det så Steffen Hartje, Århus, som overtog, med Jens Aage Clemens, Holbæk som næstformand.

Nu begyndte moderne informationsteknologi at gøre sig gældende, med hardware og software, som med datidens øjne virkede vældig imponerende, men som alligevel efterlod en tvivl om, hvorvidt man skulle indføre det, eller holde sig til de gode velkendte skrive- og regnemaskiner. I undervisningsministeriet, som indtil 1981 ikke rådede over en eneste computer, var man senere i årtiet ikke i tvivl, og man stillede ekstra midler til rådighed for oplysningsorganisationerne til kursusvirksomhed i edb – som det hed dengang. Således modtog DOF i 1988 hele 232.000 kr. til edb-kurser, mens man blot havde søgt kr. 160.000 til øvrige lærer- og lederkurser. I 1989 var tilskuddet til edb-kurser steget til kr. 300.000.

Og så igen det organisatoriske

Formænd og hovedstyrelser måtte alle slås med de strukturelle problemer, der havde været i organisationen siden oprettelsen i 1973, men som først blev særlig påtrængende, da organisationen begyndte at vokse markant. Man arbejdede med en hovedstyrelse be-

stående af formand og 4 hovedstyrelsesmedlemmer, alle valgt for 2 år. Og alene det forhold, at man så ofte kørte fast i alvorlige konflikter, burde have givet anledning til overvejelser om en omlægning, rettere end at drøfte, som et hovedstyrelsesmedlem foreslog, om man nu ikke skulle holde igen på medlemstilgangen.

Det er let at lægge ansvaret for uroen og mistilliden i hovedstyrelsen på den vitterlig meget egenrådige Nils Aundal, men han følte nok, at når han havde reddet organisationen fra økonomisk og organisatorisk kaos, så havde han også mest ret til at bestemme. Det er en svær sag, også hvis man overser, at det ikke er nok at have ret, man skal også kunne få det.

En organisatorisk udfordring var, at man i en organisation, der var opstået fra "bunden", ingen regler havde om i hvert fald en vis geografisk repræsentation. Man havde taget initiativ til at oprette amtskredse og i 1988 blev disse nye amtskredse endog indføjet i vedtægterne, men de havde udelukkende en lokal funktion og altså ikke nogen formel status i forhold til hovedstyrelsen.

Det kan derfor heller ikke undre, at amtskredsene mente, de var en slags parallelforeninger i forhold til hovedstyrelsen, men da en amtskreds i en konkret politisk sag udtalte sig som amtsforeningen i xx-amt, uden om hovedstyrelsen, måtte samme indskærpe, at det kunne man altså ikke. Men misforståelsen var såmænd forståelig nok.

Hovedstyrelsen kunne kontakte amtskredsenes formænd om emner, der ønskedes drøftet i amtskredsen, som så også kunne melde tilbage til hovedstyrelsen, men der var som nævnt ingen formel relation mellem de 2 organer. For dog at sikre en regelmæssig kontakt mellem hovedstyrelse og medlemmerne, indbød hovedstyrelsen i en længere årrække til de såkaldte halvårsmøder, med en

dagsorden, der både omfattede organisatoriske anliggender og generelle – herunder også politiske – spørgsmål i det folkeoplysende arbejde. Disse møder var ofte meget velbesøgte.

Da medlemstallet fortsatte med at stige op igennem 80'erne, gik man endelig seriøst i gang med at drøfte en ny struktur, som så resulterede i, at de formelt "magtløse" amtskredse blev udgangspunktet for en ny organisationsplan, hvor det var amtskredsene, der hver for sig udpegede et antal repræsentanter til landsstyrelsen. Mere om det i det følgende.

Steffen Hartje tog sit hverv som formand særdeles alvorligt og havde store ambitioner på DOF' vegne. Først og fremmest ønskede han en videre professionalisering af arbejdet i sekretariatet og fik truffet aftale med fhv. undervisningsinspektør Bent Berg-Nielsen fra direktoratet for folkeoplysning om løsning af en række opgaver på kontraktvilkår. I forbindelse med den forestående omstrukturering i undervisningsministeriets folkeoplysningsafdeling ved overgangen til kommunale rammetilskud, trådte staten, d.e. undervisningsministeriet lidt tilbage i forhold til folkeoplysningsområdet, og flere medarbejdere var da i overskud. For tjenestemænd betød det en overgang på ventepenge, og der benyttede DOF så lejligheden til at hente en erfaren medarbejder ind som kontraktansat. Men konstruktionen var ikke optimal, og gav desværre senere problemer omkring kompetenceforhold.

Steffen Hartje indledte sammen med hovedstyrelsen et tættere samarbejde med de politiske oplysningsforbund, og DOF opnåede i marts 1989 endelig den anerkendelse at blive repræsenteret i bestyrelsen for Dansk Folkeoplysnings Samråd, på linje med de 4 politiske oplysningsforbund. Meget fortjent blev det Herdis Mortensen, der kom til at repræsentere DOF.

Steffen Hartje, DOF-landsformand 1988-91. Se også samtale på side 45.

På vej mod folkeoplysningsloven

Når folk taler om, at jeg ikke må sige noget, så glemmer de, at jeg godt må tænke noget. Jeg må jo tænke, hvad jeg vil, som alle og enhver. Jeg skal bare lade være med at sige alt, hvad jeg tænker. Det kunne godt være, at mange mennesker skulle det engang imellem.

Dronning Margrethe II, Det fri Aktuelt 16.10. 1988

DOF holdt årsmøde på Næsbylund kro ved Odense i marts 1989. Ole Vig Jensen talte, nu i sin egenskab af kulturminister – og minister for det folkeoplysende område – om aftenskolerens fremtid. Hans afløser som formand for folkeoplysningsudvalget, Erling Fugl, FOF, redegjorde ved samme møde for hovedindholdet i den betænkning, der skulle afleveres kun få dage senere.

For formanden, Steffen Hartje, var det især en glæde, at DOF nu blev betragtet som det 5. oplysningsforbund. Endelig!

”Vi har vist, at vi ikke er et tilfældigt sammenrend, men en sluttet enhed”. Store ord i marts, og nu skulle det være slut med at sparke til DOF. Selv om organisationens andel af de såkaldte § 101-midler til lærer- og lederuddannelse var blevet øget år for år, mente formanden, at DOF havde fået mindre bevillinger, end DOF’s timetal kunne berettige til. DOF havde tilmed også kun 1 § 100 konsulentbevilling, hvilket også var langt under, hvad DOF objektivt burde tilkomme.

Under den kommende lov ville der blive tildelt tilskudsmidler til

landsorganisationerne efter objektive kriterier. DOF kunne m.a.o. for første gang være sikret en matematisk retfærdig andel af tilskuddet til oplysningsforbundene. Alt sammen dog under forudsætning af, at medlemsskolerne kunne registreres som medlemmer af DOF, altså afleverede årlige oplysninger om gennemførte aktiviteter.

En konkret udfordring i forbindelse med opgørelsen over DOF’s størrelse var, set fra undervisningsministeriets side, at mens det var forholdsvis let at opgøre de politiske forbunds medlemsskoler, da de jo alle brugte forbundets navn, var det ulige sværere hos DOF, da kun meget få brugte DOF i deres navn. Dertil kom, at man frit kunne melde sig ind og ud, hvilket gjorde medlemsopgørelser yderligere usikre.

Da det blev oplyst, at regeringen havde indgået aftale med KL, Kommunernes Landsforening, om, at folkeoplysningsområdet ikke mere skulle være dækket af lovbundne udgifter men overgå til kommunal rammestyring, var der fuld enighed mellem alle oplysningsforbundene om, at det kunne man ikke lide. Men det stod ikke til at ændre; det lå i tiden, at opgaver og ansvar blev udlagt fra staten til kommunerne, og sådan havde KL krævet det.

Så i januar 1990 præsenteres udkast til ”forslag til lov om støtte til folkeoplysning”. Det ville være synd at sige, at det blevet taget godt imod. Først havde man måttet acceptere overgangen til kommunal rammestyring, nu kom hvad man måtte opfatte som idrætsforeningernes magtdiktat over for aftenskolerne, væk med gymnastik, afspænding, yoga m.v. og som om det ikke var nok, så skulle de manuelle fag overføres til såkaldt aktivitet, altså virksomhed uden lærer. Der var både skuffelse og bestyrtelse over, at denne lange, demokratiske proces omkring lovforberedelse, alligevel kunne indeholde så hårde anslag mod aftenskolen.

Alle ønsker sig vel indimellem at være en flue på væggen. Forudsat altså, at der ikke kommer nogen og klasker til en.

Dronning Margrethe II, Information 15.3. 1990.

I DOF drøftede man mulighederne for at iværksætte en storm af protestbreve til dagbladene. Man stod helt uforstående over for, at de foregående års debat om sundhed og aftenskolernes rolle i "sundhedsundervisningen" skulle afsluttes så skuffende, og man fandt idrættens krav både usmagelige og faglig helt uforvarselige. Helt så galt kom det så alligevel ikke til at gå, som det også er uddybet i afsnittet om "bevægelsesfagene" andet steds i denne bog, men man var chokeret over, at de mere magtfulde interessenter havde haft så stor indflydelse på udformningen af lovforslaget. Det blev efterfølgende ændret en del til fordel for aftenskolen, yoga, pilates m.v. forblev i aftenskolen, og det lykkedes også at fastholde de manuelle og kreative fag som egentlig undervisning – og altså ikke aktivitet uden lærer.

Lukningen af de kommunale skoler behandler vi nedenfor.

Slut skulle det nu også være med de helt private og privatdrevne aftenskoler. Herefter skulle en kreds, d.e. en bestyrelse, stå som formel ansvarlig for skolen. Den slags orkede DOF's æresmedlem Esther Johansen altså ikke. Nu havde hun klaret det hele selv i 20 år og fået det hele godkendt "i kommunen", så hun kunne ikke se nogen grund til at andre også skulle bestemme, og så holdt hun op. Andre fandt ud af, at det måske ikke var så galt at have en gruppe at rådføre sig med – og få hjælp fra. Man kunne jo også selv sammensætte den. Først 10 år senere kom kravet om foreningsdannelse.

Men ellers begyndte det at gå stærkt. DOF's årsmøde i 1990 blev holdt på Årslev kro, hvor kontorchef Klaus Holmstrup, undervisningsministeriet, gennemgik det endelige lovforslag. Ikke overaskende, at man måtte have Dario Campeotto og Flemming Krøll til at underholde om aftenen. DOF kunne nu notere 231 medlemsskoler i 211 kommuner. For 8 år siden var man blot 42 skoler!

Steffen Hartje nåede at opleve vedtagelsen af den nye lov om tilskud til folkeoplysning, men trådte så tilbage i utide i 1991, da han skulle tiltræde stilingen som leder af Voksenpædagogisk Center, Århus. Men ikke kun formanden trak sig – i utide – nu meddelte også Herdis Mortensen, sekretariatslederen gennem de seneste næsten 10 år, at hun ønskede at gå. "Der sprang en bombe i DOF", skrev Nils Aundal i 25-års jubilæumsbogen.

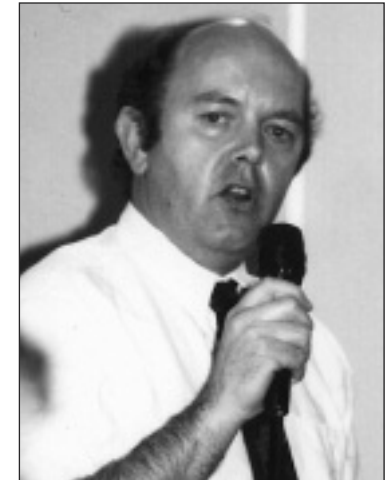
Og nu i 1991 var man næsten tilbage til situationen fra 1983, hvor DOF stod i en kaotisk situation, uden formand og med medarbejdere på vej ud. I første omgang trådte næstformanden Jens Clemens til og blev konstitueret som formand, men han ønskede ikke at fortsætte. Hvem så?

Først brugte man dog kræfter på at finde en værdig afløser for Herdis Mortensen; et ansættelsesudvalg blev nedsat med bl.a. Nils Aundal som medlem. Her nåede man til fuld enighed om at ansætte daværende konsulent i undervisningsministeriet Knud Knudsen som ny daglig leder. Beslutningen fik også fuld tilslutning fra kursuskonsulenten Finn Nevel.

Den fulde opbakning bidrog til, har Nils Aundal efterfølgende oplyst, at han accepterede at stille op som formand for DOF – igen – ved valget i oktober 1991. Valget var dog ikke enstemmigt, bemærker han selv nøgternt. Der var 1 blank stemme. Og således begynder i efteråret Nils Aundals 2. formandsperiode, som skulle vare næsten indtil 1998, da sygdom tvang ham til at træde tilbage. Det blev livlige år.

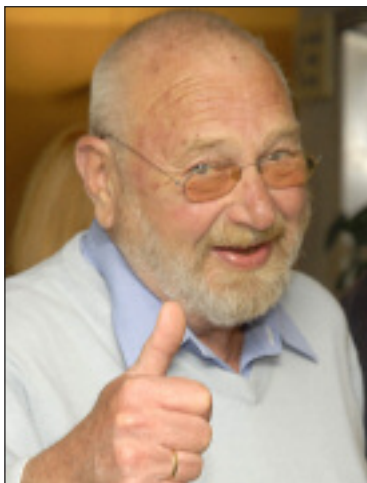
Nye tider under lov om folkeoplysning, 1991-99

Med lov om tilskud til folkeoplysning blev vilkårene radikalt ændret for landsorganisationerne, og i særlig grad for DOF, som for første

Knud Knudsen, direktør for DOF 1991-93, konsulent i DOF 2004-2009.

Nils Aundal, DOF landsformand igen 1991-99.

gang blev fuldt anerkendt efter objektive kriterier, d.e. målt på undervisningstimetal.

For skolerne betød det også en radikal ændring i gældende praksis, hvorfor det forekommer overraskende, at Helsingør Aftenskoles skolesekretær, Karin Sewohl, i en samtale om sit 37-årige virke ved skolen, fra 1967, gav udtryk for, at forandringerne nu ikke forekom hende at være så voldsomme. Tydeligvis har flertallet af de daglige rutiner på kontoret og i skoleadministrationen været de samme, ligesom konsulent Robin Kristiansen tidligere yndede at fortælle om besøg i kommuner, hvor man ikke rigtig ville anerkende, at loven var blevet ændret, men fortsatte, som om fritidsloven fortsat var gældende. Men tingene *var* ændret, amtskonsulenternes tilsyn og kontrol, men også rådgivning og vejledning forsvandt, og herefter påhvilede det landsorganisationerne selv at stå for den videre information samt assistance bl.a. med lønudbetaling over for medlemskolerne.

Ikke alle kommuner gav sådan uden videre slip på oplysningsforbundenes aftenskoler, måske ville man også gerne have lidt hånd i hanke med de midler, man udbetalte til skolerne, men ellers var det så sandelig hensigten, at det meste af den kommunale kontrol skulle ophøre. Kommunerne skulle stille tilskud til rådighed, og der skulle aflægges regnskab, men ellers skulle skolerne under oplysningsforbundene nu klare sig selv. De skoler, der ikke var tilknyttet en landsorganisation, ville dog fortsat kunne få deres lønudbetaling administreret af kommunen. Og der var da DOF-skoler, der midlertidigt meldte sig ud for at forblive i det "trygge" system. Kommunerne – og amterne - ville herefter kunne spare et beløb til administration af dette område, som var beregnet til ca. 60 mio. kr. og del af disse penge skulle nu stilles til rådighed for landsorganisationerne for at de kunne servicere eller assistere på de områder,

kommunerne før havde varetaget. Der var under forhandlingerne om lovforslaget blevet givet tilsagn om, at disse midler til landsorganisationerne skulle tilvejebringes via en ændring af tips- og lottoloven. Og indtil dette skete, ville undervisningsministeriet stå for denne kompensation. Aftalen indebar, at landsorganisationerne oprettede et organ, der skulle stå for fordelingen af tilskud efter en fordelingsnøgle, man internt skulle nå til enighed om, en model svarende lidt til den aftale, der var indgået med Dansk Ungdoms Fællesråd om fordeling af tipsmidler til ungdomsorganisationerne. Således opstod OF, Oplysningsforbundenes Fællesråd, som fordeler midler til AOF, FOF, DOF, LOF og – efter lidt tøven – også Dansk Folkeoplysnings Samråd. Også Dansk Husflidsselskab og Frit oplysningsforbund var med i denne "klub", hvor adgangskortet var et fastsat minimumstimetal. Da de 2 organisationer nogle år efter så deres timetal svinde, besluttede de at "slå kludene" sammen og dannede NETOP – så var man indtil videre over spærregrænsen. Folkevirke, som også var indbudt til at være med i OF-klubben, afstod.

I foråret 1991 var der opnået enighed mellem de hermed nydefinerede landsorganisationer om fordelingen af overgangstilskuddet fra undervisningsministeriet, og med en check fra Nationalbanken stor, kr. 2.368.253 kr. oprandt en ny tid for DOF.

Den nye lov skabte behov for omfattende møde og informationsvirksomhed samt intens overvågning af kommunernes forvaltning af opgaven. Det indgik i aftalen med kommunerne, at det nye bloktilskud var således tilrettelagt, at kommunerne ikke skulle føle sig fristet til at foretage nedskæringer på folkeoplysningsområdet. Alligevel kunne DOF ved en gennemgang af kommunernes indberetninger til Kommunernes Landsforening konstatere følgende: Udgifterne til den folkeoplysende voksenundervisning beløb sig i 1990 til 628 mio.kr. I 1992, var beløbet faldet med 12% til i alt 552

mio. kr., 1993 havde et nyt fald på 12% til 482 mio. kr., 1994 yderligere et fald på 5% til i alt 469 mio. kr. Det var helt tydeligt, at der blev skåret ned og sparet penge. Efterfølgende fik man dog rettet op på tilskuddet, som så atter steg.

Specialundervisningen er et meget stort undervisningsområde i DOF. Formelt forsvandt denne undervisningsform med lov om tilskud til folkeoplysning – og dermed også den ekstra aflønning, der før var tilfaldet lærerne på dette område. Der stilledes derfor ej heller mere krav om særlige lærer- og lederforudsætninger. Nu hed det særligt tilrettelagt undervisning og undervisning af deltagere med handicap i relation til et konkret emne, men ingen havde vel forestillet sig, at den hensyntagende undervisning dermed blot forsvandt. Den fortsatte så blot under de nye betingelser, og med ringere aflønning for lærerne.

Men der blev også åbnet for andre fortolkninger af den særlig tilrettelagte undervisning, hvilket efterfølgende gav anledning til talrige DOF-møder og seminarer.

Og en nyskabelse i loven var de såkaldte 10% midler til debatskabende virksomhed, som blev modtaget med alt fra tvivlende skepsis til åben glæde og begejstring. De 10% blev taget af den samlede tilskudsramme.

Der var behov for afklaring og samtale, både skolerne imellem og mellem skoler og kommuner om, hvordan den nye regel og de nye muligheder skulle fortolkes og udfoldes. Der viste sig at være endog særdeles store forskelle fra kommune til kommune. Vi havde i sandhed bevæget os fra de centralt fastsatte bestemmelser til de ganske lokale fortolkninger.

Farvel til de kommunale aftenskoler

En anden væsentlig konsekvens af folkeoplysningsloven var, at kommunerne herefter ikke kunne drive aftenskole. Lovens § 53 meddelte meget lakonisk: "De kommunale aftenskoler, der hidtil har tilbudt fritidsundervisning for voksne, kan overdrages vederlagsfrit til private kredse." Nogle steder hjalp kommunen med at der blev oprettet en ny privat skole, andre steder blev loven tolket således, at man uden videre kunne overdrage skolen med lærere til det lokale oplysningsforbund. Det fandt lærerne sig nu ikke altid i, og dette – overgreb – blev i flere tilfælde den direkte anledning til oprettelsen af en DOF-skole. Men under alle omstændigheder var her et helt oplagt hvervingsområde for DOF. Og det gik særdeles vel. Nu kunne mange af de kommunale skoler, der før havde været med på en indirekte måde, slutte sig fuldt og helt til DOF som private skoler. Og der var mange sværvægttere blandt dem. På DOF's årsmøde i 1994 deltog den sidste formand for de kommunale aftenskoleledere, Ove Storm, der oplyste, at foreningen nu havde nedlagt sig selv.

Endelig kunne DOF nu præsentere sig som et fælles forum for alle skoler uden for de politiske oplysningsforbund.

Eget sekretariat – for første gang

Med Niels Aundal tilbage som formand og Knud Knudsen, en erfarne mand fra det folkeoplysende arbejde, som sekretariatsleder – snart efter udnævnt til direktør for ikke at stå tilbage for de andre daglige ledere af oplysningsforbundene – mente man, man havde skabt et godt team, som kunne begynde en helt ny æra i DOF's historie.

Hurtigt gjaldt det om at få etableret et nyt sekretariat efter Herdis Mortensens afsked fra DOF, og der opnåedes enighed om, at det nye

Sekretariatets adresser

Fra 1973 til 1991 havde sekretariatet adresse hos skiftende hovedstyrelsesmedlemmer eller hos de konsulenter, der senere blev ansat. En ny æra oprandt, da man i 1991 flyttede ind i lejede lokaler på Rosengårdsvej i Odense. Her blev man dog kun i 2 år, for som det hedder i AFTENSKOLEbladets reportage: En eksplosiv vækst (51 nye medlemsskoler bare i 1993) har sprængt alle rammer så effektivt, at Odense-kontoret nu må evakueres (mindre kunne ikke gøre det. Red.) Det var på tale at erhverve den nedlagte Højby kro, men i stedet for blev det en ejendom i Bellinge, ca. 10 km fra Odense centrum. Man fik 400 kvm. under tag samt en grund på over 2.000 kvm. Her kunne afholdes møder og kurser, og også medlemsskolerne skulle kunne bruge faciliteterne.

Men heller ikke denne disposition synes at være den rigtige. Det var – hvad næppe burde overraske – forbundet med betydelige praktiske udfordringer at passe, pleje og vedligeholde så stor en ejendom, når man nu ikke samtidig ansatte en ejendomsfunktionær! Der turde være adskillige medlemsskoler, der kender til glæden ved at have egne lokaler – og til udfordringen! Få år efter blev ejendommen sat til salg, og efter det oplyste kom man ud af den historie, uden at det kostede for meget. Så flyttede man tilbage til Odense Centrum, første på Østre Stationsvej, siden til Dronningensgade. Behovet for at have faciliteter i hovedstaden voksede nu, mente man, og man oprettede et annekstkontor i hovedstaden, hvor også en begrænset kursusvirksomhed kunne afholdes. Det var først i Århusgade, siden flyttede man i november 2006 videre til Frederiksborggade, inden man tog skridtet fuldt ud og flyttede hovedkontoret til Løngangstræde i København, med den ambition at samle medarbejderne på ét sted. Det lykkedes delvis, men flere af medarbejderne har en meget udadvendt virksomhed, som kombineret med deres muligheder for at være "on-line" alle steder fra i landet, gør det svært at samle alle medarbejdere på samme arbejdsplads mere end et begrænset antal gange om måneden. Siden 2012 har man drøftet en ny udflytning, nu til en lokalitet "et sted på banen mellem Nyborg og København". ■

I 2006 flyttede DOF til nyt annekstkontor i Frederiksborggade, København. Her ses den nyudnævnte direktør Bodil Mørkøv Ullerup i de tomme lokaler.

sekretariat skulle ligge midt i landet, i Odense. Herdis Mortensen havde bevist, at man ikke behøvede at have sekretariat i København – som de ”andre” – og nu havde man for første gang midler til at skabe sit eget. Man besluttede også at oprette et mindre kursuskontor i Silkeborg. Men Odense skulle være hovedkvarteret, og i lejede lokaler på Rosengårdsvej blev det så, til en pris af kr. 1600 om måneden, dog inkl. el, vand og varme. Hvilket vakte en vis bekymring hos nogle, den samlede pris, altså.

Men glæden over alle de nye muligheder skulle nu ikke vare så længe, for den nye personalekonstruktion havde en indbygget mulighed for konflikt, som desværre ikke kunne løses tilfredsstillende. Kompetenceforholdet mellem den nye direktør og den fhv. inspektør var klart nok, men blev alligevel af den ene part opfattet anderledes.

Så allerede i december 1993 opsigte Knud Knudsen sin stilling. Og kort efter rejste så også den fhv. inspektør. På den anden side årtusindskiftet, i 2004, vendte Knud Knudsen i øvrigt tilbage til DOF som konsulent for special- og handicapundervisningen og fik nogle gode år med megen anerkendelse for sin store viden. Han døde i 2009, kun 64 år gammel.

Administrationstilskuddet

Efter den ovenfor omtalte overgangsperiode med administrationstilskud fra undervisningsministeriet, skulle oplysningsforbundene tilgodeses ved tilskud over tips- og lottoloven. Knud Knudsen blev fordelingsorganet OF's første formand, og der måtte flere holmgange til, inden man blev enige. Men uden enighed, ingen penge, og der var alligevel hen ved 30 mio. kr. til rådighed. Enigheden blandt oplysningsforbundene var det første, der skulle

opnås, og da det havde fundet sin løsning, kom man til diskussionen i organisationen.

Hvad skulle man i DOF dog bruge de mange penge til?

I henhold til lovens bestemmelser skulle administrationstilskuddet anvendes til det organisatoriske arbejde, dvs. til at styrke lokalforeningernes arbejde. Her blev selvsagt åbnet op for et utal af gode ideer og forslag, og en vejledende afstemning på årsmødet udtrykte et klart ønske om direkte tilskud til medlemsskolerne, f.eks. ved tilbagebetaling af kontingent for 1, evt. 2 år, eller som det mest vidtgående forslag, 5 års kontingent! Da retningslinjerne i øvrigt var meget få, efter god dansk tradition, hvor man overlod det til organisationerne selv at finde ud af det, så begyndte man at ræsonnere. En organisation må have et sekretariat med et vist antal medarbejdere. Det skulle finansieres. Da skolerne mistede deres lønadministration i kommunerne, måtte landsorganisationen enten overtage denne opgave, eller kompensere skolerne for den ekstra udgift. Alt dette var der enighed om.

Der var også enighed om, at et lønadministrationsprogram, helst koblet til et skoleadministrationsprogram over den nye edb-teknologi, også måtte være helt indlysende. Og endelig fandt man, at den lovpligtige forsikring af lærere og andre ansatte også kunne finansieres over dette tilskud. Det skete allerede i 1992, og er nu en af de medlemsfordele, nye skoler bliver præsenteret for. Men derudover var der forholdsvis frit spil – og råderum. Der blev gennemført tilbagebetaling til skolerne, dog efter det oplyste aldrig mere end kontingentet, og for de skoler, der selv ønskede at forestå lønbehandlingen, er der blevet ydet et lønbehandlingstilskud som et fradrag i kontingentet. Hvilket må siges at ligge i ordningens logik.

Dette tilskud blev siden afskaffet, hvilket måske er mindre i overensstemmelse med ordningens logik.

Men ellers skulle hovedsigtet med tilskuddet være at levere servicenydelser til medlemsskolerne – det var jo dem, der havde optjent tilskuddet.

Man gik i gang med at søge en løsning på edb-udfordringen, og der blev afsat hele kr. 250.000 til at finde og tilrettelægge et velegnet program, købe det og stille det gratis til rådighed for skolerne. Deltaflex hed det program, man havde fundet velegnet, men i sidste øjeblik blev et alternativt program præsenteret, EP 2000. Og dette sidstnævnte blev det så. Gratis til rådighed for skolerne, men en pc måtte man selv anskaffe.

Det blev anbefalet, at man valgte en større kapacitet, mindst 40 mb, som ville kunne anskaffes til ca. 10.-12.000 kr. Styresystemet var DOS, og man var voldsomt imponeret over alt det, man nu kunne ved at trykke på tastaturet. Det var dengang! Og da et lønbehandlingsprogram også blev stillet til rådighed, var der tale om en betragtelig lettelse af arbejdsgangen for skolerne. I 1994 ansatte DOF Jytte Andersen som særlig ansvarlig for lønudbetalingen; det er hun fortsat ved jubilæet i 2013. Det må være tæt på 1 mia. kr., der siden har passeret Jytte Andersens bord.

Nu havde man et administrationsprogram, og et lønprogram var på vej, men et direkte kommunikationsprogram manglede man. Men inden vi kommer til det, skal vi tilbage til udfordringerne på de indre linjer i DOF, nu hvor det var en kendsgerning, at Knud Knudsen ville forlade organisationen.

Stadig uklarhed om styring af organisationen

I hovedstyrelsen fortsatte de senere års besværgelser med at forlige de for-

skellige synspunkter og finde holdbare kompromiser. Nu var krybben ikke engang tom, tværtimod, og alligevel var modsætningerne ofte voldsomme. Hovedstyrelsen måtte i foråret tage stilling til en uenighed mellem 2 skoler, hvor verbale overfald udartede til mere korporlige på landsmødet!! Hvilke stærke følelser, man dog dengang fandt i aftenskolerne!

Da en krævet undskyldning udeblev fra et hovedstyrelsesmedlem, endte det med en eksklusion, hvorefter den ekskluderede udtog stævning mod den øvrige hovedstyrelse. Ren "soap" ville en senere tid nok sige, men trist var det, for der var mange gode kræfter, der blev rodet ind i dette. Og det er år senere meget svært at forstå, hvad der i den grad fik følelserne i kog. Varmblødet engagement, måske?

Ved et hovedstyrelsesmøde gav formand Nils Aundal udtryk for, at han håbede meget på et konstruktivt møde med høj grad af enighed, så der nu kunne skabes en fælles DOF-holdning. Og så brød uvejret ellers løs.

Møderne blev optaget på bånd, en gang hele 7 bånd, som omfattede næsten 12 timers møde, og da båndudskriverne alligevel måtte blive en lettere redigering, gav det anledning til en ny længevarende diskussion på det efterfølgende møde. Der var bestemt noget galt, men det er ikke muligt på det foreliggende grundlag mere entydigt at placere skyld og hovedansvar.

Hovedstyrelsen talte særdeles kompetente personer, men sammensætningen var ren... dynamit. Andre vil sige, at det altid er ledelsen, det falder tilbage på. I historien om det folkeoplysende arbejde indgår mange ildsjæle og enspændere, også sådanne som fik skabt store resultater. Men de var ikke altid de bedste til at samarbejde.

Hanne Andersen træder til, og får følgeskab...

Nu var den besindige Knud Knudsen rejst, og der skulle ansættes både en ny leder og en ny konsulent med folkeoplysningsloven som hovedansvarsområde. Først konsulenten, og her traf man et driftsikkert valg ved ansættelsen af Hanne Andersen pr. 1.2. 1994. Med 12 års erfaring fra folkeoplysningsafdelingen i Odense kommune som ledende sagsbehandler og tillige regnskabskyndig, blev Hanne Andersen både konsulent og straks efter så sandelig også konstitueret sekretariatsleder i ejendommen i Bellinge v. Odense – og med ansvar for i alt 9 heltids- og deltidsansatte medarbejdere. Så stor var DOF-administrationen allerede blevet.

Foruden de mange løbende forretninger omkring administrationen af den nye lov, så var der den forestående revision af samme lov, og så, nå, ja, den store ejendom i Bellinge, som man hurtigt indså, det var bedst at skille sig af med.

Så var der den på mange måder dysfunktionelle hovedstyrelse, og så manglede den direktør, der var forudsat i organisationsplanen. I al glæden over de mange nye muligheder, var der også masser af uløste problemer.

Stillingen blev opslået, og der var en helt overvældende interesse for den vellønnede stilling, velegnet for en person, der ville udvikle, skabe og ikke mindst skabe sammenhæng og sammenhold. Blandt mere end 100 ansøgere valgte man at ansætte juristen Laue Traberg Schmidt, fhv. folketingsmedlem for Venstre og med 14 års erfaring som direktør i Håndværksrådet. Det blev til lidt mere end 4 år hos DOF. Man havde måske både håbet og regnet med, at man fik en brandslukker, og så fik man en idemand, som selv kunne lide at lege med brandfarlige væsker. Nærværende redaktør måtte engang lægge sig imellem direktøren og en ophidset skolerepræsentant og

risikere de knubs, der ellers var tiltænkt en anden. Hovedansvaret for episoden kan jeg ikke placere. Men der skete også spændende, positive ting i den periode, som vi straks skal se.

Organisatorisk er der ingen tvivl om, at det vigtigste var, at man nu endelig fik skabt en organisation, der sikrede repræsentation fra hele landet. Ved at overlade det til de enkelte amtskredse – som nu blev etableret over det ganske land – at vælge landsstyrelsens (før hovedstyrelsens) medlemmer, fik man dels skabt en meget mere repræsentativ forsamling, dels skabt en større forsamling med flere ressourcer. Personlige medlemmer var definitivt ude, årsmødet mistede lidt af sin dynamik ved nu alene at skulle vælge landsformand, men der var udbredt tilfredshed med ny-ordningen, hvis hovedprincipper siden har været gældende praksis i DOF.

Og så var der det med det nye kommunikationsprogram. Undervisningsministeriet havde udviklet et særligt program til hele skoleverdenen, Skole-Kom, som blev stillet til rådighed for hele undervisningssektoren. DOF indgik nu i et samarbejde med den teknologi-kyndige forstander Jacob Erle på Borups Højskole, som havde etableret samarbejde med nogle andre teknologi-interesse-rede højskoler, og i fællesskab skabte man så et eget kommunikationsprogram. Grundtvig-net.

Det blev officielt indviet d. 24.11 1995 på hotel Frederiksdal ved Furesøen. Det stod undervisningsministeren for, nu hed han Ole Vig Jensen – der var han igen— og han var stadigvæk minister for det folkeoplysende arbejde, som med ham var flyttet fra kulturministeriet til undervisningsministeriet.

Det var utvivlsomt et godt initiativ, Grundtvig-net blev brugt, og det skabte DOF en god del positiv opmærksomhed.

Da DOF i 1998 markerede sit 25-års jubilæum med et skrift, inde-

Hanne Andersen, administrationschef 1994-2010.

holdt det også en hilsen fra den nye undervisningsminister, Margrethe Vestager (R). Hun benyttede lejligheden til at lykønske DOF og Borups højskole med Grundtvig-net initiativet: "Måske kan folkeoplysningen og brugerne af Grundtvig-net være med til at lære de andre internetbrugere, hvad samtale og dialog er. At samtaler består af lige dele lytten og tale. Forhåbentlig vil man også kunne lære noget om fremmede kulturer." Håbet skæmmer jo ingen, og det var meget venlig sagt. Om vi nåede helt så langt, skal der ikke her tages stilling til.

Efter århundredskiftet faldt interessen for at bruge Grundtvig-net; andre løsninger var lige så gode, og hurtigere at arbejde med.

DOF markerer 25-års jubilæum i 1998

Man syntes, man havde lov til at fejre sig selv i 1998, efter de første 25 år. Og efter så mange strabadser, og med en organisation, som nu virkede så driftssikker, at den ikke kunne vælte. Til årets jubilæumslandsmøde forelå omtalte bog om de første 25 år, Dansk Oplysnings Forbund 25 år, 1973 til 1998, redigeret af organisationens stifter Benjamin Blomgren, landsformanden Nils Aundal og DOF's informationschef Charlotte Smidt. I 25 kapitler, leveret af både organisationens egne folk, og venner fra arbejdsfeltet, inkl. undervisningsministeren, så man på historien, gjorde status over den aktuelle situation og forsøgte at se lidt fremad.

Der var meget, man var glad for, og også havde grund til at være stolt af. Med egne, begrænsede midler og masser af frivilligt arbejde, havde man klaret sig igennem. Nu kunne man smile kærligt, overbærende af de første forvirrende år, og sende en hjertelig tak til de mange gode kræfter, DOF havde mobiliseret. Man sad på sine egne stole i et velfungerende sekretariat og om kort tid var vi inde i et nyt

årtusinde. Ikke noget tudefjæs her. Så kunne man vel nok klare de 2 nye udfordringer, der pludselig viste sig:

Exit formand og direktør

Først meddelte direktøren, Laue Traberg Schmidt, at han skulle videre, nu til Red Barnet, som gjorde ham til generalsekretær for en stund. Så blev formanden Nils Aundal pludselig alvorligt syg og måtte træde tilbage og overlade hvervet til næstformanden Ingolf Christensen. Men organisationen var nu bedre rustet til at klare et skift, også om det så skulle være på begge poster samtidig. Organisationsstrukturen var i orden, og sekretariatet fungerede, man var ved at gøre klar til det næste årtusinde, eller århundrede i hvert fald.

Mod moderne tider. Ole Vig og Ingolf Christensen

Ved Laue Traberg Schmidts pludselige afgang i 1998 stod man atter for at vælge en ny direktør, og her spillede en række tilfældigheder meget positivt ind, i hvert fald for DOF. Ved folketingsvalget i marts 1998 tabte det Radikale Venstre mandatet i Vestsjællands amt, og Ole Vig dermed sit folketingsmandat og posten som undervisnings- og kirkeminister. "Det er et tab for demokratiet, at det ebber ud med typer som Ole Vig," skriver Asger Baunbak-Jensen i sin bog om 28 undervisningsministre, 1903-2003. Men det skulle vise sig at blive en gevinst for DOF. Forretningsudvalget var ikke sen til at se de muligheder, der herved viste sig og indbød Ole Vig til en kollegial samtale, der så sandelig åbnede op for mere. Siden bekræftede landsstyrelsen, at man gerne så Ole Vig som ny direktør fra d. 1. september samme år. Det var ved et møde i august mellem forretningsudvalg, den nye direktør og det øvrige personale, Nils Aundal blev syg. Det var næppe planlagt, men ingen skal sige om Nils Aun-

Det sjove er, at de fleste mennesker jo er startet med at være almindelige, inden de når op til at blive ministre, højtstående officerer eller embedsmænd. De er også startet som små snottede børnehaverunger engang.

Dronning Margrethe II, April 2000.

dal, at han ikke havde sans for dramatiske iscenesættelser. Det ramte ham desværre så hårdt, at han måtte træde tilbage fra HOF, hvor han var direktør, og DOF kom han heller ikke tilbage til. Men nu havde han da gjort sit for at sikre en ny driftssikker direktør til DOF. Siden vendte han tilbage til et landsmøde for at blive udnævnt til æresmedlem; efterfølgende blev det til flere gæstebesøg. Han døde i 2010.

Ole Vig var nu direktør. Det er svært at forestille sig en person med større viden om det felt, han nu skulle lede, og med bedre evner til at lede et sekretariat. Var der hos nogle forventninger om, at han også skulle spille en mere profileret politisk rolle, blev de nok lidt skuffet. Han selv opfattede opgaven anderledes, og den politik, han ønskede at føre, politisk, blev udført diskret. DOF var en ikke-partipolitisk profileret organisation, og han brugte en ikke-politisk retorik, når han kommenterede politiske udspil. Men da han sluttede sit virke i DOF 8 år senere, i 2006, lagde han ikke bånd på sig selv, da han omtalte VK-regeringens nedskæringer og ændringer på folkeoplysningsområdet i 2002 som en "uhørt massekræmte".

Ved Niels Aundals sygdom trådte næstformanden, Ingolf Christensen, skoleleder i Herning, til som fungerende formand og på landsmødet i 1999 blev han så valgt som formand. Det er han i øvrigt blevet siden, og ved DOF's 40 års jubilæums-landsmøde i 2013 hedder formanden fortsat Ingolf Christensen.

Samarbejdet mellem formand og direktør kom til at forme sig som et meget respektfuldt samvirke, måske i særlig grad fordi de anerkendte, at de hver havde deres særlige rolle at spille.

Sundhedsinitiativer

Den fortsat stigende fokus på sundhed og forebyggelse gennem

1990'erne havde ført til flere initiativer over for skolerne med tilbud om undervisningsmateriale, ikke mindst om livsstilssygdomme. Kort efter Ole Vig var tiltrådt, offentliggjorde regeringen sit sundhedsprogram 1999-2008, hvilket foranledigede Ole Vig til at tage kontakt til sundhedsministeriet med henblik på at indlede et samarbejde. Det blev der taget godt imod, og i et særskilt afsnit i denne bog, DOF og sundheden, redegøres der nærmere for dette initiativ.

Lovændringer i 2002-2003

Under SR-regeringen var folkeoplysningsloven blevet revideret i 2001 med bred tilslutning fra Folketinget; alle aftenskoler skulle herefter organiseres som almennyttige foreninger med medlemmer, generalforsamling og en bestyrelse – og altså vedtægter. Det gav livlig aktivitet i sekretariatet, som skulle assistere med vedtægter, der overholdt de gældende forskrifter – og som var formålsbestemte. Men det var knap nok overstået, da et sandt uvejr brød løs med det berygtede lovforslag L79, som den nye VK-regering fremsatte i januar 2002. Den historie har vi behandlet i et særskilt afsnit. Også her blev der overvæltet masser af rådgivnings- og vejledningsopgaver på sekretariatet.

DOFO

Som nævnt ovenfor fik Ole Vig som undervisningsminister i 1995 lejlighed til at indvie "Grundtvig-net". Nu var han med til at tage initiativ til opbygningen af et net-baseret skole-administrationsprogram, der skulle afløse det nu – "håbløst gamle" – EP 2000. Der var løbende drøftelser mellem alle oplysningsforbundene om den udfordring – som jo var fælles for alle aftenskoler – men det endte med en aftale mellem DOF og FO (Frit Oplysningsforbund) om sammen

Ole Vig Jensen, direktør for DOF 1998-2006. Se også samtale side 41.

Ingolf Christensen, landsformand for DOF, 1999-

Se også samtale på side 49.

at finansiere et program, DOFO, hvis navn signalerede ejerskabet. Der var nu behov for helt andre summer end den kvarte million, der havde betalt forgængerer. Da programmet endelig blev præsenteret, og derpå taget godt imod, gav det anledning til en ganske omfattende kursusvirksomhed. Alle skulle lære at arbejde med DOFO, man skulle vænne sig til at alle ens data blev gemt på en fjerncomputer, men det er ganske vist, at den stod i nationalbankens tidligere, sikre boks et sted i Odense. Den brød teknisk ned nogle gange, men der er aldrig nogen, der har forsøgt at løbe med den.

DOFO skulle bestandig ajourføres, men der blev også stillet nye og øgede krav til systemet, hvorfor der var et fortsat tæt samarbejde med systemudvikleren. Siden er alle gået hver for sig, FO er trådt ud, LOF købte en kopi, og systemet, som DOF nu alene ejer, bærer navnet DOFPRO. Og så er man så småt i gang med at forberede en afløser for det.

Andre lovinitiativer under VK-regeringen

Efter de voldsomme indgreb over for det folkeoplysende arbejde i 2002 begyndte en markant nedtur for området med årligt vigende kommunale budgetter, og alligevel lykkedes det ikke mindst i mange mindre skoler at holde status quo, eller endog præstere en vis fremgang. Det var loyalitet fra deltagerne og et elementært ønske om at fortsætte. Aftenskolerne prøvede at få det hele til at hænge sammen, og de mange små skoler, som der er flest af i DOF, klarede sig igennem på et lavere niveau, fordi der ikke var faste lønudgifter, der skulle dækkes. Det ramte til gengæld de større skoler, mest markant hos DOF med KKA's konkurs i 2004, samt den efterfølgende omlægning af HOF. Det ramte daghøjskolerne med konkurs, og det ramte de andre forbund med konkurser. Og der var ingen forståelse

hos regeringen, heller ikke, da Danmark i henhold til finansminister Thor Pedersen (V) nogle få år efter var i stand til at "købe hele verden".

DOF's direktør, Ole Vig, beskrev i en leder i DOF-bladet i januar 2006 situationen således: Dansk økonomi buldrer af sted. På statsfinanserne forventes et overskud i størrelsesordenen 50 mia. kr. og værdien af aktier og boliger er på himmelflugt. Dertil kommer, at dansk eksport går forrygende. Kan man forlange mere? Nej, og så alligevel. For det er kun en del af den danske befolkning, der oplever denne tilstand. Det hører nemlig med i billedet, at der er områder og forhold i det samme samfund, der langt fra fungerer eller udvikler sig tilfredsstillende. Og så henviste Ole Vig til bl.a. de psykisk syge, de utilpassede unge og en foruroligende vækst i livsstilssygdomme. Lederen var en optakt til en præsentation af et kommende udvalgsarbejde om fleksible tilrettelæggelsesformer. Det var håbet, at en lovændring, som blev gennemført året efter, ville gøre det lettere at gennemføre oplysningsarbejde om bl.a. samfundsmæssige forhold. Ændringen blev taget godt imod, men midler blev der ikke flere af, de forhåndenværende kunne blot bruges på en lidt mere fleksibel måde.

Lidt større forventninger var der måske, da undervisningsminister Bertel Haarder (V), jo, det er den samme, som begyndte som undervisningsminister i 1982, i 2009 nedsatte et folkeoplysningsudvalg med det formål at fremkomme med forslag, der kunne følge op på regeringsgrundlaget "Mulighedernes samfund". Opgaven var således klar nok, det folkeoplysende arbejde skulle knyttes til "Mulighedernes samfund", og konkret betød det, at man skulle inddrages i regeringens værdipolitik. I regeringsgrundlaget er det i afsnit 14, opgaven står at læse: "Indsats mod radikaliserings og styrkelse af den

Demokrati-kanon

I 2007 nedsatte regeringen det såkaldte demokrati-kanon udvalg, hvis opgave var at udarbejde en kanon over centrale be-
givenheder, politiske tekster m.v. som har bidraget til debatten
om og påvirket udviklingen af frihedsrettigheder og folkesty-
ret i Danmark... Udvalget skal komme med forslag til, hvor-
dan arbejdet kan præsenteres og formidles, herunder til brug
for undervisningen i folkeskolen, ungdomsuddannelserne
m.v.

I forordet til den færdige kanon skriver statsminister An-
ders Fogh Rasmussen, at baggrunden for arbejdet var, at "der
fra forskellige sider bliver sat spørgsmålstejn ved... friheden
og folkestyret."

Medlemmerne af Demokratikanon-udvalget blev udpeget
af regeringen ud fra såvel politiske som rent saglige hensyn.
Det er der ikke noget usædvanligt i; her finder vi også DOF-
prismodtager professor Ove Korsgaard. Det er senere kommet
frem, at der ikke i udvalget var en entydig opfattelse af, hvad
det nærmere sigte med arbejdet var, ligesom det var uklart,
hvorledes beslutninger skulle træffes i udvalget, ved flertal
eller konsensus.

Et enkelt medlem, professor Henning Koch, trådte senere
ud af udvalget, da han frygtede, at udvalget ville kanonisere

Jyllands-Postens Muhammed-tegninger. Det ville han ikke
være med til, da han mente, Jyllands-Postens demokrati-op-
fattelse var i modstrid med gældende ret.

At få en demokratikanon, der kanoniserede noget, han
mente var udemokratisk, ville være helt grotesk. (Den ende-
lige kanon satte en tidsgrænse ved år 2000, og de omtalte teg-
ninger kom således ikke i betragtning). Og der synes ingen-
lunde at være fuld enighed i udvalget om, at den muslimske
indvandring udgjorde den største trussel mod demokratiet i
Danmark.

Truslerne kom lige fuldt "indefra", fra majoritetsdanskernes
egen forvaltning af den demokratiske kulturarv i det flerkul-
turelle og flerreligiøse Danmark, den økonomiske magt, bu-
reaukratiet, offentlige institutioners umyndiggørelse af det
enkelte menneske osv. I sin analyse af hele kanon-problem-
stillingen peger Claas Haas (se bibliografi) præcist på den de-
mokratiske akilleshæl: Kan man på en og samme tid fordre
kulturel assimilation og fremme demokratisk dannelse i det
flerkulturelle og flerreligiøse samfund og uddannelsessy-
stem? ■

demokratiske integration. De konkrete initiativer skulle være følgende: Udemokratiske kræfter skal identificeres tidligt, en udstrakt hånd til demokratisk sindede, og så vil regeringen styrke bevidstheden om Danmark som et demokratisk samfund. Regeringen vil bl.a. tage initiativ til at inddrage højskoler m.v. mere aktivt i undervisningsforløb om demokrati.”

”M.v.”, det er så bl.a. aftenskolen, som nu skulle inddrages i kampen mod de anti-demokratiske kræfter, som i anden sammenhæng først og fremmest var defineret som islamiske eller islamistiske. Altså samme udgangspunkt, som man havde forbindelse med Demokratikanon-udvalget.

Noget tyder på, at nogle af organisationerne havde set arbejdet i folkeoplysningsudvalget som en mulighed for at få at drøftet de spørgsmål, området selv mente, var de mest presserende. Men dermed havde de overset, at udvalgsarbejdets primære mål var at følge op på afsnit 14 i ”Mulighedernes Samfund”, og at det er regeringen, der afgør, hvilke spørgsmål, der kan drøftes. Det fastlægges i et kommissorium, og dermed er præmisserne for arbejdet jo også klart meldt ud. Men sproget kan jo til tider narre forskrækkeligt; udvalget kom hurtigt uofficielt til at hedde ”det nationale folkeoplysningsudvalg”, for at skelne det fra de lokale, kommunale udvalg, men hermed antydes en form for ”national” opbakning eller tilslutning til et udvalgsarbejde, der var rent politisk. Alligevel var der dem, der havde en forventning om, at man i det ansvarlige ministerium måtte ønske at forholde sig til det voldsomme tab af elever, aftenskolen havde oplevet de seneste år. Hvilket vel i høj grad også udgjorde et demokratisk problem ud fra regeringens egen demokratiforståelse. Men dette var ikke regeringens dagsorden. Det stod helt klart, at udvalgets forslag ikke måtte koste noget, og at kritik af re-

geringens store nedskæringer ikke skulle være at læse i en rapport fra regeringens eget undervisningsministerium. Men man var indbudt til at drøfte, hvordan man kunne styrke de fleksible tilrettelæggelsesformer, som i 2008 omfattede ca. 0.4% af undervisningstimerne.

Det var ikke fordi, man kunne påberåbe sig uvidenhed om tingenes rette, dårlige tilstand, selv om undervisningsministeriet under VK-regeringen var ophørt med at føre statistik over aftenskolens deltagere. UNI-C. statistik havde dog til lejligheden indhentet oplysninger om tallene fra 2008, og den bekræftede den voldsomme nedgang. Aftenskolen havde i 2008 haft mindre end 700.000 deltagere. I 2001 havde man talt 1.450.000.

Den primære opgave var således at forholde sig til, hvorledes aftenskolen kunne medvirke til at styrke demokrati og medborgerskab. Videre skulle man, som omtalt, se på de såkaldt fleksible tilrettelæggelsesformer og vurdere e-learning i et livslangt læringsperspektiv, samt fremlægge forslag til de fremtidige kommunalt-organisatoriske rammer for folkeoplysningen.

DOF havde håbet at få en plads i udvalget og mente nok, man med administrationschef Hanne Andersen kunne stille med en meget kompetent kandidat. Sådan blev det ikke, Dansk Folkeoplysnings Samråds (DFS) formand og daglig leder af LOF, samt AOF's forretningsfører, fik de 2 poster i udvalget.

Og hvad opnåede man så? Udvalget afsluttede sit arbejde med en rapport, ”Folkeoplysningens samfundsmæssige betydning”, som ikke hævder at være en betænkning, men som vel alligevel er udtryk for udvalgets tanker, udmøntet i i alt 38 forslag. Det er nok den mest særprægede ”betænkning” om folkeoplysningsområdet, man

endnu har set. Man anfører indledningsvis, at folkeoplysningen aldrig har ladet sig styre af tradition, videnskab eller stat, men taler alligevel om de historisk/traditionelt betingede kerneopgaver, altså traditionen. Man afviser videnskabens indblanding, men at det også skulle gælde for folkeuniversitetet, hvis formål er at udbrede kendskabet til forskningen/videnskaben må siges at være en af de mere barokke kortslutninger. Og at man afviser statens indblanding står i et skærende modsætningsforhold til, at man nu netop, i overensstemmelse med regeringens værdipolitik, ændrer formålet med folkeoplysningen. I § 1 indskrives herefter, at formålet med den folkeoplysende voksenundervisning er at fremme demokratiforståelse og aktivt medborgerskab. I aftenskolenes lange historie har staten aldrig tidligere vovet sig så langt ind over organisationernes suveræne ret til at bestemme selv. Pudsig nok på et tidspunkt, hvor statens tilskud aldrig har været ringere.

Dansk Folkeoplysnings samråds bestyrelse støttede formuleringen, hvorfor DOF valgte at gå med, mens f.eks. Folkeuniversitetet, som også var repræsenteret i samme bestyrelse, klart og enstemmigt protesterede over for folketingsudvalget imod denne indblanding, i formålet med folkeuniversitetets arbejde, men lige lidt nyttede det. Ikke at denne nye formålsbestemmelse ændrer på noget som helst, og regeringen har da efterfølgende ikke taget noget initiativ for at følge op på dette område – for det er jo bare rent symbolsk. Men nu ved de udemokratiske kræfter i hvert fald, at de ikke skal regne med aftenskolen. Hvis ikke de vidste det i forvejen!

Og så selve rapporten: Der var ingen analyse af de aktuelle udfordringer til aftenskolen, som nævnt ikke et ord om de store nedskæringer i 2002 og de derpå følgende konstante nedskæringer af offentlige tilskud fra kommunerne, ikke et ord om det store frafald

af deltagere, i særlig grad deltagere med lavere indkomster eller pension. Det hele er så i øvrigt affattet i et sprog af konfliktfri, glad optimisme, tilsat et stykke pinagtig fiktion om en togrejse fra Odense til København samt et galleri af fotos af unge og yngre personer. Det tjener dog udvalget til ære, at man alligevel dristede sig til at foreslå en forhøjelse af det offentlige tilskud til aftenskolen og pligtskyldigt påviste, hvordan dette kunne finansieres. Man kunne bare tage midlerne fra VUC, som med langt bedre vilkår havde erobret en stor del af aftenskolenes deltagere. Det blev dog pure afvist af regeringen.

M.h.t. rammerne for det folkeoplysende arbejde – en del af kommissoriet - pålagde man kommunerne at udarbejde en folkeoplysningspolitik, og så blev samme forpligtet til at genindføre en eller anden form for brugerindflydelse, efter at man i 2004 havde gjort det frivilligt for kommunerne at have folkeoplysningsudvalg.

Da loven skulle vedtages i folketinget, var der sket en udskiftning i undervisningsministeriet. Den nye minister fik det privilegium at underskrive den lov, der herefter fastslog, at det primære formål med det folkeoplysende arbejde var at fremme demokratiforståelse. Ministeren, der således blev den demokratiske aftenskoles stærke talsmand hed Troels Lund Poulsen (V).

Og hvordan blev loven så modtaget i DOF: DOF-bladets redaktør, Robin Kristiansen skrev i juni 2011: "Uanset de smukke formålsformuleringer så har regeringen fastholdt de vilkår, der gælder for aftenskolerne i hverdagen: Nemlig konkurrence på markedsvilkår. Det ligger fortsat implicit i loven, at det gælder om at udkonkurrere hinanden, og det går på bedste beskub ude omkring. Det har man overhovedet (heller) ikke talt om under lovrevisionen. Politikerne tror, at aftenskolerne retter sig efter formålsparagrafferne, men er

ikke klar over, at det er vilkårene, der bestemmer farten. Vi har de politikere, vi fortjener.

Det er også værd at bemærke, at hvad udvalgsmedlem og formand for DFS, Per Paludan Hansen, ikke fik lov til at sige til rapporten, udtalte han til Kristeligt Dagblad d. 19. august 2011: "Vi har fået til opgave at fremme demokrati og aktivt medborgerskab. Netop derfor er det problematisk, at der findes grupper, for hvem deltagerprisen er en barriere.

Aftenskolerne har ellers været det sted i samfundet, hvor direktøren og arbejdsmanden og pensionisten mødtes, men siden 2003 er der blevet betydeligt sværere for de 2 sidste at være med." Kristeligt Dagblad skriver samme dag på forsiden: "De skal formidle medborgerskab og være et folkeligt tilbud om undervisning til alle. Men aftenskolerne fejler på begge punkter. Stadig færre af deltagerne er arbejdsløse, pensionister og studerende. Indvandrerne er slet ikke med."

Men ellers går det godt...

Den organisatoriske struktur, man havde skabt i DOF midt i 1990'erne, havde vist sig særdeles effektiv. Med opbygningen af amtskredse, der med eget budget løste opgaver i amtet, drøftede landsstyrelsens dagsordener og udpegede medlemmer til samme landsstyrelse, havde man etableret en meget effektiv organisationsplan.

Da amterne forsvandt, blev regionerne udgangspunkt for lokalafdelingerne. Ikke desto mindre drøftede man alligevel løbende struktur og et særligt udvalg med det imponerende navn STRUVISTA gennemgik atter organisationsplanen, og skrev forskrækkelig mange sider om det hele. Men så skete der ikke så meget. Senest er man

dog blevet enig om kun at afholde generalforsamling hvert andet år, men dog fortsat mødes hvert år til landsmøde.

Landsstyrelsen nedsatte udvalg, der behandlede ansøgninger til de forskellige aktivitets- og udviklingspuljer, man havde oprettet, og så var der den nok mest vellykkede af alle organisatoriske nydannelser, fagudvalgene for de vigtigste fagområder i organisationens – og skolernes – arbejde.

Det var udvalget for information og kommunikation, for handicap- og specialundervisning, for musik og kultur, for sundhed og bevægelse og oprindeligt også et kursusudvalg. De var nedsat af landsstyrelsen, med en repræsentant derfra som født formand og med en medarbejder fra sekretariatet som sekretær. Og fagfolk uden for landsstyrelsen blev indbudt til at være med. Og sandelig om man ikke også har fået handleplaner, formuleret et værdigrundlag og drøftet mission og etiske retningslinjer. DOF er fulgt med over i det 21. århundrede.

Som vi skrev indledningsvis, så begynder en organisation med en medarbejder og et bord, altså et sekretariat. Nu er der flere borde og endnu flere medarbejdere, og man møder dem meget ofte ude i landet som aftenskolens handelsrejsende, eller de er on-line et eller andet sted fra. Sekretariatslederne og direktørerne har vi løbende præsenteret. Op mod 40-års jubilæet finder man konsulenterne Finn Nevel, sundhed og kursus, Robin Kristiansen, redaktør og organisation, Lars Refsing som fuldmægtig i administrationen og Jytte Andersen som chef for bogholderi og lønadministration. Niels-Anton Svendsen som konsulent på handicap- og specialundervisningsområdet, Pernille Marstand på musik- og kulturområdet, Line Høgh og Lis Schlotfeldt som administrative medarbejdere på bl.a. kursusområdet, og Dejan Fontana og Martin Michel på it-området.

Foruden så meget andet er medarbejderne også sekretærer for regionerne og kan dermed tæt følge arbejdet i skolerne.

Dansk Oplysnings Forbund gør sig store bestræbelser for at være en attraktiv arbejdsplads, der både tilbyder medarbejderne efter- og videreuddannelse – og også viser dem den tillid at stille dem over for store krav. Det er selvsagt også et privilegium at være med til at styrke det folkeoplysende arbejde i Dansk Oplysnings Forbunds medlemsskoler.

Ledelseskift

Mens formanden Ingolf Christensen har vist sig særdeles driftssikker, siden han tiltrådte i 1998, har der været udskiftninger i den daglige ledelse.

Efter 8 år som direktør ønskede Ole Vig at træde tilbage i 2006. Han blev afløst som direktør af Bodil Mørkøv Ullerup, som kom fra en stilling som chefkonsulent i Undervisningsministeriet – og med en baggrund i bl.a. Udviklingscenter for folkeoplysning m.v. Så hun vidste, hvad det drejede sig om. Hun ville få lidt langt til arbejdet, skrev redaktør Robin Kristiansen i DOFNYT (sekretariatet lå endnu i Odense), da familien havde tjenestebolig på Christiansborg grundet husbondens arbejde som hofmarskal.

Hun længtes imidlertid tilbage og rejste igen efter 2 år. Jacob Funder overtog midlertidigt, indtil Henrik Christensen fra en stilling som daglig leder af Dansk Folkeoplysnings Samråds sekretariat kunne tiltræde pr. 1.10.2010.

Og så

Her slutter så denne historie, som dårligt kan betegnes som andet end en god historie, om noget der lykkedes – trods tvivl og stort be-

svær, for nu at runde af med en henvisning til Jens Rosendahls kærlighedssang. Og selv om der sættes punktum her, så slutter historien om DOF jo ikke hermed. Vi har i et efterord sidst i denne bog gjort os nogle overvejelser over, hvad der kunne følge.

Også m.h.t. den “fede dame”. ■

Landsstyrelsen, maj 2011.

Forreste række, fra venstre: Claus Iversen, Midtjylland, Kjeld Palle- sen, Midtjylland, Henrik Christen- sen, sekretariatsleder, Mogens Pilgaard, Nordjylland, Kirsten Jen- sen, Syddanmark, Karen Jensen, Sjælland, Anne-Marie Hannberg, Hovedstaden.

Bageste række, fra venstre: Jean Becker, Hovedstaden, Poul Erik Kandrup, Hovedstaden, Ingolf Christensen, landsformand, Kim Pedersen, Nordjylland, Jette Pikki- lini, Sjælland, Lisbeth Lunding, Syddanmark, Lisbeth Blomgren, hovedstaden, Karin Lukowski, Ho- vedstaden, Finn Nevel, personale- rep., John Krogstrup, Syddanmark.

Samtaler

Samtale med fhv.
undervisningsdirektør
Asger Baunbak-Jensen

Fra en stilling som forstander på Glamsbjerg fri- og efterskole blev **Asger Baunbak-Jensen** i 1968 i en alder af 36 år direktør for direktoratet for ungdomsundervisning og fik dermed fra starten et meget væsentligt ansvar for gennemførelsen af lov om fritidsundervisning. Loven trådte i kraft d. 1.8. 1969. I 1974 indgik direktoratet i en ny, meget større struktur, direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m.v., stadig med Baunbak som chef. Det var i øvrigt Baunbaks opfindelse, at nu skulle "ungdomsundervisning" udskiftes med "folkeoplysning". Her blev han indtil han i 1981 forlod undervisningsministeriet for at blive præst ved Stavnsholt kirke i Farum. Han har været formand for Det Radikale Venstre og valgt til folketinget i 2 omgange, senest i 1984. Sideløbende med sit nye embede som præst har han skabt sig et større forfatterskab og været en særdeles aktiv samfundsdebattør. Baunbak er fortsat, efter han er rundet de 80 år, en meget efterspurgt foredragsholder. Folk, folkestyre og kirke og optager ham særligt.

Asger Baunbak er efter sin pensionering fra folkekirken blevet i Farum med fortsat kontakt til sognet. Samtalen finder sted i et lyst studerekammer, som rummer alt hvad en præst, politiker og skolemand kunne ønske. Helst taler Baunbak om nutid og fremtid og udfordringen til demokratiet, men dagens emne er tiden dengang i undervisningsministeriet.

Dengang var ganske anderledes end nu, og da jeg kontaktede Baunbak om denne samtale, var det første han bemærkede, at "de jo var væk alle sammen", underforstået medarbejderne – og direktoraterne. Samtalen kunne derfor let få den vinkel, at i gamle dage var det hele bedre, men det er ikke sigtet her. Det er snarere at søge at forstå.

Fritidsloven imponerer de fleste. Men den var jo også en mastodont med utallige bemyndigelser til ministeren og efterfølgende for-

tolkningsmuligheder. Ude i marken var der fri ret til at oprette aftenskoler, og var der det fornødne antal deltagere, så udløstes offentlige tilskud til undervisning. Hvordan så du direktoratet/undervisningsministeriets rolle i forhold til aftenskolen?

Undervisningsministeriet havde ikke alene et administrativt og pædagogisk tilsyn med aftenskolerne, vi påtog os også et pædagogisk medansvar. Vi gik aktivt ind med støtte, rådgivning og søgte også at inspirere. Dette sidste skete ved vores konference- og kursusvirksomhed, ved de udredningsopgaver, vi tog initiativ til. Vi indbød til konferencedage, når fremtrædende forskere på vores område aflagde besøg i Danmark – eller vi indbød dem til at komme. Og vi indbød sandelig også pressen til at være med, så også andre kunne høre om og evt. bidrage til vores samtale. Det var særligt direktoratets faglige medarbejdere, undervisningsinspektører og fagkonsulenter, der tog disse initiativer, og de havde en høj grad af frihed i deres arbejde. Det var f.eks. Møller-Nicolaisen, der tog initiativ til temaet psykosomatik og folkeoplysning – som nok kom lidt bag på mig. Men han havde fat i noget rigtigt. Sundhedspædagogikken gjorde sin entre i det folkeoplysende arbejde, og siden fik vi placeret amtslæge i Ringkøbing amt Vagn Christensen i uddannelsesrådet. Så havde vi også samtidig fået Ringkøbing amt med.

Undervisningsinspektørerne kendte til deres områder og inspirerede ofte til nye initiativer. Søren Koch havde den kommunale ungdomsskole og Carl Nissen børne- og ungdomsfeltet, og folk som Berg-Nielsen og Benjamin Blomgren var forankret i det folkelige oplysningsarbejde. Per Himmelstrup var en international kapacitet og bragte ideer fra udlandet, bl.a. Open University.

Det var tydeligt, at direktoratet skønnede og vurderede – og ikke kun brugte objektive kriterier – når man tildelte bevillinger, kursus-

midler, konsulentbevillinger osv. Det anerkendte organisationerne, men de brummede også lidt til tider. Samtidig var det den almindelige opfattelse i DOF, at vi blev godt og imødekommende behandlet.

Her skal man vide, at direktoratet havde opbygget et meget velfungerende net af kontaktpersoner over det ganske land, amtskonsulenterne for fritidsundervisning, i nogle amter også for specialundervisningen. Vi mødtes med disse konsulenter ca. 1 gang om måneden, og var derfor særdeles velinformerede om, hvad der skete ude i landet. Her havde man da også observeret, at DOF var under opbygning, og da det jo i høj grad var de meget lokale skoler, skabt på lokalt initiativ, engagement og opfindsomhed, der blev til DOF, blev det set på med megen velvilje i direktoratet. Misforstå mig ikke, vi var fuldt vidende om, at de politiske oplysningsforbund trak meget store læs og gjorde det dygtigt, men aftenskolen var mere end dem... Den viden, vi fik om, hvad der skete ude i landet, var meget velkommen, når jeg, sammen med ministeriets øvrige direktører, mødtes hver mandag til såkaldt ministerreferat. Vi kunne altid informere ministeren.

Ved tildeling af midler måtte vi også se på, om organisationerne kunne magte at løse de opgaver, de selv mente sig berettiget til og magtede at løse, og her vurderede vi. Ofte baseret på erfaring. Vi mødtes jo også selv løbende med organisationerne, i en periode med årlige konferencer på Skjoldenæsholm, hvor også DOF var med. Og selvfølgelig så vi hinanden an!

De politiske forbund havde deres faglige ærinde i forhold til direktoratet, til tider skiltede de jo også med, at de var "politiske". Flere af dem kunne lide at prale med, at de havde sagt til direktoratet, at de ønskede det på en særlig måde, og hvis ikke, ville de gå til deres minister, og så skulle sagerne nok blive klaret som de ville have det.

Vi ønskede jo at fremme også det idébestemte oplysningsarbejde, og derfor var "politiske oplysningsforbund" en del af vores virkelighed. Oftest, men ikke altid helt, var der dog forståelse for vores neutrale rolle i det politiske spil. At de kommunale aftenskoler blev ofret var jo en politisk beslutning, hvor de politiske oplysningsforbund nok har bidraget væsentligt. Jeg er ikke så sikker på, at det set i det lidt længere perspektiv var så klogt at kappe forbindelsen mellem aftenskole og kommune. Jeg tror begge parter har tabt noget ved det.

Under fritidsloven skulle lærernes faglige og pædagogiske kvalifikationer vurderes og godkendes, evt. suppleres med ekstra uddannelse. Det kunne virke lidt nidkært, når kravet også blev stillet til undervisere med mellemlange eller videregående uddannelser.

Fritidsloven var skabt i folkeoplysningens tradition. Vi så i overensstemmelse hermed, at det var vores opgave at medvirke til, at lærerne så sig i dette folkeoplysende perspektiv. Det handlede både om almindelig undervisningslære, men også om den særlige pædagogik – og menneskesyn – der er en del af folkeoplysningens tradition. Det ved man ikke nødvendigvis så meget om, selv om man har en lang faglig uddannelse. Alt det synes at være afskaffet nu. Og jeg gad nu vide, om det også kun er at betragte som en positiv udvikling.

Og så er der det meget store regelværk, de mange bemyndigelser til ministeren, de mange cirkulærer og principielle afgørelser.

Fritidsloven er efterfølgende blevet set på som et vældigt bureaukrati med konstante begrænsninger over for områdets udøvere af undervisning. Det har imidlertid også den diametralt modsatte side. Direktoratet så det

som sin opgave at bidrage til, at alle rimelige og relevante undervisningsopgaver, for den enkelte og for samfundet kunne imødekommes. Vi definerede f.eks. undervisning for indvandrere som specialundervisning, indtil et nyt lovgrundlag blev skabt, og på samme måde blev særfor sorgens undervisning delvis sluset ind i fritidsloven. Vi var temmelig barske, når vi krævede, at betaling skulle falde ved senest 3. mødegang, og at der ikke kunne betales i rater, men her var et hensyn til offentlige midler, hvor vi jo ellers havde en temmelig åben pengekasse. Men da vi fik en sag om en dansk statsborger (født i USA), der ikke kunne tale dansk, kunne han ikke uden videre optages på de kurser, der var forbeholdt gæstearbejdere m.v., der ikke havde statsborgerskab. Så brugte vi "grønlander-reglen", altså en analog til de regler, der gjaldt for grønlandere, der ikke kunne tale dansk, og så kunne han være med.

Pointen er, at vi ønskede at fremme undervisning – ikke begrænse den – og havde et stort råderum. Skønnede vi, at en ny afgørelse ville koste en hel del ekstra penge, sørgede vi for at vi fik tilladelse via et såkaldt aktstykke til finansloven.

Det var en spændende tid, med mange fremragende medarbejdere og samarbejdspartnere. Jeg forlod direktoratet i forvisning om, at det folkeoplysende arbejde var i god vækst og nød stor anerkendelse. Det er ikke helt gået, som jeg havde håbet, og jeg kunne nok være bekymret for både folkeoplysningen og folkestyret. Det er noget af det, jeg holder foredrag om for tiden, og som jeg drøfter med de unge politikere.

Hvad er forskellen på dengang og nu?

Da jeg sluttede i direktoratet i 1981 var der 26 undervisningsinspektører, derunder dem, der havde med de frie skoler, folkeskolen og seminarierne at gøre. Dertil kom en række studielektorer og fagkonsulenter. Det betød, at

direktoratet var i stand til at give ministeren den nødvendige bistand, ligesom folketinget nød godt af den faglige indsigt under lovgivningsarbejdet. I dag er direktoraterne væk, og i stedet er kommet styrelser med kun ganske få medarbejdere, der har erfaring fra skole og undervisning.

Det betyder, at undervisningsministeren mangler fagfolk i ministeriet, som kender skolen og folkeoplysningen indefra, og det mærkes på lovgivningen og smitter af på folketingets arbejde.

Jeg anser det for bydende nødvendigt at ændre ansættelsespolitik i ministeriet. ■

**Samtale med
fhv. undervisningsminister
Ole Vig Jensen**

Ole Vig Jensen (R) var medlem af folketinget 1971-73 og atter 1978-1998. Kulturminister 1988-1990, og undervisningsminister 1993-98. Han var formand for Frit Oplysningsforbund, 1973-85 for Dansk Folkeoplysnings Samråd, og direktør for DOF i tiden 1998-2006. Desuden har han haft en meget lang række bestyrelsesposter og tilidshverv i undervisning, kultur, dagspresse osv. Ole Vig er uden tvivl den politiker, der i de seneste 50 år har vist det folkeoplysende arbejde mest opmærksomhed.

Med sin store viden og omfattende netværk fra det praktiske arbejde har han som folketingsmedlem i 22 år og minister for folkeoplysningen i 7 år i 1980'erne og 1990'erne været hovedarkitekten bag det omfattende reformarbejde på folkeoplysningsområdet.

Det tog ikke VKO-flertallet fra 2001 mange dage at bryde store dele af dette ned allerede i 2002, og hermed var den hidtidige brede enighed i folketinget om det folkeoplysende arbejdes betydning definitivt brudt sammen.

En ny tid må vise, om bruddet kan heles. Og en ny forståelse for en voksenpædagogisk tilgang til så meget i samfundet er måske undervejs, bl.a. over for de unge voksne, som ikke lader sig motivere til at tage en uddannelse, selv om man sætter deres kontanthjælp ned. I den frie ungdomsuddannelse, et af Ole Vigs initiativer, vidste man godt den slags, men det kan overraske, at den form for viden skulle glemmes så hurtigt.

Interviewet med Ole Vig finder sted i hans hjem i Holbæk i en stue prydet med smukke, personlige malerier, præget af de personer og institutioner, han har haft kontakt med i sit politiske liv. Med en let omskrivning af Martin A. Hansen, en af de foretrukne forfattere, konstaterer vi, at godt nok er det ikke helt den 13. marts endnu, men taget er det udover Holbæk Fjord, den dag samtalen finder sted.

Der kunne være 50 års erfaringer at drøfte, vi vælger alligevel at koncentrere os om 1980'erne og 1990'erne.

Vi begynder med dit genvalg til folketinget i 1978, først mens Anker Jørgensen var statsminister, indtil Poul Schlüter (K) tog over i 1982. Det var den såkaldte VCQM-mindretalsregering, som var afhængig af parlamentarisk støtte fra det Radikale Venstre. Bertel Haarder (V) blev undervisningsminister og hermed indledtes et af de mest ejendommelige parløb i de senere årtiers uddannelseshistorie. Som led i de indgåede aftaler skulle en lang række sager, der blev forelagt Bertel Haarder, sendes i kopi til Ole Vig, som af embedsmændene spøgefuldt blev kendt som vice-ministeren!

Det var den årlige finanslov, hvor regeringen var afhængig af tilslutning fra Det Radikale Venstre. Det gav os en helt særlig mulighed for at få gjort noget ved vore mærkesager, bl.a. på uddannelsesområdet.

Bertel Haarder ønskede ikke råd fra andre, så som noget af det første nedlagde han samtlige uddannelsesråd, også uddannelsesrådet for ungdoms- og voksenundervisning, hvor jeg havde været med. Her havde vi dog nået at skabe et forum og et miljø af viden og engagement, og man vil genfinde mange af rådets medlemmer i de kommende års reformarbejde, inkl. K.E. Larsen, Kim Mørch Jacobsen m.fl. Inden rådet blev nedlagt, havde man færdiggjort et forslag om et udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning. Dette forslag indgik nu i den større vifte af ideer og forslag, vi ønskede at få regeringens tilslutning til – som modydelse! Det er jo sådan, der træffes politiske aftaler. Og modydelse er det rette ord, for der var ingen begejstring at spore hos Bertel Haarder, da vi fik folketingets tilslutning til at oprette et udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning, fik gennemført et 10-punkts program for udviklingen af folkeoplysningen og voksenundervisningen og fik nedsat et udvalg, der

skulle forberede en afløser for fritidsloven. Og det skete alt sammen i 1984. Udvalget, folkeoplysningsudvalget, fik mig som formand og hed i daglig tale indtil 1988 (hvor jeg blev minister) blot Ole Vig-udvalget. 10-punkts programmets lagde op til et ganske omfattende forsøgsarbejde, som det lykkedes os at finde midler til, først 150 mio. kr. siden yderligere 150 mio. kr.

Det var i øvrigt de gode erfaringer med dette program, der inspirerede mig til at fremsætte et 7 punkts program for folkeskolen, hvor lærerne var helt desillusionerede på grund af nedskæringer. Bertel Haarder kunne umuligt finde midler på egen konto. Jeg opsøgte så en af regeringens sværvægtede på det økonomiske område, økonomiminister Anders Andersen (V), tidl. præsident for Landbrugsrådet, som ikke var særlig begejstret for de radikale. Her kom min – korte - tid i landbruget og en indsigt, jeg engang demonstrerede i landbrugsudvalget mig til meget stor hjælp; vi kunne tale sammen, og jeg fik – i fattigfirserne – hentet de fornødne midler. Der var tale om 400 mio. kr.

Nu går udvalgsarbejdet i gang, udviklingscentret er oprettet, også med den opgave at følge forsøgsarbejdet, og I når også i 1985, i et flertal imod regeringen, at støtte et forslag om et teknologinævn med en oplysningsvirksomhed udlagt til oplysningsforbundene. Vidste du fra starten, efter hvilke hovedprincipper et nyt lovgrundlag for aftenskoler m.v. skulle udarbejdes?

I grove træk, ja. Den frie ret til at oprette aftenskoler, baseret på skolernes eget værdigrundlag, med frit emnevalg osv., skulle opretholdes. Og så skulle vi afskaffe det meste af de ganske omfattende bureaukrati og kontrolsystem, der var omkring fritidsloven. Men jeg indså, at vi var nødt til at imødekomme kommunernes krav om kommunal rammestyring og altså lægge systemet med løvbundne udgifter bag os. Det kom lidt bag på oplys-

ningsforbundene, som meget frygtede, at kommunerne her kunne benytte sig af muligheden for at spare på udgifterne. Jeg nærede fuld tillid til, at oplysningsforbundene – og aftenskolerne – selv kunne påtage sig ansvaret for at vurdere lærernes kvalifikationer og sikre en fuldt forsvarlig, kvalificeret undervisning.

Så var der de kommunale aftenskoler. Med et kommunalt tilskudssystem frygtede jeg, at de kommunale skoler ville få en så privilegeret adgang til kommunens ressourcer, at man risikerede at ramme det private initiativ alt for hårdt. At de kommunale skoler ganske enkelt ville overtage. Derfor måtte de kommunale skoler desværre ofres, eller i hvert fald omlægges, således at de enten blev omdannet til private skoler, eller indgik i et af de eksisterende oplysningsforbund. Og sådan blev det også, men ikke uden videre; de kommunale forhandlere havde også interesser i denne skoleform, og der skulle handles med varsomhed, forståelse og respekt. Den slags aftaler laves i nattemtimer, uden referat.

Med folkeoplysningsloven indføres en såkaldt 10% pulje, der skal anvendes til undervisning og debat om væsentlige samfundsemner. Man aner din hånd bag forslaget. Hvorfor denne særlige pulje?

Aftenskolen har i sin historie først og fremmest været "de fattiges universitet", for nu at citere fhv. undervisningsminister Jørgen Jørgensen. Sådan ville man ikke helt sige i dag, men meningen er vist tydelig nok. Her fik man den undervisning, men havde behov for. Det gjaldt også om samfundsmæssige emner, og jeg fik selv min debut som lærer i aftenhøjskolen med et kursus om EF. Men det var blevet sværere med de samfundsmæssige emner, så derfor ønskede jeg, at man ad denne vej kunne fastholde også denne undervisning og samtale. Den mulighed er der heldigvis stadigvæk.

I øvrigt er der en sammenhæng mellem mine overvejelser om 10% mid-

lerne og de projektopgaver, vi fik indført som en ny arbejdsform i folkeskolen.

Fritidsloven havde ikke alene et udviklet kontrolsystem, men indebar også en kommunal økonomisk forvaltning, lønudbetaling osv. Det blev herefter f.s.v. angår de landsdækkende oplysningsforbund overladt til dem selv at løse den opgave?

Ja, de fik tillagt opgaver, som kommunen før havde løst, og det ønskede vi at kompensere dem for. Da de nu ikke mere var statsfinansierede, kunne de omfattes af tips- og lottoloven, og hensigten var nu, at oplysningsforbundene helt på linje med idrættens organisationer skulle kunne modtage tilskud ad den vej. Det var lidt usikkerhed om, hvorvidt også Dansk Folkeoplysnings Samråd skulle med i denne tildeling, hvilket jeg anbefalede, og sådan blev det så også. Det er mit indtryk, at den tilskudsordning blev der taget særdeles godt imod i oplysningsforbundene.

Med lovændringen i 1990 træder kulturministeriet (eller undervisningsministeriet) et skridt tilbage i forhold til de folkeoplysende organisationer. Føler du ikke selv, at det er lidt sært, at du frivilligt overdrager ansvaret for de folkeoplysende organisationer...til sig selv!

Vi træder godt nok nogle skridt tilbage, men opretholder et direktorat for folkeoplysning med et klart ønske om at være med i det pædagogiske og udviklingsmæssige arbejde på området. Vi sikrer også både medarbejdere – nu lidt færre – og midler til denne opgave, og der tages adskillige initiativer op i gennem 1990'erne. Men med VKO er det slut, pædagogerne, direktoratet og næsten hele den faglige ekspertise forsvinder. Men der er intet i loven, ej

heller den aktuelle, der forhindrer en minister for det folkeoplysende område i at tage et – eller mange -initiativer.

I 2002 har du forladt folketinget og kan derfor kun på lidt afstand, nu godt nok som direktør for DOF, følge VKO-flertallets voldsomme angreb på det folkeoplysende arbejde. Daghøjskolen overgår til kommunal styring og begyndende udsultning, den fri ungdomsuddannelse nedlægges, udviklingscenter for folkeoplysning nedlægges, og tilskuddet til aftenskoler halveres. Alt sammen i et opgør med, hvad de konservatives ordfører Helge Adam Møller kaldte opgøret mod det store behandlersamfund, hvor staten konfiskerer det hele. Det er samtidig som om der er bestemt "linje" i disse besparelser, som når man – uden sammenligning i øvrigt – ser et dygtigt, professionelt tyveri, hvor der er varer, man helt bevidst går efter. Hvad var det egentlig, der skete?

Heller ikke i politik ved man, hvad der virkelig sker. Vi kan se handlingerne, resultaterne, men når modparten i øvrigt ikke forklarer sig nærmere, kan man kun gætte. Eller man kan prøve at lægge 2 og 2 sammen; selv om Bertel Haarder ikke var undervisningsminister, så er det svært i k k e at se ham som den, der førte kniven.. Og han har ikke sagt noget om, at han skulle have været uenig. Under alle omstændigheder er den slags en del af det politiske spil. Trist bare, at det skal gå ud over så mange, og så kunne man da ønske, at de havde tonet rent flag og ikke blot havde begrundet nedskæringen med hensynet til skattestoppet. Hvordan er den sammenhæng i øvrigt er, har jeg lidt svært ved at se.

Og så er loven blevet revideret lidt igen i 2010 efter et udvalgsarbejde og en rapport (ikke betænkning) som ikke er tynget af histori-

ske henvisninger og til oversigter over deltagerantal og økonomi. Efter de store nedskæringer beslutter man nu skærpe kravet til aftenskolen og indsætter for første gang en bestemmelse som indleder formålsbeskrivelsen: "formålet med den folkeoplysende voksenundervisning er at fremme demokratiforståelse og aktivt medborgerskab.... I din lange karriere som politiker og folkeoplysningspolitiker har du ofte ønsket at knytte de politiske spørgsmål til arbejdet i den folkeoplysende virksomhed. Er det derfor ikke en glæde for dig at se denne skærpelse i formålet med folkeoplysningen?"

Jeg har ganske rigtigt altid betonet denne sammenhæng mellem folkeoplysning og folkestyre. Sådan har jeg jo også levet mit eget liv. Men denne sammenhæng er alligevel mest indirekte, og aftenskolen må kunne søges af alle, uanset deres behov, sådan som jeg også ovenfor citerede Jørgen Jørgensen, uden at skulle tvinges ind i et af staten pålagt krav om, at undervisning i stenslibning først og fremmest er en undervisning i aktivt medborgerskab. Det ligner tom symbolpolitik, måske af forbundene accepteret for at tækkes en politisk mening – jeg aner partiet Venstre - og så dermed håbe, at man bliver skånet for flere nedskæringer. Det er ikke værdigt at lægge sig på maven for, hvad man tror, er et politisk ønske, og det svært at få øje på, at man har vundet noget ved det. Og i praksis ændrer det naturligvis ikke noget som helst. Trods min egen orientering mod forbindelsen mellem folkeoplysning og folkestyre, ville jeg aldrig have lavet en sådan ændring af loven.... ■

**Samtale med
sekretariatschef
Steffen Hartje,
fhv. landsformand for DOF**

Steffen Hartje blev i 1986 valgt som næstformand for DOF for i 1988 at afløse Anne Kryger som landsformand. Da han i 1991 blev leder af Voksenpædagogiske Center Århus, trådte han tilbage som formand. Siden blev han sekretariatschef i organisationen "Fritid og Samfund".

Steffen Hartje, du har i det meste af dit professionelle liv arbejdet med den folkeoplysende virksomhed. I 6 år var du først næstformand, siden landsformand for Dansk Oplysnings Forbund, mens dit længstvarende engagement har været som sekretariatschef for Fritid og Samfund. Der er få, der følger det folkeoplysende arbejde i det ganske land så tæt som du, og som har gjort det i så mange år under så skiftende omstændigheder.

Du har selv fremhævet, at deltagerne først og fremmest melder sig til undervisning for at få et fagligt udbytte. Ikke desto mindre taler politikere og flere ledere i det folkeoplysende arbejde primært om aftenskolen som et socialt mødested og et træningscenter i medborgerskab og demokrati. Er det den samme aftenskole, vi taler om?

Den altovervejende del af aftenskoledeltagerne vælger aftenskolen, fordi de har behov for og lyst til at dygtiggøre sig i et bestemt fag eller aktivitet. Det er det, som er aftenskolens historiske betydning og eksistensberettigelse. At der så samtidig også udvikles en socialitet mellem deltagerne, og at mange lærer hinanden at kende på tværs af eksisterende kulturelle og sociale skel, er kun en sideeffekt ved aftenskoleundervisningen.

En sideeffekt, der er vigtig og har samfundsmæssig betydning, men som aldrig må blive det primære mål for aftenskolerne arbejde. Det er også gennem undervisningen og de forskellige læreprocesser, at aftenskolens deltagere gerne skulle styrke deres medborgerskabskompetencer. Det

altafgørende fundament i et aktivt medborgerskab er, at man har en oplyst befolkning, der er klar over, hvilke rettigheder og pligter et medborgerskab anno 2013 indbefatter. Jeg er lodret uenig med dem, der mener, at medborgerskabstanken primært udvikles gennem etableringen af sociale og kulturelle mødesteder. Der skal være noget, at samles om. Noget som giver mening, og det betyder i forhold til aftenskoleområdet „en faglighed“.

Under fritidsloven var der en intention om at søge en vis koordinering af fagtilbuddene, for at undgå spild af ressourcer og tilmed hjælpe med at sikre, at hold kunne gennemføres til glæde for deltagerne. Under de nye forhold er det fri konkurrence og rene markedsvilkår, der sætter dagsordenen. Ved sin tiltræden som kulturminister i 2012 udtalte Marianne Jelved, at vi måske er gået for langt med den frie konkurrence på markedsvilkår for alle kulturtilbud.

Hvordan ser du på det, hvilke fordele har vi opnået ved markedsførelsen af aftenskolen, og har vi evt. tabt noget derved. Og er det overhovedet muligt at gøre noget ved det, som kulturministeren antyder?

Det er spændende, at en ny kulturminister tør problematisere den frie konkurrence på markedsvilkår. På den ene side har den frie konkurrence været med til at skabe dynamik og udvikling i aftenskoleundervisningen, men den har på den anden side også været med til at sætte et alt for stor fokus på det koantitative element i folkeoplysningen. Hvem har flest hold? Hvor mange hold skal der til, før en skole kan have en leder på fuld tid? Etc. Denne fokusering på økonomien har betydet, at der har været for lidt plads til at eksperimentere med nye undervisningstiltag.

Det er eksempelvis et stort problem, at aftenskolerne har eksperimenteret

meget lidt med nye pædagogiske former i de sidste to årtier. Tidligere var det i folkeoplysningen, at nye pædagogiske tiltag først slog igennem. Eksempelvis vækstpædagogikken i 1960'erne, erfaringspædagogikken i 1970'erne og projektarbejds-pædagogikken i 1980'erne. Siden er der ikke for alvor kommet nye voksenpædagogiske tiltag, og en årsag hertil kan være den tiltagende konkurrence mellem skolerne, der har været resultatet af vedtagelse af lov om støtte til folkeoplysning i 1991.

Under fritidsloven var skolerne sikre på at få tilskud til et hold, hvis der var 12 deltagere, der havde betalt inden 3. mødegang. Efter 1991 kæmper skolerne mod hinanden om at få mest muligt af den pulje, som kommunerne har afsat til formålet, og der er blevet mindre plads til nye eksperimenter.

Hvis aftenskolen skal udvikles og tilpasses tidens krav, skal der skabes et økonomisk frirum til, at der i højere grad kan eksperimenteres med nye voksenpædagogikker, nye voksenpædagogiske metoder og nye tilrettelæggelsesformer på baggrund af de værdier, der er i folkeoplysningstraditionen. Det kan gøres gennem en lovændring, der tilfører flere penge til området, øremærket disse aktiviteter. – Og naturligvis kan der skaffes flere penge.

For deltagerne er det ikke af større betydning, hvilket forbunds aftenskole man frekventerer. Og ofte er de større aftenskolers tilbud meget lig hinandens. En vis koordinering mellem skolerne kunne utvivlsomt være til fordel for deltagerne og ville måske også forøge det samlede deltagertal i aftenskolen. Men ville dette være muligt, uden at aftenskolerne dermed leverede det afgørende argument for at de skulle slutte sig sammen?

Det er mit indtryk, at der rundt om i landet er mange aftenskolere, der er gode til at samarbejde og henviser til hinanden for at få et hold i gang. Men

der er naturligvis plads til forbedringer. I mange kommuner er der i dag etableret aftenskolesamvirker. Det vil være oplagt at bruge disse i bestræbelserne på at få en bedre koordinering. Jeg frygter ikke, at en bedre koordinering vil betyde genindførelsen af de kommunale aftenskolere eller vil føre til en yderligere centralisering af området. Tværtimod er det måske netop overlevelsesmuligheden for de små og mellemstore skoler.

Der er visse samfundsgrupper, der nu ses sjældnere i aftenskolen, da det er blevet så meget dyrere. Kan politikernes stærke fokus på aftenskolen som medborgerskole forenes med de samme politikeres nedskæringer, der har medført, at langt færre af de dårligere stillede og ofte mere socialt truede borgere ikke mere kommer i aftenskolen?

Nej, det kan det ikke. Der er ikke den opgave, som politikerne ikke mener, at aftenskolerne kan løse, men det skal altid være inden for den økonomiske ramme, der på forhånd er afstukket og som bliver mindre år for år. Hvis området havde en tiendedel af den bevågenhed, som idrætten har, ville der ikke være problemer. Det er under al kritik, at samfundets svageste efterhånden ikke har råd til at gå til det eneste undervisningstilbud for voksne uden for det formelle uddannelsessystem: aftenskolen.

Forfatteren Egon Clausen hævder, at der bag VK-regeringens nedskæringer på folkeoplysningsområdet ligger en stærk modvilje mod, at menigmand lærer noget, som ikke er direkte erhvervsrettet. Det kan ikke være, fordi vi ikke har råd til det, siger han. Pr. tradition er det partierne V og K, der forringer vilkårene for det folkeoplysende arbejde. Motiverne skal og kan du ikke udrede, men ser du dette som en kulturpolitisk skillelinje i dansk politik eller blot som et spørgsmål om forskellige opfattelser af økonomisk ansvarlighed?

VK-regeringen lavede i 2002 det hidtil værste angreb mod aftenskoleundervisningen, da tilskuddet blev sat ned fra max 2/3 til max 1/3 af lærer-/lederlønnen, men dagsordenen om, at al undervisning helst skal være formel kompetencegivende og have et erhvervsrettet sigtet, har desværre også været de radikales og socialdemokraternes dagsorden.

Samfundet kunne have sparet hundredvis af millioner af kroner, hvis skiftende regeringer ikke havde flyttet en lang række af undervisningstilbud fra folkeoplysningen til det formelle kompetencegivende uddannelsessystem, hvor prisen pr. undervisningstime for de offentlige finanser er mange gange større.

Tilskudspolitikken burde i stedet laves om, således at mantraet bliver: Det afgørende er ikke, hvor man lærer det, man har brug for. Det afgørende er, at man lærer det! En sådan ny voksenpædagogisk tænkning kunne bygge på realkompetenceafklaringer og tvinge udbyderne til at konkurrere på kvalitet, og så ville folkeoplysningen komme til at stå stærkt.

Sundhed og forebyggelse af sygdom er de store temaer i forhold til de voksne i før-pensions- og pensionsalderen. Den sunde, aktive, nysgerrige hjerne synes ikke at fylde så meget i den debat?

I det seneste årti har vi haft alt for stor fokus på motion og bevægelse, når at vi taler om sundhed. Det er tankevækkende, at det konstant er kroppen og ikke den intellektuelle udfoldelse, der er i centrum. Det er formodentlig også derfor, at de institutioner, der beskæftiger sig med læring og undervisning i fritiden (biblioteker, folkeoplysning) ikke har samme politiske bevågenhed, som de, der udbyder idræt og motion.

Det er imidlertid en helt forfejlet strategi. Hjernen er den vigtigste „muskel“ i kroppen, også når det drejer sig om sundhed. Den vigtigste forudsætning for et sundt liv er en sund livsstil, og set i det større perspektiv er

læring, innovation og uddannelse den eneste vej ud af den nuværende økonomiske krise for Danmark.

I din branche vil man sikkert kun kunne svare positivt på et spørgsmål om aftenskolens overlevelse. Derfor indbyder vi dig til at komme med et godt råd eller to om denne overlevelse, og også gerne sige lidt om, hvor du er lidt skuffet over DOF, og hvor DOF har gjort det ganske hæderligt, i de år, der er gået, siden du forlod organisationen.

Som det ser ud for øjeblikket, er der meget, der tyder på, at aftenskolen ikke overlever i den form, som vi har kendt den i siden 1930'erne. Alt tyder på, at løncirkulæret vil forsvinde inden for en kortere årrække, fordi området vil blive mere kommunaliseret. Det bliver op til den enkelte kommune selv at bestemme tilskudsformen, og det er ikke usandsynligt, at den på samme måde, som det er tilfældet med idrætten, primært bliver et tilskud til egne lokaler, hvis man ikke har mulighed for at være i kommunale lokaler. Suppleret med en pulje, der skal sikre de svage gruppers deltagelse.

Det vil også være sandsynligt, at aftenskolerne i højere grad kommer til at benytte sig af frivillige. Frivillige, der ikke fungerer som aftenskolelærere, men som indgår i aftenskolen som studiekredsledere og instruktører, på samme måde som vi kender det fra lektiehjælp på bibliotekerne.

Hvis man vil forhindre denne udvikling, er mit råd, at aftenskolen sammen med daghøjskoler, folkeuniversiteter m.fl. arbejder på at komme i en fælles lovgivning med biblioteket, således at alle kommunale læringstilbud samles under samme kasket.

Med hensyn til DOF synes jeg, at forbundet har klaret sig rigtigt flot siden min formandstid. Det har været en af de få gode historier i en ikke

særlig opløftende periode for aftenskoleområdet. Hvis jeg skulle pege på en ting, der kan gøres bedre, så må det være, at det vil være ønskværdigt, at I havde en stærkere folkeoplysende profil. Det, at I ikke er tilknyttet et politisk parti, er ikke helt tilstrækkeligt, hvis man skal have gennemslagskraft i en større offentlighed. Der må være andre fællesnævner, der binder de aktiviteter, der foregår i DOF, sammen.

I ønskes tillykke med de 40 år med håbet om, at I med jeres optimisme kan bidrage til at løfte hele aftenskoleområdet ud af den krise, det er havnet i. ■

**Samtale med
Ingolf Christensen
Landsformand for DOF
siden 1999**

Ingolf Christensen var DOF's næstformand, da han i 1998 måtte afløse den sygdomsramte Nils Aundal som formand. Valgt blev han så i 1999, og sådan er det fortsat lige siden. Ved jubilæet i 2013, opstiller han for en ny 2-årig periode. Han har været leder af Herning Aftenskole, hvis bestyrelsesformand han siden blev, han var lærer i Herning skolevæsen, og i tiden 2002 – 2010 leder af den grundtvigske Studsgaard Friskole ved Herning. Siden 2008 har han også været formand for Folkeuniversitetsnævnet, og så har han livet igennem været aktivt involveret i sport, udøvende, som træner, dommer og med mange tillidshverv.

Ingen sætter spørgsmålstejn mere ved DOF's status som oplysningsforbund, visse år tilmed landets største. Men, uden at det gør nogen forskel i forhold til det offentlige system, er DOF ikke først og fremmest en paraplyorganisation for frie, uafhængige skoler?

Det er ganske rigtigt, at de gamle "politiske" oplysningsforbund, ikke mindst med AOF-høvdingen Leif Max Hansen i spidsen, i en årrække forsøgte at stemple Dansk Oplysnings Forbund som en paraplyorganisation. I første omgang måske for at sige, at vi ikke var helt stuerene, men også for at sige, at vi måske slet ikke havde ret til Tips- & Lotto tilskud. At man så med tiden kunne blive nervøs for, hvad denne gøgeunge kunne vokse sig til, spillede muligvis også ind. Når man ser på udviklingen i DOF, er det helt åbenlyst, at DOF har udviklet sig til også at være en stærk platform for en række fagområder, hvor skolerne ikke på nogen måde føler sig tiltrukket af partipolitik. Her drejer det sig om at formidle faget og sagen, og om ikke at være bundet til nogen bestemt politisk ideologi. I bund og grund er det måske også et ganske godt billede på, at systemet er bygget til, og ikke mindst for, de politiske partiers oplysningsforbund; - og pludselig så de i krystalkuglen, at den nye dreng i klassen både havde hoved og potentiale til

at først og fremmest at kapre nye markedsandele, men også til på sigt at overtage nogle af de undervisere, der slet ikke følte sig tilpas i en partipolitisk kontekst.

Under alle omstændigheder er DOF en serviceorganisation for sine medlemmer. Som de andre oplysningsforbund. Hvad anser du for at være den væsentligste service, DOF yder, og med dit kendskab til de andre forbund, er der serviceydelser, hvor vi tør henregne os blandt de bedste?

Vores opgave som organisation for medlemsskolerne i DOF er til hver en tid at arbejde på at være den bedste serviceorganisation - - eller endda den klart bedste serviceorganisation. Helt exceptionelt er DOF jo skolenes organisation, og det giver en fantastisk styrke både indad til og udad til. Det forpligter naturligvis begge parter, når servicen skal defineres og leveres, men det giver også en gensidighed, der rigtigt udført styrker organisationen. Langt hen ad vejen er det også medlemsskolerne, der er med til at sammensætte servicen, så den bliver bedst for skolerne; - det sker både gennem arbejdet i regionerne og ved at skolerne sidder med i de faglige udvalg. Vi er meget opmærksomme på, at idéer og udvikling kommer både oppefra og nedfra.

Det er helt nødvendigt at have et velfungerende administrationssystem, hvor kursustilbud, tilmelding, information, betaling og skolens økonomi spiller sammen og giver både kunder, undervisere og skolens administration svar og overblik lige her og nu. Her har DOF været med i forreste linje i mange år, og vi har bestemt ikke tænkt os at slække på kravene til os selv. Men også medlemsinddragelse eller medlemsinvolvering er et område, hvor vi lykkes godt med at give ejerskabet videre til skolerne. Samtidig har skolerne i DOF meget gode muligheder for at blive støttet gennem vores ud-

viklingspulje, hvis et nyt projekt eller en vild idé skal sættes i gang. Og ikke mindst når det drejer sig om efter- og videreuddannelse indtager DOF en plads helt i front. Kursustilbuddene bliver skarpe, fordi konsulenter og fagudvalg vil være fremme i skoene, og med rigtig gode tilskud vokser kursusvirksomheden støt, og heldigvis er kursisterne tilfredse og tager hjem oplagt og opladet med ny viden og ny inspiration.

Du har i det meste af dit arbejdsliv kombineret et arbejde i folkeskolen med en indsats i det folkeoplysende arbejde. Er der efter din opfattelse en sammenhæng eller forbindelse mellem de 2 verdener, og hvis ikke, burde der så være det?

Da jeg blev færdig på seminarierne, var jeg allerede meget aktivt involveret i det folkeoplysende arbejde. Ganske vist i det andet hovedområde, sport og fritid, som bestyrelsesmedlem og dommer og lokalkredsformand i volleyball; – arbejdet i DVBF (Dansk Volley Ball Forbund) fortsatte i godt 20 år og kastede en æresnål i lommen. Men allerede efter et år – altså i 1971 – startede jeg i voksenspecialundervisningen, og så var jeg lige som fanget af en række mennesker, som havde brug for hjælp til at komme videre. Og så gik det hurtigt med at blive medlem af kredsen i Herning Aftenskole, med at sidde i voksenundervisningsnævnet og folkeoplysningsudvalget, og helt bestemt har det haft stor betydning for min udvikling både som lærer og som menneske.

Når folkeskolelærerne tidligere fyldte så meget i folkeoplysningen, hænger det sammen med i hvert fald to ting. For det første var de tilbud, der blev præsenteret i aftenskolernes programmer i høj grad præget af kurser, der lå tæt på, eller som var identiske med de fag, der var i skolen. Og for det andet var læreruddannelsen på det tidspunkt meget mere bred og vidtfavnende.

Folkeoplysningen er altid der, hvor folket er!! Og i dag er det ikke trædrejning, vævning, tysk, engelsk og litteratur, der fylder lokalerne, når holdene går i gang. Man kan altid have en idealistisk drøm, men kig engang i dagens programmer og se at tiden har flyttet med tingene. Hvad får vi så i dag? Ja, superdygtige folk med stor faglighed og med relevant uddannelse inden for et bestemt område. Specialer, specialiteter, forfinelse, indsigt og fordybelse.

Men er det ikke det, folkeoplysningen altid har leveret? – Jo på en måde, men folket har bare flyttet sig eller er blevet opgraderet. Har læreruddannelsen så ikke fulgt med tiden? – Jo, dette her sker faktisk i samme periode, som kvinderne kommer ud på arbejdsmarkedet, og nok får pigerne uddannelse, og nok tjener de penge til familien, men status og fine stillingsbetegnelser har slet ikke den samme betydning for pigerne som for mændene, og da børnepasningsområdet på en eller anden måde nedgraderes i folks bevidsthed, flygter mændene.

Børneinstitutionerne bliver rene kvindeverdener, og i skolerne er der efterhånden 70 % af lærerne, der er kvinder. Det er der sådan set ikke noget ondt eller forkert i, men når det bliver ene dygtige piger, der altid har lavet deres lektier, og som altid har afleveret til tiden, der skal tage sig af de vilde drenge, så opstår der problemer. For hvordan skal drengen, - eller "Tarzan i pigejunglen" -, finde ud af det, når han ikke må klatre i træer, eller når han ikke har bøjet de tyske verber, fordi der var gang i en fed fodboldkamp? Nu vil vi have et samfund, der er effektivt. Det betyder, at de unge skal hurtigst muligt igennem uddannelsessystemet. Ingen fjumreår, hvor man bliver moden eller hvor man oplever andre kulturer og bliver klogere på verden. Vi bliver et samfund af eksperter med stor viden på et lille område. Folkeoplysningen har en unik mulighed for at medvirke til at skabe et samfund af hele mennesker, men det kræver naturligvis både politisk velvilje, og at folkeoplysningens aktører husker den del af arbejdet. Indiskutabelt er det i hvert

fald, at det er i folkeoplysningen, at mennesker mødes på tværs af alle mulige skel, fordi de interesserer sig for det samme emne.

Forskning og udviklingsarbejde inden for folkeoplysningen led et slemt knæk, da VKO nedlagde folkeoplysningens udviklingscenter. Og siden har der været meget stille, og der er som om man har overladt scenen til diverse fremtidsforskere. Er det virkelig acceptabelt, er der virkelig ikke forskningsmæssige spørgsmål at beskæftige sig med mere?

Slagtningen af en lang række råd, nævn og udvalg (på alle niveauer), herunder også Folkeoplysningens Udviklingscenter var jo ikke blot en spareøvelse, men lige så meget en politisk manifestation. Man kan med et penestrøg fjerne veletablerede institutioner, men man kan ikke med en enkelt sætning eller en god tanke oprette noget tilsvarende med et fingerknips. Udviklingscentret var en unik institution for både brugere og administratører på området, men også i lige så høj grad et sted, som politikerne kunne kigge hen eller læne sig op af, når love og regler skulle justeres eller forbedres eller nytænkes. Her lå jo nemlig på et sted en uvildig opsamling af daglig praksis, af udvikling og udviklingstendenser, af sammensætningen af brugerklientellet, af den økonomiske udvikling på området, af fag og fagområder, af undervisernes faglige fundering, osv., osv. - - Kort sagt en brugbar dokumentation i form af den nyeste forskning fra en uvildig instans. Der har de seneste år været gjort forsøg på at genskabe noget tilsvarende gennem oprettelse af et Videnscenter fælles for en række beslægtede områder, men det har indtil videre haft svært ved at manifestere sig. Selvfølgelig ville det være dejligt, hvis politikere og de daglige brugere igen kunne gå hånd i hånd, og selvfølgelig er der brug for, at der bliver forsket på området. Men Folkeoplysningen er jo en pudsigt eller besynderlig spiller, for på den ene

side vil vi gerne arbejde sammen med politikerne, og på den anden side vil vi bare ikke styres for stramt og firkantet af de samme politikere. Èn ting er nemlig helt sikkert!! – Folkeoplysningen er altid der, hvor folket er!!

DOF har et meget beskedent internationalt engagement og er sammen med andre oplysningsorganisationer bliver kritiseret for ikke at gøre meget ud af undervisning i europæisk identitet. Bør folkeoplysningen og DOF interessere sig for den store verdens udfordringer?

Det er korrekt, at DOF's internationale engagement er ret beskedent, og det er der for mig flere gode og indlysende grunde til. For det første er Folkeoplysningsloven skruet sådan sammen, at der ikke gives noget tilskud til et arbejde, som rækker ind over grænserne til vore nabolande. Det gør det alt andet lige noget sværere at komme i gang, fordi man skal have viden om og kræfter til at finde puljer og projekter, som man samtidig også kan se sig selv i. Både i Norden (Nordplus Voksen) og i EU er der tilgængelige puljer, og der er da heldigvis også flere DOF-skoler, der er aktive på disse felter, men langt hen ad vejen må de selv levere knofædet og de nødvendige kræfter for at kunne være med. For det andet er DOF jo faktisk en forholdsvis ung organisation. Fødsel og etablering er en lang fase, og hvis man kaster et blik i vores jubilæumsskrift fra DOF's 25-års jubilæum, så bærer det i høj grad præg af en kamp for overlevelse specielt på det økonomiske område. Hvert år var vi økonomisk i knæ, og hvert år kæmpede vi med kassekredit og røde tal på egenkapitalen. Den kamp er nu lykkeligt vundet, og på den anden side står en velkonsolideret folkeoplysningsorganisation og fylder 40 år.

Nu tør vi i den grad tænke ud af boksen, så måske er tiden kommet til at DOF som organisation hjælper skolerne til at få kontakter til det internatio-

nale arbejde. Fra vore nordiske venner ved vi, at både Sverige og Finland deltager i et godt og givende internationalt samarbejde funderet i Hessen og med deltagelse fra i hvert fald Holland, Irland, Tyskland, Sverige, Finland og Portugal.

Ole Vig definerede i 1999 som direktør DOF's første handleplan på sundhedsområdet, og siden er arbejdet blevet videreført i DOF. Er der andre store temaer, DOF sammen med medlemsskolerne bør søge at programsætte som en særlig del af DOF's profil, temaer som udfordrer os som enkeltpersoner og samfundsborgere.

DOF har haft stor glæde af samarbejdet med både Sundhedsministeriet og med Sundhedsstyrelsen. I første omgang fik vi tilført penge, så vi kunne ansætte gode, fagligt stærke konsulenter til at udarbejde koncepter og materiale, som hele tiden blev godkendt og forfinet gennem samarbejdet med Sundhedsministeriet. Men siden har vi jo selv overtaget arbejdet og videreført det i den samme ånd, hvor vi hele tiden har stillet skarpt på skolernes muligheder på den ene side, og på den anden side at de faglige krav hele tiden bliver tilgodeset.

DOF's profil er heldigvis ikke hverken étbenet eller stillestående eller alene et spørgsmål om sundhedsområdet, for tænk nu hvis der gik orm eller dræbersnegl i benet. Det ville være let og for billigt f.eks. at sige: "DOF vil have de gode, gamle kreative fag tilbage som de bærende i Folkeoplysningen". – eller: "DOF vil sørge for at sprogfagene igen indtager en fremtrædende plads i aftenskolerne programmer". – eller: "X-Faktor og Luksusfælden skal på plakaten i alle DOF-programmer!! – DOF betaler!!"

DOF's styrke er let at få øje på. En fantastisk spredning på en lang række områder, og vel at mærke en stor faglig styrke på mange felter. Det kommer til udtryk ved deltagelse og central indplacering i flere faglige fora,

og sådan noget er aldrig helt tilfældigt. Nævn musik og kor eller kunst og kultur; nævn handicap- og specialundervisning eller sundhed og bevægelse; nævn administrationssystem og service eller efteruddannelsesmuligheder, og i alle tilfælde popper der helt sikkert DOF-relaterede navne op, og derfor er det vigtigt for DOF at holde fast i "den vide vinkel" – i sporten kaldte vi det med et nyt dansk ord for "splitvision".

Det er helt afgørende vigtigt, at vi hele tiden forfiner og udvikler på de skibe, som vi allerede har i søen. Men det er naturligvis også vigtigt, at vi er parate til at tage nye både ind i flåden, eller at vi er klar til at nyudvikle den nye folkebåd. Det afgørende er, at vi er tæt på folket, at vi er i pagt med folket, og at vi er en del af folket; – og så selvfølgelig at vi en gang imellem tør udfordre og provokere det selvsamme folk. Folkeoplysning har aldrig været partipolitisk, og derfor vil mange frie og uafhængige folkeoplysende skoler også fremover henvende sig til DOF. Profilen er sådan set klar nok. ■

”Dette lovforslag er det største tilbageskridt i folkeoplysningens historie”

Den 27. november 2001 fik Danmark en ny regering under ledelse af statsminister Anders Fogh Rasmussen (V), i samarbejde med Det konservative Folkeparti og med parlamentarisk støtte fra Dansk Folkeparti. Den 10 år lange VKO-æra var begyndt. Regeringsgrundlaget fremhævede, at uddannelse skulle være i top, samt at kulturpolitikken skulle bygge på frisind, forskellighed og fællesskab. Det kunne man kun være tilfreds med i de folkeoplysende kredse. Men det skulle ikke vare så længe; der gik kun 64 dage, inkl. jul og nytår, så kom der et markant lovforslag på det folkeoplysende område. Folkeoplysning havde ikke været et emne i valgkampen, og alligevel kom der så hurtigt efter valget et initiativ. Var det mon forberedt?

Optakten var tilforladelig nok, således som det blev formuleret af Venstres uddannelsespolitiske ordfører Gitte Lillelund Bech: Regeringen ville decentralisere, forenkle og afbureaukratisere inden for det folkeoplysende område; "folkeoplysning (skulle) fortsat styrke den enkeltes evne og lyst til at tage ansvar for eget liv og til at deltage aktivt og engageret i samfundslivet." Men så kom det: "Det har dog samtidig været et ønske at holde og fuldt finansiere vores valgløfter om skattestop, barselsreform samt øgede midler til sygehuse og ældreomsorgen. De planlagte ændringer i kommunernes tilskudsmuligheder til oplysningsforbundene skal derfor ses i dette lys." Og det var bomben: Ændringerne var bl.a. et forslag om en halvering af det offentlige tilskud, eller sagt på anden måde, en fordobling af deltagerens andel af betalingen af lærerlønudgifterne. Videre skulle der ikke mere udbetales a conto tilskud til aftenskolerne, utvivlsomt med en særdeles mærkbar effekt for skolernes overlevelsesmuligheder, kommunalbestyrelsen kunne graduere tilskuddet til de enkelte fagområder efter behov, ønske – og smag! og lønnen

kunne fastsættes lokalt, så skoler og kommuner nu kunne konkurrere på lærerlønnen. Og mens man nu alligevel var ved det, så ville man benytte lejligheden til at nedlægge den fri ungdomsuddannelse og overføre daghøjskolerne til kommunal styring (og finansiering). At alle disse initiativer udover besparelsen tillige ville medføre aktivitetsnedgang, lagde man ikke skjul på. For man kalkulerede med, at der blev sparet endnu mere end de umiddelbare besparelser ville medføre.

Det kom dog ikke til at gå helt stille af. Hele det folkeoplysende område protesterede kraftigt imod disse besparelser, i skrift og ved fremmøde for folketingsudvalget; enkelte af forslagene på aftensko-leområdet blev pillet ud, inden loven blev vedtaget, bl.a. forbuddet mod a conto udbetaling af undervisningstilskud, men det ændrede ikke ved hovedformålet med denne "forenkling"; oppositionen gjorde, hvad den kunne, men flertallet var sikret.

Ved lovforslagets 3. behandling d. 19. marts var det alene oppositionen, der drøftede lovforslaget, og trods adskillige opfordringer til regeringspartierne om efter god parlamentarisk skik at indgå i den politiske diskussion om det "egentlige" sigte med disse store nedskæringer, så forholdt man sig i tavshed. Hvorfor spare lige her, og ikke et andet sted? Intet svar, og flertallet var jo hjemme, der var ikke noget at komme efter! Hverken ministeren eller Venstres ordfører deltog i debatten, hvilket fik Aage Frandsen (SF) til at minde om, at et parlament er sted, hvor man diskuterer tingene, og hvor man til sidst deler sig efter anskuelser. "Men i dette parlament er de partier, der repræsenterer flertallet ikke interesserede i at diskutere med andre, man holder bare mund". Og Pernille Rosenkrantz-Theil (EL) måtte spørge, "om vi overhovedet har en regering. Er der en regering til stede?" Endelig meldte den konservative Helge Adam Møl-

At lade hinanden komme til orde, det skulle gerne være adelsmærket for et folk og et land, som er demokratisk. Vi skal kunne tale sammen for at nå til enighed, men vi skal også tale sammen for at alle vore forskelligheder kan komme til udtryk. For vi er jo ikke kvæg, eller får eller myrer, vi er mennesker med hvert sit liv, hver sin skæbne, historie og stemme.

Dr. Margrethe II. Nytår 1985

“Da vi tidligere levede i det store behandlersamfund, konfiskerede staten det hele og delte ud med rund hånd, og afgjorde så, hvad jeg og min familie skulle bruge. Vi vil godt have ansvaret tilbage til den enkelte dansker. Derfor dette forslag.”

Helge Adam Møller, MF (K)

ler sig, måske fordi han følte sig provokeret. For mod og mands-hjerte fik han – soldat er han jo også - tak af oppositionens ordførere, men da han anførte, at han selv godt kunne betale lidt mere for at gå i aftenskole, og at der i øvrigt måtte være 4 millioner, der ikke gik, når der kun var 1.5 millioner der gik (lidt pudsigt beregning af den voksne befolknings størrelse) så var der lagt op til heftige replikker. Og da han videre anførte, at Toscana- vinrejser og kurser om Bourgogne- og Bordeauxvine, babytøj og navigation, egyptologi og hjemmesider nok var noget, man selv kunne betale lidt mere for, så åbnede han måske op for lidt mere af de nærmere overvejelser bag forslaget:

“Ideen og visionen (i disse nedskæringer) er jo at sikre, at hver enkelt dansker år efter år (kommer) til at betale lidt mindre i skat end under den tidligere regering og dermed selv har mulighed for at disponere. Hvor er det, jeg og min familie vil bruge vores penge? Da vi tidligere levede i det store behandlersamfund, konfiskerede staten det hele og delte ud med rund hånd, og afgjorde så, hvad jeg og min familie skulle bruge.

Vi vil godt have ansvaret tilbage til den enkelte dansker. Derfor dette forslag.”

Allerede ved 2. behandlingen havde Aage Frandsen(SF) været meget skarp i mælet: “Dette lovforslag er det største tilbageskridt i folkeoplysningens historie. Meget af det, der er bygget op gennem årtier, smadres med ét slag. Men der kommer atter en dag, og bliver der politisk mulighed for det, et det klart, at SF vil være med til at ændre tingene. Så vil vi genetablere folkeoplysningen, som vi har kendt den. Vi har viljen, og får vi magten, vil vi gøre det.”

Ikke mindre skarp var det Radikale Venstres ordfører, Marianne Jelved ved 3. behandlingen. “Denne dag den 19. marts 2002, er en

usigelig trist dag. Jeg havde ikke forestillet mig, at Det Radikale Venstre og partiet Venstre skulle være uenige om folkeoplysning. Jeg havde ikke troet, at der kunne være uenighed mellem de to partier om, at demokratiet forudsætter oplyste borgere. Det nærmer sig en grundlæggende rettighed i det danske folkestyres ånd, at borgerne kan samles frit – og at man fra Folketingets side støtter denne aktivitet - for at blive klogere på den verden, som forandrer sig hurtigere og hurtigere, og som giver anledning til mange eksistentielle spørgsmål for mange borgere. Det er ualmindelig trist, og det triste består i og understreges endog af, at begrundelsen for disse besparelser er at finansiere et skattestop, et skattestop, der uden perspektiv for fremtiden.”

Med de 2 indlæg fra hhv. Helge Adam Møller (K) og Marianne Jelved (R) får vi også præsenteret 2 meget forskellige billeder af, hvad aftenskolen er, skarpt trukket op, måske 2 yderpunkter. Helge Adam Møllers billede af aftenskolen synes at være en pudsigt blanding af kurser i de finere bourgogne-vine, blandet med navigation (jamen, kun en tåbe frygter vel ikke ukendskab til havet), (syning af) babytøj (som vel må betragtes som god husholdningsøkonomi) og ægyptologi (vores kulturs rødder) og hjemmesider (som jo også kan have et erhvervsmæssigt sigte).

Marianne Jelved lægger sig til gengæld helt op ad den ene dimension i den dominerende radikale diskurs om aftenskolen som en integrerende del af det danske folkestyre. Aftenskolen er jo også det, de 2 ordførere taler om, begge beskriver de noget, aftenskolen også er, men mon ikke de fleste af aftenskolens ledere, lærere og deltagere først og fremmest ser aftenskolen som det konkrete tilbud om en faglig læring, der gør både dagligdagen og tilværelsen rigere – og større – ikke mindst for kvinder, i øvrigt! Spørg hos APA, RKA,

DOF's hørings svar

I DOF's hørings svar af 7.2. 2002, som primært vedrørte aftenskolen, skrev landsformand Ingolf Christensen på DOF's vegne, at de økonomiske argumenter for at skære ned på aftenskolen var meget...spinkle, uden dog at sige direkte, at der måtte ligge noget andet bag! Og så fulgte beregninger, der søgte at påvise, at det altså ikke kunne være økonomi, det drejede sig om!

Og brevet slutter således: Forslaget vil under alle omstændigheder føre til et helt uoverskueligt bureaukrati for både kommuner og aftenskoler. DOF opfordrer til, at lovforslaget fjernes eller revurderes ud fra de givne bemærkninger og DOF indgår gerne i dialog om ændringer, som kan sikre en besparelse på området, uden det får ødelæggende konsekvenser for folkeoplysningen (lovforslaget blev såmænd sendt til høring samtidig med at det blev fremsat!)

D. 11. februar skrev Oplysningsforbundenes Fællesråd (OF), som også omfatter DOF, sit hørings svar og ansøgte samtidig om foretræde for folketingets uddannelsesudvalg.

Konklusionen var ikke til at tage fejl af:

"Lovforslaget er i sin helhed uigennemtænkt, lovteknisk dårligt og medfører betragtelige merudgifter i administration for både kommuner, borgere og skoler."

Hvor uigennemtænkt det var, kan man vel ret beset ikke vide så meget om. Hvis man virkelig ønskede at gøre op med et system, man politisk fandt meget uønskeligt, var det måske slet ikke så uigennemtænkt, for man satte ind på områder, hvor det virkelig ville have effekt – eller gøre ondt!

OF ironiserer lidt over, at statsminister Fogh Rasmussen i sin berømte/berygtede nytårstale netop havde taget et opgør med smagsdommerne, og så vil man lade kommunerne være smagsdommere over, hvorledes aftenskolens fag skulle prioriteres.

OF har også godt øje til, hvad ophøret af a conto udbetalinger vil betyde for aftenskolerne, der som almennyttige foreninger ikke har kapital til at forestå de

løbende lønudbetalinger og ej heller vil kunne opnå kassekreditter i bankerne. Resultatet ville være ødelæggende. Og det er svært at få øje på anden besparelse i det forslag – end at kvæle skoler! Og så er der oven i det deltagerbetalingen. Deltagerne vil i stedet for søge over i VUC, og så er der jo ikke sparet noget alligevel. (Og det var jo netop, hvad mange gjorde, red).

Måske var der noget i forslagene, der var værd at afprøve, f.eks. med en anden prioritering af midlerne, men nu blev det helt lagt ind i en næsten hadefuldfuld konfrontation for eller imod besparelser. Og tid til samtale var der jo ikke. Det hele skulle hastes igennem.

Undervisningsminister Ulla Tørnæs (V) var blevet citeret for en udtalelse om, at kommunerne med den nye mulighed for at prioritere fagene i aftenskolen hermed kunne gøre op med de "eksotiske" fag, der florede i oplysningsforbundene. Det satte faktisk skrækbølger i gang flere steder med frygt for, at alt det eksotiske, d.e. det udanske, skulle væk, og hvad kunne det så ikke omfatte?

I Helsingør Aftenskole skrev samtlige deltagere i kursus orientalsk mavedans spontant hver deres erklæring om, hvad mavedansen havde betydet for deres sundhed, krops- og livsglæde, og hvad det havde sparet dem af besøg hos kiropraktorer, fysioterapeuter, medicin osv.

Disse erklæringer skulle forelægges kommunen, hvis man havde planer om at ramme den eksotiske mavedans. Men de var nu alligevel kloge i kommunen – og i kommunerne – og efter det oplyste, er der ingen der begav sig ud på "den galej" med fagprioritering.

På et lærermøde i samme aftenskole blev regeringens værdikamp drøftet. Den var især rettet mod de kulturradikale, som kunne genkendes som læsere af Politiken – og så havde de ph-lamper. Det med lamperne vakte en del moro blandt de lærere, de ikke anså sig selv for at tilhøre omtalte segment. De kunne bare godt lide lamperne. ■

“Frem for alt skal der bruges den fornødne tid på at forklare borgerne, at større frihed og mere privat initiativ giver mindst lige så stor social tryghed som socialstatens klientgørelse af befolkningen. Den tredje vej er en illusion. Der findes ikke nogen mellem socialisme og liberalisme. Middelvejen fører til socialisme og trældom. Ved målbevidst at omdanne den skandinaviske model fra socialstat til minimalstat, fra blandingsøkonomi til markedsøkonomi, kan vi betræde vejen til frihed.”

*Anders Fogh Rasmussen,
Fra socialstat til minimalstat,
en liberal strategi.
Samlere 1993.*

ODA, de rytmiske skoler, Gjern Aftenskole, Gimsing Sognehøjskole eller alle de andre!

Og så en ting til: Lovforslagets fremlæggelse så hurtigt efter regeringen var tiltrådt overraskede naturligvis også dem, der blev direkte berørt – også at disse overvejelser ikke var indgået i valgoplægget. Og da der så efterfølgende ikke blevet givet meget anden forklaring end overholdelse af skattestop og flere penge til sygehusene, gav det anledning til allehånde spekulationer – mytendannelser - hos de berørte, om regeringens sande motiver, for så mange penge var der jo alligevel ikke i disse besparelser. Og vi er ikke siden kommet nærmere en sand forklaring.

Jo, vi ved, at undervisningsministeriet efter finanslovaftalen for 2002 skulle spare 4% eller ca. 1. milliard, men vi ved ikke, hvorfor man lod det folkeoplysende område bære så stor en del af den byrde.

Måske må vi afvente politiske erindringer, og så leve med de verserende myter om baggrunden: En generel uvilje mod aftenskolerne, trods pæne ord, eller værre, en specifik aktion mod AOF – og så måtte man tage de andre oplysningsforbund med – eller endnu værre, nu skulle Ole Vigs og de radikales magt på dette område endelig stækkes. Det er politik alt sammen og dermed såmænd også legitimt, men det er jo også legitimt at udbede sig en forklaring, og den synes endnu at mangle.

Men måske skal man søge forklaringer i den neo-liberale diskurs, der nu var ved at overtage så meget af samfundsdebatten i Danmark og som, med professor Ove Kaj Pedersens formulering, ændrede Danmark fra et velfærdssamfund til en konkurrencestat. I midten af 1990'erne havde de økonomiske vismænd forholdt sig til de stadig stigende udgifter til forskellige former for voksen- og ef-

teruddannelse og i den forbindelse stærkt advaret regeringen imod at bruge offentlige midler på de uddannelsesområder, der ikke var snævert erhvervsrettet. Andet ville være spild af penge. Så kunne der siges nok så meget om almindelig og oplyste borgere, der var bare ingen penge i det. Så derfor skulle der skæres netop der. Litteraturprofessor Johan Fjord Jensen, Århus Universitet, som i samme årti gjorde voksnes læring til sit nye forskningsfelt og herunder gjorde sig overvejelser over, hvad det er i det almene folkeoplysningsarbejde, der i særlig grad appellerer til kvinder, bemærkede nøgtern, at mændene i det økonomiske råd advarer imod den ikke-erhvervsrettede voksenundervisning, som i helt overvejende grad henvender sig til....kvinder. Hvad enten man ville det eller ej, så var der også en kønspolitisk dimension i dette politiske indgreb. Det er ganske enkelt kvinderne, der kommer til at betale.

Bænket om et planlægningsbord med meget kompetente og erfarne aftenskoleledere, 6 ud af 8 var kvinder, spurgte nærværende redaktør af denne bog, hvad det er der gør, at aftenskolen i særlig grad appellerer til kvinder. Og hvor er mændene henne? Der blev ganske stille, vi ved, det er sådan, men egentlig ikke rigtig, hvorfor. Og alt for mange forklaringer bliver blot cirkelslutninger. Er det svar på disse spørgsmål, er det med den slags viden – hvis vi kan få den – man skal søge at generobre noget af det tabte land? Altså, hvad er det, aftenskolen før har kunnet i sin meget brede appel til hele den voksne befolkning, og skal noget af det tabte generobres, hvordan skal det så gøres?

En lang politisk proces om brugerbetaling i aftenskolen var hermed nået til sin foreløbige kulmination, og der var sikkert dem, der lykønskede Venstre og Det Konservative Folkeparti med deres politiske resultat. Ønsket om deltagerbetaling i aftenskolen, som var

gratis fra loven af 1930, søgte de 2 partier at få indført i 1960, men kunne ikke skaffe tilslutning til det. Med fritidsloven af 1968 friholdtes almen aftenskole for deltagerbetaling, mens de såkaldte interessegrupper nu skulle betale. Så fik VKR-regeringen i 1971 indført deltagerbetaling med 1/3 af lærerlønsudgiften, den blev efterfølgende af en socialdemokratisk regering sat ned til ¼, og røg så igen op på 1/3, og så kom kronen på værket i 2002 med en deltagerbetaling, der skulle dække 2/3 af lærerlønsudgiften.

I december 2012 blev Marianne Jelved (R) udnævnt til kulturminister i S-SF-R regeringen under Helle Thorning Schmidt (S) og blev dermed også minister for det folkeoplysende område. Hun har ry for at have en udmærket hukommelse, og der var såmænd også dem, der mindede hende om, hvad hun sagde d. 19. marts 2002.

Og hvordan gik det så med økonomien omkring den folkeoplysende voksenundervisning, gik det nu så galt, som man havde forudsagt? Der blev ganske rigtigt sparet, for loven krævede, at kommunerne nedskar tilskuddet. Nedenfor ses en oversigt over, hvad den folkeoplysende voksenundervisning har kostet kommunerne de seneste 10 år. Og der er ikke noget at tage fejl af. Der er skåret 45% af budgetterne, og der er ikke et eneste år, hvor det ikke er blevet ringere i forhold til det foregående år! Er det mon for sent at gøre noget, nu hvor også mere end halvdelen af deltagerne er forsvundet? ■

Udvikling i kommunale udgifter til den folkeoplysende voksenundervisning

Regnskab for samlet tilskud (1000 kr)

R2002	R2003	R2004	R2005	R2006	R2007
572.436	399.887	382.184	378.372	369.508	368.865
R2008	R2009	R2010	R2011	R2012*	
365.108	358.920	350.412	328.449	317.262	

Rettet til faste 2012-priser ud fra Forbrugerprisindeks (m. inflation) oplyst af Danmark Statistik

* Udregnet ud fra det gennemsnitlige forskel mellem regnskab og budget fra 2007-2011

Kilde: Konto 3.38.72, Danmark Statistik. Rettet til faste 2012-priser ud fra Danmarks Statistik estimerede forbrugerindeks

Udgifter til aftenskoler – og til idrætten

Vi er jo i samme familie i det folkeoplysende arbejde, aftenskolen og idrætten, og som det omtales andetsteds i denne bog skændes vi også til tider lidt, som i alle andre familier. Men når det gælder økonomi er aftenskolen i hvert fald lillebror. De ovenfor anførte tal om de fortsat faldende tilskud taler deres klare sprog, og alligevel er det hele så lidt mere indviklet.

For de faldende kommunale udgifter er ikke nødvendigvis alene udtryk for svigtende kommunal bevågenhed. En del af forklaringen er også aktivitetsnedgang, som så betyder faldende udgifter osv.

Det samme ræsonnement må man huske, når man vurderer de kommunale udgifter pr. borger. Daværende sekretariatsleder i Dansk Folkeoplysnings Samråd, Henrik Christensen, nu DOF, lavede for nogle år siden en analyse, der viste meget store forskelle i de kommunale udgifter pr. borger til aftenskolen i landets kommuner. Det gik fra kr. 159 pr. borger til kr. 12 pr. borger – men da vi ikke kan sammenholde disse tal med tal for aktiviteten i kommunen, ved vi heller ikke så meget om kommunens imødekommenhed over for aftenskolen.

Men ikke desto mindre er der tale om forskelle, der i sig

selv er bemærkelsesværdige. Dagbladet Politiken offentliggjorde d. 11. marts 2013 en analyse af kommunernes udgifter til idrætsformål, baseret på oplysninger indsamlet for perioden 2007-2013 og dermed nogenlunde sammenlignelige med den undersøgelse, Henrik Christensen gennemførte.

Undersøgelsen viste, at kommunerne i gennemsnit brugte kr. 852 pr. borger til idrætsformål, med Herlev i toppen med kr. 1976 pr. borger, Samsø i bunden med kr. 167 pr. borger. Eller m.a.o. selv i den mest påholdende kommune i landet bruger man flere penge til idrætsformål end den mest generøse kommune i landet bruger til aftenskoleformål.

Og så har vi taget forbehold for hele sandheden i denne slags rå sammenligninger. ■

Aftenskolens lærere

”I lærerne, er skolens hjerte”, sagde statsminister Helle Thorning Schmidt (S) i sin nytårstale ved indgangen til 2013. Og selv om det var folkeskolens lærere, der taltes til, er det et prædikat, der måske også kunne hæftes på aftenskolens lærere?

Om statsministeren ville have talt lige så varmt om folkeskolens lærere 3 måneder senere, da Danmarks Lærerforening havde afvist regeringens forslag til folkeskolereform, som var blevet kædet sammen med en omlægning af lærernes arbejdstidsnormer, er nok tvivlsomt. Hele folkeskolen og den statslige voksenundervisning var blevet lockoutet pr. 1. april 2013. Den slags kunne aldrig ske i aftenskolen, hvor lønnen dikteres i et løncirkulære, og hvor såvel lockout som strejke er en by i det fjerneste Rusland!

Men bortset fra det, er lærerne så også aftenskolens hjerte? Jamen, bestemt, blot har aftenskolen ikke rigtig tradition for den slags højstemte ord. Det passer nok bedre, når Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning i sin store lærerundersøgelse fra 1996-97 – som vi nedenfor skal vende tilbage til – omtaler lærerne som aftenskolernes ”råstof”. Skolen begynder og slutter med læreren – uden lærer, ingen skole.

I det følgende kaster vi et blik på aftenskolens lærere fra 1814 og frem til 2013. Vi foretager en kort gennemgang af den lærerundersøgelse, Udviklingscenter for Folkeoplysning og Voksenundervisning gennemførte i 1996-97 og vi skal se lidt nærmere på den lynundersøgelse, vi indbød et antal DOF-lærere til at medvirke i, i november 2012.

Det begyndte jo med almueskoleloven af 1814, hvor lærerne i børneskolen blev påbudt at tilbyde den konfirmerede ungdom ekstra undervisning i det omfang og i de fag, det skønnedes fornødent.

Vi har tradition for at henvise til almueskoleloven af 1814 som af-

tenskolens ”fødselsattest”- ligesom der i folkeskolen er tradition for at se samme lov som folkeskolens ”grundlov”. I betænkning om fritidsundervisning for voksne, 1965, såvel som i betænkning om vilkår for tilskud til folkeoplysning, 1989, henvises da også med stolthed til netop den lange tradition for aftenskole i Danmark.

Vi ved ikke så meget om 1814-aftenskolens første mange år, men det er den almindelige opfattelse, at der ikke skete så meget. En væsentlig årsag var utvivlsomt, at der ikke fulgte nogen penge med. Lærerne skulle ikke have noget for det, for der var intet ekstra at gøre godt med; landet var gået bankerot året før i 1813. Da en ny skoleform, som henvender sig til de samme unge, begynder at gøre sig gældende fra 1844, hvor den første højskole åbner i Rødding, er det i høj grad den skole, der påkalder sig opmærksomhed. Den bliver i de følgende år efterfulgt af mange andre højskoler over det ganske land. Og her er tale om en skoleform, som er anderledes velbelyst og dokumenteret.

Det er heller ikke givet, at folkeskolens forestående jubelår, i 2014, 200-året for ”folkeskolegrundloven”, almueskoleloven, som fejres af Danmarks Lærerforening og undervisningsministeriet og markeres med bl.a. et større forskningsbaseret værk, vil føje megen ny viden til det lidet vi ved om de første mange års aftenskole. I sit store værk om dansk dannelseshistorie, ”Kampen om Folket” fra 2004, undrer Ove Korsgaard sig i øvrigt over, at skoleloven af 1814 har fået den centrale placering i dansk skolehistorie og peger på, at man i Norge, som havde samme lovgrundlag som i Danmark, har tradition for at henvise til skoleloven af 1739, hvor kravet om læsefærdigheder i forbindelse med den tvungne konfirmation blev lovfæstet. ”Er tiden ikke moden til at lægge nye synsvinkler ned over folkeskolens historie”, spørger han udfordrende? Åbenbart ikke rigtigt

endnu, for folkeskolejubilæet vil blive afholdt i 2014. Men er det lidt kontroversielt f.s.v. angår folkeskolen, så kan man til gengæld sige, at det er helt ukontroversielt, at 1814-loven for første gang lovgiver om aftenskolen, så det i hvert fald burde være aftenskolens 200-år, der blev markeret i 2014. Men der er måske ikke så meget at råbe hurra for mere!

Uanset hvor meget eller lidt, der skete på aftenskoleområdet i de første mange år efter 1814 så begyndte aftenskolen som en ekstra forpligtelse for almueskolelæren, og denne tætte forbindelse mellem almueskole, siden folkeskole, og aftenskole er en helt central dimension i de første 150 år af aftenskolens historie. Aftenskolen var læren. Da Dansk Folkeoplysnings Samråd blev etableret i 1941 som et fællesorgan for de folkeoplysende organisationer, var det da også helt naturligt at indbyde Danmarks Lærerforening til at være med. Siden er lærerforeningen udtrådt.

Vi vender tilbage til historien. Den manglende økonomi omkring aftenskolen var selvfølgelig et reelt problem, og Det Danske Kancelli, finansministeriet, måtte i 1864 – endnu et nationalt skæbneår – henstille til de enkelte skoledirektioner, at man ydede økonomisk støtte til aftenskolearbejdet, altså til lærerne, men vi skal helt frem til 1921 før der ved cirkulære indførtes regler om tilskud til aflønning af lærerne for aftenskoleundervisning.

Hvad vi ved med lidt større sikkerhed er, at man sidst i det 19. århundrede så tilkomsten af en lang række aftenskole- og oplysningsinitiativer, som havde et andet udgangspunkt. Det var filantropiske, religiøse og politiske organisationer, der tog disse initiativer, som f.eks. Studentersamfundet. Lærerne var ofte frivillige, og ofte med en baggrund som lærere, eller akademikere. Flere af DOF's medlemmer kan spore deres historiske rødder tilbage til den periode. Ældst

var den Rosing-Ræderske aftenskole i Horsens, tidl. medlem af DOF, og det er også her, vi finder Helsingør Aftenskole, oprettet i 1884 på privat initiativ for at give skibsværftsarbejderne de fornødne kundskaber, med fuld opbakning og en vis økonomisk støtte fra kommunen.

Det er et meget godt billede af aftenskolesituationen, der tegnes i den rådgivning, AOF udsender til sine afdelinger i de første år. Arbejdernes Oplysnings Forbund (AOF) bliver grundlagt i 1924, efter svensk forbillede. Oplysningsforbundet har sin egen dagsorden med egne initiativer, men ønsker også at de lokale afdelinger gør brug af de muligheder, der foreligger for at etablere aftenskole, som anført, siden 1921, med regler om aflønning af læreren. Landsforbundet anbefaler de lokale AOF-kredse at rette henvendelse til en lærer i den lokale (sogne)skole for med ham at søge at træffe aftale om undervisning i de fag, hvor man skønner – eller ved – at medlemmerne har behov for yderligere kundskaber. Der er iflg. sagens natur først og fremmest tale om de almindelige skolefag.

1930-loven

Men i 1930, med vedtagelsen af lov om statstilskud til ungdoms- og aftenskoler, sker der et afgørende nybrud. Her begynder det lange parløb mellem Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre, som skaber forudsætningerne for aftenskolens helt afgørende gennembrud som "hele folkets aftenskole". Det offentlige, stat og kommune, påtager sig det fulde økonomiske ansvar for aftenskolen, både den kommunale skole og den privat etablerede aftenskole. Undervisningen skal være gratis for eleverne, der skal stilles egnede lokaler til rådighed, og af største vigtighed set i et lærerperspektiv, det er ikke mere forbeholdt uddannede lærere at være undervisere i aftensko-

len. Aftenskolen får nu for første gang den brede mangfoldighed af lærere, som forener faglig kompetence med et engagement i at undervise, som siden har været det helt karakteristiske for aftenskolen. Her ligger også et stykke interessant kvindehistorie, som ikke synes at være særlig godt belyst. Som det også berøres andetsteds i denne bog, er aftenskolen i meget høj grad også kvindehistorie – selv om aftenskolen altid officielt har vægret sig ved at lade sig fremstille som kvinde-aftenskole. Aftenskolen var og er for alle, uanset køn. Men aftenskolens deltagere er, eller mere præcist blev, først og fremmest kvinder, og fra 1930-loven ser vi en vældig tilgang af kvindelige lærere, i mange fag og selvsagt udelukkende i kvindefagene kvindelig håndgerning (det hed faget faktisk!) og kvindegymnastik. I faget kvindelig husgerning oplever vi også kvindelige rejselærere, der yder en særlig indsats for at lære landbokvinderne en anderledes tilgang til arbejdet i køkkenet. Når vi ser nærmere på de ældre DOF-skolers historie, og såmænd også skoler etableret i 1960'erne, er det karakteristisk, at så mange af dem er etableret af kvinder, med udgangspunkt i de typiske kvindefag. Her var et arbejdsmarked for kvinder med relevante uddannelser, nogle gange meget kortvarige, og erfaringer, det var deltidsarbejde, ofte det eneste lønarbejde, den pågældende havde, og med et virke, der tog udgangspunkt i lokalmiljøet og forudsatte lokalmiljøets anerkendelse og tilslutning. Pårup Aftenskole, Ørum Aftenskole, Gjern og Brande-Nr. Snede, som omtales andetsteds er blot nogle eksempler.

En masse regler følger ganske rigtigt med 1930-loven. Lærerne skal vurderes og godkendes af de kommunale myndigheder for deres faglige og pædagogiske kvalifikationer, fagrækken er defineret, men går dog betydeligt videre end folkeskolens almindelige fag, og omfatter nu også bogholderi og maskinskrivning foruden skole-

fagene sang, gymnastik, husgerning og håndgerning. Og så skal der i gennemsnit være mindst 10 deltagere på holdet.

Fritidsloven af 1968

Det næste afgørende vendepunkt, også set i et lærerperspektiv, sker med fritidsloven af 1968. Andetsteds i denne bog har vi berørt fritidslovens nye fagbestemmelser, her skal vi alene pege på de mange og meget grundige overvejelser, man gjorde sig om lærernes forhold, i fuld erkendelse af og respekt for lærernes helt afgørende betydning for undervisningen. For den lærer i aftenskolen i dag, der ikke altid føler sig påskønnet efter fortjeneste, kan det være oplivende læsning af kaste et blik på betænkningens synspunkter.

Visioner, eller drømme, ville man måske sige, men dog en klar tilkendegivelse af, ikke kun det selvfølgelig om lærerens helt centrale rolle, men også den forpligtelse, der må påhvile de ansvarlige arrangører til at skaffe lærerne de bedst mulige arbejdsforhold. Man går ikke i betænkningen ind i en konkret drøftelse af særlige bygninger til aftenskolen, da en betænkning om kulturcentre var undervejs, men, udtaler man, man bør på de offentlige skoler, hvor aftenskoleundervisning finder sted, undersøge mulighederne for at indrette særlige lærerværelser til aftenskolens lærere med AV- og andet udstyr, om muligt også særlige undervisningslokaler forbeholdt aftenskolen.

Midler til lærernes efter- og videreuddannelse skulle være langt rigeligere, og i forbindelse med efteruddannelsen burde man undersøge, hvorledes der kunne godtgøres for tabt arbejdsfortjeneste. Transportudgifter i forbindelse med efteruddannelsen – som skulle være helt gratis – dækkes selvsagt.

Ligeledes skal man se på en (op)justering af lærerlønnen, med an-

Første led i proceduren omkring læreransættelse er ansøgningskemaet. Lønnen var den samme for mænd og kvinder, men gifte kvinder skulle til sidst i 1970'erne oplyse navn, stilling – og adresse! – på ægte mand, mens en tilsvarende regel pudsigt nok ikke fandtes for gifte mænd.

ciennitetstillæg samt særlige tillæg for visse undervisningsformer.

Helt som man forestillede sig det, kom det jo ikke til at gå, og der var forhold omkring lærernes ansættelses- og arbejdsforhold, som man ikke berørte, men betænkningen om fritidsloven står alligevel tilbage som et imponerende dokument, også i forhold til vilkårene for lærerne.

Lov om støtte til folkeoplysning

Nu springer vi frem til 1996-97, hvor fritidsloven er blevet afløst af lov om støtte til folkeoplysning og hvor det folkeoplysende arbejde har fået sit eget Udviklingscenter for Folkeoplysning og Voksenundervisning. Oplysningsforbundene samlet i OF (Oplysningsforbundenes Fællesråd), hvor også DOF er med, ønskede at få gennemført et større udredningsarbejde om "aftenskolernes rolle i fremtidens voksenuddannelse" i det følgende refereret til som hvem-hvad-hvor, eller HHH-undersøgelsen. Undervisningsministeriet ydede tilskud til arbejdet, som meget naturligt blev overdraget til ovennævnte Udviklingscenter.

Ambitionsniveauet i udredningsarbejdet var højt. Man havde registreret 2.657 aftenskoler i Danmark på det tidspunkt (formelt kaldet initiativtagere). Man kunne ikke nå dem alle, men man ville sikre sig et repræsentativt billede af hele området.

Aftenskolelærerne var selvsagt et centralt undersøgelsesområde – det er herfra vi har udtrykket aftenskolernes "råstof". Der blev udsendt spørgeskemaer til 1721 lærere på 138 skoler over hele landet. 61% af lærerne svarede, fra 131 af de 138 kontaktede skoler. Svarene er sammenholdt med andre data fra undervisningsministeriet over samtlige lærere, og statistisk er man tæt på at kunne tegne et fuld-

gyldigt billede af de 20.-25.000 lærere, der virkede i aftenskolen. Her skal kort refereres til nogle af hovedtallene.

Man konstaterer, at de praktisk-kreative fag er den største faggruppe med mere end 30% af timerne, efterfulgt af bevægelse og motion med sammenlagt mere end 20%. Det vidste man allerede fra indberetningerne til undervisningsministeriet. Kort efter århundredskiftet blev bevægelsesfagene aftenskolens største faggruppe.

Kvindernes suveræne placering i lærergruppen blev fastslået; de talte 2/3 af lærerne, men der var dog visse kontorlag (it) der havde overvægt af mænd. At aftenskolelærerne er modne voksne, blev også bekræftet, da 54% af lærerne er mellem 40 og 59 år. Lærernes uddannelsesniveau var højt med mere end 40%, der havde en mellem- eller videregående uddannelse, hvor det på det øvrige arbejdsmarked kun var 15%. 45% af lærerne havde deltaget i efteruddannelseskurser i forbindelse med deres arbejde som aftenskolelærer, og her var 30% af kurserne gennemført af lærernes eget oplysningsforbund. Der var samtidig et stærkt ønske om yderligere kursusvirksomhed.

På det kvalitative felt havde man bedt om bemærkninger til følgende:

Hvordan fungerer samarbejdet med skolelederen: Næsten 90% fandt det meget tilfredsstillende og næsten lige så mange var tilfreds med skolens informationsniveau over for lærerne.

Hvordan fungerer samarbejdet mellem lærerne: Her var næsten 80% meget tilfredse, men tilfredsheden falder, når man spørger om mulighed for praktisk hjælp ved f.eks. kopiering osv.

Hvordan er støtten fra faglige organisationer: Her fandt 40% at støtten var utilfredsstillende. (Den gamle og meget beredt favnende lærer-

og interesseorganisation, Dansk Aften- og Ungdomsskoleforening, DAUF, var blevet omdannet til en egentlig faglig organisation, Landsforbundet af Voksenundervisere (LVU), tilknyttet LC, Lærernes Centralorganisation).

Hvordan er samarbejdet med de andre aftenskoler: Her fandt hen ved 50%, at samarbejdet med de andre (konkurrerende) skoler var dårligt.

Endelig konstaterer undersøgelsen, at kun ca. 1/3 af de lærere, der havde deltaget i efteruddannelse, havde fået økonomisk støtte hertil. De øvrige havde selv måttet betale. Vi er ganske langt fra fritidslovs-betænkningens visioner om de rigelige efteruddannelsesmidler.

Lyn-lærerundersøgelsen 2012

Og hvordan ser det så ud i 2012? Men det nye koordinerede system med en central lønudbetalingsservice over DOF's administrationsprogram DOFPRO, kan vi hurtigt indhente en lang række såkaldt hårde data om lærerne ved de skoler, der bruger DOFPRO. Vi har indhentet nogle få data ad den vej, men ellers er vi gået en anden vej.

Vi har udvalgt et antal skoler landet over, med god repræsentation fra de forskellige skoletyper, der er medlemmer af DOF (almene brede aftenskoler, handicapskoler, specialskoler og andre) og bedt dem om at bidrage med en skoleprofil, d.e. en præsentation af deres egen skole, og samtidig stille deres digitale lærerkartotek til rådighed for os, så vi direkte fra DOF's sekretariat kunne udsende og modtage et forholdsvis enkelt spørgeskema. Skoleprofilerne finder man andetsteds i denne bog.

Vores ønske var at tegne et øjebliksbillede af nogle af lærerne i

Kofoeds Skoles Oplysningsforbund

Kofoeds Skoles Oplysningsforbund (KSO) blev i 2009 stævnet af det netop oprettede Uddannelsesforbundet på vegne af lærere ansat ved skolen med påstand om, at lærerne skulle ansættes og aflønnes som daghøjskolelærere, trods deres ansættelse som timelærere. I retslige konflikter omkring skolernes lovgrundlag kan DOF yde advokatbistand. Og det valgte man at gøre her. Landsrettens dom var klar og gav KSO fuldt medhold. Lærerne er ansat i henhold til undervisningsministeriets løncirkulære, og anderledes kunne det ikke være. Desværre ankede Uddannelsesforbundet sagen til højesteret, som i november 2012 stadfæstede landsrettens afgørelse. Hvordan kunne det dog være anderledes? Men det var meget dyrt at vinde den sag, og de sagsomkostninger DOF fik tilkendt udgør kun en brøkdel af de samlede omkostninger.

I DOF – som hos KSO - var der stor lettelse over, at sagen blev vundet, men det rejste spørgsmålet, om ikke begge parter havde tabt ved den retssag. Var der nogen vinder, var det, udover lovens retfærdighed, kun advokaterne, men ingenlunde rimeligheden.

For de grundlæggende spørgsmål om ansættelsesforholdene for de lærere, der har aftenskolearbejdet som hovedbeskæftigelse er fortsat uløste – og ikke-tilfredsstillende. (Se også i et følgende afsnit) ■

DOF, i håb om at kunne lodde en stemning og spore noget tendenser, som evt. kunne give anledning til et mere dybtgående arbejde – og indsats. Man er i DOF meget vel bekendt med, at der er flere forhold omkring lærernes ansættelses- og arbejdsforhold, som er meget lidt tilfredsstillende.

Vi ved, hvilke lærere, vi har skrevet til og ved hvilke skoler, de virker, men vi ved ikke, hvem der har svaret og ej heller fra hvilke skoler, svarene kommer. Altså anonyme svar, og alligevel har nogle ønsket at træde frem med navns nævnelse, og det har vi så også taget med. Undersøgelsen er gennemført med den såkaldte monkey-teknik i november-december 2012 under kyndig ledelse af DOF-konsulent Lis Schlotfeldt. De adspurgte fik en frist på en uge. I alt 550 fik tilsendt spørgeskemaet. 154 nåede at svare, hvilket giver en svarprocent på ca. 30%. Vi havde gerne set det højere, men finder det, efter forholdene, acceptabelt. Svarene er interessante og tankevækkende, og skønt omstændighederne ikke gør det muligt at præsentere et fuldt gyldigt repræsentativt billede af lærerne i DOF, forelægges resultaterne i det følgende som fingerpeg og indikationer, ligesom vi opfatter de kvalitative svar som seriøse og lødige. Ved gennemgangen af svarene i undersøgelsen vil der flere steder blive draget paralleller til den store HHH undersøgelse (omtalt ovenfor) fra 1996-97,

Spørgsmålene var følgende:

1. Hvad er dit køn?
2. Hvad er din alder?
3. Hvilke(t) fag underviser du i?
4. Hvad er din faglige baggrund?
5. Hvad er din pædagogiske baggrund?

6. Hvad er dit nuværende erhverv (hvis du har et ved siden af aftenskolejobbet)?

7. Hvor længe har du undervist på en aftenskole tilknyttet DOF?

8. Underviser du/har du undervist på anden aftenskole?

9. Hvor mange år har du samlet undervist i aftenskolen?

10. Har du modtaget efteruddannelse, faglig eller pædagogisk, mens du har været lærer i aftenskolen?

11. Hvad finder du særligt krævende, udfordrende eller eventuelt frustrerende ved dit virke som aftenskolelærer?

12. Hvad giver dig størst glæde ved dit virke som aftenskolelærer?

13. Har aftenskolen en fremtid?

14. Er der noget, du gerne vil føje til?

Ad 1 og 2. Der er intet overraskende ved, at kvinderne dominerer lærergruppen. Vi noterer en kvindeandel på 72%, hvor den i HHH-undersøgelsen "kun" var på 66%.

Aldersprofilen er måske lidt overraskende, for lærerne er blevet lidt ældre, men man skal huske alder i de senere år er blevet noget andet, nu hvor den faste pensionsalder er blevet afskaffet inden for en række overenskomstområder. I HHH-undersøgelsen var 54% af lærerne mellem 40 og 59 år, og lægger vi de 60-plus-årige til, når man op på 70%. I vores undersøgelse udgør de 40-59 årige "kun" 45.8%, de 60-64 årige 19.2% og de 65-69-årige (en kategori, man ikke arbejdede med i HHH-undersøgelsen) yderligere 14.4%. Eller med andre ord, i aldersgruppen 40 – 60 plus udgjorde i HHH-undersøgelsen 70%, mens den i vores undersøgelse udgjorde 79.4%. Som vi senere skal se, er en ganske stor andel af de aldrende lærere på pension eller efterløn. De er de store årgange fra 1940'erne, som måske

nok ønsker at stoppe i deres ordinære arbejde, men som så sandelig har både ressourcer og kræfter til at fortsætte i et lærerjob.

Ad 3. Fagfordelingen svarer ganske godt til det "almindelige" billede af aftenskolens fag, og afviger ikke meget fra HHH-undersøgelsen. Det er de kreative fag, der dominerer, mens undervisning i alle bevægelsesformer lagt sammen, d.e. afspænding, yoga, dans m.v. følger lige efter. (Bevægelsesfagene er dog den største faggruppe i aftenskolen). Vi har noteret i alt 153 svar og her udgør de kreative fag 29%, og bevægelsesfagene 26%. Mens sprog tegner sig for 11%, og musik for 10%. Øvrige almene fag udgør 14%.

Der undervises i både piccolofløjte, familiesvømning, tyrkisk, arabisk, familie-skift, kickboxing og erindringsværksteder. Men, indrømmet, ikke alle steder!

Ad 4. Da fritidsloven blev afløst af lov om tilskud til folkeoplysning, ophørte også det formelle krav om forudgående godkendelse af lærernes faglige og pædagogiske forudsætninger. Amtskonsulenterne for fritidsundervisning så deres stillinger nedlagt, nu var det alene de enkelte skoler, der skulle sikre, at lærerne havde de fornødne kvalifikationer.

Den opgave er tilsyneladende blevet løst tilfredsstillende, for der er ro omkring dette spørgsmål. Vi ved også fra undersøgelser, der er lavet efter folkeoplysningsloven var trådt i kraft, at der er generel tilfredshed med lærerne i aftenskolen. HHH undersøgelsen noterede, at lærerne var godt fagligt funderet, men gik i øvrigt ikke særlig i dybden med det spørgsmål. Vores undersøgelse viser, at 23% har en længere videregående uddannelse, mens 19% har en lærer-/faglæreruddannelse og andre 19% en sundhedsfaglig uddannelse,

mens de øvrigt fagligt uddannede nu udgør 14%. De resterende 25% har enten øvrige uddannelser eller er selv lærte som billedkunstnere, musikere m.v.

Ad 5. Blandt de 140 besvarelser om voksenpædagogisk uddannelse kan der kun noteres 27 med enten et alment voksenpædagogisk kursus, et enkelt det "lange" AVG-kursus på 180 timer, en anden det meget lange 450 timer på daghøjskole, mens nogle få har været igennem de længere formelle forløb på den daværende Lærershøjskole.

Som nævnt under Ad 4 viser undersøgelser en generel tilfredshed med aftenskolelærernes faglige kvalifikationer, mens vi ved mindre om deres specifikt pædagogiske kvalifikationer. Ikke mange kan henvise til formelle kompetencer på området, men her er måske et område, der burde vies større opmærksomhed.

Ad 6. På spørgsmålet om, hvilket erhverv man evt. passer ved siden af sit arbejde som aftenskolelærer, er det næppe overraskende, at lærerne – med job i andre undervisningsformer – er den største faggruppe. Men den udgør dog kun ca. 20%. Næsten lige så stor, 19%, er gruppen, som angiver efterløn eller pension. De er, som nævnt ovenfor, de store og ofte ganske veluddannede årgange fra 1940'erne, som ikke alene søger aftenskolens (og folkeuniversitetets tilbud) men som også tilbyder sig som lærere. En utvivlsomt fleksibel og velkvalificeret gruppe undervisere, jævaldrende med ganske mange af deltagerne.

Ad 7. HHH-undersøgelsen er ikke særlig dybtgående i analysen af lærernes beskæftigelsesgrad, men konstaterer, at 64% af lærerne

arbejder mindre end deltid, d.e. mindre end 15 timer svarende til 10 lektioner om ugen. Vores undersøgelse viser, at 54% af lærerne underviser i 1-4 lektioner om ugen, og yderligere 21% i 5-8 lektioner. En tilnærmelsesvis sammenligning mellem de 2 undersøgelser viser således, at HHH-undersøgelsens 64% , der arbejder indtil ca. 10 lektioner om ugen, nu er øget til 75%.

Ad 7, 8 og 9. En gang aftenskolelærer, altid aftenskolelærer, hed det tidligere, og HHH-undersøgelsen kunne da også konstatere, at den typiske aftenskolelærer havde mindst 10 års anciennitet. Dette kan ikke helt bekræftes af vores nye undersøgelse, som viser, at hele 45% har været på en DOF-skole i mindre end 5 år. 59% af vore lærere har erfaring fra andre aftenskoler.

Skal vi alligevel uddrage et billede af stabilitet fra vore tal, kan vi notere, at 46% af de her adspurgte lærere har virket i aftenskolen i fra 10 til 40 år. Så konklusionen er måske alligevel, at den meget store gruppe af nye lærere – tager vi dem med 6-10 års anciennitet med bliver det 54, % – meget godt modsvares af en gruppe på ca. 46%, der har virket i aftenskolen fra 10 til 40 år. Om de nye lærere agter at blive, ved vi ikke. Vi har ikke spurgt dem, og det er ikke givet, at vi kunne regne med deres svar.

Ad 10. Hele 51% svarer, at de har modtaget pædagogisk eller faglig efteruddannelse, mens de har været i aftenskolen. For DOF har tilbuddet om tilskud til lærernes efteruddannelse i mange år været særdeles højt prioriteret. Det er tips- og lottomidlerne, der giver mulighed herfor, og det er ikke nogen hemmelighed, at netop den prioritering har været brugt og fortsat bruges for at tilskynde til medlemskab af DOF.

Vi er bekendt med, at andre oplysningsforbund prioriterer deres offentlige midler noget anderledes. Den i betænkning om fritidsloven præsenterede vision om et fuldt finansieret system af efter- og videreuddannelse, når vi næppe, men som det også anføres andetsteds, har der i DOF været en målrettet indsats for at styrke tilbudene.

Spørgeskemaet afrundes med 4 åbne spørgsmål om problemer og udfordringer i arbejdet, om arbejdets glæder, om aftenskolens fremtid og endelig en åben rubrik til alt det andet, man gerne vil sige. De mange hundrede besvarelser på de 4 spørgsmål vil blive behandlet nedenfor, først og fremmest med henblik på at præsentere synspunkterne, ideen og kritikken. Undersøgelsen vil naturligvis også blive præsenteret for de styrende organer i DOF, hvilket også er et svar til den lærer, der takker for det tilsendte spørgeskema, men også minder om, at det ikke er nok at spørge og indhente svar. Det handler også om at gøre noget ved det. Også her er åndens løsen som bekendt... bedrifter.

Ad 11. Vi begyndte med problemerne: **Hvad finder du særligt krævende, udfordrende eller eventuelt frustrerende ved dit virke som aftenskolelærer?**

Svarene var mange, nuancerede og præcise. Når vi ser bort fra de forholdsvis få, der ikke kunne se nogle problemer i deres gerning, kan vi opdele udfordringerne i følgende hovedkategorier:

- den pædagogiske opgave
- den kollegiale sparring og kontakt
- de teknisk-praktiske forhold
- de ansættelses- og lønmæssige forhold

Ved sammensætningen af undervisningshold tilstræber man i større eller mindre grad at tage udgangspunkt i deltagernes forudsætninger – hvor det er relevant. Helt naturligt og uomgængeligt på sproghold, men også på en del bevægelsehold m.v. Kursusbeskrivelsen bør sikre den første ”grovsortering”. Men i mange situationer foretages denne sortering ikke, eller er ikke mulig, og læreren står med et hold med meget forskelligartede forudsætninger. Inklusion hedder det i den aktuelle folkeskole-terminologi, aftenskolen har altid kendt til det. Adskillige lærere har peget på dette som en af de største udfordringer i deres arbejde, nogle få ser det som det som en ekstra udfordring, der gerne skulle lykkes, andre peger på det ekstra besvær med at få nye deltagere med på holdets tone – og niveau.

”Niveauforskellene” skærper kravene til lærerens forberedelse, og behovet for at kunne være lydhør over for alle, og samtidig kunne være alsidig, afvekslende, tålmodig og venlig – og fuld af nye ideer! Adskillige peger på det måske lidt oversete krav til læreren om en grundig forberedelse til undervisningen. Nogle få er lidt bekymrede over deltagere, der kan være kritiske på ”en uheldig” måde, mens andre refererer til fantastiske oplevelser med deltagere. Mere om dette under næste afsnit, de gode oplevelser. Og så er der nogle, der føler det som en belastning, at de skal høre for, at aftenskolen er blevet så dyr.

Hvor ville det være rart med kollegial sparring, men man er alene, ingen kolleger i samme fag, ingen efteruddannelse, ingen materialebank, alene om at finde inspiration, ingen erfaringsudveksling, lån af andres gode erfaringer og materialer, altid alene...Kontakten til fagkolleger i de andre aftenskoler – andre oplysningsforbund – i området er stort set ikke-eksisterende, hvilket får et par lærere til at

sætte spørgsmålstegn ved det fornuftige i den eksisterende struktur med konkurrerende skoler.

Og så er der undervisningslokalerne, hvor der ofte mangler det fornødne udstyr, eller hvor det er lukket inde med krav om adgangskoder osv., selv til kopiering af materialer; eller der er relevante lokaler, man slet ikke får adgang til. Kollegernes forskelligartede forhold til oprydning og orden er også et problem for adskillige af lærerne, som ofte må leve med en konstant usikkerhed om, hvorvidt lokalet og udstyret er i orden.

Så er der de ansættelsesmæssige forhold. Nogle få synes, at lønnen er god nok, men ansættelsesforholdene er det emne, de fleste af lærere har kritiske bemærkninger til. Og det er først og fremmest usikkerheden. Man ved aldrig, om et hold bliver oprettet, ofte træffes der først afgørelse 1 uge før holdstart, og når holdet så er i gang, skal man snarest begynde at arbejde på at sikre, at det kan fortsætte i den følgende sæson. En lærer henvender sig i sit svar direkte til DOF: Jeg bliver meget i tvivl om påskønnelsen af mit job som timeansat under DOF; jeg undrer mig over, at der ikke bliver gjort mere ved det – det synes jeg, der burde blive brugt kræfter på! Andre anfører (korrekt), at lønnen ikke er pensionsberettiget, ingen løn under sygdom (hvilket ikke er helt korrekt) og kravet om, at man selv skal stille med en vikar, hvis man får forfald. Og så er der den lange ferieperiode uden mulighed for at skaffe sig en indkomst via aftenskolen.

Ad 12. Det næste spørgsmål, **Hvad giver dig størst glæde ved dit virke som aftenskolelærer**, gav næsten lige så mange besvarelser som det foregående om problemerne, men her med knap så mange nuancer. Er det lettere af udtale sig kritisk end positivt, eller kan det

sidste bare gøres med færre ord? Fra flere lærere i de musiske fag ved vi, at lærergerningen i aftenskolen også giver dem inspiration i deres øvrige virke i faget – og i kunsten; det er kun sporadisk noteret i besvarelsene. Vi vælger at opdele svarene i 2 kategorier, som i virkeligheden er tæt forbundet.

1. Den pædagogiske opgave
2. Den sociale opgave

Det er helt markant, at lærerne i aftenskolen er faglærere. Man repræsenterer et fag eller en faglig interesse, som man gerne vil præsentere for andre, og det er glæden ved at udfolde dette fag for andre, der i høj grad betinger glæden ved arbejdet som aftenskolelærer. Hvilken glæde at kunne få lov at arbejde med sin hobby og dele den med andre! Glade deltagere, deltagere, der tager faget til sig og udvikler sig på fagområdet, giver meget stor glæde og tilfredsstillelse. "Glæde, når deltagerne ser "lyset".

Tilsvarende har lærerne en stor glæde ved det sociale samvær, ved at lære deltagerne at kende, at modtage deres positive feedback. "At se alle de skønne kvinder – trods alder og skavanker – trofast møde op, deltage i undervisningen så meget de kan og nyde det sociale samvær". Forpligtelsen til at holde sig selv ajour med sit fag bliver også påskønnet. Noget helt andet bliver sat i perspektiv af en lærer, som er udlænding og som bemærker, at lærergerningen har skaffet ham en kontakt til mange andre mennesker, han nok ellers ikke ville være kommet i kontakt, altså aftenskolen som aktør i integrationen! Et par lærere sender venlige og anerkendende hilsener til ledelsen i LTA (Lyngby-Tårnbæk Aftenskole) og til GOF (Gladsaxe Oplysnings Forbund): "Vores skoleleder Jens Thomsen og skolesekretær Pia er meget dygtige. Jeg får altid kærlig respons og hjælp, når jeg har problemer". Vi tror gerne, vi kunne have fået flere af den slags positive

tilbagemeldinger, men indbød ikke direkte til personlige hilsener. Nu kommer de så med, og det skal være begge parter så velundt.

Ad. 13. Har aftenskolen en fremtid lød det 3. spørgsmål, og skønt vi ikke kunne forvente andet end en bekræftelse, håbede vi på at få nogle nuancer. Det blev også til fulde opfyldt. Aftenskolens frihed til at eksperimentere med nye fag og eksamensfriheden fremhæves som en vældig styrke, og så er det sociale fællesskab en meget central dimension i aftenskolens arbejde. Andre er alligevel bekymret for, at aftenskolen sidder fast i gamle mønstre. "En old-nordisk institution, som kræver fornyelse", anfører en lærer. "Vi må forny os, væk fra det støvede image; vi trænger til et fagligt løft, vi må moderniseres" er andre udsagn. En mere sammenhængende undervisning, tværfaglige hold, der mødes 2-3 gange om ugen, f.eks. om sundhed, kunne give aftenskolen et nyt løft. Og så er der bekymring for, at yderligere økonomiske nedskæringer vil gøre det endnu sværere for deltagelse, "selv om de skærpede deltagerkrav på VUC har sendt en del af vore tidligere deltagere tilbage til aftenskolen". Og så er konkurrencen fra de frivillige udbydere af undervisning mærkbar. Nogle af svarene skal her citeres i lidt længere uddrag:

"Det (aftenskolens fremtid, red) vil jeg meget gerne svare ja til, men indimellem kommer jeg i tvivl, for jeg har lidt svært ved at få øje på fornyelserne. Jeg kan godt lide, at DOF er parti-neutral, og jeg undrer mig over, at man opretholder de "partipolitiske skoler". Hvem vil man gavne med det? Partierne, bestyrelserne, lærerne, undervisningen, de underviste? Jeg ønsker mig et tæt samarbejde på tværs og specificeret indsats i forhold til udvalgte målgrupper..."

Altså endnu engang en efterlysning efter et tættere samarbejde

mellem de forskellige aftenskoler (og andre udbydere af undervisning for voksne), en udfordring, den ovenfor citerede HHH-undersøgelse også viste, at skolerne havde svært ved at håndtere.

En anden fremhæver atter aftenskolernes frie emnevalg: *"Aftenskolen er det sted, hvor der er mulighed for at udbyde kurser, der ikke findes i den mere traditionelle voksenundervisnings regi. Det er her, man som underviser har mulighed for at udvikle og afholde kurser, der er rettet mod en måske mere snæver målgruppe. Det er her kursisterne kan være heldige at finde et kursus, der rammer lige præcis deres interesser. Derudover er der også et socialt element, med et fællesskab udover kursets indhold".*

Der er god mulighed for at lære redskabsfag, sprog, it og også mere hobby- og interesseprægede ting. Og de lidt vilde eller løsagtige tilbud, som en overgang optrådte i mange aftenskoleprogrammer, er da ved at være væk. Den bedste sprogundervisning, jeg nogensinde har fået, var hos AOF i Rønne, engelsk på højniveau. Fremragende. Og væsentlig bedre end anden sprogundervisning på VUC få år før!

Og så. Fremtid, ja ubetinget: *Målgruppen bliver mere og mere interesseret i at få udfyldt tiden med et fornuftigt indhold. Og det er ikke golfbanen!*

Ad 14. Endelig indbød vi lærerne til at fremsætte evt. supplerende kommentarer. Det benyttede ca. halvdelen af de adspurgte sig af, med en fin blanding af kortere bemærkning. En engageret lærer (og aftenskoleleder) håbede så inderligt, at der var nogen, de orkede at afløse hende den dag, hun ikke kunne mere, en anden ville have afskaffet ordet aftenskole, når nu det meste af undervisningen fandt sted om dagen.. En lærer var meget opfyldt af en smuk erfaring fra en nærværs-øvelse i babysvømningen. En lærer mindede om, at af-

tenskolelæreren bliver målt og vejret på sin faglighed og måden at kunne levere stoffet på. Er disse 2 dele tilfredsstillende, dukker eleverne op til næste sæson. Oven for er uddelt roser til LTA og GOF. Så kan vi også overkomme at sende en hilsen fra en lærer, der har haft megen glæde af at undervise under S.U.K. som har en så inspirerende leder. Og så kan vi afsløre, at det er lærer Bent Villum, der tør selv ønske at stå frem med det indledende udsagn om at: Det er fint man laver undersøgelser af denne type: Det, der så er spændende, er, hvad resultaterne bliver brugt til!

I DOF ved man godt, at lærerne er aftenskolens råstof. Man er også bekendt med, at et løncirkulære sætter rammerne for lønnen og ansættelsesforholdet, hvilket senest er blevet bekræftet af en højesteretsafgørelse. Man er også kun alt for bekendt med, at en forbedring af lærernes økonomiske og ansættelsesmæssige forhold vil være en udgift, der under de aktuelle forhold i væsentlig grad må overvælttes på den deltagerafgift, der aldrig har været højere og som har medført et mærkbart frafald fra aftenskolen. DOF kan i et vist omfang, og bedre end andre, tilbyde lærerne efter- og videreuddannelse via de midler, man modtager fra Tips og Lotto. Efter foreliggende planer agter DOF fortsat at prioritere dette højt. En forbedring af de nuværende ansættelsesforhold kræver en samlet, fælles indsats fra alle gode kræfter! Og en detalje, som DOF faktisk tillægger betydning: DOF er opmærksom på den "isolation" lærerne igen og igen giver udtryk for i forhold til kolleger i de andre oplysningsforbund, og der findes ingen umiddelbar god løsning på problemet. MEN DOF's lærerkurser står åbne for lærere fra alle aftenskoler – og det gør man brug af. Om end begrænset af omfang er her skabt et forum for kollegialt samvirke på tværs af forbundene. Det kunne andre måske også overveje. ■

Har lærerne da ikke en faglig organisation?

Hanne Pontoppidan,
forbundsformand,
Uddannelsesforbundet

Jo, lærerne har en faglig organisation, Uddannelsesforbundet, som imidlertid kun spiller en marginal rolle – eller ingen – for hovedparten af lærerne i aftenskolen. Fordi lærerne næsten udelukkende er deltidsansatte og timelønnede og derfor ofte har tilknytning til en anden faglig organisation. DOF har haft et noget anstrengt "samvirke" med Uddannelsesforbundet, siden det blev oprettet i 2009 og indtil en højesteretsdom i efteråret 2012. Det er den ovenfor omtalte Kofoeds Skoles Oplysningsforbunds-sag. Det blev et dyrt "samvirke". Måtte kommende møder finde sted i mindre belastede områder! Vi har indbudt Uddannelsesforbundet til at præsentere sig og DOF kvitterer med at sende nogle spørgsmål retur til Uddannelsesforbundet.

Uddannelsesforbundet

v. Hanne Pontoppidan, formand

Uddannelsesforbundets historie er kort. Forbundet er etableret i 2009 som en fusion mellem Dansk Teknisk Lærerforbund (DTL), Danske Produktionshøjskole Lærerforening (DPL) og Landsforbundet af Voksen- og Ungdomsundervisere (LVU). Men organisationerne bag det nye forbund har dybe historiske rødder. LVU har historie helt tilbage til Dansk Aftenskoleforening, som blev stiftet i 1921 i Fredericia. Kurt Habekost skriver i LVU's 75 års jubilæumsskrift i 1996, at foreningen blev dannet med 4 hovedopgaver: For det første at sikre aftenskolens lærere gode økonomiske vilkår. For det andet at få afskaffet aftenskolens fagbegrænsning. For det tredje at fremskaffe egnede undervisningsmaterialer. Og for det fjerde at sørge for efteruddannelse af aftenskolens lærere. Disse mål flugter ganske tæt med det, vi arbejder for i dag i Uddannelsesforbundet.

Vægtningen af de 4 hovedopgaver fra 1921 har været forskellig. For det meste har der været meget fokus på det frie uddannelsespolitiske sigte og på efteruddannelsesindsatsen. Her har de mange aktører på aftenskoleområdet kunnet finde hinanden i et fælles arbejde for både at værne om og arbejde for udvikling af aftenskolens vilkår.

I vores historie optræder således en række centrale personer, som også er aktive i oplysningsforbundene. Benjamin Blomgrens store indsats for specialundervisningen er særdeles markant og tydelig.

Med den første hovedopgave fra 1921, "at sikre aftenskolens lærere gode økonomiske vilkår", har vi derimod for de meste stået alene i vores arbejde som DAUF, LVU og nu som Uddannelsesforbundet.

Det lykkedes os at forhandle løn- og ansættelsesforhold for lærere og ledere i VUC, specialundervisning, daghøjskoler m.v., men for medlemmerne i den traditionelle folkeoplysning var det "op ad bakke". På lærersiden har området fortsat kun timelønsbestemmelser, som er ensidigt fastsat af det relevante ministerium. Timelønsansættelse er dog det mest hensigtsmæssige for den meget store gruppe af undervisere, som har få hold og arbejder inden for folkeoplysningsområdet i en kortere periode.

Men der er en mindre gruppe lærere, som har arbejdet i forbund eller på skoler som deres hovedbeskæftigelse. Denne gruppe gav LVU særlig opmærksomhed, da vi i 1996 i et samarbejde med Udviklingscenter for folkeoplysning m.v. gennemførte en stor undersøgelse af folkeoplysningens medarbejdere (den ovenfor omtalte HHH-undersøgelse). Her falder det i øjnene, at ca. 500 timelærere er ansat svarende til, hvad der normalt er fuld tid på arbejdsmarkedet. Denne gruppe af lærere lever af at være undervisere i oplysningsforbundene.

Når vi er i dialog med deres arbejdsgivere i oplysningsforbundene, får vi ofte medløb i vores og lærernes indignation over forholdene. Men som man siger: "Vi må jo ikke andet end timeløn for disse lærere. Det forbyder timelønsbestemmelserne os." Et eksempel herpå er Kofoeds Skoles Oplysningsforbund (KSO), hvor vi først ad dialogens vej forsøgte at finde løsninger med den tidligere ledelse. Da dialogen ikke bar frugt, forsøgte vi at gå rettens vej, men Højesteret har desværre fastslået, at undervisningen i Kofoeds Skoles Oplysningsforbund ikke kan sammenlignes med en daghøjskole, selvom vi så store ligheder med, hvordan der arbejdes på de såkaldte sociale daghøjskoler.

Vi tror fortsat på en konstruktiv dialog med Kofoeds Skoles Oplysningsforbund, så vi kommer ud over de forhindringer, som de almindelige aftenskolebestemmelser tilsyneladende udgør. Jeg vil gerne opfordre DOF og andre vigtige aktører til at medvirke til at finde en løsning på dette problem. Folkeoplysningsens arbejdsgivere kan ikke være de nuværende forhold for lærere med hovedbeskæftigelse på området bekendt. Opgaven om ordentlige arbejdsvilkår blev stillet af Dansk Aftenskole Forening i 1921 som den første af 4, at sikre aftenskolens lærere gode økonomiske vilkår. Uddannelsesforbundet føler sig fortsat forpligtet.

Tillykke med de 40 år til DOF.

Hanne Pontoppidan, forbundsformand

DOF spørger Uddannelsesforbundet

Fra konsensus til konflikt, til samtale?

Erfarne – ældre – undervisere i aftenskolen vil kunne huske bladet Aften- og Ungdomsskolen, AU-bladet eller den seneste afløser LVU-bladet. Man vidste også, der var en forening bag, Dansk Aften- og Ungdomsskoleforening. Tilbage i 1968 udkom bladet hver 14. dag, oplaget var 7600 og et årsabonnement kostede 45 kr. Faktisk var bladet det største blandt de 37 registrerede blade i Europa om voksenundervisning. En senere redaktør var Erik Bonne, der også redigerede DOF-bladet i nogle år, og blandt de velskrivende redaktører finder vi også den unge Karsten Madsen, senere bl.a. Berlingske Tidende m.v.

Bladet bragte nyheder, reportager, interviews, analyser m.v. journalistisk behandlet, ofte kritisk (ikke mindst Bertel Haarder blev dengang meget ophidset, når han blev kritiseret) samt boganmeldelser, annoncer m.v. og henvendte sig til hele aftenskoleområdet, timelærere, lærere, ledere, administratorer, politikere, på tværs af alle politiske skel og organisationsforhold.

Det er slut nu.

I løbet af 1980'erne blev det tydeligt for DAUF, at der var behov for en styrkelse af de løn- og ansættelsesmæssige forhold for de medlemmer, der havde undervisning som hovedbeskæftigelse, og at DAUF måtte påtage sig den opgave som en egentlig faglig organisation. I 1990 tog man så navneforandring til LVU, Landsforbundet af voksenundervisere, og bladet hed nu LVU-bladet, også med en klar faglig profil. Helt i overensstemmelse hermed måtte man se på bl.a. oplysningsforbundene som (en slags) arbejdsgiverorganisationer. Kun en slags, fordi forbundene jo ikke har lønforhandlingsret. I 2009 fulgte så det seneste led i denne udvikling, da LVU fusionerede med

2 andre lærerorganisationer og blev til Uddannelsesforbundet; nu var man blevet til en rigtig faglig organisation og rede til at vise, man var det. Og så lagde man sag an mod Kofoeds Skoles oplysningsforbund, som der er redegjort for ovenfor. Det var en dårlig start for Uddannelsesforbundet, men i DOF jubler man ikke, for Uddannelsesforbundet havde et vigtigt, endnu uløst ærinde. I en kommende dialog med uddannelsesforbundet har DOF en række spørgsmål, vi gerne ønsker drøftet:

Spørgsmål: DOF har som Uddannelsesforbundet en interesse i, at der skabes de bedst mulige forhold for lærerne. Hovedparten af DOF's lærere er timelønnede, og så er der alligevel en del, der har undervisning som hovedbeskæftigelse. DOF forstår og anerkender, at det er de heltidsansatte, der er jeres "interesse", men vi finder det trist, at der ikke synes at være nogen, der interesserer sig for de timelønnede. Jo, vi prøver at tage os af dem i de enkelte forbund, men undersøgelse efter undersøgelse viser, at lærere finder det så begrænsende, at de "er spærret inde" i et enkelt forbund og altså ikke har kontakt med lærere fra de andre "konkurrerende" aftenskoler. Det ville være let at svare, at det kunne man da bare gøre noget ved i oplysningsforbundene, men vi er jo også ofte hårde konkurrenter, der passer på vore egne lærere. Vi kan ikke skrue tiden tilbage til de gamle DAUF-dage, men har Uddannelsesforbundet en mening om, hvordan lærernes behov for større tværgående kollegial kontakt kunne imødekommes? Måske også et ønske om det?

Spørgsmål: Med folkeoplysningsloven bortfaldt det offentlige tilsyn med lærernes faglige og pædagogiske kvalifikationer, kravet om voksenpædagogisk grundkursus m.v. Det blev mange steder hilst

som en sejr, men var det egentlig det? Kurser i power-point er kommet til, men er der noget, der mangler i lærernes uddannelse?

Spørgsmål: I forbindelse med diskussionen om uddannelse som et krav, der må stilles unge kontanthjælpsmodtagere uden uddannelse er det – spagfærdigt – blevet anført, at man måske skal tænke i en anden form for pædagogik, og at en halvering af kontanthjælpen ikke i sig selv motiverer til uddannelse – sådan som det synes at være den klassiske neo-liberale tilgang til udfordringen. Med nedlæggelsen af den frie ungdomsuddannelse lukkede vi det laboratorium, og voksenpædagogisk forskning synes der ikke at være meget af for tiden. Hvad er der dog sket?

Og var her et felt, hvor vi måske kunne finde sammen om et samarbejde alle gode parter, der virker inden for dette område?

Spørgsmål: Og så må vi berøre KSO-sagen. Vi så også gerne bedre løn- og ansættelsesforhold for de lærere der virker i stillinger, der nærme sig fuldtidsbeskæftigelse. KSO kunne ikke gøre andet, end de gjorde, hvilket nu også er en afgjort sag, men lærerne har da fortsat fortjent bedre forhold end de har nu. De er stillet som så mange af de timelærere, der i årevis har båret så meget undervisning også på universiteterne, hvilket også er utilfredsstillende – og urimeligt. DOF har drøftet sagen med de andre forbund uden mange resultater, for virkeligheden er jo, at bedre forhold for lærerne under de nuværende vilkår kun kan tilvejebringes ved at hæve de i forvejen skyhøje deltagerafgifter. Og det vover vi næppe at kaste os ud i. Kommunernes tilskud til folkeoplysende voksenundervisning er faldet hvert eneste år siden 2002.

I har helt sikkert gjort, hvad I mente, var rigtigt; DOF mener, I ret-

tede kritikken og retssystemet mod den forkerte part. Men hvad kan vi gøre sammen for at komme videre? ■

Portrætter

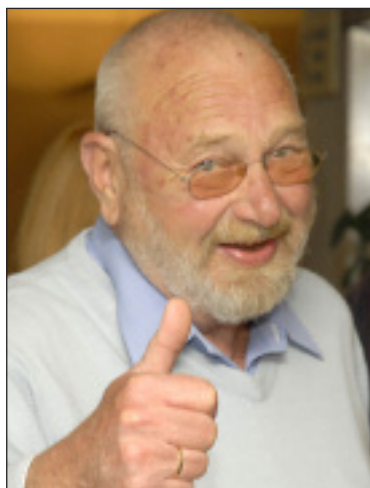

Benjamin Blomgren, f. 1931. Voksede op på Fårevejle Højskole (IM), hvor hans far var forstander. Lærereksamen fra Haslev seminarium, lærer på Engelsborg-skolen i Lyngby fra 1955. Forstander for Lyngby kommunale aftenskole i 1962, samme år leder af den nu private Lyngby-Taarbæk Aftenskole (LTA). Tog i 1970 initiativ til oprettelsen af DOF, som først formelt blev stiftet i 1973. Fagkonsulent i specialundervisning i undervisningsministeriet 1972-1997, hvor han gik på pension. Dannede i mange år fint fagligt parløb med undervisningsinspektør Per Himmelstrup. Æresmedlem af DOF. Død i 2008.

Benjamin Blomgren fandt det ikke foreneligt med sit arbejde i undervisningsministeriet at have tillidshverv i DOF, hvorfor han ironisk nok ikke fik nogen formel post i den organisation, hvis hovedinitiativtager han var. Men han var en højt skattet underviser på DOF's leder- og lærerkurser og dirigent på årsmøderne. Han forbandt en meget skarp indsigt i alle forhold på aftenskole-lovområderne, især inden for specialundervisningen, med et udpræget talent for at kunne glæde sig over alt, hvad livet kunne tilbyde. Også selv om cigarerne kostede ham den ene lunge. Nå, ja, og så brød han sig ikke om spinat. Han tog fejl på et område; han nægtede eksistensen af talblindhed, som siden er blevet anerkendt som handicap.

Han var en smuk mand, som klædte enhver forsamling.

Nils Aundal, f. 1935, handelsuddannet, lærer hos FOF i bl.a. taleteknik, 1960 landssekretær og 1961 leder af FOF's landsorganisation, fra 1966 forstander ved Forsvarets Civilundervisning, i 1967 tilbage hos FOF som leder af den store FOF København-Frederiksberg-afdeling. Brød med FOF i 1976 og fulgtes af de fleste lærere – og elever – over i det af ham skabte Hovedstadens Oplysningsforbund (HOF) som tilsluttede sig DOF i 1980. Landsformand for DOF 1982-86 og igen 1991-1999. Æresmedlem af DOF. Et palmeblad i hans elskede Indien havde forudsagt, at han ville dø i 2026. Den slags skal man ikke tro på, Nils Aundal døde i 2010.

Nils Aundal fyldte meget. Det var en styrke, men det skabte ham også mange vanskeligheder, som ikke engang hans charme altid kunne redde ham ud af. Han havde en meget stor arbejdsevne, en udpræget sans for, hvad der rørte sig i tiden og som kunne bruges i undervisning. Han slap ofte godt fra at tage chancer, og var som så mange iværksættere ikke bedst til kompromis'er. Referater fra møder kunne fylde 20 siders uenighed. Denne detalje gjorde hans sidste år som DOF-landsformand mindre lykkelige, og sygdom tvang ham til at træde tilbage.

HOF er ikke mere en del af DOF.

Hvem er DOF's medlemmer?

Men kan ikke forstå, hvad DOF er for en organisation, hvis man ikke ved lidt om, hvem DOF's medlemmer er. For mens de andre oplysningsforbund, som vi i denne bog kalder de "politiske", består af skoler, der i helt overvejende grad er sammenlignelige, nemlig som brede, almene skoler med et forholdsvis stort udbud af fag - ja, de er endog sammenlignelige også forbundene imellem - så er det ikke sådan hos DOF.

DOF har en langt mere sammensat medlemsskare, som løser en lang række meget specialiserede opgaver over for meget forskellige artede samfundsgrupper. Men DOF omfatter også de brede, almene skoler, som ser sig selv som både formidlere af kundskaber og som en del af den medborgerlige dannelsestradition. Så mens DOF på nogle områder ønsker at fremstå som et oplysningsforbund som de andre, så er DOF også anderledes. DOF's medlemmer er så forskellige.

Vi bringer sidst i denne bog en oversigt over samtlige DOF-medlemmer pr. 1.3. 2013. Det er ikke tænkt som en adressebog, for allerede om et år kan der være ændringer, og nye skoler kan være kommet til, men mere som en - vi synes ganske imponerende - liste over bredden i det folkeoplysende arbejde i Danmark - og altså den del af det, der er med i DOF.

Vi bringer i det følgende også en lidt nærmere præsentation af et lille udvalg af skoler. Det var under overvejelse at beskrive samtlige DOF's medlemsskoler, med lidt historie, formål, aktiviteter og rolle i det lokale uddannelsesbillede. Men det ville sprænge alle ramme for dette arbejde - der er hen ved 225 skoler. Vi valgte i stedet for at rette henvendelse til en mindre gruppe skoler, som repræsenterede noget karakteristisk inden for hver "gruppe" og indbød dem til at

bidrage med deres historie og portræt. Det er så også nogle af de samme skoler, vi har bedt om at være med i den lærerundersøgelse, der er omtalt andetsteds.

Selv om man kun finder et mindre antal skole-portrætter, mener vi, de vil kunne illustrere vores pointe om, at det folkeoplysende arbejde i Danmark har mange "ansigter" og repræsenterer en mangfoldighed, som selv det folkeoplysende arbejdes egne medarbejdere måske vil blive overrasket over.

Vi vil også benytte lejligheden til at beklage over for de mange skoler, vi ikke har fået indbudt til at være med. Det er uden for enhver tvivl, at vi dermed har overset gode - måske nogle af de bedste - historier, men vi beder om forståelse for, at vi fandt opgaven for omfattende. Og så har vi, som det fremgår af det følgende, et forslag.

Vi har også fået bekræftet, at selv om DOF er det yngste af de landsdækkende oplysningsforbund, er det også det oplysningsforbund, der repræsenterer den længste historie; måske en ære, vi må dele lidt med Dansk Husflidsselskab; det gør vi også gerne.

Vi har dermed tillige fået bekræftet, at her ligger et væsentligt stykke dansk kultur- og uddannelseshistorie, som forekommer os at være lidt overset, og som nok kunne fortjene en lidt nærmere undersøgelse og beskrivelse. Her er også et stykke dansk kvindehistorie, fordi det så ofte var kvinderne, der tog initiativ til skolerne, hvis lærere og deltagere også overvejende var kvinder.

Så selvom vi får bekræftet vores pointer, kunne vi gerne ønske, at mange flere historier blev skrevet, og at mange flere skoler selv tog initiativ til at få samling på arkivalier - og på de ældre pionerer - inden det er for sent. Nogle har allerede gjort det i forbindelse med jubilæer og andre mærkedage; flere ville måske ønske at gøre det,

hvis de kunne få de lokale arkiver med i arbejdet. Og måske kunne det være en DOF ambition at bidrage til, at der arbejdes med dette op mod DOF's 50 års jubilæum i 2023. DOF kunne sikkert lave et kursus i, hvordan det kan gøres.

Det er skolerne selv, der står for de følgende præsentationer, og der er ikke noget mærkeligt i, at man hellere vil fortælle om bedrifter end om de store problemer og udfordringer. Er der måske et enkelt sted, man har fundet det svært at skjule stoltheden over de opnåede resultater, så bær over med det og læs det som glæde over, hvad man har nået – trods ofte hårde betingelser.

Og så lad os se på skolerne: De "grupper", vi har opdelt dem i, er skabt til dette formål alene, men flere af "grupperne" arbejdes der også med i den daglige organisatoriske praksis, når skolernes kategoriseres, de brede aftenskoler, musikskolerne osv. Grupperne er følgende:

1. De fhv. kommunale aftenskoler og andre brede aftenskoler
2. Skoler med særlig fokus på krop og bevægelse
3. Skoler der skifter side
4. Handicap- og specialskoler
5. Musikskoler
6. Andre fag- og specialskoler
7. De nye skolesamvirker, som andre gerne vil lege med

De fhv. kommunale aftenskoler og andre brede aftenskoler

En betydelig del af de almene, brede aftenskoler i DOF har en kommunal fortid. For nogle sluttede den allerede i løbet af 1960'erne, for andre var det først slut, da 1990-loven om tilskud til folkeoplysning medførte, at kommunerne ikke mere måtte drive aftenskoler.

Fra 1930 fungerede de kommunale aftenskoler og de private eller foreningsbaserede aftenskoler under samme vilkår, men efter besættelsen begyndte oplysningsforbundene at problematisere de kommunale skolers eksistens og foreslog dem nedlagt. Et sted meddelte kommunaldirektøren, at den kommunale skole nu var nedlagt og lærerne herefter ansat hos FOF, hvilket muligvis var venligt ment – men også tæt på magtmisbrug. Den nye lovs § 53 om de kommunale skoler var dog ganske nøgtern: "De kommunale aftenskoler, der hidtil har tilbudt fritidsundervisning for voksne, kan overdrages vederlagsfrit til private kredse". Men man burde jo nok have forhåndsorienteret lærerne, inden man afleverede dem med hud og hår til FOF. Men de fandt sig nu heller ikke i det, lærerne, som selv dannede en ny skole, Og historien ender godt, for skolen er nu medlem af DOF.

Hvor skulle de kommunale skoler, der reddede sig igennem og over på den anden side som private skoler også ellers gå hen, hvis ikke de fusionerede med en politisk aftenskole? DOF havde fra oprettelsen i 1973 en stærk tilslutning fra kommunale skoler, om end i nogle tilfælde alene som personligt medlemskab. ■

Det begyndte i sognekommunen

Egentlig begyndte det hele jo med et slags kommunalt aftenskoleinitiativ i sognet med almueskoleloven af 1814, men der fulgte ingen ekstra midler med. Sikker er der landsbylærere, der har samlet de gamle elever fra børneskolen til ekstra undervisning, men særlig systematisk har det efter de foreliggende oplysninger næppe været.

I 1890'erne blev aftenskolen drøftet i rigsdagen, hvor den socialdemokratiske folketingsmand og borgerrepræsentant K.M. Klausen var en ivrig forkæmper for sagen. Rigsdagens flertal viste aftenskolen beskeden interesse, Venstre havde jo sin folkehøjskole, men man ser dog mindre beløb på finansloven til aftenskolevirksomhed.

Men så tog K.M. Klausen sagen over i Københavns borgerrepræsentation, hvor man i 1893 kunne forelægge en udvalgsbetænkning om en kommunal aftenskole, eller fortsættelseskursus, som det kom til at hedde. I 1897 var man klar, og man kunne åbne første sæson med så mange som 79 deltagere. Hermed begyndte opbygningen af, hvad der siden skulle blive Danmarks – og efter sikkert forlydende – også Nordens største aftenskole. Men sin pionerindsats på dette område skabte Københavns kommune hermed en model til efterfølgelse i andre socialdemokratiske styrede kommuner, som der nedenfor berettes om, bl.a. i Næstved og Gladsaxe. Da socialdemokratiet fik den fornødne magt i København, ønskede man i byen at opbygge en model for, hvordan hele landet skulle styres, når partiet fik magt hertil på rigsdagen. Aftenskolen var blot et af mange områder.

Nu tager vi et langt spring frem til tiden efter besættelsen, hvor de kommunale aftenskoler over det meste af landet står stærkt, og hvor AOF, grundlagt i 1924, nu også har fået følgeskab af FOF, LOF og FO. Som også omtalt andetsteds medførte lovrevisionen i 1954 den første mindre opbremsning af de kommunale skoler, idet de private initiativtagere fik en delvis fortrinsstilling, og dette videreføres ved lovrevisionen i 1960; uden formelt at anfægte kommunernes ret til at drive aftenskole. Og det samme blev gentaget i betænkningen fra den udvidede

aftenskolekommission om fritidsundervisningen. Lov om fritidsundervisning m.v. af 1968 ligestillede de private oplysningsforbund og de kommunale skoler.

Men usikkerheden omkring de kommunale skolars fremtid var begyndt, og som anført i det historiske afsnit om DOF rammer det Lyngby-Tårnbæk kommunale aftenskole allerede i 1962. Fritidsloven i 1968 skabte ro omkring dette spørgsmål i en periode, men i 1980'erne havde oplysningsforbundene vundet nye kræfter og debatten om de kommunale aftenskoler blev genåbnet. DOF's Aftenskolebladet kunne i 1986 berette, hvordan Bramsnæs Kommune besluttede at lukke den kommunale aftenskole. "Ingen kunne være i tvivl om", skriver bladet, "at det var de politiske aftenskoler, LOF og AOF, der havde gjort deres indflydelse gældende på de kommunale politikere." Til historien hører, at den kommunale aftenskole var blevet oprettet i 1970 på grundlag af en privat aftenskole, hvis leder så blev bedt om at lede den nye kommunale skole. Den ønskede man så at lukke ned i 1986. Men så let skulle det nu ikke gå, og "Lyngby-Tårnbæk-historien" fra 1962 gentog sig; af den kommunale aftenskole opstod en privat aftenskole, Bramsnæs Aftenskole, siden DOF Bramsnæs Aftenskole. Kommunalbestyrelsen fik sin vilje, al voksenundervisning skulle overgå til privat initiativ. "Men ikke helt som i hvert fald AOF og LOF havde forestillet sig."

I andre kommuner, særligt de store socialdemokratiske provinsbyer og København, stod man vagt om sine skoler. Københavns kommunale Aftenskole (KKA) holdt ud til det sidste og genopstod i 1991 som den private Københavns Kursus- og Aftenskole (KKA), som nu uden at skulle spørge andre om lov blev fuldgældigt medlem af DOF. For det nye KKA varede det trist nok ikke så længe, for den store skole løb ind i alvorlige økonomiske problemer og gik konkurs i 2004. Hvilken sorg, det må have været for de ældre lærere og ledere i KKA at se denne vældige skole lukke. Lidt mere end 100 år kom det til at vare! DOF kunne også mærke det på det store timetal, der nu forsvandt. ■

DOF Næstved Aftenskole

Socialdemokraterne i København havde vist, hvordan man kunne skabe en kommunal aftenskole, og det inspirerede partikammerater andre steder i landet til at gøre ligeså, hvis man fik magt til det. Således også i Næstved. I 1915 blev A. M. Kristensen Næstveds første folkevalgte – socialdemokratiske – borgmester, men allerede i 1908 havde han taget initiativ til at indkalde til en stiftende generalforsamling i Bentsens lokaler i Vinhusgade, hvor man oprettede Næstved Aftenskoleforening. Hermann Nielsen blev formand, mens A.M. Kristensen tog selv posten som kasserer. Det første år var der 104 holddeltagere, heraf 7 kvinder. Medlemsgebyret var 1 krone, og derefter betalte man 50 øre pr. fag. Fagene var dansk, skrivning, regning og bogføring. A.M. Kristensen opfordrede eleverne til ikke at falde fra, ”men vise udholdenhed, da de i så fald sikkert ville få et godt udbytte af det arbejde, de nu påbegyndte.” Foreningens formålsparagraf var: Ved aftenskoleundervisning at fremme oplysning blandt Næstveds borgere.

! 1920'erne blev fremmedsprog betragtet som luksus, men alligevel kunne man tilbyde undervisning i engelsk, tysk og esperanto. Skolen noterer, at man et år måtte aflyse et esperantohold (!) da sundhedskommissionen frygtede en influenzaepidemi. Sporene fra den spanske syge, en verdensomspændende fugleinfluenza-epidemi i 1918-19, som i Danmark alene medførte mere end 12.000 dødsfald, skræmte.

Siden kom husgerning til samt syning og husflid, og i 1921 havde man for første gang flest kvindelige elever.

I 1938 overgår foreningen til kommunal drift og skifter navn til Næstved Kommunale Aftenskole. Under besættelsen fortsætter undervisningen i husgerning, nu med rationeringsmærker fra Varedirektoratet. Men undervisningen i tysk blev standset, for først at blive genoptaget i 1946.

Under besættelsen og de første efterkrigsår var der stor søgning til undervisningen i husflid, syning og husgerning. I 1949 havde man således 300 elever tilmeldt syning, men kun 2 lokaler til rådighed. Til gengæld begyndte det at knibe med deltagere til dansk og

regning. I 1948 meldte skolen sig ind i Dansk Aften- og Ungdomsskoleforening og kunne samme år fejre sit 40 års jubilæum. Samme forenings formand, amtskonsulent O. Hessilt udtalte følgende hyldestord ved 40-års-festen: ”Næstved kommunale Aftenskole indtager en overordentlig smuk position inden for aftenskolerne; jeg ønsker tillykke hermed og takker for det praktiske oplysningsarbejde, der er udført.”

Næstved kommunale Aftenskole blev ikke ramt af utidig nedlæggelse, da diskussionen om kommunernes adkomst til at drive aftenskole begyndte ved lovrevisionen i 1954, hvor det private initiativ blev prioriteret. Men med folkeoplysningsloven af 1990 var det slut – som kommunal skole! Der var afskedsreception d. 20. juni 1991, og som det var en socialdemokratisk (kommende) borgmester, der tog initiativ til skolen, blev det nu den socialdemokratiske borgmester, Henning Jensen, der måtte lukke: ”Vi er til begravelse af en 83-årig dame, som var blevet smukkere og stærkere med årene, men som ikke måtte leve længere...men nu har den kære afdøde fået en plastisk operation og kan begynde forfra. For den gamle skole var kun sovet hen i kommunalt regi, skolen var igen blevet en forening af kundskabssøgende borgere og hed nu Næstved Oplysningsforbund.”

Aftenskolen har siden starten i 1908 holdt til på Jernbanegade skole, til sidst med eget kontor i toppen af tårnet! 1991 blev pladsen for trang, og man flyttede til egne lokaler, senest til Teatergade 4. Det var en festdag, da man kunne fremvise de fine undervisningslokaler. I oktober 2008 fejrede skolens sin 100 års fødselsdag og skiftede i den anledning navn til DOF Næstved Aftenskole. Skolen har nu ca. 4000 deltagere om året og har et bredt udbud af kurser, foredrag, bussture m.v.

Kirsten Ærø, skoleleder.

Gladsaxe Oplysnings Forbund (GOF)

Gladsaxe kommune blev oprettet i 1841, siden 1913 med et socialdemokratisk ledet sogneråd, som – efter velkendt model - i 1915 oprettede en aftenskole.

Ved lovændringen i 1942 bliver aftenskole og ungdomsskole administrativt adskilt, og aftenskolen tog navneforandring til Gladsaxe fortsættelseskursus, et navn man beholdt, indtil skolen blev privatiseret i 1991. I 1967 blev Ove Storm leder af fortsættelseskursus og ”kongelig udnævnt” skoleinspektør. Ove Storm blev også siden formand for Dansk Aften- og Ungdomsskoleforening.

Gladsaxe kommune voksede næsten eksplosivt i efterkrigsårene. Sognerådet blev i 1952 omdannet til en kommunalbestyrelse, ledet af en borgmester. Den tidligere landkommune havde i 2012 ca. 65.000 indbyggere. Skolen voksede i takt med kommunen. I 1945 udbød man 30 undervisningshold, i 1988 nåede skolen sit hidtidige maksimum med ca. 400 undervisningstilbud og ca. 7000 elever.

En gennemgang af skolens tilbud afspejler den økonomiske – og kulturelle – udvikling i tiden. Rejsefilm fra eksotiske lande forbedrede de kommende rejser ud i verden i efterkrigstiden, charterturismen skabte yderligere interesse for sprogfagene, korskolen kom til i 1964 og fritidslovens nye muligheder for musikundervisning satte instrumental- og orkestermusik på programmet. Og da samme lov åbnede mulighed for handicapundervisning, var skolen aktivt med. Endelig fik man lov til at tilbyde HF-undervisning, inden det overgik til amtet.

Mens man i den konservativt ledede nabokommune Lyngby-Tårnbæk fik nedlagt den kommunale aftenskole allerede i 1962 var det

ikke det, man ønskede i Gladsaxe. Man fortsætter, indtil folkeoplysningsloven tvinger kommunen til at ”give slip”. Og så giver man alligevel ikke helt slip. Den nye selvejende institution, som får navnet Gladsaxe Oplysnings Forbund (GOF), får en kommunal startkapital, en bestyrelse med 3 byrådsmedlemmer og det lokale (socialdemokratiske) folketingsmedlem som formand. Pige-garden, Erhvervsforeningen og Pensionistforeningen følger også med over i den nye skole. Det ligner en lykkelig skilsmisse – når man nu skulle skilles. Og så slutter man sig til DOF.

Gladsaxe Oplysnings Forbund planlægger at markere 100-års jubilæet i 2015. Også med et jubilæumsskrift. Så kan der berettes så meget mere.

Jens Thomsen, skoleleder

Roskilde Aftenskole

Da Roskilde kommune i 1972 besluttede at nedlægge den kommunale aftenskole og lærerne fik at vide, at vi ”bare kunne gå over i AOF”, fandt størsteparten af de ansatte, at det var for groft, og med rådgivning fra Lyngby-Tårnbæk Aftenskole (Benjamin Blomgren!) stiftede vi i februar 1973 Roskilde Aftenskole med J.P. Hjermind som leder og Ole Svendsen som formand. Jeg blev bestyrelsesmedlem og senere formand.

Ane Schmidtsdorff

Det skal hermed meddeles, at tobaksrygning i undervisningslokaler generelt godkendes således: Der må ikke ryges i undervisningstiden, dog kan der ved korte pauser dispenseres under forudsætning af: at elever i klassen er enige heri, at der ved undervisningens ophør udluftes ved gennemtræk i mindst 10 minutter.

*Helsingør kommune, 5.9.1989.
Siden blev situationen en anden.*

DOF Herning Aftenskole

Herning kommunale Aftenskole mistede allerede i begyndelsen af 1970'erne sin kommunale opbakning. Leder og lærere blev stillet over for valget mellem at fusionere med et af de politiske oplysningsforbund – eller at forsøge sig på egne ben. Dansk Oplysnings Forbund var netop stiftet, og her valgte man at gå med. Man fik således også mulighed for at deltage i opbygningen af et nyt oplysningsforbund.

Skolen havde et bredt udbud af kurser, med stor vægt på sprog, også dansk, og på de kreative fag med bl.a. håndarbejde og husflid.

Da Ringkøbing amt overtog den kompenserende specialundervisning, indgik skolen overenskomst med amtet.

Siden blev en dagskole med specialundervisning føjet til skolens virksomhed.

Under den nye folkeoplysningslov voksede skolen betydeligt med et bredt udbud af fag. Med husstandsomdeling af 50.000 programmer nåede man et godt stykke ud i Hernings omegn.

Nu indledtes også et nyt samarbejde med Herning kommunes socialforvaltning om en dagskole for unge mødre med ringe uddannelse, oprindelig etableret som daghøjskole under AOF. Den nye dagskole, "Morgenfruen" blev oprettet som selvstændig enhed, også medlem af DOF, men med manglende kommunal opbakning måtte skolen efterfølgende lukke.

Bevægelsesfagene og instrumentalundervisningen er siden blevet stærke fagområder, og der søges etableret samarbejde med DGI-huset i Herning om brug af bassiner.

Traditionen for foredrag videreføres med 70-80 foredrag i samarbejde med aktivitetshuse og beboerforeninger.

Med en forhåbentlig fornuftig blanding af vovemod, initiativ og snusfornuft ser Herning Aftenskole med spænding fremtiden i møde.

Ingolf Christensen, formand

Andre ”brede” aftenskoler

Blandt de brede, almene aftenskoler er også skoler, hvis forhistorie ikke er kommunal, men som alligevel helt har været lokalsamfundets skole, meget ofte med udgangspunkt i en af kvindeorganisationerne, d.e. husmoderforeningerne, husholdningsforeningerne m.v. De har haft kvinder som initiativtagere, først og fremmest haft kvindelige lærere og med et markant overtal af kvindelige deltagere. Skolerne er en del af folkeoplysningens kulturarv, men de er også levende, aktive skoler i det 21. århundrede. I DOF repræsenterer de en central dimension i det folkeoplysende arbejde.

Brande/Nr. Snede

DOF Brande/Nr. Snede Aftenskole betegner sig selv som en traditionel, almen aftenskole med tilbud om undervisning i sprog, kreative fag, it, bevægelse og handicapundervisning m.v. Historien om skolen er noget nær den klassiske i de mindre bysamfund og landkommunerne. Man begyndte som Brande-Thyregod-Vester Husholdningsforening, og da husholdningsforeningerne i 1996 blev omlagt og fremstod under det nye navn Familie og Samfund, fulgte man også med under det nye navn, for så i 2001 at omdanne sig til Brande Aftenskole. Ved strukturreformen blev de 3 kommuner Brande, Nr. Snede og Ikast lagt sammen (under megen modstand fra Ikast, som ville til Herning.). Ud af dette opstod i 2007 den nye fusionerede DOF Brande/Nr. Snede Aftenskole. Skolens daglige leder er Ulla Bundgaard, formand er Ingrid Hauge. Skolen henvender sig til alle, men den historiske tradition er intakt. Alle bestyrelsesmedlemmer er kvinder.

Således præsenterer skolen sig selv:

DOF Brande/Nr. Snede Aftenskole ønsker at signalere kvalitet i aktiviteterne og bidrage til højere livskvalitet generelt. Netop skolens tidligere navn, Familie & Samfund, er overskriften på skolens vision. Deltagerne skal møde kompetente undervisere og få inspiration til at videreføre kvalitet i egen hverdag, i arbejdet, i valg af kost og fritidsinteresser – kort sagt: At få lyst til at tage ansvar for eget liv og velfærd.

Vi ønsker at dække behovet for viden – nytænkning – nysgerrighed ved at lytte til ønsker fra brugerne og tilpasse aktiviteterne til individuelle behov, så godt det kan lade sig gøre under de givne omstændigheder.

Tiderne skifter – og fagene med. F.eks. havde vi knipling på programmet i næsten 20 år, inden det måtte lukkes ned, og for nogle år siden havde vi glaskurser, som var meget velbesøgte i en periode. Derfor må vi som ledelse altid være på udkig efter nye kurser, som kan tiltrække kursisterne.

Det betyder, at foto og billedredigering har holdt sit indtog ligesom kursusforløbet er ændret. Kortere forløb og veksling mellem teori og praksis i disse fag er nødvendige.

Vi skal også nævne, at vi gerne benytter DOF's tilbud om f.eks. debatteater og Tab dig sund-konceptet.

Vi synes, det er meget spændende at sætte nye ting i søen, og så er vi utroligt glade for den ekspertise og imødekommenhed, vi møder hos landsorganisationen.

Det hjælper en lille skole som os, som har begrænsede ressourcer – men lyst til mange ting. Vi arbejder også en del på partnerskaber med forskellige aktører. Vi tror på, at jo flere vi går sammen, jo større effekt og PR for os.

Gjern Aftenskole – en bred skole med en lang historie

Også Gjern Aftenskole har sit udspring i husholdningsundervisningen. En gruppe mennesker mødtes i 1937 på Gjern Cafe for at diskutere oprettelsen af en køkkenskole, og samme år begynder Køkkenskolen sin virksomhed på Gjern Hotel. I 1944 blev Horn-Fårvang Husholdningsforening dannet, og køkkenskolens aktiviteter flytter nu over i husholdningsforeningen, som også tilbyder kurser i håndarbejde, sprog og gymnastik.

I 1986 fandt man en ny organisatorisk ramme for kursusvirksomheden. Man oprettede Fårvang Aftenskole for lettere at kunne administrere husholdningsforeningens kursusaktiviteter, og Jane Kromann, som havde stået for kurserne i husholdningsforeningen, flyttede med over som leder. Og skolen begynder at vokse. I 1989 overtog man den nærliggende Gjern-Skannerup Aftenskole, og i 1993 også Grauballe/Voel/Sminge Aftenskole. De 2 skoler fandt ikke det administrative arbejde særlig attraktivt, og man så gerne, at Fårvang Aftenskole løste den opgave.

I Grauballe havde man tradition for foredragsrækker, og det blev videreført i den nye sammenslutning. Da de store organisatoriske ændringer af de danske husmoder- og husholdningsforeninger gennemføres i 1990'erne, nedlægges Horn-Fårvang Husholdningsforening. Fårvang Aftenskole fortsætter med samme bestyrelse!

I 2001 revideres folkeoplysningsloven, og det bliver et lovkrav, at aftenskoler skal være foreninger. Fårvang Aftenskole stifter foreningen Gjern Aftenskole og ved samme lejlighed skifter aftenskolen navn til Gjern Aftenskole. På det tidspunkt havde aktiviteterne også bredt sig til at omfatte hele Gjern kommune. Dette fortsatte efter

Jane Kromann

kommunalreformen i 2007, hvor Gjern kommune bliver indlemmet i Silkeborg kommune.

Efter 25 år som leder af først Fårvang siden Gjern Aftenskole gik Jane Kromann på pension i 2011. Og så var der jo også årene før i husholdningsforeningen. Siden 2011 er skolen ledet af Inger Drengsgaard.

De 25 år har været præget af Jane Kromanns meget store engagement og talent for at finde spændende emner og personer, samt at få kurser op at stå, selv om der i første omgang ikke var deltagere nok. Ved hjælp af telefon, mails eller mund-til-mund metoden, fik hun næsten altid fundet deltagere nok, så kurserne alligevel kunne gennemføres!

Gjern Aftenskole er en "bred" aftenskole. I vores formålsparagraf står der, at "formålet primært er at drive folkeoplysende almennyttig virksomhed og andre aktiviteter inden for folkeoplysning og kultur". Det er jo en meget bred formulering, og vi har også haft kurser i mange forskellige emner i årenes løb.

Foruden den faste foredragsrække har vi tradition for at udbyde mange kreative fag som f.eks. knipling, håndarbejde, stenhugning, en del bevægelsesfag som yoga, motion i vand samt almene fag inden for sprog, historie, it og litteratur. Vi er også tro mod vores udgangspunkt med kurser i madlavning! Og så har vi både sang- og debataftener.

*Inger Drengsgaard,
skoleleder*

Paarup Aftenskole, Odense

DOF Paarup Aftenskole er en af de helt store skoler i Odense, men navnet og oprindelsen i den lille Paarup sognekommune, som i 1970 blev opslugt af Odense kommune, har man valgt at stå ved – og beholde. Skolens begyndelse ligner flere andres og er atter fortællingen om en initiativrig kvinde, som kunne undervise i kvindefag. Når den slags lykkes, er det altid, fordi initiativtageren også kan en hel del mere. Det var Anne Kryger, der tog initiativet, da hun i 1962 begyndte at undervise i syning for piger fra Husmandsskolen, hvor hendes mand var lærer. Og det skete omkring spisebordet i det lille røde hus på Paarupvej. Det er let at se, at sådan kan et eventyr begynde.

Sandt er det i hvert fald, at Paarup sogneråd forud for kommunesammenlægningen i 1970, i fællesskab med lokale foreninger og institutioner havde besluttet, at man ville beholde sin egen aftenskole – som en del af den gamle Paarup identitet. Bag stod Paarupforeningen, Husmandsforeningens husholdningsudvalg, Odense Omegns Landboforenings Husholdningskreds samt Tarup og Paarup husflidsforeninger.

Det var ganske godt set dengang, for har man i dag glemt, hvad Paarup var, så minder en levende skole om det!

Det lille røde hus på Paarupvej var omdrejningspunktet for skolens drift. I de første mange år foregik alt arbejde fra Krygers skrivebord (Kryger var Anne Krygers mand) og skolen blev drevet som et familieforetagende. Omdelingen af programmerne stod de 3 børn og deres venner for, telefonerne blev passet fra skrivebordet og rigtig mange deltagere kom personligt på Paarupvej, når de skulle tilmeldes og betale. Da skolen endelig flyttede til egne lokaler, måtte man blænde nogle af vinduerne i villaen for at vise, at det ikke mere var her, det foregik! Traditionen med personlig tilmelding er i øvrigt en dyd, skolen også i dag søger at efterleve.

I 1991 blev pladsen for trang og administrationen flyttede fra villaen til lokaler på Rugaardsvej, siden kom endnu flere lokaler til, så skolen i dag råder over ca. 1400 kvm. til kontor og undervisning.

Paarup Aftenskole voksede støt ud over det oprindelige udgangs-

punkt til det, man kalder en bred skole, altså en skole med kurser inden for stort set alle faggrupper. En del mindre skoler har siden ladet sig administrere og efterfølgende indlemme i Paarup Aftenskole, bl.a. Musisk Oplysnings Forbunds Odense-afdeling, Odense Husmoderforenings Aftenskole, Kunstscolen Spectra, Gigtforeningens oplysningskreds m.fl.

I midten af 1980'erne skulle Bolbro skole lukke og sammen med skolens forældreforening gik Paarup Aftenskole i gang med at undersøge mulighederne for at starte et aktivitetshus i skolen. Det var starten på Bolbro Brugerhus. 10-punkts programmet for voksenundervisning og folkeoplysning, et af MF Ole Vig Jensens (R) mange initiativer, der skulle danne grundlag for den kommende folkeoplysningslov, gav mulighed for at søge midler til forsøgsprojekter. En i sidste øjeblik afsendt ansøgning udløste midler, som blev den første finansiering af Bolbro Brugerhus. Siden er andre puljer trådt til, også kommunale, og fra 2013 er Brugerhuset finansieret af Ældre- og Handicapforvaltningen i Odense kommune. Huset er et aktivitets- og kulturhus, en unik kombination af voksenundervisning og frivillige aktiviteter.

I 2002 fejrede Paarup Aftenskole sit 40 års jubilæum – og Anne Kryger gik på pension og overlod opgaven til – en anden kvinde! Eller rettede, nu var der jo kommet en bestyrelse til, som bestemte, men den tilsluttede sig forslaget.

Vi har i 2012 fejret 50 års jubilæum og er fortsat en af de helt store aktører i folkeoplysningen i Odense kommune. Vi tilføjede for nogle år siden DOF til aftenskolens navn for at markere vores tilhørsforhold til Dansk Oplysnings Forbund. Her har vi været med fra starten, faktisk blandt de stiftende medlemmer, og Anne Kryger var da også, foruden landsstyrelsesmedlem, tillige landsformand i 2 perioder. Der har aldrig været tvivl om, og vil aldrig blive tvivl om, at det er her, vi hører til, i en organisation, der er uden partipolitisk tilknytning, og hvor enhver frit kan udvikle sig uden at spørge nogen om lov.

Lisbeth Lunding, skoleleder

*Paarup aftenskole udstiller
årets eleverbejder på Odense
Rådhus.*

*Fra SMYK's værksted
i København*

2. Skoler med særlig fokus på krop og bevægelse

Samlet set er undervisning i bevægelse og sundhed, ofte kaldt kropsfagene, det største fagområde i aftenskolen.

Undervisning i bevægelse har til formål at bidrage til fysisk velvære og sundhed. Der undervises i, hvordan kroppen fungerer, hvordan man forebygger skader og skavanker, hvordan man vedligeholder en sund fysik og, hvis skaden er sket, hvordan man håndterer det på bedst mulige måde, eller lærer at kompensere for et handicap.

Gymnastik hed det først, da aftenskolen tog det på programmet i 1930'erne, men man fik kun lov at være med, hvis man i mindst lige så mange timer deltog i et "almindeligt" skolefag. Med fritidsloven blev denne begrænsning ophævet, og da en vitterlig "sundhedsbølge" ramte landet – og det meste af den vestlige verden - fra 1970'erne satte det sig også meget tydelige spor i efterspørgselen i aftenskolen. Her begyndte en udvikling, som over de kommende 30 år skulle gøre det forholdsvis beskedne gymnastik-fag til aftenskolens største fagområde med discipliner som afspænding, fødselsforberedelse, yoga, pilates, zumba osv.

Undervisningsministeriet afstak under fritidsloven de formelle retningslinjer for godkendelse af lærerkvalifikationer m.v. og sørgede også for, at aftenskolen holdt sig på afstand af den konkurrenceprægede kropsudfoldelse, som var idrætsorganisationernes område. Ikke desto mindre gav aftenskolens undervisning i bevægelse anledning til utilfreds knurren hos idrætsorganisationerne, som trods den klare afgrænsning alligevel følte sig gået for nær. Og selv da de med folkeoplysningsloven fra 1990 fortsat fik sikret, at

det var overladt til lokal kommunal afgørelse, om aftenskolerne måtte tilbyde motionsgymnastik (afspænding, yoga m.v. var dog aftenskolernes område) fortsatte idrætten sin knurren. Vi har andetsteds berørt denne konflikt, som desværre synes at være en aldrig afsluttet sag. Og det skønt undersøgelser har vist, af aftenskolen og idrætsforeningerne henvender sig til meget forskellige grupper og kun et meget lille fåtal ville overveje at skifte over.

Vi præsenterer neden for 3 meget forskellige skoler, som alle er markante eksempler på, hvordan først fritidsloven, siden folkeoplysningsloven skaber rammer om en højt kvalificeret sundhedsfaglig undervisning som indgår i det større sundhedstilbud til befolkningen.

Motionsgymnastik, en fortsat kampplads for aftenskole og idræt

Med fritidsloven af 1968 rykkede (motions)gymnastik op blandt de fag, der kunne udbydes i aftenskolen, uden kravet om, at man så også skulle (straffes?) med at gå til andre skolefag. Men man var meget bevidst om at, der var et hensyn at tage til idrætsforeningerne, hvis formelt set ulønnede instruktører ikke måtte udsættes for konkurrence fra de lønnede aftenskolelærere. Al konkurrencepræget idræt hørte hjemme i idrætsforeningerne. Aftenskolernes område var derfor alene motionsgymnastikken samt alt det øvrige ikke-konkurrenceprægede arbejde med kroppen, d.e. afspænding, yoga, pilates, tai-chi osv. Men problemet var alligevel ikke løst, for idrætsforeningerne udbød jo også motionsgymnastik, men under ringere vilkår, hævdede man. Så mens "sundhedsfagene" voksede støt i aftenskolerne, mens verdenssundhedsorganisationen WHO programsatte sundhed for alle ved år 2000, så skumlede man i dele af idrætten over "den uretfærdige behandling", man var udsat for. I 1983 gik man så aktivt til "kamp imod aftenskolerne", da formanden for DIF, Svend O. Hansen, meddelte, at man ville tage kampen op med aftenskolerne og stifte Idrættens Fællesråds Oplysningsforbund. Det kom der nu ikke noget ud af, men hele spørgsmålet måtte undersøges lidt mere dybtgående: Så med midler fra undervisningsministeriet bad "udvalget for motionsgymnastik" (sammensat af idrætten og oplysningsforbundene) Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning om at undersøge sagen. Man spurgte 990 motionister i 8 kommuner og 3 amter. DOF-bladet kunne i september 1987 bringe resultatet af undersøgelsen: Det var de midaldrende kvinder, der dominerede deltagergruppen hos såvel aftenskole som idrætsforening. Mens aftenskolens deltagere havde et mere profylaktisk eller endog sygdomsorienteret sigte med undervisningen, var idrættens motionister mere socialt og sundhedsorienteret, med ønske om at deltage i stævner osv. En gruppe på 4%, kaldet de ustabile, havde ikke noget problem med at skifte fra den ene form til den anden. Eller med andre ord, så havde alle de andre 96% det sådan, at de gik enten i aftenskole eller i idrætsforeningen, og sandelig ikke havde noget ønske om at skifte fra det ene til det andet!

Og måneden efter, i oktober 1987, kunne formanden for Dansk Folkeoplysnings Samråd, den senere kulturminister Ebbe Lundgaard (R)— i øvrigt selv fhv. elite-

drætsudøver – i sin kommentar til betænkningen fra det såkaldte breddeidrætsudvalg konkludere: Der er ganske rigtigt en vis overlapning mellem aftenskolernes og idrætsforeningernes tilbud om motionsgymnastik. De aktuelle tal synes at vise, at det drejer sig om ca. 45.000 deltagere i aftenskolen. Men aftenskolerne når andre deltagere end idrætsforeningerne, fortsætter han, og dokumenterer det ved at henviser til Udviklingscenterets ovenfor omtalte undersøgelse. Videre henviser han til Forebyggelsesrådets handlingsplan fra 1984 med følgende udtalelse: "Det er vigtigt, at oplysningsforbundenes muligheder udbygges med hensyn til at tilbyde aktiviteter til voksne, som ikke kan få opfyldt deres ønsker i foreninger. Det er nødvendigt at påpege, at mange mennesker har behov for en introduktion til idrætsudfoldelse, som hviler på en pædagogik og på normer, som adskiller sig fra idrætsforeningernes sædvanlige arbejde." (vores fremhævelse, red.) Eller m.a.o.: Bliver aftenskolerne forhindret i at udbyde motionsgymnastik, forringer man adgangen for en del af befolkningen til at holde kroppen i form! I øvrigt benyttede Ebbe Lundgaard lejligheden til at punktere de mange myter om de beskedne kommunale udgifter til idrætten og de store kommunale udgifter til aftenskolen. Det krævede kun et enkelt opslag i oversigten over udgifter for at vise, at det – pr. indbygger – forholdt sig lige omvendt. Aftenskolehallerne – eller blot aftenskolehuse – var der jo heller ikke så mange af!

Men så let skal man ikke tro, idrætsforeningerne giver sig. Med den nye lov om tilskud til folkeoplysning fik man knæsat princippet om, at det er en lokal afgørelse, om man vil tillade aftenskolerne at tilbyde motionsgymnastik – eller om man bare har at melde sig til idrætsforeningen eller også blive hjemme. Nå, ja, så er der jo også fitness-centret.

Og så skulle man da tro, at krudtrøgen endelig var lettet og freden sænket sig over den årelange strid mellem idrætten og aftenskolerne, men nej! Efter rumlerier i 2012 begyndte idrætten atter at rense geværløbene og gøre sig rede til en fornyet kamp imod aftenskolernes "urimeligheder". Det synes dog hverken at skræmme aftenskolerne eller deres deltagere, som ikke mener, man vil gå så langt som ligefrem at tvinge dem over i idrættens haller. Synd, at det gode samarbejde og den gode forståelse og gensidige respekt, der findes så mange steder mellem idræt og folkeoplysende voksenundervisning, skal skæmmes af hovedorganisationers koncern-tænkning. ■

I henhold til undervisningsministeriets vejledende retningslinjer for kurser i fødselsforberedelse skal der for deltagerne foreligge en lægeudtalelse, der godtgør, at undervisningen ikke kan medføre komplikationer for svangerskabet.

Februar 1976.

– Det fremgår ikke, hvordan den praktiserende læge skulle kunne godtgøre dette; kravet er siden blevet ophævet, og de efterfølgende variationer i fødselstallet i Danmark menes ikke at have sammenhæng med dette forhold.

APA – Aftenskolen for Psykomotorik og Afspændingspædagogik, København

Da afspændingspædagog Ruth Nyborg i 1976 for første gang udbød kurser, var det under navnet Afspændings Pædagogernes Aftenscole, APA. Kurserne skulle generelt gøre deltagerne klogere på kroppen, og fødselsforberedelse skulle være hovedområdet. Siden er APA blevet et "brand", og da afspændingspædagogerne i dag hedder psykomotoriske terapeuter, fik man også rettet skolens navn til; og det skulle meget gerne passe til akronymet APA. Det gør det så også, som man ser ovenfor.

Det var i 1970'erne udgifterne til sundhedssektoren begyndte at stige, og der måtte nødvendigvis træffes mange beslutninger om, hvilke sundhedsopgaver, det offentlige skulle varetage, og hvilke, der kunne udlægges til private initiativtagere, under behørig kontrol, selvsagt. Undervisningsministeriet gjorde sig mange overvejelser desangående; hvilke krav kunne der stilles om lærer kvalifikationer, var det forsvarligt, at gravide deltog i fødselsforberedende undervisning uden indhentet godkendelse fra lægen osv.

Man opnåede dog enighed om, at graviditet ikke var en sygdom, fysiske fødselsforberedelsesøvelser ej heller et område, som sygehuse behøvede at forestå. Udover fødselsforberedelse udbød man i datidens ånd også kvindekurser med så forskelligartede overskrifter som "dramatisk kur mod hensynsbetændelse" og "pengene eller livet".

I dag er APA's kurser stadig fortrinsvis rettet mod fødselsforberedelse, familiedannelse og familieliv. I de seneste år har APA også i større grad inddraget fædrene i undervisningen, så de blandt andet

gennem kurser i rytmik og motorisk aktivitet får fornøjelsen af samvær med de helt små børn.

APA arrangerer kurser med henblik på forebyggelse i motion, bevægelse og afspænding for kvinder og mænd i alle aldre og livssituationer, så deltagerne betaler i høj grad selv for egen sundhed.

At styrke selvtægtelse og værdighed og blive klogere på kroppen, indgår i APA's værdigrundlag sammen med dannelsen af fællesskaber og netværk.

I de seneste år har APA også deltaget i aktiviteter i nærmiljøet på Østerbro og dermed styrket et bredere fællesskab. Oplyselse skal der fra tå til top, siger vi i APA, med en let omskrivning af Grundtvig – med jordforbindelse, grounding og udgangspunkt i kroppen.

Skolen disponerer over et større antal egne og særligt indrettede attraktive lokaler på Østerbro, med let adgang med offentlig transport samt en større parkeringsplads.

Karin Lukowski, skoleleder

Det røde æble på katederet

Den påskønnelse, læreren modtager fra eleverne, vil altid være af meget væsentlig betydning for lærerens glæde ved sit arbejde. Påskønnelsen kan findes i alle former, fra blomster, vin og chokolade – til taler og sange. Her er et eksempel på det mere velformulerede, og som det ses, følges det også op af det mere kulinariske:

Putte er lærer ved APA. Da hun blev 70 år i 2012, fejrede holdet hende, bl.a. med en tale, der her bringes i uddrag. Den taler for sig selv om kærlig taknemmelighed. Og tag ikke fejl af navnet, som måske antyder noget andet. For der bliver også sagt, at der ikke hersker tvivl om, hvem der har styringen. "Så svinger du pisken, og vi klapper i".

"Her står vi så, en samling af meget forskellige kvinder, som du gennem mange fredage har været det samlende midtpunkt for...Jeg vil en stund lade (skolens initialer) APA stå for: A-fhængighed – P-ædagogik – A-mour og på den måde forsøge at afspejle vores relation til dig.

Jeg kan snart fejre 25 år jubilæum på dit hold, så jeg skulle være det bedste bevis på, at man kan blive afhængig af at gå hos dig, og det er der mange grunde til, men lad os starte med solen. Den skinner altid om fredagen. For det meste udenfor, men helt sikkert indenfor. Man kan være aldrig så tung i krop og sjæl, men efter 1.5 time, er den tilstand pist væk. Du lever virkelig op til strofen.." at mig dagen fryder, trods synd og død" ..fra en af dine yndlingssalmer, "Se nu stiger solen af havets skød."

Dit lyse sind og dit motto. "Elsk omstændighederne" lykkes det dig fredag efter fredag at forplante til hele holdet. Vi bevæger os syngende ud af lokalet og direkte hen på cafeen, hvor anden runde udspiller sig, og den er ad åre blevet næsten lige så vigtig. For vi er blevet et stærkt fællesskab, hvor alt bliver vendt, og der bliver grinet og fra tid til anden også fældet en tåre....

Jeg behøver bare at kikke på dig for at blive motiveret til at strække ud og rotere med hofterne, og jeg går til bekendelse: I går lavede jeg en salat med broccoli i – mig der ikke kan fordrage broccoli, men jeg huskede dine ord: Det smager måske ikke så godt, men det er sundt, og bare sig, Ah, så glider det ned. Det virkede. Det samme Ah bruger du som pædagogisk princip, når vore kroppe gør ondt, mens vi står som et bord, men OK, hvis jeg kan se ud som dig som 70-årig, er der ikke grænser for, hvad jeg kan motiveres til. Hvis bare holdningen er på plads, kan I godt droppe make-up og nyt tøj!

Du er utrættelig og forsøger år efter år at få os til at lave morgenøvelser i sengen, og du må love, aldrig at give op. Det nytter. Se selv på Majken, der efter kun 15 år på holdet er blevet løber! Du viser stor omsorg for os, og er der en, der har forsømt flere fredage i træk, har hun dig i røret. Du tager dig ikke bare af vore kroppe, du bekymrer dig også om vores ve og vel. Og jeg er sikker på, at jeg taler på hele holdets vegne, når jeg siger, at vi elsker dig og ser frem til at stå her om 10 år og skåle for dine 80 år. Til lykke.. ■

Man ved, man har været ved faget i mange år, når.....

Hos APA er fødsels- og familieområdet i centrum. Da vi markerede Generationernes dag i ugen omkring d. 1. oktober, var det derfor naturligt at invitere bedsteforældre til at komme og deltage i undervisningen sammen med deres børn og børnebørn. Virkelig mange tog imod invitationen, og det gav en dejlig stemning med ekstra meget liv i huset, og det var sjovt, lærerigt og interessant. Særlig sjovt var det, da jeg kom ind i lokalet til et efterfødselshold, og en mormor kom hen til mig og spurgte, om jeg kunne kende hende.

Det kunne jeg heldigvis! Hun og hendes mand gik hos mig til fødselsforberedelse for par på et af mine allerførste hold som grøn underviser. Nu går datteren på efterfødselskursus hos mig, og inden havde hun såmænd gået med sin mand til fødselsforberedelse for par!

Gitte Pedersen, lærer

*Afspænding hos
APA, Egedal.*

Jeg er ikke sådan en
motions-nørd, det ville
være synd at sige.

*Dronning Margrethe II,
Billedbladet 2011.*

*Vandgymnastik,
Magnum Opus,
Fredericia*

Vandet og livsværket – en aftenskole med nye banelængder

Magnum Opus, Fredericia

Det er ikke det rene vand at drive en aftenskole, men glæden ved vandet trækker mange kursister til. Det er Aftenskolen Magnum Opus et levende bevis på. For her vejer aqua-delen, de vandbaserede aktiviteter, tungt på kursuslisten. På få år har skolen vokset sig stor, og kursisterne kommer fra nær og fjern.

Selvom det var lidt op ad bakke i starten for mor og datter, Jette og Kirstine Rosenfeldt, så har de ikke fortrudt et sekund, at de i sommeren 2009 tog springet ud på det dybe vand og startede Aftenskolen Magnum Opus.

– Jeg er lidt overrasket over, hvor stærkt det er gået. Nu har jeg undervist på aftenskole i snart 30 år og havde aldrig troet, at det skulle komme så vidt, at jeg ville starte selv, men friheden ved selv at bestemme slagets gang og sætte kursen for undervisningstilbudene har åbnet mange døre for os, udtaler Jette Rosenfeldt.

I dag er aftenskolen Fredericias tredjestørste, og selvom skolen er størst og først med nye, vandbaserede aktiviteter i lokalområdet, så rækker drømmen og visionen om en alternativ aftenskole også ud over bassinets traditionelle banelængder og dybder.

– For os er opskriften på en god aftenskole ikke bare at ride med på bølgen, selvom en stor del af succesen kan tilskrives vores vandbaserede aktiviteter. Vi skal hele tiden rokke lidt ved forestillingerne og udfordre os selv på fagligheden – og heldigvis har vi et stærkt hold af lærere, som har det faglige niveau og lysten til at bringe aftenundervisningen til nye højder, lyder det fra Jette Rosenfeldt.

Family business – og det våde element

Det våde element har altid været omdrejningspunktet for familien Rosenfeldt, også fordi Kirstine og hendes bror Anders Rosenfeldt har dyrket konkurrencesvømning på eliteplan, mens forældrene har været med hele vejen som instruktører. Hele familien underviser i dag på aftenskolen, så der er virkelig tale om family business, og

forretningen går godt. Måske fordi der altid er rum til leg og fornyelse og frem for alt; plads til alle, der har brug for fællesskab og en fast anledning til at fordybe eller bevæge sig.

– Da vi startede aftenskolen, var jeg et sted i mit liv, hvor jeg havde lyst til at prøve kræfter med noget nyt og andet end ejendomsrådgiverfaget og samtidig gerne ville udfordre mig selv som instruktør. Derfor tog vi initiativ til at starte aftenskolen, bl.a. fordi jeg kunne tage mig af alt det administrative med at drive skolen. Jeg begyndte samtidig på ergoterapeutuddannelsen, og det har givet mig et helt andet fagligt perspektiv på, hvad vi kan med vand – men også rent kommunikativt i holdundervisningen. Vi har startet mange nye hold, som bringer forskellige fagligheder og aktiviteter i spil på nye og spændende måder, siger Kirstine Rosenfeldt.

Ingen grænser for kreativitet

Med i skolens bestyrelse sidder Birgitte Snedker-Sørensen. Hun har fra start været en af de flittige holdgængere til zumba og har efter sin nye status som mor været aktiv til babysvømning, hvor hendes lille datter Ida pjasker og udvikler sin motorik og sanselighed i vandet:

Aftenskolen Magnum Opus er unik, synes vi selv. Nye idéer får hurtigt vinger, hvis der er hold i dem, og det er helt sikkert med til at skabe liv og glæde for unge som ældre. Hvis det fortsætter sådan her, bliver vi nok nødt til at udvide svømmehallen i Fredericia, siger Birgitte Snedker-Sørensen med et smil.

Aftenskolen Magnum Opus har i dag 15 faste lærere tilknyttet, 35 forskellige hold og ca. 1750 kursister, og skolen er altid på udkig efter nye aktiviteter og undervisere. Selvom mange af holdene foregår i vand, tilbyder aftenskolen også hold som zumba, hjerte- og KOL-træning, kickboxing, stimulastik og forskelligt håndarbejde – f.eks. smykkeværksted, glaskunst og pileflet.

Magnum Opus betyder stort værk eller livsværk, og det er vores aftenskole for os. Vores logo viser også, at vi gennem undervisningen binder børn og voksne sammen.

*Kirstine Rosenfeldt, skoleleder
Jette Rosenfeldt*

Skandinavisk Yoga og Meditationsskole Undervisning i autentisk yoga

Skandinavisk Yoga og Meditationsskole underviser i klassisk yoga og tantrisk meditation. Skolen lægger vægt på at præsentere yoga og meditation som et håndværk, man tilegner sig og efterprøver i praksis.

Historie og baggrund

Skandinavisk Yoga og Meditationsskole har eksisteret siden 1970 og er grundlagt af danskeren Swami Janakananda, som selv i mange år havde brugt yoga til at styrke sin kreativitet inden for teater og malerkunst.

Efter et længere ophold i Indien vendte han hjem og åbnede skolen i en lille butik på Østerbro i København. I løbet af få år voksede skolen sig større, og folk flyttede ind for at blive yogalærere eller blot for at leve et sted, hvor yoga var en del af hverdagen.

I 1974 flyttede skolen til ejendommen på Købmagergade 65 i København og blev en selvejende institution. Året efter åbnede en afdeling i Aarhus. I slutningen af 1970'erne oprettede skolens undervisere deres eget oplysningsforbund.

Underviserne deltog i disse år på voksenpædagogiske leder- og lærerkurser. I slutningen af 1980'erne fik skolen besøg af DOF's daværende konsulent Herdis Mortensen for at drøfte medlemskab. Der var da en temmelig ophedet diskussion om bevægelsesfagernes ret til at forblive i aftenskolen. Det ramte også yoga-undervisningen, som endnu ikke var blevet den folkebevægelse, det siden skulle blive til. Skolen deltog sammen med andre yoga-skoler i det lovforberedende arbejde; vi så styrken i, at vi organiserede os. Og så blev vi medlem i 1994.

I dag består Skandinavisk Yoga og Meditationsskole i Danmark af afdelinger i København, Aarhus, Aalborg, Esbjerg og Helsingør. Der er også skoler i udlandet.

Ud over den daglige undervisning på skolerne tilbyder lærerne eksterne skræddersyede forløb for virksomheder og foreninger, og også i samarbejde med andre aftenskoler.

Skolen udgiver det digitale tidsskrift Bindu om yoga og meditation, hvor der kan hentes inspiration og viden i form af videnskabelige artikler, debatartikler m.v.

I skolens målsætning afspejles skolens særlige kendetegn:

- at undervise i yoga og meditation på et niveau som, fri af alt vedhæng og overtro, bygger på en grundig viden med rod i yogatraditionens kilder, egen erfaring, menneskelig kontakt mellem lærer og elev, og den moderne psykologis og lægevidenskabs undersøgelser.

- at kunne tilbyde en praktisk yoga, som spænder fra fysisk og mental velvære til den åndelige indsigt, som oprindeligt psykiateren Carl Jung efterlyste i vor kultur, hvor mennesket ikke bare lever på en overflade, men har et kreativt og bevidst forhold til hele sig selv og til livet omkring sig.

- at være en uafhængig skole, hvor folk kan komme og gå som de vil uden anden tilknytning end den undervisning, de deltager i.

Skolen midt i storbyen

Skolen i Købmagergade i København består af en aftenskole og en ashram (et arbejds- og bofællesskab, hvor yoga og meditation indgår som en del af hverdagen), hvor yogalærere, yogalærer-aspiranter og andre særligt interesserede bor under samme tag, deler dagligdagens opgaver og arbejder fokuseret med yoga og medita-

tion. Livet i ashrammen er en form for træning, der både blødgør og hærder og giver indre styrke og følsomhed over for andre. En særlig disciplin i denne forbindelse er karma yoga, som omfatter samarbejde og kommunikation om driften af skolen. Det vedrører alt fra at lave kursusprogrammer og passe kontor til at lave mad, gøre rent og istandsætte:

”Karma Yoga træner din opmærksomhed og forøger din energi. Intellektuelt er det nemt at vide, hvad man skal gøre, og hvordan man skal klare en situation eller en opgave, men hvad sker der i praksis? Er du i stand til at bryde med gamle vaner og begrænsende påvirkninger? Ashrammen danner et godt grundlag for at udføre karma yoga i praksis”. (Mira, yogalærer)

Alle yogalærere har gennemgået mindst en 4-årig uddannelse på fuld tid. Uddannelsen er en praktisk og teoretisk uddannelse, og der arbejdes både med den enkelte person og med træning i grupper. Alle skolens lærere fungerer tillige som kyndige vejledere.

Franz Jervidalo, daglig leder

3. Skoler der skifter "side"

Det hænder, at en skole skifter "side" grundet særlige omstændigheder, eller efter en konflikt, og det er jo ikke meget anderledes, end når en lærer skifter skole, og så – ofte – tager sine elever med sig! Skoleskift – og der var nu ikke så mange af dem – skete mest i DOF's "unge år", og det var på ingen måde noget, DOF prøvede at skubbe til. Men når det skete, opfordrede DOF til, at man meget nøje fulgte gældende regler om ejerskab og ejendomsret. Når det så var afklaret, kan man blive budt velkommen som medlem af DOF. De "skiftede" skoler er ingenlunde noteret under en særlig kategori hos DOF (skulle det være overløberne, eller dem, der blev klogere? Nej, vel, det går jo ikke) og det er derfor helt ekstraordinært, de her får deres eget afsnit.

Der kan jo skiftes både fra og til. DOF måtte tage afsked med den Rosing-Ræderske aftenskole i Horsens, som havde så tæt et samarbejde med FOF, at man fandt de naturligt at fusionere med FOF. Det beklagede man i DOF, også fordi samme skole var landets ældste aftenskole.

Lidt mere kompliceret er det, når det er en konflikt, der medfører, at man skifter side. Det måske mest spektakulære skift var nok, da forstander for den store FOF Afdeling i København, Nils Aundal, i 1976 besluttede at gå fra skolen og tage det meste af lærerkorpset med sig, og dermed indirekte de fleste af eleverne. Til offentligheden meddelte Nils Aundal, at han ikke gennem aftenskolevirksomhed ønskede at støtte et politisk parti. Sådan blev FOF (København) til HOF, Hovedstadens Oplysningsforbund. (Selvfølgelig begyndte man så forfra med at opbygge et nyt FOF København). HOF ønskede nu at være sig selv, sit eget oplysningsforbund, men meldte sig alligevel ind i DOF i 1980. HOF var Nils Aundals værk, da han forsvandt, begyndte HOF at smuldre. HOF findes ikke mere i DOF.

Ikke mindre spektakulært var det i Frederikshavn, da lederen af den lokale LOF-afdeling smækkede med døren til Venstre for så siden at melde sig hos DOF. Og den historie indeholder foruden ganske megen dramatik også en anden historie om samdrift af skoler.

DOF Frederikshavn Aftenskole

Det begyndte med en lille LOF-afdeling i Frederikshavn, der ansatte en ung søløjtnant som engelsklærer. Da skolen i 1975 skulle have ny leder, blev søløjtnanten, Mogens Pilgaard, tilbudt stillingen. Hustru Lillian gik med i arbejdet, og da de gjorde det så godt, var skolen i 1980 allerede så stor, at der skulle ansættes en heltidsleder. Det blev Lillian Pilgaard, da Mogens Pilgaard valgte at fortsætte karrieren i Søværnet i stedet for en stilling som heltidsleder i aftenskolen, men pædagogisk medhjælp kunne han da blive. Og så fortsatte de i øvrigt uændret.

Skagen kom også med – Skagens fritids- og aftenskole.

Men så var der jo LOF-landsorganisationen, som på det tidspunkt havde det økonomisk dårligt. Frederikshavns-afdelingen kritiserede deres dispositioner, og kritikken må have været berettiget – for landsorganisationen gik snarest efter konkurs. Så begyndte der også at blive uro på den hjemlige front. Som i andre LOF-afdelinger havde Venstre 2 medlemmer af bestyrelsen i Frederikshavn; nu ønskede man vedtægterne ændret, så alle bestyrelsesmedlemmer skulle være partimedlemmer. Det blev stemt ned på 2 generalforsamlinger, men så blev den retablerede landsorganisation pudset på de genstridige i LOF Frederikshavn Aftenskole med trussel om fogedforbud mod at bruge navnet LOF, hvis ikke de makkede ret. Og det ville de selvfølgelig ikke, så ved sidste korrektur af programmet, blev navnet LOF i sidste øjeblik blot pillet ud og i stedet føjede man til: Uafhængig af partipolitik. På det tidspunkt havde Mogens Pilgaard været i kontakt med Nils Aundal i DOF, som lovede assistance, hvis der blev mere vrøvl med Venstre. Det blev der. Pilgaard modtog en stævning for tyveri af en skole med lærerkartotek og 4 symaskiner. Og det blev der skrevet meget om i aviserne i Frederikshavn. Så anlagde søofficeren injuriersag mod Venstre, og så undskyldte venstremanden, og trak sig som formand for partiet, som blev dømt til at betale sagens omkostninger.

Men sjovt var det jo ikke, og lidt ked af det hele var familien Pilgaard også, så de trak sig fra den daglige ledelse, mens Mogens fortsatte som formand for den nye bestyrelse. Skolen fik efterfølgende en noget presset økonomi, og først da man vovede at ansætte en ny professionel leder, Børge Jensen, som i forvejen var leder på Vestfyn og i Herning, gik det igen fremad. DOF er atter den nye Frederikshavn storkommunes største aftenskole. Og formanden hedder fortsat Mogens Pilgaard. ■

Specialundervisning

Det var atter det fremsynede "udvidede aftenskoleudvalg" der, med betænkningen om lov om fritidsundervisning for voksne, introducerede specialundervisningen i dansk aftenskolelovgivning. Meget lakonisk skrev man:

"Aftenskoleudvalget har med interesse gjort sig bekendt med folkeskolens igangværende bestræbelser for at etablere specialundervisning som en integrerende del af den øvrige folkeskoleundervisning.... Udvalget er klar over, at specialundervisningen i folkeskolen er under opbygning, og at ungdomsskolen først står overfor påbegyndelsen af en egentlig specialundervisning, men man finder det alligevel meget vigtigt, at der allerede nu skabes mulighed for inden for oplysningsarbejdets rammer at kunne etablere specialundervisning for voksne på linje med og i fortsættelse af folkeskolens og ungdomsskolens specialundervisning. Det er over for udvalget oplyst, at folkeskolens specialundervisning i 1962 omfattede godt 45.000 elever. En væsentlig del af eleverne overvinder de specielle vanskeligheder i en sådan grad, at der ikke siden opstår behov for specialundervisning. Men en del elever har blivende handicap, og for disse elever vil det være af største betydning, at der tilbydes dem muligheder for fortsat specialundervisning ud over de første ungdomsår. Efter

udvalgets formening bør der skabes muligheder for specialundervisning for følgende grupper af handicappede medborgere:

læseretarderede
bevægelseshæmmede
svagthørende
svagtseende
talehæmmede
intelligensretarderede

Udvalget finder, at der tillige bør være mulighed for en generel lettelse i adgangen til alle former for fritidsundervisning for så vidt angår voksne intelligensretarderede.

Aftenskoleudvalget finder det meget ønskeligt, at adgangen til at etablere specialundervisning for voksne udbygges, således at der med samme adgangsvilkår som nu, hvor det er den enkeltes behov, der er afgørende, kan etableres specialundervisning på ganske små hold. Tiden er vel næppe inde til, at der inden for den nye lovs rammer skabes mulighed for godkendelse af enkeltmandsundervisning, men man anser det for betydningsfuldt, at der etableres en nær kontakt om pædagogiske problemer til den under særfor sorgen etablerede specialundervisning." ■

4. Specialundervisning – og særligt tilrettelagt undervisning

Specialundervisningen – og den såkaldt særligt tilrettelagte undervisning – fylder mere hos DOF end i noget andet oplysningsforbund. Det er en fagligt meget krævende og udfordrende undervisningsform, og den er tilmed mere omkostningskrævende end anden undervisning, idet der altid forudsættes undervisning på små hold. Der kan derfor også ydes større offentligt tilskud. Der har til tider i samtaler om fordeling af økonomiske ressourcer været manglende forståelse hos de andre oplysningsforbund for DOF's særlige situation på dette område, som ikke mindst skyldes, at en række af DOF's medlemsskoler er specialiserede skoler, som alene tilbyder special- eller handicapundervisning. DOF henregner hele 58 af medlemsskolerne, eller i alt 26%, til denne kategori. I den aldrig afsluttede diskussion om ressourcer og prioritering, er det fortsat nødvendigt at argumentere for handicappedes og andre mindretals muligheder for adgang til undervisning. I den politiske virkelighed er henvisninger til FN-konventioner om vilkårene for de handicappede imidlertid ikke tilstrækkeligt. Der skal også arbejdes smidigt, tålmodigt og indtrængende, hvis man skal nå resultater.

Det var det udvidede aftenskoleudvalg, fritidslovens "fædre", der anbefalede, at der skulle kunne tilbydes specialundervisning i aftenskolen. Som udvalget anbefalede, blev der lovgivet, og der var hermed skabt forudsætning for, at de almindelige aftenskoler kunne tilbyde specialundervisning. I andre tilfælde valgte enkeltpersoner eller kredse at oprette specialskoler, der koncentrerede sig om denne undervisningsform. I alle tilfælde stilledes der særlige uddannelsesmæssige krav til både ledere og lærere. Skolerne kunne enten søge

at oprette deres egen organisation af beslægtede skoler – som de såkaldte gigtskoler gjorde i en periode - eller de kunne tilslutte sig DOF. Mange valgte det sidste, og de udgør i dag en kraftig, markant og væsentlig del af DOF's profil.

Der var efterfølgende 2 lovinitiativer, der yderligere ændrede på aftenskoleundervisningen for de handicappede. I 1978 udgik den såkaldt kompenserende specialundervisning af fritidsloven og blev overført til en ny lov om specialundervisning for voksne, som først blev administreret af amterne, efter kommunalreformen i 2007 af kommunerne, fortsat med mulighed for overenskomst med aftenskoler. Og så blev den såkaldte særforløb, d.e. åndssvageforløbet m.v. ved lov af 1980 "udlagt", d.e. nedlagt som statsligt styret område og "udlagt" til amter og kommuner, med indbydelse til fritidsundervisningen om at tilbyde undervisning for disse persongrupper. Flere af DOF's medlemmer er en del af den historie.

Værdien af den indsats, der her ydes, er svær at gøre op, som en indsats for øget livskvalitet altid er svær at gøre op i tal. Og mange af de personer, der modtager denne undervisning, har kun beskedne forudsætninger for at lade deres stemme høre i den offentlige debat. Men man kunne måske nøjes med at spørge helt usentimentalt: Hvis ikke disse skoler tilbød denne undervisning, samvær og nærvær i miljøer uden for institutionerne, hvem ville så kunne gøre det?

Lille Skole for voksne

Lille Skole for voksne er en fællesbetegnelse for i alt 5 skoler under DOF, som alle henvender sig til voksne med psykiske vanskeligheder.

Lille Skole for voksne – København

På en sidevej til Jyllingevej i Vanløse i København ligger der en skole på 1. sal i en etageejendom. Den gør ikke et stort nummer ud af det, men for de 120 elever, der er tilknyttet skolen, vil vi gerne tro, den er en perle. Nogle kommer på et enkelt hold, andre kommer der hver dag.

Skolen henvender sig til voksne med psykiske, sociale og eksistentielle problemer; de har ikke nødvendigvis en diagnose, men de fleste har. Andre elever, der benytter sig af vores tilbud, sætter pris på specialundervisning af høj kvalitet – og at der er plads til, at man kan byde ind med noget forskelligt. For nogle af eleverne er bare det at komme af sted hjemmefra en udfordring. De trykke rammer og det, at man ikke skal være på en bestemt måde for at deltage i undervisningen, gør det muligt også for de elever at komme på skolen. Der er aldrig mere end højst 8 på holdene.

Det begyndte som en god idé

Det var 2 lærere, der begyndte det hele i 1990. Med få elever og lån af lokaler i den lokale folkeskole – efter skoletid. I dag har skolen egne lokaler, 9 lærere, en administrativ medarbejder og frivillige. Men man ønsker at forblive en lille skole, hvor alle kan have et personligt forhold til stedet, til lærerne og de andre elever. De er trykke og føler sig hjemme på skolen.

Skolen bygger på en rummelighed i forhold til den enkelte. "Vi kan lære af hinanden". Udgangspunktet er undervisning, som vi ønsker skal bidrage til at give eleverne en meningsfuld tilværelse. Der er åbne værksteder, og så er der en café, hvor man kan læse aviser, og to gange om ugen også kan få et måltid, som er tilberedt af madholdene. Men det er ikke et værested, hvor man kan komme direkte fra gaden og

være med. Vi er en skole, og man skal være tilmeldt undervisningen for at kunne gøre brug af café og værksteder.

Bredt udbud af fag

Udover madlavningsholdet er der et bredt udbud af fag. Motion, personlig udvikling, sprog eller it m.m. Der er debathold, hvor man kan blive klogere på samfundet og hold i kultur og f.eks. teaterhistorie. Der er sang- og musikhold, og mange kreative tilbud.

Nuance og forskellighed

Lærerne på skolen er lige så nuancerede, som deltagerne! De har vidt forskellig baggrund. Der er afspændingspædagoger, psykoterapeuter, kunstnere og akademikere blandt skolens lærere. Fælles for dem alle er, at de brænder for deres fag! Forskelligheden er en styrke, men er samtidig en udfordring i arbejdet – og i det faglige samarbejde.

Skolen ledes af Helle Stauersbøll, som selv står for de fleste af bevægelsesholdene og anden undervisning i sund livsstil. Det at lederen selv underviser på skolen, skaber en tæt kontakt til eleverne. "Jeg vægter kontakten med eleverne højt", siger hun. "Det er en af mine vigtigste leder-funktioner." Hun fremhæver, at hun finder, at hun bedst løser sin pædagogiske ledelsesopgave ved at have en tæt kontakt til eleverne gennem undervisning.

Lille skole for voksne er hverken i form eller indhold en helt almindelig skole. Det, der startede som en idé i 1990, er blevet til en skole, hvor ideer bliver til virkelighed, hvor en svært stillet gruppe elever får ny viden, i et miljø, hvor vi tillader, at man er anderledes, og hvor der tilmed er mulighed for samvær i hyggelige omgivelser. Undervisningen gennemføres som særligt tilrettelagt undervisning i henhold til lov om tilskud til folkeoplysning.

Helle Stauersbøll, forstander

*Debatdag hos
lille skole for voksne.*

Kofoeds Skoles Oplysningsforbund (KSO)

Kofoeds Skole blev grundlagt i 1928 med et tilbud om undervisning for mennesker med komplekse sociale problemer på grundlag af dansk højskole- og folkeoplysningstradition. Skolens grundlægger, kordegn Hans Christian Kofoed, havde været højskolelærer i Hoptrup og gennem en friere form for undervisning ville Kofoed oplive og oplyse, vække og begejstre de arbejdsløse og fattige elever, som kom på skolen, ofte med forpinte tanker om deres personlige fiasko. Skolen skulle være byens højskole for dem, som de traditionelle højskoler ikke fik tag i, en skole for livet, hvor man ikke blot forsøgte at hjælpe de unge over et dødt punkt, men også førte dem videre ind i et indholdsrigt ungdomsliv.

I 1930'erne blev undervisningen finansieret af Købehavns Fortsættelseskursus (d.e. den kommunale aftenskole), og fra 1970, under fritidsloven, gennemført som specialundervisning. Samarbejdet med KKA (Københavns kommunale aftenskole) fortsatte, også efter den kommunale skoles privatisering, indtil KKA's konkurs i 2004. Umiddelbart efter etablerede man Kofoeds Skoles Oplysningsforbund (KSO) og kunne dermed videreføre undervisningen i henhold til lov om tilskud til folkeoplysning, med samme aftaler og overenskomster med Københavns Kommune og med Socialministeriet.

KSO tilbyder folkeoplysende voksenundervisning som et supplement til skolens øvrige arbejde. Eleverne er langtidsledige og har ofte andre problemer såsom fysiske og psykiske lidelser, misbrug eller hjemløshed. 45% af eleverne er indvandrere fra 70-80 forskellige nationer. Der tilbydes undervisning på ca. 150 kurser ugentlig, bl.a. i it, sprogfag, kreative fag, madlavning, sport, højskolefag, sang, musik, drama. Undervisningen er gratis for eleverne, da delta-

gerbetalingen dækkes via en finanslovsbevilling. Omkring 1500 elever bruger årligt undervisningstilbuddene. KSO har en dispensation i forhold til åbenhedskriteriet, da eleverne skal være tilknyttet Kofoeds Skole.

Formålet med undervisningen er bredt folkeoplysende og almen-dannende med fokus på elevernes muligheder for at lære som en personlig udviklingsproces. Undervisningen er et redskab til et socialt og personligt bedre liv for eleverne, ligesom undervisning og læring er et direkte middel til social deltagelse og overvindelse af social isolation.

Undervisningen foregår i halvårsmoduler med løbende optag gennem hele forløbet. Lærerne ansættes som timelærere i henhold til gældende regler i medfør af lov om tilskud til folkeoplysning. Hver elev har sin egen undervisningsplan ligesom omfanget af den enkelte elevs undervisning er afhængig af elevens personlige ressourcer.

Ole Meldgaard, forstander

**Jeg gik forbi dæmonernes port
Ud for Kofoeds skole
der stod en hel flok
og drak sig ihjel
Hvis du tør så kom med mig**

Kim Larsen: Langebro

Kofoeds skole har også en afdeling i Århus, og har både inspireret til og støttet oprettelsen af lignende institutioner i Polen, Estland, Litauen, Tjekkiet, Rumænien, Bulgarien, Slovenien, Ukraine og Armenien. Ukraine, Rumænien, Estland, Letland, Armenien m.v. Se: Ole Meldgaard: The History of Kofoed's School International, Kofoeds skole, 2011. Bogen er tilegnet de mennesker, der måtte bære de sociale byrder ved overgangen fra kommunisme til markedsøkonomi i Øst-Europa.

SUK – Region Syddanmark

Historien:

For 35 år siden var vi en lille kreds, som via vores arbejde oplevede, at handicappede var henvist til irrelevante undervisnings- og fritids-tilbud eller slet ingen.

Derfor samlede vi nogle mennesker, som ville være med i bestyrelsen, som skulle arbejde for at skabe muligheder for fritidstilbud til målgruppen af personer med udviklingshæmning.

Vi samlede lærere, pædagoger og andre personalegrupper fra skoler og arbejdspladser for vores målgruppe; der var også hjemmevejledere fra kommunen og selvfølgelig forældre.

Vi tilbød undervisning til de handicappede i deres fritid, eftermiddag, aften, weekender og ferier. For beboere på institutionerne kunne der også undervises om dagen.

Vi havde kun få undervisere, som så havde fuldtidsarbejde hos os, det var lærerstuderende og ny-uddannede lærere, som havde valgt at læse speciale C, seminariernes linjefag i handicap- eller specialundervisning.

Det var under fritidsloven, så var der deltagere til holdene, var der også midler til at vi kunne oprette dem, og regnskabet tog kommunen sig af. Til gengæld var der lidt stive rammer både, hvad gælder holddannelser og lærerkvalifikationer; bestyrelse var der ikke noget krav om, så efterhånden blev vores lærerråd omdannet til en bestyrelse, og det fungerede lige til den nugældende lovgivningskrav om foreningsdannelse og bestyrelse – så måtte vi ud og finde nogle personer, som ville sidde i vores bestyrelser.

SUK fik en forrygende start – den første sæson startede vi dobbelt

så mange hold som planlagt. Kolding kommune var i starten ikke så begejstret for vores voldsomme vækst, for de havde jo bare at betale – når vi havde en godkendt underviser og 5 deltagere. Men de var glade for det arbejde, vi udførte, for det betød jo, at der var et ekstra sikkerhedsnet og et meningsfyldt fritidstilbud, som kommunen ellers skulle have sørget for, og det kunne næppe gøres billigere end under fritidsloven. Der var jo heller ingen fordyrende sikkerhed for underviserne i form af sygedagpenge, barns 1. sygedag, barsel, pensionsopsparing og ikke mindst, hvis der ingen deltagere kom, for så var den pågældende underviser jo bare ikke med på lønningslisten mere.

Det varede ikke længe, før der kom andre kommuner til, og det var stadig nemt at starte en skole, blot der var en godkendt underviser og 5 deltagere – så skulle kommunen betale.

I en årrække tilbød vi også kompenserende undervisning i amtsregi, men Vejle amt var et af de første amter, der stoppede samarbejdet med privat initiativtagere. En del af den kompenserende undervisning kunne vi ændre i indhold og målsætning, så det kunne fortsætte som undervisning under fritidsloven, og så måtte vi jo endnu engang tage en tur med kommunerne, da det jo medførte store udgifter for dem.

De oprindelige 7 kommuner, der var med i samarbejdet er blevet til 3 ved strukturreformen i 2007, men yderligere 2 er kommet til, Svendborg og Langeland, så det er et stort område, skolen/ skolerne dækker.

*Hanne Isaksen
Skoleleder*

SUKA

SUKA, der i lighed med DOF kan fejre 40 års-jubilæum i 2013, er en af DOF's mange specialskoler. SUKA har sin oprindelse i Statens Åndssvageforsorg, hvor den blev startet allerede i 1965 under navnet "Aftenskolen på Buddingevej" som et aftenskoletilbud til de derboende unge og voksne med udviklingshæmning eller autisme. SUKA's største undervisningsområde er under folkeoplysningsloven; men skolen tilbyder også kompenserende specialundervisning – et område der desværre er ramt af en markant nedgang siden strukturreformen i 2007, hvor kommunernes overtog området fra amterne. Fra august 2012 har skolen også varetaget undervisningen for blinde og svagsynede under begge lovområder.

Bestyrelsens sammensætning er kendetegnet ved en bred repræsentation fra de relevante handicaporganisationer. Samme organisationers lokalafdelinger samarbejder vi med i forbindelse med debatarrangementer o.a.

SUKA flyttede i begyndelsen af 2013 administration og flere undervisningsområder til nye lokaler i Borgernes Hus i Gladsaxe. SUKA fik status som regionalskole i et samarbejde med Københavns og Frederiksberg kommuner samt de daværende 18 kommuner i Københavns amt. Herved kunne de særlige handicapgrupper sikres et bredt fagudvalg uanset kommunegrænser og særlige kommunale handicaptilskud.

SUKA har et bredt tilbud af fag på de i alt ca. 300 hold, der etableres. Der er i alle tilfælde tale om særligt tilrettelagte undervisningsforløb, i fagterminologien special- eller handicapundervisning.

Der er stor søgning til de mange tilbud om bevægelse/afspænding/bevægelse i vand og også kreative hold.

Som inden for almen folkeoplysende voksenundervisning er der også her en stigende interesse for IT og kommunikationsteknologi. Vi har set flotte og rørende eksempler på, hvordan denne teknologi kan åbne "nye verdener" for nogle af de elever, der ikke er i stand til at benytte sig af almindelige kommunikationsmidler.

Handicapbefordringen er et stort administrativt område for de særlige specialskoler, og vi mærker desværre også her et faldende kommunalt tilskud, så handicappede på lige fod med andre kan deltage i den folkeoplysende voksenundervisning. Vi håber stadig, at kommunerne vil arbejde mere ihærdigt på at overholde FN's handicapkonventioner om lige muligheder for handicappede.

Bortset fra disse hindringer er det skønne og livsbekræftende områder at arbejde med!

*Anne-Marie Hannberg
Skoleleder*

*Der er fest hvert år hos SUKA.
Musikken leverer man selv.*

5. Musikskoler

Sang- og musikundervisningen indgår med betydelig vægt i DOF-skolernes samlede aktivitet. Dels er undervisningsområdet bredt repræsenteret hos de 82 "traditionelle" aftenskoler, dels tilbydes musikundervisning på mange af "handicap-skolerne" og endelig er der 19 skoler, der alene tilbyder undervisning i musik og eller sang. Atter var det fritidsloven af 1968, der for alvor gjorde aftenskolerne til musikskoler. Siden 1930'erne havde man kunnet gå til sang- og musikundervisning i aftenskolen, men dog under den forudsætning, at man, som ved gymnastik, samtidig skulle tilmelde sig et af de mere "almindelige" skolefag i mindst lige så mange timer. Man ønskede ikke, at kor og orkestre skulle overflytte deres virksomhed – og udgiften til samme – til aftenskolen, og ej heller ønskede man at skabe ubillig konkurrence med de etablerede kor! Siden indførtes regler, der muliggjorde at praktiske øvelser i fagene musik og sang (og drama m.v.) kunne godkendes, såfremt der til den praktiske undervisning blev tilføjet en nærmere fastsat kvote af teoretisk undervisning.

Heller ikke her skuffer aftenskolekommissionen i sine betragtninger og anbefalinger. Man foreslår ganske enkelt, at alle disse særregler ophæves og henviser bl.a. til den daværende Musikkommission, som i sin betænkning havde anført, at "den aktive medskabende virksomhed ved indlevelse i forskellige former for kunst (er) mindst lige så værdifuld som en mere passiv tilegnelse af andres kunstudøvelse." For en nutidig læser vil det måske forekomme elementært, men det krævede faktisk en lang, sej kamp at få anerkendt, at det at udøve musik er lige så kulturelt lødigt som at lære om andres musikudøvelse!

Særreglerne bør ophæves, foreslog aftenskolekommissionen, og sådan blev det, og også sangforeningers og orkestres løbende øvelser burde gives plads inden for den nye lovs rammer. Her var der dog flere forudsætninger, der skulle opfyldes, bl.a. at der var fri adgang for optagelse på disse hold.

Korene søgte over i aftenskolen, da de indså, hvor godt tjent de var med det, bl.a. fordi de samtidig gennem skolens program fik mulighed for en bredere tilgang af deltagere – eller korister! DOF har i de senere år arbejdet systematisk for at få endnu flere kor til at tilslutte sig DOF og gjort det ekstra attraktivt med særlige puljer med tilskud til særlige koncertarrangementer m.v.

DOF Paarup Aftenskole har allerede 26 kor i sin "stald", så det er ikke i Odense-området, man har koncentreret hverveindsatsen.

Musik og sang har et formål i sig selv, og det er ikke ærindet her at vurdere musikkens betydning som kulturbærer. Men at aftenskolernes musikundervisning tillige er et vigtigt bindeled til det professionelle musikliv, turde også fremstå særdeles klart med disse præsentationer.

Den kreative skole i Fredericia

Det begyndte som Fredericia Musik Aftenskole, som skulle finde en måde, hvorpå man kunne aflønne dirigenten til et nystartet big band. Og det er vel regulært nok! Det gik så godt, at flere orkestre ønskede at slutte sig til aftenskolen, som nu også tæller Lille Bælt Jazz, Fredericia Postorkester, Fredericia Concert Band, Sinfonietta Fredericia, 6. juli Garden og også Byorkestret blandt sine musikudøvere. Der gøres meget for at finde professionelle undervisere og instruktører, ofte hentet udefra, og det har selvsagt givet orkestrene et musikalsk løft.

Korene er også med, Begynderkoret, Mandagskoret, Snoghøjko-
ret, Lyngsoddekoret, Energikoret, Luna koret og Fredericiakoret,

Og så samarbejder korene og orkestrene også om større fællesprojekter, som er med til at berige byens kulturliv. Det bliver til godt 1000 undervisningstimer om året.

Den anden side af skolens musikvirksomhed er undervisning i sang og musik på små hold. Her kan korister og orkestermedlemmer dygtiggøre sig, og samtidig kan man via er denne undervisning motivere til deltagelse i kor og orkestre. Alle elever i sang og instrumentalundervisningen deltager gratis i kor og orkestre. Skolen har også opbygget en instrumentbank, hvor både individuelle elever og kor og orkestre kan låne instrumenter. Musikskolen afvikler årligt mere end 2000 instrumentaltimer.

I 2001 udvidede skolen med undervisning i billedkunst, kunsthåndværk og drama og ændrede samtidig navn til Den Kreative Aftenskole.

Det var Leif Urhøj, der tog initiativ til at starte Fredericia Musik Aftenskole i 1981. Da havde han allerede fra 1974 været leder af Fredericia Musikskole/Den kreative skole, som henvender sig til børn og unge. Børnene og de unge slap han, da han gik på pension fra den Kreative skole i 2008, men han fortsatte som leder af Den Kreative Aftenskole – og samarbejdet mellem de 2 skoler fortsætter. De unge kan fortsat deltage i de voksnes orkestre.

Leif Urhøj, forstander

Den Rytmske i Nordkraft

Den Rytmske i Nordkraft er et hus i midten af Aalborg, der rummer et aktivt skabende musikmiljø. Vi forsøger konstant at være der, hvor den rytmske musik befinder sig, samt skabe rammer, hvor mennesker fra 0-100 år kan mødes om musik, sang, dans og bevægelse.

Skolen har ca. 3000 elever om året – alle musikglade mennesker, som ønsker at bruge deres fritid på musik og dans. Vores motto er, at kvalitet skal være i højsædet - uanset hvilket niveau undervisningen udbydes på. Derfor satser vi på at ansætte de bedste undervisere i miljøet. Vores pædagogik er, at holdene ikke er større, end at rammerne for et optimalt udbytte er til stede – her tænkes eksempelvis på niveau og instrumentsammensætning på bl.a. sammenspilhold.

Den Rytmske og kulturen omkring os

Vi sender gerne deltagere ud i byen for at vise, hvad de kan. At turde formidle sin kunnen, står som noget vigtigt i forhold til skolens pædagogiske politik. At skolen, da den var på Ryesgade Skole, var placeret i samme bygningskompleks som Nordjysk Musikkonservatorium har yderligere været med til at præge det musikpædagogiske miljø på stedet, f.eks. har flere af vore lærere kontakt med begge miljøer - dels har de gået på Nordjysk Musikkonservatorium, dels underviser de på stedet. Mange af vore lærere underviser desuden på Aalborg Seminarium eller Aalborg Universitet.

Vi har som institution gennem årene oparbejdet et regionalt, nationalt, såvel som internationalt netværk, der giver os stor kompetence når det drejer sig om at rådgive og vejlede i forhold til musikuddannelse, jobs, udveksling, kultur m.m.

Et af vore hovedformål er at fungere som aktiv medspiller for byens kulturelle liv. Der skabes ofte nye spændende arrangementer på tværs, når der er Karneval, Kultur nat, Aktiv Sommer, Den Internationale Guitarfestival, Sommermusik på C.W.Obels plads, konferencer m.m. Desuden forsøger vi at fungere som formidler af musik på såvel nationalt som internationalt plan og på den måde være med til at trække opmærksomheden til Nordjylland.

Historie

Den Rytmske i Nordkraft blev født i 1980 sammen med en række "søskende" i Kø-

benhavn, Odense, Silkeborg, Århus og Svendborg - dengang under navnet Den Rytmske Aftenskole.

Skolerne blev oprettet under fritidsloven og var på det tidspunkt tænkt som et alternativ til den etablerede Musikskole. Omdrejningspunktet var som nævnt den rytmske musik, og hovedtanken var at undervisningen skulle mikse sammenspil med instrumentalundervisning, således at kursisten blev introduceret for sammenspil sammen med instrumentet. Rytmsk musik er jo musik i kraft af det at spille sammen.

I 1985 supplerede skolen sine almene aftenskolekurser med dagskoleforløb i musik.

Skolen blev i oktober 1996 godkendt som uddannelsesansvarlig skole under Den Fri Ungdomsuddannelse, og havde vejlederfunktionen for ca. 200 unge under den pågældende lov. Det har medført, at vi i dag kan tilbyde rådgivning inden for musikuddannelsesområdet – såvel nationalt som internationalt. Vi udbyder stadig dagskoler, og har suppleret med behårde kurser for unge, der søger optagelse på musikuddannelserne.

I 2003 besluttede vi således at udvide vore kursustilbud med 2 dagskoleforløb for henholdsvis folk med psykiske problemer og et for psykiske handicaps – herunder udviklingshæmmede.

I 2010 flyttede den Rytmske Aftenskole til Nordkraft, og skiftede dermed navn til Den Rytmske i Nordkraft. Med nyt navn og nye lokaler er skolen nu blevet en aktiv medspiller i byens nye kulturfællesskab – NORDKRAFT.

I 2012 indledte vi et samarbejde med VUC Nordjylland omkring et uddannelsesforløb i forhold til ungestrategien. Det blev til HF-MusT – en HF-uddannelse hvor eleven modtager ekstra undervisning i musik eller teater sideløbende med HF-undervisning. Det er blevet en stor succes, og vi er allerede klar til at optage nye elever fra sommeren 2013.

Vi kan med rette sige, at vi har medvind på cykelstien og har formået at være en accepteret medspiller i byens kultur og uddannelsesliv.

*Anne Marie Olesen
Skoleleder*

Rytmisk Center København

”Folkeoplysning som pædagogisk spydspids” vil være en rammende overskrift på beskrivelsen af Rytmisk Centers udviklingshistorie, som startede med Den Rytmske Aftenskoles etablering i 1978. Rytmisk Center, der er placeret i København, har ikke været en del af hele DOF’s 40 årige historie. Centret kom først ind under landsforbundet i 2006, men centrets historie beskriver måske alligevel noget af det stof, der har dannet grundlaget for DOF’s tilblivelse under daværende Lov om fritidsundervisning og frem til dagens folkeoplysningslov.

Forhistorien

I slipstrømmen på tiden fra 60’ernes nye og mere frigjorte musik med rock, blues, soul osv. på den danske musikscene sluttede nogle københavnske musikere sig sammen i 1977 om at udvikle en fritidsbaseret undervisningsmulighed for og af autodidakte musikere. Den genre-mæssige fællesbetegnelse, der også kom til at omfatte folk og jazz, blev til: Rytmisk musik.

Den Rytmske Aftenskole opstår

Det blev startskuddet til grundlæggelsen af Den Rytmske Aftenskole. Formkravene fastlagde fritidsloven, men indholdet, fag og undervisningsmetoder var der absolut ingen tradition for, så musikerne måtte selv udvikle pædagogiske metoder og såmænd også undervisningsmaterialet. Ideen blev en stormende succes, der fra det første år med 50 kursister i løbet af 2-3 år eksploderede til 5.000 kursister årligt. Endvidere bredte ideen om en musikaftenskole for voksne inden for rytmsk musik sig hurtigt til andre byer. Odense, Århus, Ålborg, Silkeborg, Roskilde. På sit højeste blev det til 7 rytmske aftenskoler.

Videre bredte ideen sig til visionen om en konservatorieuddannelse i rytmsk musik, som blev realiseret med dannelsen af Rytmsk Musik-konservatorium i 1984. Og senere igen opstod der rytmske linjer på landets eksisterende musik-konservatorier, der ellers var orienteret mod den klassiske musik og almen musikpædagogik.

Den Rytmske Børneskole og Den Rytmske Daghøjskole

Den Rytmske Aftenskole i København fik sine egne sideskud. I 1982/32 blev aftenskolen udvidet med en afdeling for børn og unge, som senere har dannet model for andre arrangører rundt om i landet. En anden afdeling, som samtidig så dagens lys, var dagkurser specielt rettet mod den daværende store gruppe unge arbejdsløse.

Sidstnævnte fik betegnelsen Musikdaghøjskolen, som sammen med lignende initiativer i andre aftenskoler, blev forløber for det senere institutionaliserede skolebegreb: Daghøjskole, som igen blev en ganske væsentlig generator i Den Fri Ungdomsuddannelse, der blomstrede op i tiden fra 1996 indtil uddannelsen blev nedlagt af VK-regeringen i 2002. Uddannelsen skabte grobund for yderligere et sideskud med etableringen af produktionsskolen ”k.u.b.a.” i 2003. Begge skoler er nu omdannet til selvejende institutioner, men tilbage står kerneaktiviteterne med en omfattende aftenskolevirksomhed og nævnte aktiviteter for børn og unge, alt tilrettelagt under folkeoplysningslovens rammer.

Debatskabende aktiviteter og partnerskaber

Undervejs har Rytmisk Center dannet base for andre udviklingsprojekter, bl.a. det mangeårige Roskildestævne i nordisk regi for unge musikere i samarbejde med Roskildefestivalen, stiftelsen af Musikkens Hus med koncertvirksomheden VEGA under Kulturby 96, og siden hen en lang række partnerskaber, særligt omkring debatskabende aktiviteter med fokus på kulturpolitiske emner, gennemført i samarbejde med partnere som Statens Museum for Kunst, Jazzfestivalen, BandBase, VerdensKulturCentret, Copenhagen Filmfestival m.fl.

Fødekæde og folkeoplysning

I dag beskæftiger Rytmisk Center over 200 timeansatte undervisere, som i langt overvejende grad er konservatorieuddannede musikere og andre kunstuddannede inden for deres respektive fag. Dermed er Rytmisk Center ikke bare en aftenskole for voksne og et fritidstilbud for børn og uddannelsessøgende unge, men også en del af en fødekæde, hvor aktivt udøvende musikere og andre kunstnere får mulighed for at supplere deres udøvende karriere med undervisningsarbejde til glæde for 5.000 kursister årligt. De er engageret i en bred vifte af uddannelsesforberedende undervisning og anden fritidsundervisning inden for kor, sammenspil, sang- og instrumentalundervisning inden for alle genrer - også klassisk musik samt dans, teater, billed- og skrivekunst.

*Torben Schipper
forstander*

6. Andre fag- og specialskoler

I denne kategori er der atter en hel del skoler, som har en markant profil, som er noget ganske andet. Det gælder f.eks. Studieskolen, som er landets største specialskole i fremmedsprogsundervisning, og det gælder skoler, der har en folkekirkelig tilknytning, som f.eks. Frederiksberg Kirkelige Voksenundervisning.

Gimsing Sognehøjskole, som præsenteres nedenfor har formået at opbygge en fornem tradition for foredragsrækker omkring litterære, filosofiske og eksistentielle spørgsmål i et samarbejde med kirke og menighedsråd, men i en selvstændig planlægning, og – det er ikke mindst det, der er pointen her – med brug af det menighedshus, der tilhører hele sognet.

Der er meget omkring de truede udkantsområder, der er til debat i disse år, og der er også meget debat om folkekirken, der er den sidste institution, der er tilbage i de oprindelige sogne. Kunne man ikke mange andre steder i landet skabe et samarbejde mellem oplysningsarbejdet og sognehusene, som det er sket i Gimsing? Mens skolerne forsvinder, er der kommet mange nye sognehus til.

Omkring Gimsing Sognehøjskoles liv og virke

Gimsing Sognehøjskole blev oprettet sidst i 1980'erne af Jenny Melchiorsen, som var medlem af menighedsrådet. Sammen med Edith Laustsen (daværende skoleleder) tegnede de to og bestyrelsesformanden Thorkild Johansen sognehøjskolen.

Sognehøjskolen er bygget op med en skoleleder, der har med alt det administrative at gøre, og en bestyrelse, der fungerer på almindelige vilkår for bestyrelsesarbejde. Alle er ulønnede og deltager i arbejdet med at klargøre lokalet, smøre rundstykker, lave kaffe, oprydning, opvask, modtage tilhørerne mv. Præsten er født medlem af bestyrelsen.

Vi udsender to gange årligt vores program, hvis indhold er opdelt i to serier på hver 5 foredrag: den ene serie omhandler litteratur, og den anden tro-etik-eksistens. Begge serier har et tematisk indhold, som diskuteres og fastlægges på et bestyrelsesmøde. Derefter planlægges de 5 foredrag i serien af et lille udvalg fra bestyrelsen. Foredragsholderne kontaktes, der aftales priser, og foredragsholderen skriver en manchete til brug i programmet og til en avisartikel.

Når alle disse formaliteter er i orden, har vi en person til at sætte programmet op. Efterårsprogrammet tilsendes de faste kunder, resten fordeles på biblioteker og turistkontorer i området, ligesom det er tilfældet med forårsprogrammet.

Af temaer, vi har behandlet, kan nævnes: Tolerance, Ord der skaber, Skæbner i fortid og nutid, Fortielse og forsoning i litteraturen. Vi kan da nævne, at vores foredrag er tilløbsstykker, idet vi i gennemsnit sidste år havde 130 personer.

Vores foredragsholdere er fortrinsvis forfattere, universitetslærere, præster og mennesker med interesse for og forstand på musik og kunst.

Vi tilbyder også en årlig højskoletur med kulturelt indhold, og skiftevis en længere rejse til udlandet eller en 3-dages tur i Danmark.

I samarbejde med menighedsrådet afholder vi et årligt fællesmøde og en årlig sogneaften med en indbudt gæst. Eller forelæser. Formanden for menighedsrådet orienteres løbende om vores aktiviteter.

*Frode Peitersen, skoleleder
Anna Dinesen, bestyrelsesformand*

7. De nye skolesamvirker, som andre gerne vil lege med!

Forskellige former for Samarbejde mellem DOF-skolerne

Da DOF sidst i 1980'erne bevægede sig fra at være en forening til at blive en organisation, var man også nået op på det medlemstal, man siden har holdt sig på, ca. 200-250 medlemsskoler. Nogle går, især fordi de lukker, andre nye kommer til. Det er meget anderledes end i de øvrige oplysningsforbund, dem vi kalder de politiske, hvor man kun har 1 skole i hver kommune.

Efter den seneste strukturreform altså højst 98 skoler svarende til antallet af kommuner. Og så er tendensen yderligere, at de enkelte kommune-afdelinger opretter en overordnet, samlet administration og fælles ledelse for adskillige kommuner. Da de politiske oplysningsforbunds skoler i princippet er opbygget efter samme model, som brede skoler med bredt fagudvalg, kan dette jo gøres uden alt for store programmæssige anstrengelser.

Et styrket samarbejdet mellem de mange DOF-skoler har løbende været drøftet i DOF i mange år, yderligere skærpet af den seneste strukturreform. Men DOF er jo en anden slags organisation, og det er ulige sværere at fusionere musikskolen, yogaskolen, specialskolen for udviklingshæmmede med gospelkoret, selvom de så endog skulle ligge i samme kommune! Ikke desto mindre er der gennem årene udviklet et vist administrativt samarbejde mellem en del af DOF's ellers meget forskellige skoler; i begyndelsen af 2013 har DOF's sekretariat således noteret, at ca. 50 skoler har etableret en eller anden form for samarbejde.

Og så er der nogen, der ønsker at gå endnu videre. Aftenskolerne ADM, som er udviklet fra en mindre aftenskole i Nr. Aaby, er nok gået længere ad den vej end de fleste andre, der samarbejder:

Aftenskolerne ADM

Aftenskolerne ADM er et ledelses- og administrationsfællesskab mellem i alt 6 aftenskoler, der hver for sig også er medlemmer af DOF.

Det begyndte i Nr. Aaby på Vestfyn i 1997, hvor deltids-skoleleder Børge Jensen også var leder af 2 andre mindre skoler i området. De er alle 3 siden fusioneret som DOF Lillebælt. Nr. Aaby Aftenskole blev landskendt for at sætte fokus på unge trafikdræbte ved en række debatmøder, finansieret over folkeoplysningslovens debatmidler.

Disse møder er i øvrigt blevet videreført ud over det ganske land, også med tilskud fra fonde. Der var været 140 møder med mere end 40.000 deltagere.

Et møde med lederen af Frederikshavns Aftenskole førte til en noget overraskende beslutning om at ansætte den fynske skoleleder som leder af den nordjyske aftenskole, 300 km væk. Siden er Herning Aftenskole, Vejen Aftenskole, Billund Aftenskole og Aftenskolen 3K i Århus kommet til!

En så usædvanlig konstruktion med 6 skoler med hver deres historie og ingenlunde ensartede profiler kræver en betydelig organisatorisk indsats og en klar forretningsstrategi, hvis det skal lykkes. Der er ansat 3½ medarbejdere, inkl. skolelederen, til at løse den opgave i Aftenskolerne ADM. Her fremstilles kataloger, programmer og undervisningsmateriale, og man kan såmænd også løse opgaver for andre skoler.

Aftenskolerne ADM er for længst holdt op med at se sine aktiviteter i forhold til mulige tilskud efter folkeoplysningsloven. Kurserne tilrettelægges ud fra et princip om, at deltagerne skal betale så stor

en andel, at det ikke er tilskuddet, der afgør om en aktivitet eller et hold skal startes.

I nogle år har virksomheden arbejdet målrettet på at kunne tilbyde anderledes kursusformer, fleksible former m.v., og også e-læringskurser – uden for folkeoplysningsloven. Målet er at kunne begå sig mellem rent private kursusvirksomheder og større udbydere som VUC. Målet er videre at kunne tilbyde virksomheder målrettet opkvalificering, tilrettelagt på de enkelte virksomheders præmisser.

En kaffebar er også under udvikling, for god kaffe kan sagtens kombineres med kulturelle oplevelser og kursusaktivitet. Det er vel ikke anderledes, end når banker, Lego og McDonald 's som sideaktivitet tilbyder kulturoplevelser til deres kunder.

Aftenskolerne ADM mener, at nytænkning her er vigtig også for aftenskoler, der kan danne interessefællesskaber og samarbejdsrelationer til andre aktører. Det vigtige her er en åben erkendelse af, at vores aktiv i forhold hertil ikke er vores offentlige tilskud men de øvrige kvaliteter, vi kan tilbyde inden for planlægning, kontraktindgåelse, administration, forsikring osv. Selv om vi måske har bevæget os lidt væk fra den oprindelige metode til at udbyde folkeoplysning, ser vi det som en nødvendighed for at overleve - og helt i tråd med vigende vilje i lovgivning og hos kommuner til at støtte med tilstrækkelige midler.

Det går ikke lige hurtigt alle steder, men tendensen er efter vores opfattelse tydelig nok, når man ser på udviklingen, siden grundprincipperne i den nuværende folkeoplysningslov blev vedtaget i 1991.

ADM Aftenskolerne gennemførte i 2012 ca. 10.000 undervisningstimer.

Børge Jensen, skoleleder

DOF-identitet – eller hvad er DOF for en størrelse?

Skolerne i de politiske oplysningsforbund får ikke mange øjeblikke til at glemme, at de er en del af en bevægelse – eller i hvert fald en organisation. Ikke at vi tror, at de gerne ville det, altså glemme det, det er bare sådan. De skal alle benytte organisationens navn, logo, farver og andet "brandings-materiale", der er regler om bestyrelses-sammensætningen med partipolitisk repræsentation osv. Man kan selvfølgelig ikke melde sig ud, og så kan organisationen kun være repræsenteret ved 1 skole i hver kommune. Den slags styres af landsorganisationen.

Helt anderledes er det hos DOF. Her tager landsorganisationen ikke initiativ til at oprette skoler, men skolerne kommer til DOF for at være med i en forening, der tilbyder service af forskellig art. Sådan var det – og sådan er det fortsat. Skolerne ser i første omgang på DOF som en service- eller paraplyorganisation for en lang række meget forskelligartede skoler.

Men kunne man ud af denne mangfoldighed af forskelligartede skoler skabe en eller anden form for fælles identitet, så ville man grumme gerne det. Om ikke andet, så kunne den fælles identitet jo være, at man var så forskellige og alligevel kunne være i stue sammen og have noget at tale om. Og så have organisationen i ryggen som et effektivt serviceapparat. På mange måder er det sådan situationen også er, 40 år efter, man begyndte, og så er der alligevel blevet opbygget nogle mere eller mindre identitetskabende vaner og traditioner.

I de første år gjaldt det om at skaffe sig nogle medlemmer, så man kunne få lidt kontingent at arbejde med. Formkravene var få. Man kunne blive medlem, hvis man kunne tilslutte sig organisationens meget åbne formålsparagraf, ingen partipolitik, men gerne f.eks.

med en religiøs tilknytning; man skal have et kommunalt tilskudstil-sagn, og ikke blive mødt med saglige indvendinger efter en hørings-runde blandt kolleger i regionen. Man skal også love, at der kommer til at stå DOF i de programmer, man udsender, og så skal man ind-sende årlige opgørelser over timetal, og betale et kontingent.

Det var det hele, og det var endnu lettere at melde sig ud.

Først meget senere, i 2006, blev det tilladt at tilføje DOF til sit sko-lenavn, og så indledte man en kampagne med belønning til de sko-ler, der valgte af føje DOF til navnet; men et krav blev det ikke.

Der skulle penge til, og pengene var alene kontingenter. Altså medlemmer. Dem kunne man få, hvis man leverede medlemsyd-ler, som igen krævede penge. Da man så hævede kontingentet hos de få medlemmer, var der flere, der meldte sig ud. Alligevel kom man ved fælles hjælp over startvanskelighederne.

Langsomt byggede man en servicevirksomhed op, så medlem-merne følte, de fik noget for deres kontingent, og under alle om-stændigheder var man ved at skabe et landsækkende forum for de mange skoler, som hermed fik en fælles platform. Skulle dette brede forum også være i stand til at formulere sig om uddannelsespoliti-ske forhold og også tage fælles uddannelsesinitiativer, kunne man m.a.o. opbygge en identitet som en organisation? Grundlæggerne har tydeligvis forestillet sig, at man kunne skabe et oplysningsfor-bund meget svarende til de andre, men har måske ikke gjort sig så forfærdelig mange tanker om, hvordan man meget konkret kunne skabe en sammenhæng mellem alle de forskellige skoler. Det skulle nok komme hen ad vejen, mente man, når først man fik drøftet det i fællesskab og fandt en fælles linje. Alle var jo i udgangspunktet enige om noget, de ikke var! Og samtidig var der en tro på, at man

Det har fra starten i 1973 været lidt af en sport for de andre oplysningsforbund at råbe lidt af DOF med et krav om at vise en tydeligere folkeoplysningsidentitet eller profil. Men hvad med dig selv, kunne man passende svare, og smide bolden tilbage til de andre oplysningsforbund. Hvad er det, der fremstår som så klar og markant et profil hos jer?

Folkehøjskole for Fremskridtspartiet?

Også de nye partier, der kom i folketinget efter 1973 viste interesse for det folkeoplysende arbejde og gjorde sig måske forestillinger om et eget oplysningsforbund. Det lidt ældre parti, SF, dannede i 1976 sit eget oplysningsforbund, SFOF, med en meget energisk Steen Gade som konsulent, men herefter synes det at være slut med parti-tilknyttede oplysningsforbund. Vi har ikke kunne se, om der var konkrete overvejelser hos Fremskridtspartiet, men partiet havde en folkehøjskole under overvejelse.

Undervisningsministerielle embedsmænd, hvis navne nu beskyttes af gravfreden, kunne godt lide at fortælle historien om en delegation fra Fremskridtspartiet, som havde fået afvist deres ansøgning om en godkendelse af en Fremskridtsparti-højskole og derfor opsøgte ministeren for at klage. I afvisningen, som helt sikkert fulgte de gældende forskrifter, anførtes, at der ikke i projektskissen var taget højde for, at der skulle indrettes en bolig til forstanderen, som efter reglerne skal bo på skolen eller i skolens umiddelbare nærhed.

Over for ministeren, Dorte Bennedsen, havde man en trumf i ærindet, da man belærte ministeren om, at der var givet dispensation fra boligkravet ved en tidligere lejlighed, da professor Hal Koch var blevet godkendt som forstander på den nyoprettede Krogerup højskole, uagtet han beholdt sin bolig på Frederiksberg. Og det vidste ministeren nok ikke, sagde de triumferende! Det vidste ministeren nu godt, for Hal Koch var hendes far! Hvorom alting er, der kom ikke mere ud af den sag, og der kom ikke en Fremskridtsparti-højskole i Danmark, ej heller et oplysningsforbund.

trods forskelligheder var sammen om fælles "folkeoplysningsværdier". Det blev formuleret i vedtægternes på følgende måde:

"DOF har til formål at udbygge og højne kvaliteten af voksenundervisning/folkeoplysning i Danmark gennem selvstændige initiativer og gennem et samarbejde...."

DOF's kritikere – og kritikere findes ikke mindst, når der konkurreres om midler – hævdede de første mange år, at DOF ikke var et rigtigt oplysningsforbund, men "et tilfældigt sammenrend af skoler". Det var først og fremmest de politiske oplysningsforbund, der var ude efter DOF, og uanset motiver, så havde de i hvert fald en oplagt interesse i ikke at blåstemple DOF som ligeberettiget oplysningsforbund. De politiske oplysningsforbund repræsenterede i 1970'erne og 1980'erne ca. 1/3 af aftenskolerne i Danmark, og det

var ikke svært at regne ud, hvordan DOF ville kunne placere sig i denne optælling, hvis ganske mange – allerværst dem alle - sluttede sig til DOF. Mindre end 10 år efter DOF's stiftelse kunne den daværende formand Torben Honoré Schack da også meddele, at DOF nu var Danmarks næststørste oplysningsforbund, eller i hvert fald det 3. største, kun overgået af AOF og FOF. I 40-året for DOF's stiftelse konkurrerer DOF og FOF om at være det største; det svinger lidt frem og tilbage.

Hvorfra kom navnet, Dansk Oplysnings Forbund? Intet i de overleverede kilder afslører, hvem der fandt på det navn. Det er kredsen omkring Benjamin Blomgren, der har godkendt det, og det må sikkert stamme herfra. Dette er fra tiden før Dansk Folkeparti blev stiftet, så en frygt for at blive sat i forbindelse med det politiske parti har man ikke haft. Det var jo også let nok at afvise, da DOF jo gjorde meget ud af at pointere, at man var uden partipolitisk tilknytning.

Navnet var således Dansk Oplysnings Forbund, eller D.O.F. eller DOF. Med forkortelsen skabte man et modstykke til de "andre" forbund, AOF, FOF osv., hvilket måtte forekomme meget nærliggende. Desværre var forkortelsen D.O.F. allerede brugt af en helt anden organisation, Dansk Ornitologisk Forening, og om det er grunden til, at mange undlod at bruge forkortelsen D.O.F. (altså 3 lyde) og i stedet for kaldte organisationen DOF (1 lyd) må stå hen i det uvisse. Ingen ville finde på at kalde F.O.F. (3 lyde) for FOF (1 lyd), men DOF (1 lyd) er måske også en "rarere" lyd end FOF (1 lyd). Og her forlader vi så de sproglige spekulationer for blot at konstatere, at diskussionen om udtalen af forbundets akronym ingenlunde er udtømt. Den tidligere formand Steffen Hartje har berettet, at da han som nyvalgt formand for DOF for første gang talte til landsmødet og sagde DOF (1 lyd), blev han mødt af tilråb fra salen: Det hed D.O.F., hvorpå andre tilråb kom landsformanden til undsætning og gav ham ret i udtalen. Da nærværende redaktør foretog en ikke-varslet rundspørge på et landsstyrelsesmøde sidst i 2012, viste det sig, at der var en lille overvægt af DOF (1 lyd) udtalen.

Til navnet hører et logo, som kan – eller skal – anvendes af såvel landsorganisation som tilsluttede medlemsskoler. Det skulle også vise sig at blive en langvarig proces før man fandt et, der var holdbart. På en særskilt billedside vises de skiftende logoer, indtil man nåede frem til det nugældende, som også findes på forsiden af denne bog. Det havde en umiddelbar forgænger, også i rød-hvide farver, en Piet-Hein ellipse. Smukt, markant, bestemt iøjnefaldende - og temmelig kostbart, med en årlig afgift til konsortiet, der forvaltede boet efter Piet Hein. Det var bare for dyrt. Ellipsen blev afløst af det nugældende logo i 2003, der lignede, men som nok ikke helt havde samme symbolske styrke. Men det tilhører helt og fuldt DOF.

Man har ikke ønsket at kræve en uniformering med navn og logo – som det kendes fra de politiske oplysningsforbund. Mange af skolerne har en fortid, der ligger langt før oprettelsen af DOF.

Identiteten viser sig også i andre sider af organisationens kultur. Hos FOF kan man synge fædrelandssange, og man gør det også, og AOF har Arbejdersangbogen, som i øvrigt udgives på AOF's eget forlag. Men hvad med DOF, som politisk vel nok er det oplysningsforbund, der spænder videst. Hvad kan man synge til landsmøderne?

Det er givet, at flere af formændene de første år har vidst, hvad man kunne synge, med deres egen baggrund i enten folkelige bevægelser, højskoler eller lign. Laue Traberg Schmidt, direktør i tiden 1994-98 var i vildrede, da han tiltrådte som direktør og fortalte dengang nærværende redaktør, at han kontaktede daværende direktør i undervisningsministeriet, K.E. Larsen, for at bede om gode råd om, hvad man dog kunne synge uden at nogen følte sig trådt over tæerne, når en så broget en forsamling som DOF holdt landsmøde. Hvad rådet var, er ikke blevet noteret.

Men var det virkelig så svært?

Da Ole Vig i 1998 blev direktør kom der en tydelig linje på dette område, da han lidt efter lidt lod DOF synge med på den grundtvigske sangtradition, han selv var så bekendt med. DOF kom hermed mere og mere til at ligne en folkelig oplysningsorganisation med symboler, som man delte med det erklærede grundtvigske oplysningsarbejde. Og da de grundtvigske kernesange blev introduceret, var de kendt af medlemmerne, som sang så højt og godt som enhver anden forsamling af grundtvigske oplysningsfolk. Landsmøderne kan sandelig synge, og det kan landsstyrelsen skam også. Sværere var det altså ikke. Og selv om det ville være dristigt at konkludere

At livet det er livet værd
på trods af tvivl og stor besvær
på trods af det, der smerter,
og kærligheder er og bli'r
Og hvad end hele verden si'r
Så har den vore hjerter

*Tekst: Jens Rosendahl, med musik
af Per Warming*

alt for vidtgående, bare fordi man kan synge de samme sange om oplysning og fællesskab, så kan man da i hvert fald konstatere et vist fællesskab i den tradition.

Det lykkedes også Ole Vig i sin "regeringstid" at gøre Jens Rosendahl kærlighedssang, "Du kom med alt det, der var dig" til en yndet sang i DOF-sammenhænge. Og således rykkede højskolernes foretrukne hyldest til kærligheden, også i den erotiske udgave, som er denne sangs særlige historie, med over i DOF. Jamen, er det da ikke forunderligt!

Det var højskolemanden og musikeren Per Warming, der skrev melodien, efter, oplyste han engang selv, inspiration fra.... Mozart.

Da fritidsloven "løb ud" ved udgangen af 1980'erne, og nye handlekraftige formænd havde taget over, var DOF begyndt at ligne en organisation; man nærmede sig endog de andre oplysningsforbunds anerkendelse, da man endelig i 1989 fik adgang til bestyrelsen i Dansk Folkeoplysnings Samråd. Men endnu var man i offentligheden bagefter de andre. Ikke så mange kendte navnet DOF, en pressemeddelelse til Ritzaus Bureau i 1992 blev mødt med spørgsmål om, hvad i alverden DOF var for noget. Det fik man så forklaret.

Og de indlysende fordele, de politiske oplysningsforbund havde ved at have markante – eller i hvert fald tidligere markante – politikere som formænd, var jo ifølge sagens natur noget DOF var afskåret fra. Men så kom den nye lov om tilskud til folkeoplysning og med den ganske store midler, der skulle kanaliseres gennem landorganisationerne med henblik på at styrke arbejdet i de lokale afdelinger – eller skoler. Og her kunne DOF med sine forholdsvis beskedne organisationsomkostninger og sit store volumen i den nye tids valuta, undervisningstimer, pludselig markere sig med medlemsfordele i et omfang, man ikke havde set før. For de mange timer,

udløste det store tilskud. Her var den mekanisme, der sikrede foreningen DOF's overgang til en egentlig organisation.

Og på vej er man stadig, i den fortsatte samtale om DOF som samlende organisation eller primært som et serviceapparat for nogle meget selvstændige skoler. Der er stadig ingen enighed om, hvordan man udtaler DOF – eller er det måske en styrke, at det kan udtales på 2 forskellige måder? Man har endnu ikke et autoriseret navn på engelsk, hvilket siger lidt om, hvor beskedent et internationalt engagement, man har. Men der synes at være bred accept af, at DOF udtaler sig politisk d.e. om uddannelsespolitiske forhold, og ønsket synes snarere at være mere end mindre uddannelsespolitisk markering.

Og hvordan er det så med DOF udadtil? Er det lykkedes efter 40 år at give DOF et navn i offentligheden og blandt aftenskolens deltagere på linje med de politiske oplysningsforbund? Vi har ikke målt efter, men for de fleste er det nok stadig lidt lettere at sige FOF end DOF. Hvor meget det så betyder, er det sværere at gøre op, for de samme kender ofte ikke forskel på FOF og AOF, men ved dog, hvad en aftenskole er. Den vælger de på dens indhold, sit program, i højere grad end på sit navn.

I kommunerne er der imidlertid ingen tvivl om, at DOF er et særdeles kendt navn, og vi tør hævde, at det så helt overvejende er for det gode. Det er jo heller ikke DOF, der har haft de mange konkurrencer. Og på den positive side har DOF-bladet sin del af æren for, at DOF-navnet er blevet mere synligt. Bladet behandler både interne medlemsforhold og spørgsmål vedr. administration og fortolkning af gældende love og bestemmelser. Bladet sendes til samtlige kommuner.

Er der så noget i programlægningen, der særligt karakteriserer de

DOF medlemmer, der konkurrerer med sammenlignelige skoler fra de politiske forbund? Historisk har skolerne "brandet" sig som "parti-uafhængige" skoler. Men hvis de politiske oplysningsforbund i stigende grad fremstår som ikke-partipolitiske, stiller det i hvert fald DOF over for en udfordring. Og man skal mange steder se vældig godt efter i et aftenskoleprogram for at fornemme, hvor det politisk hører til. Da daværende statsminister Anders Fogh Rasmussens hustru Anne-Mette leverede foredrag om "vild med dans", så anede man jo nok, at det måtte være Liberalt Oplysnings Forbund (LOF), men forfatteren og samfundsdebattøren Carsten Jensen, som ikke er elsket af de borgerlige partier, kan også findes på programmet hos FOF. Måske er det blot udtryk for bredde og åbenhed over for andre synspunkter, eller også er det ganske enkelt markedet, der bestemmer? Kan man sælge billetter, er man velkommen! Og det er der jo ikke meget parti-profil i.

Hvis alle oplysningsforbundene i deres programlægning således nærmer sig det partineutrale, så kan DOF ikke bruge sin parti-neutrale profil til så meget. Eller der må i hvert fald føjes mere til. Det har ført til endnu uafsluttede drøftelser i DOF om andre udtryk for identitet. Det har omfattet forslag som bedre forbrugerbeskyttelse, en mere åben demokratisk ledelse af den forening, der i henhold til loven skal stå bag hver aftenskole, bedre vejledning for deltagerne, skarpere adskillelse mellem underholdning og undervisning og skærpede kvalitetskrav til lærere gennem styrket efteruddannelse osv.

Den slags er det meget lettere at gøre noget ved hos DOF, hvor det er medlemmerne, der suverænt bestemmer. Sådan er det ikke hos de andre. I jubilæumsåret 2013 har DOF yderligere styrket lærernes muligheder for efteruddannelse. DOF med de bedst kvalificerede

lærere? Det er næppe det ringeste at være kendt for. Måske en del af DOF's nye identitet? ■

DOF og folkesundheden

Aftenskolerne virker i det område, vi har vænnet os til at kalde civilsamfundet. Aftenskolerne fastlægger selv deres programudbud, helt uden diktat fra stat og kommune. Ikke desto mindre er der et indirekte samvirke, for statens politiske prioriteringer påvirker befolkningens handlinger i civilsamfundet, herunder også valg af fag og emner i aftenskolen. Det kan også gå den modsatte vej, men det er nok en del år siden, aftenskolen har sat en dagsorden for den politiske debat!

Nogle gange etableres en direkte kontakt mellem staten og civilsamfundets oplysningsarbejde i aftenskolerne. Det skete, da staten indbød alle gode kræfter til at oplyse om EF, forud for EF-afstemningen i 1972, siden også med EU-oplysningen, og det skete, da staten indbød de folkeoplysende organisationer til at oplyse om de energipolitiske udfordringer, herunder en evt. indførsel af kernekraft i Danmark. Almindeligvis forudsættes det, at den slags oplysningsinitiativer sker på folkeoplysningens præmisser, d.e. bred og alsidig oplysning med mulighed for at inddrage et mere overordnet, værdibaseret helhedssyn. Men på fagområder med et videnskabsyn, der næsten udelukkende er evidensbaseret, kan en omplantning til det folkeoplysende område i visse situationer skabe udfordringer. Det skete netop i sundhedsdebatten. F.eks. har økologiske produkter for mange en positiv værdi, om ikke andet så af dyreetiske grunde, men der er ikke evidens for, at de skulle være sundere. Dyrevelfærd er sagen uvedkommende, når det drejer sig om sund kost.

En meget stor del af undervisningen i DOF's skoler er bevægelsesundervisning i en lang række former, altså undervisning i at blive eller forblive sund. Denne indsats kan det være i skolernes interesse at få anerkendt som en direkte sundhedsindsats, f.eks. i et partnerskab med kommunen, som har ansvaret for det offentliges sund-

hedsoplysning og sygdomsforebyggelse. Denne kobling mellem de 2 sfærer sker ikke automatisk, måske skal der mindre omlægninger til i skolernes arbejde, måske skal skolerne lære at bruge et lidt andet fagsprog, og så skal de løbende kvalitetssikre deres undervisning, således at også den evidensbaserede viden bliver anvendt i undervisningen. Hvis de altså vel at mærke ønsker denne blåstempling som "sundhedsskoler".

Det var med det sigte, DOF i 1999 indledte et tættere samarbejde med Sundhedsministeriet. Målet var ikke at gøre aftenskolen til en informationscentral under Sundhedsministeriet, men at se, hvor interesserne kunne være sammenfaldende, og hvor aftenskolerne kunne løse en samfundsmæssig opgave som var tæt knyttet til de styrkeområder, der var aftenskolen. Her var det helt oplagt at begynde med sundheds- og bevægelsesfagene.

Da regeringen Nyrup Rasmusen (S) i foråret 1999 forelagde sit Folkesundhedsprogram 1999-2008 tog DOF-direktør Ole Vig kontakt til sundhedsminister Carsten Koch (S) for at drøfte mulighederne for, at det folkeoplysende arbejde kunne indgå i et samarbejde med Sundhedsministeriet om sundhedsoplysning. Der havde tidligere i 1990'erne været kontakt med Sundhedsministeriet, men først med dette initiativ indledes et tættere samarbejde, som skulle blive flerårigt. DOF fik hermed udviklet et særligt politik-område, som knyttede skolernes arbejde i bevægelse og sundhed til en mere overordnet sundhedsstrategi i et tæt samarbejde med de offentlige myndigheder, her statens, strategi på det sundhedspolitiske område, med mulighed for et videre samarbejde med kommunerne. Dette arbejde er siden videreført som et fast punkt på DOF's arbejdsprogram, senest med nye initiativer i efteråret 2012 om "vægt og kost".

Vi har andetsteds i denne bog berørt den ny-orientering, der fandt sted i skolernes fagtilbud fra begyndelsen af 1970'erne, den stigende interesse for krop og sundhed, WHO's verdenserklæring i 1975 om sundhed for alle ved år 2000, samtidig med at de voldsomt stigende offentlige udgifter til sundhedsvæsenet stillede krav om andre strategier, end det, det traditionelle sundhedsvæsen kunne levere til styrkelse af folkesundheden.

Men selv om tendenserne er "i tiden" kan der ofte gå år, før man rigtigt får øje på, hvad der egentlig er ved at udvikle sig. Undervisningsministeriet fik tidligt øje på det. Aftenskoleafdelingen, som dengang hed Direktoratet for ungdomsundervisningen, indbød til konference om disse spørgsmål allerede i 1972, den siden så berømte konference i Ellested om "Psykosomatik og folkeoplysning". Det var her amtslæge Vagn Christensen for første gang præsenterede udtrykket sundhedspædagogik, som i de kommende år langsomt skulle vinde indpas i det folkeoplysende arbejde. Rapporten fik sin faste plads hos yoga-skoler, for de fik herigennem megen opbakning til deres arbejde.

Som personligt udpeget medlem af Uddannelsesrådet for ungdoms- og voksenundervisning, som blev nedsat i 1975, fik Vagn Christensen efterfølgende lejlighed til at forfægte sine synspunkter om sundhedsoplysning, og blev lyttet til – efter at den første overraskelse over at se en amtslæge i det selskab havde lagt sig.

Der går, påstår vi her, en linje, om ikke lige så lidt kroget, men ubrudt, fra 1972-konferencen i Ellested, via WHO-erklæringen om sundhed for alle, via den markante vækst i krops- og sundhedsfagene i aftenskolen, via Sundhedsprioriteringsudvalgets rapport i 1977 om sundhedspædagogik og frem til det oven for omtalte Sundhedsprogram 1999-2008, som fik Ole Vig til at opsøge sin tidl. kol-

lega, sundhedsminister Carsten Koch. Det har næppe gjort samtalen vanskeligere, at Ole Vig Jensen i sin tidligere egenskab af formand for Dansk Folkeoplysnings Samråd havde erfaringer med den form for samarbejde omkring oplysningskampagner, f.eks. ovennævnte energioplysning om kernekraft m.v. Det fik vi som bekendt ikke, altså kernekraft, og der skal ikke her tages stilling til, om det har nogen betydning for folkesundheden, men denne gang gjaldt det de livsstilssygdomme, som nogle år senere blev samlet under overskriften KRAM: Kost, Rygning, Alkohol og Motion.

Nedenfor følger DOF-konsulent Finn Nevels udførlige rapport om det sundhedsinitiativ, DOF indledte i 1999 og siden har videreført. Det er en lang historie, og vi har valgt at bringe den hele. Initiativerne er, som man vil se, mange, og også ganske mange har været med, men så heller ikke flere! For selv om det måske ser så let og så indlysende ud, så er opgaven svær, svær, svær, når oplysning kun er første skridt - og livsstilsforandring er målet. Ikke mindst, når det ikke er de allerede "frelste" af vore deltagere, vi vil "redde", men alle dem, vi kun har sporadisk kontakt til.

Ansvar for den lokale sundhedsoplysning blev efter strukturreformen i 2007 overdraget til kommunerne, og her forestår et større arbejde med at etablere et tættere samarbejde mellem aftenskoler og den lokale sundhedspolitik. Meget af det handler om, at aftenskolerne skal kunne fremvise faglig autoritet. Den råder de faktisk meget ofte over, men de skal også vænne sig til at synliggøre den, også på de præmisser, der gælder i sundhedssektoren. ■

Folkesundhed og Folkeoplysning

En lang række sygdomme ligger mere eller mindre uden for den enkeltes kontrol. Det gælder smitsomme sygdomme, egentlige epidemier, miljøpåvirkninger m.v. Risikoen for at blive syg afhænger af den samfundsmæssige indsats på det enkelte område.

Andre sygdomme hænger sammen med den enkeltes livsstil. Det gælder således for sygdomme relateret til alkohol- og tobaksforbrug, kostvaner og fysisk aktivitet. Disse vaner er socialt og kulturelt betingede, men er også et resultat af individuelle valg. Vaner etableres og fastholdes, og netop denne faktor er den største udfordring for at gennemføre et livsstilskifte. Dette skal den enkelte ofte have støtte til, og det er påviseligt, at et livsstilskifte bedst lykkes i et samarbejde med fagpersoner og i et netværk med andre ligestillede. Derfor er aftenskoler et oplagt lærings- og mødested for personer, der f.eks. ønsker at tabe sig, eller f.eks. ønsker inspiration til en sund og aktiv alderdom.

De første initiativer

Dansk Oplysnings Forbund og den ”sunde fornuft” har aktivt gået hånd i hånd, siden ”Folkesundhedsprogram 1999 – 2008” blev lanceret af Sundhedsministeriet i foråret 1999. Folkesundheden kunne generelt forbedres, hvis man satte fokus på de tiltagende livsstilssygdomme, som var forårsaget af et overforbrug af tobak, alkohol, sukker og et alt for højt energiindtag.

”Sundhed skabes i et samspil mellem det enkelte individ og samfundet. De væsentligste forudsætninger for den enkeltes sundhed er på den ene side viden om, hvad der er sundhedsskadeligt, og

hvad der fremmer sundheden, og på den anden side færdigheder i og rammer for at omsætte denne til praktisk handling – i dagligdagen”.

Ved det ovenfor omtalte møde mellem Ole Vig og sundhedsminister Carsten Koch præsenterede DOF følgende forslag:

”Idéen er, at det er et forsøg værd at prøve at komme ud med informationer og viden ad andre kanaler end sundhedsvæsenets traditionelle, d.e. via læger, apoteker og sundhedsplejersker. Det er en anden måde at gøre det på, det er nogle andre kanaler – og man kan – måske – nå nogle andre målgrupper. At komme ud med den her information så den får en effekt på en anden måde, end man i Sundhedsministeriet er vant til.”

Sundhedsministeren tog velvilligt imod forslaget, og det blev aftalt, at DOF skulle gennemføre et pilotprojekt på udvalgte skoler for at undersøge, hvilke fag og emner aftenskolerne kunne skabe interesse for i befolkningen, for herefter at udvikle koncepter til afvikling i potentielt alle landets aftenskoler på ordinære vilkår, hvad angår deltagerbetaling, tilskud, lokaleadgang og annoncering.

I den første fase udviklede DOF's konsulenter indsatsområderne. Paarup Aftenskole forsøgte sig med rygestop-kursus, Gladsaxe Oplysnings Forbund med seniorliv- forløb, APA med småbørns- forløb, KKA med ernæringskurser, og Brædstrupegnens Aftenskole og Vejen Aftenskole med ernæring og motion som kombinationsforløb.

Efter evaluering af de gennemførte forløb blev 2. fase sat i gang og koncepterne Seniorlivs-debat og Trivselskursus blev udviklet.

Sundhedsministeriet bevilgede midler til udvikling og gennemførelse, og der blev nedsat en styregruppe i november 2000 bestående af personer fra Sundhedsministeriet, Sundhedsstyrelsen og DOF.

Landsorganisationen ansatte en fagkonsulent til at udvikle områ-

det og i efteråret 2001 gik arbejdet med at indarbejde koncepterne i DOF's medlemsskoler for alvor i gang.

Præsentationskonference 2002

I bevillingsaftalen med Sundhedsministeriet indgik en forpligtelse til at samarbejde med de øvrige oplysningsforbund om at gennemføre koncepterne Trivselskursus og Inspiration efter de 50 – debat om seniorliv. Det var i aftalen endvidere et obligatorisk krav at alle undervisere, der skulle undervise i konceptforløbene, skulle deltage i de af DOF udviklede introduktionskurser. DOF fik et lille erfaringsforspring, og koncepterne blev forsøgt tilbudt i medlemsskolerne. I løbet af det første år havde 46 medlemsskoler en eller flere lærere på introduktionskursus til seniorlivsforløb, og 28 medlemsskoler havde en eller flere lærere på introduktionskursus til trivselsforløbet. De skoler, der det første år gjorde en særlig indsats for projektet, var: Gladsaxe Oplysnings Forbund, H-O-F, ApA-Jyllinge, Fredensborg-Humblebæk Aftenskole, Privat Oplysnings Forening i Fårevejle, Hundested Aftenskole, Paarup Aftenskole, Silkeborg Oplysnings Forbund og Nørhald Aftenskole.

Sundhedsministeriet og DOF åbnede derefter officielt initiativet ved en præsentations-konference i september 2002. Sundhedsministeriet, Sundhedsstyrelsen, Socialministeriet, KL, Amdsrådsforeningen, patientforeninger, idrætten og de øvrige landsorganisationer deltog med en eller flere repræsentanter. Konferencen fik besøg af den nye indenrigs- og sundhedsminister Lars Løkke Rasmussen (V), som bl.a. udtalte:

"Ifølge WHO vil 40 % af alle dødsfald i 2020 relatere sig til livsstilssygdomme! Der ligger et kæmpepotentiale, hvis vi kan kombinere folkeoplysningen med sundhedsforebyggende arbejde, fordi

folkeoplysningen traditionelt benytter dialogen som metode, og ikke de løftede pegefingre. Vi skal omsætte viden til handling, og der er dialogen vigtig. Det matcher vores folkekarakter, at vi ikke bliver for docerende. Den tone kan jeg godt lide, så jeg er glad for projektet, selv om det ikke er mit eget initiativ, men jeg ikklæder mig gerne lånte fjer i denne sammenhæng.... Jeg ser utroligt gerne, at oplysningsforbundene fortsætter arbejdet med at tilbyde kurser, og virke som samarbejdspartner / formidler mellem kommuner, læger og patientforeninger!"

Partnerskaber

I 2002, blev begrebet "Motion på recept" introduceret. Det var oplagt, at skolerne også i denne sammenhæng kunne byde ind med koncepterne for at løfte sundhedsopgaver i kommunerne. DOF udarbejdede en folder til de lokale læger, sygehuse, fysioterapeuter m.fl. som sammen med et følgebrev fra den enkelte skoleleder, kunne sendes til disse for at synliggøre og opfordre til et muligt partnerskab. Enkelte af DOF's medlemsskoler bød ind på opgaven, f.eks. tog APA i Stenløse, Ølstykke og Gundsø ved Gerda Madsen kontakt med borgmester og forvaltning for at afsøge mulighederne for et nærmere samarbejde om Trivselskurser. Skolen indgik en 2-årig partnerskabsaftale med Forebyggelsesrådet i Roskilde Amt om regeringens program "Sund hele livet" (Motion på recept). Formålet var helt simpelt at motivere flere borgere til at blive mere fysisk aktive.

Koncepterne "Trivselskursus" og "Inspiration efter de 50 – debat om seniorliv" overgik fra januar 2003 til "fuld turbo" på indsatsen. Der blev nedsat en koordinationsgruppe oplysningsforbundene imellem, hvor DOF sad for bordenden, og stod for det praktiske,

herunder afvikling af fælles introduktionskurser i henholdsvis Odense, Århus og København. Alene i foråret blev der afviklet 6 introduktionskurser, og i løbet af 8 måneder havde 164 undervisere eller skoleledere fra alle oplysningsforbund været på enten det ene eller det andet introduktionskursus. Da DOF afviklede et erfaringsseminar i november 2003 for de skoler, der havde gennemført et eller begge koncepter, blev der sat mange relevante tanker for en fornyelse i initiativbogen. Erfaringerne talte deres tydelige sprog.

En af de store udfordringer med koncepterne var nemlig, at skolerne først kunne annoncere med, at kurserne var godkendt af Sundhedsministeriet og Sundhedsstyrelsen, når lærerne havde været på det obligatoriske introduktionskursus. Dertil kom, at lærerne forpligtede sig til at følge konceptet ganske som beskrevet. Nogle lærere følte, at det gjorde det svært også at inddrage egne og andre faglige erfaringer i forløbet og stod derfor over for et reelt folkeoplysningsdilemma. For eksempel var mange lærere, som nævnt ovenfor, ikke helt tilfredse med, at materialet på ernæringsområdet ikke anbefalede økologiske fødevarer. Da der ikke var evidens for økologiske fødevarers bedre ernæringsværdi, var der intet om dette i materialet. Dette forhold blev da også lagt i bunken af emner, der muligvis skulle ændres ved en senere revision af materialet.

Da initiativet deltog på Seniorlivs-Messen i Forum i august 2003 med en stand bemandet af DOF og udvalgte medlemsskoler, blev det omtalt mange steder i medierne. Til lejligheden blev der fremstillet en trefløjet planchevæg, der efterfølgende kunne lånes af medlemsskoler, der lokalt ved offentlige arrangementer ønskede at "slå et slag" for initiativet.

Flere medlemsskoler indgik i den periode i partnerskaber med kommuner med Sundhedsministeriets blå stempel som kvalitetssik-

ring. Der blev indgået partnerskab med Københavns Kommune (Sund By projektet) om uddannelse af medarbejdere til gennemførelse af seniorlivs arrangementer. Herudover blev der samarbejdet om Nærgymnastik med brug af trivselskonceptet.

DOF's konsulent holdt oplæg i Hedensted, Skanderborg, Silkeborg og Blåbjerg kommuner om projektet, og i Herning for fritidsmedarbejdere i kommunerne i Århus Amt. Endvidere deltog projektet med en stand samt et foredrag ved en ældrefestival i Vejen. Og ved en festival for ældre i Sønderjyllands-, Ribe- og Vejle amter. Folkesundhed og folkeoplysning var på landkortet.

Da kommunalreformen trådte i kraft i 2007, overgik sundhedsområdet fra amter til kommuner. På dette tidspunkt var det oplagt for medlemsskolerne at involvere sig lokalt på det sundhedsfremmende felt, og flere skoler kom da også igennem med initiativer. Bl.a. indgik DOF Brande/Nr. Snede Aftenskole i et partnerskab med kommunen med fokus på livsstilsændringer.

Frivillige motionsvenner

Folkesundhedsprojektet dannede i 2004 grundlag for, at Dansk Oplysnings Forbund og Dansk Arbejder Idrætsforbund (DAI) etablerede et samarbejde om udvikling og gennemførelse af projekt "Frivillige Motionsvenner i Ålborg". Projektmidlerne blev bevilget af "Lokale- og anlægsfonden - Det idrætspolitiske idéprogram".

Hovedformålet med dette projekt var at skabe motionstilbud til ældre hjemmeboende, der ellers ikke ville være aktive, for derigennem at styrke funktionsevne og sociale relationer.

Et andet mål var at afprøve samarbejdet mellem DAI (idrætsområdet) og DOF (den folkeoplysende voksenundervisning), og på det lokale plan at skabe en model for samarbejde mellem den brede fol-

keoplysning, det frivillige foreningsliv, socialforvaltningen og kulturel forvaltning.

Som grundlag for at frivillige motionsvenner kunne besøge ældre medborgere i deres hjem og gennemføre træningen, etableredes et kursus for disse. Kurset blev afviklet i et lokalt samarbejde mellem DOF Aalborg Oplysnings Forbund ved Kirsten Mortensen og idrætsforeningen FYS-AK. Hele forløbet strakte sig over en periode på ca. 40 uger.

Pilotprojektet blev afsluttet med en evalueringsrapport, der også fungerede som inspirationshæfte for interesserede medlemsskoler, og et lignende initiativ blev påbegyndt i Århus Kommune.

De første 2 år blev der uddannet 80 frivillige motionsvenner i Aalborg Kommune og 20 i Århus Kommune. Med tilskud fra DOF's udviklingspulje blev initiativet forsøgt etableret i Birkerød, Gladsaxe, Ejby, Nr. Aaby, Herning og Frederikshavn kommuner.

Samarbejde med Center for frivilligt socialt arbejde

Folkesundhedsinitiativet blev i 2004 præsenteret for Center for Frivilligt Socialt Arbejde i Odense, og mulige samarbejdsmodeller blev drøftet. Resultatet udmøntede sig i et pilotprojekt med deltagelse af DOF og landsorganisationen FriSe (Landsorganisation for Frivilligcentre og Selvhjælpsgrupper). Formålet var at udvikle lokale samarbejdsinitiativer med bl.a. forebyggelse og folkesundhed som omdrejningspunkt.

Der blev afholdt 3 udviklingsmøder i henholdsvis Gladsaxe, Næstved og Tørring-Uldum kommuner, hvor lokale DOF aftenskoler blev "parret" med et frivilligcenter eller en selvhjælpsgruppe. Disse udviklede et samarbejde om gennemførelse af undervisning, studiekredse, foredrag og debatarrangementer, ud fra et lokalt

behov og primært med et folkesundhedssigte. Pilotprojektet blev evalueret, og rapporten blev udformet som et inspirationshæfte til DOF's medlemsskoler om, hvordan og hvad man lokalt kan samarbejde med frivillige sociale foreninger om.

Opløsning af styregruppe

I januar 2006 blev Styregruppen med deltagelse af Sundhedsministeriet og Sundhedsstyrelsen opløst, primært på grund af ministeriets ønske om at projektet skulle stå "på egne ben" og sekundært på grund af ministeriets mange opgaver som forberedelse til gennemførelse af kommunalreformen. Fra projektets start i 2000 til og med 2005, var DOF blevet bevilget godt 1.7 mio. kr. i tilskud til projekt Folkesundhed og Folkeoplysning.

Også samarbejdet med de øvrige oplysningsforbund om projektet lakkede mod enden, og en efter en trak de sig ud af det.

Alle landsorganisationer havde på hver deres måde været med til at sætte fokus på folkesundhed og i samarbejdets ånd deltog vi samlet ved præsentation af konceptinitiativerne på KL's stormøder på Hotel Nyborg Strand i 2006 og 2007.

Konceptfornyelse

Projekt "Folkesundhed og Folkeoplysning" tilbageførtes til DOF's egne rækker ultimo 2007. På ernærings siden var tiden løbet fra koncepterne i 2005 – det gør de ca. hvert andet år! - da Sundhedsstyrelsen ændrede retning efter at nye evidensbaserede budskaber så dagens lys. Dette førte til en intern kritisk gennemgang, fornyelse og udvidelse af koncepterne, så Trivselskursus blev til "Tab dig sund" og Inspiration efter de 50 – debat om seniorliv blev omdøbt til "Vitaminer til livet".

Fra Odsherreds Teaters debatstykke "Den rette vej?".

Fra 2007 blev de obligatoriske introduktionskurser opgivet som faste DOF kursusudbud, og en ny procedure blev herefter at medlemsskolerne kunne rekvirere besøg af sundhedskonsulenten til en gennemgang af muligheder, oplæg til lærere, medvirke ved besøg hos kommuner m.v. Det blev også i højere grad muligt for skolerne at plukke i materialet, da vi ikke mere var bundet af Sundhedsministeriets faste koncepter.

Stress af med havemotion

Det Danske Haveselskab og Dansk Oplysnings Forbund udviklede i 2007 i et samarbejde lærerinspirations- og kursistmateriale til endnu et folkesundhedsinitiativ med titlen: "Stress af med havemotion". Initiativet blev udviklet med tilskud fra Sundhedsministeriets "Gang i Danmark - 2007", en pulje med det formål at forebygge både overvægt og stress i det daglige. Over halvdelen af alle danskere har adgang til en have. Havemotion kan forebygge stress, både ved at arbejde i haven eller blot opholde sig i det grønne, hvilket blev videnskabeligt dokumenteret i publikationen "Natur og grønne områder forebygger stress", udgivet af Skov og Landskab i august 2005.

Idéen bag initiativet var, at man kan undgå stress og samtidig få motion i haven uden kedelige følgevirkninger, forudsat at haven er nem at passe, og at man er opmærksom på kroppens både fysiske begrænsning og styrke. På de aftenskolekurser, der blev udviklet, blev der sat fokus på undervisning i hensigtsmæssige arbejdsstillinger i haven, i hvordan kroppen skal plejes sammen med haven, hvordan en omlægning af haven kan foregå, og hvordan man mest hensigtsmæssig bruger hjælpemidler m.v.

De lokale undervisere skulle derfor have en baggrund dels som

havearkitekter o.l., og dels som fysioterapeuter eller afspændingspædagoger o.l.

Initiativet blev blandt de øvrige koncepter præsenteret på en Sundhedskonference i 2008, hvor kommunernes sundhedsmedarbejdere og andre interesserede var inviteret. Der udspandt sig nogen tumult under instruktørens forsøg på at overbevise tilhørerne om, hvordan man plukker æbler på den rigtige måde. Stress af med havemotion vandt aldrig fodfæste i DOF's medlemsskoler, men materialet ligger klar til at blive genopdaget ved lejlighed.

Debatteater – Den rette vej?

I et samarbejde med Odsherred Teater udviklede DOF i 2008 debat-teatret "Den rette vej?" med folkesundhedsemner til debat og som et tilbud med tilskud til DOF's skoler.

Kriterierne for udviklingen af stykkets manuskript var, at man i en række scener ville vise billedet af danskerne som et frihedsel-skende folk, der er imod forbud og sanktioner på sundhedsområdet, og skabe debat ud fra den vinkel. "Danskerne vil ikke have, at vi sidder her og leger smagsdommere" for at parafrasere statsminister Anders Fogh Rasmussens berømte/berygtede udtalelse, som blot dækker én af de holdninger, som præger sundhedsdebatten i vores samfund. En debat som i høj grad er domineret af myter og fordomme om, hvad danskeren tror og tænker om sundhed og ansvar. I debatforestillingen mødte vi derfor en række danskere og deres forhold til sundhed, dobbeltmoral, eksperter, det personlige ansvar og meget andet.

I løbet af spilleperioden blev forestillingen vist på 21 DOF skoler samt på Landsmødet i 2008.

Andre DOF folkesundhedsinitiativer

Siden 2007 har DOF udviklet flere folkesundhedsinitiativer til brug for medlemsskolerne, bl.a. "Debat- karavanen", som var et katalog over udvalgte folkesundhedsemner, samt et katalog med foredragsholdere. DOF kunne med udviklingsmidler støtte de enkelte arrangementer.

DOF indgik aftale med Gerlev Idrætshøjskole om at gennemføre et ugekursus om året, for alle der havde deltaget i medlemsskolerens seniorlivsforløb.

Der blev også udviklet et konceptinitiativ med titlen Friluftsliv. Indtil videre har 8 skoler benyttede sig af tilbuddet, der stadig er åbent.

Folkesundhed og Folkeoplysning 2012-2013

I 2012 er "Tab dig sund" konceptet blevet grundlæggende ændret til den sidste nye viden på ernærings- og motionsområdet. Helt nyt materiale er udviklet i et samarbejde med Gigtforeningen og firmaet Aktivio. Bl.a. er der sat yderligere fokus på adfærdsændringer og motivation i bestræbelserne på at deltagere kan foretage et varigt livsstilsskifte. "Tab dig sund" materialet er udover et alment materiale endvidere blevet målrettet personer med gigt, og der er igen indført inspirationskurser for de lærere og ledere, der vil gennemføre kurserne i medlemsskolerne.

I løbet af 2013 bliver en grundlæggende opdatering og nyudvikling af "Vitaminer til livet" afsluttet, og en ny grundbog skrevet af læge, gerontolog Henning Kirk og et nyt hæfte af forfatter Ebbe Berg om "Erindringsværksted" vil være at finde i det nye materiale. Det tidligere udviklede materiale om motion, ernæring og boformer vil også være at finde i en ajourført udgave.

Det helt nye er, at de nye koncepter og materialet til disse, frit kan downloades fra DOF's hjemmeside, og det er et initiativ, der burde få glædeståreerne frem i enhver sundhedspolitikers øjne. Dette er dagens gave på folkesundhedsområdet fra DOF til alle os.

Finn Nevel, DOF

*DOF's messe "Se hvad vi kan" på
landsmødet 2005 i Horsens.
Kirsten Mortensen foran DOF's
planchevæg.*

DOF og internationale kontakter

Bør de folkeoplysende organisationer have en international – eller global – dimension. Bør DOF som landsorganisation tage nogle initiativer, evt. nedsætte et internationalt udvalg som f.eks. Frit Oplysningsforbund har gjort det, eller bør DOF assistere medlemsskolerne med at engagere sig internationalt? F.eks. inden for de forskellige handicapområder, kunstområder osv.? Debatten har været ført, men de konkrete resultater er endnu ikke så mange.

Og det er svært at være uenig med professor Ove Kaj Pedersen, CBS, når han i en artikel i "Grænsen" i 2013 anfører: "Vi ser ingen stor aktivitet fra folkeoplysningens side for at fortælle folk om deres europæiske tilhør, og ej heller et bidrag fra folkeoplysningen til at etablere en europæisk identitet hos befolkningen." Men skal DOF føle sig ramt af kritikken?

Internationale kontakter er ikke det første, man tænker på, når man er ved at opbygge en ny organisation, men der var intet i DOF's "konstruktion" og formål, der stillede sig hindrende i vejen. Da man efter tilpasninger og interne diskussioner i løbet af 1970'erne kunne nå til enighed om, at DOF's formål skulle være "at udbygge og højne kvaliteten af voksenundervisning/ folkeoplysning i Danmark gennem selvstændige initiativer" m.v. var det landsstyrelsens, dengang hovedstyrelsens, opgave at beslutte, hvordan man bedst kunne fremme dette mål.

Intern erfaringsudveksling og uddannelsesvirksomhed var de indlysende første opgaver, man satsede på. Man kunne jo også søge at indhente erfaringer fra udlandet, men her var det sværere at finde ud af, hvem man skulle samarbejde med. Ikke mindst fordi DOF hurtigt kom til at bestå af mange meget forskelligartede skoler med meget forskelligartede interesser. Men da man på mange måder or-

ganisatorisk ønskede at ligne de "politiske" oplysningsforbund, som også havde deres internationale eller i hvert fald nordiske samarbejde, lå dette som en udfordring, og som vi skal se nedenfor, fik DOF da også senere sine egne nordiske samarbejdspartnere.

Mens DOF som organisation arbejder med at finde den rette form til gennemførelse af internationalt samarbejde, har flere af medlemsskolerne allerede et internationalt engagement og har dermed anvist modeller, der evt. kunne bruges som grundlag for et styrket internationalt arbejde for større dele af organisationen.

Måske skal man slet ikke overraskes over, at det er skolerne, der tager initiativet – og ikke organisationen. Det var jo også skolerne, der tog initiativet til at skabe DOF – ikke omvendt.

Da DOF i 1975 blev medlem af Dansk Folkeoplysnings Samråd blev man også indbudt til at lade sig repræsentere i Samrådets internationale udvalg, hvis daværende sekretær i øvrigt var undertegnede redaktør af dette skrift. Anette Bredorf, næstformand og i en kort periode fungerende formand for DOF, repræsenterede DOF i Samrådets udvalg og også de senere formænd Torben Honore' Schack og i særlig grad Steffen Hartje viste dette arbejde interesse og ønskede et tættere DOF-engagement, vist nok uden endnu at vide ganske hvordan. Da Samrådet fik udvirket en samarbejdsaftale med den Sovjetrussiske organisation Znanie (Viden), og efterfølgende indbudt til at sende en 3-personers delegation til Moskva og Riga, var DOF repræsenteret ved Anette Bredorf. Det førte til planer om udveksling af ledere og lærere, men da Sovjet kollapsede nogle år efter, faldt også forslaget.

Gennem Samrådets internationale udvalg havde DOF direkte adgang til Det Europæiske Bureau for Voksenundervisning, samt til

verdensorganisationen International Council for Adult Education. Yderligere havde DOF kontakt til den danske Nationalkommission for Unesco. I 1990'erne har Samrådet valgt at omorganisere det internationale arbejde, og DOF har siden alene haft kontakt til dette arbejde via DOF's medlemskab af Samrådets bestyrelse – samt via et nyhedsbrev.

VK-regeringens kritiske holdning over for flere af de internationale organisationer, kombineret med fraværet af faglig ekspertise i undervisningsministeriet, bidrog yderligere til tavsheden omkring det internationale voksenundervisningssamarbejde.

I forlængelse af leder- og lærerkurser i udlandet i 1980'erne har man efter århundredskiftet arrangeret flere studierejser til udlandet for ledere i aftenskolen, planlagt og støttet af landsorganisationen.

Her blev en præsentation af rejselandets voksenundervisning kombineret med det fornøjelige. Der var altid rift om pladserne på disse rejser, som blev overvældende positivt evalueret af deltagerne. Der var besøg i bl.a. Berlin, Budapest og Dublin. Senere i 00'erne blev studierejserne indstillet, bl.a. grundet sparekrav, tilsat en diskussion om de mere målbare faglige resultater af disse studierejser. Deltagerne har utvivlsomt kunnet sætte deres egen virksomhed i perspektiv ved at se andre løse de samme opgaver på deres måde, og man kan altid spørge, hvordan denne form for effekt og udbytte skal måles. Der er planer om at genoptage studierejserne.

Men der skete alligevel mere. Det var også dengang i den sidste del af det 20. århundrede, hvor Nordens Folkelige Akademi i Kungälv, senere i Göteborg, tilbød kurser for lærere og ledere i det folkeoplysende arbejde og i tilgift gav deltagene en nordisk dimension i arbejdet. Den danske lektor i det nordiske lærerkorps var Kim Mørch Jacobsen, som vi siden finder som leder af det danske Udvik-

lingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning og atter siden som direktør i direktoratet for folkeoplysning og voksenundervisning.

DOF's Aftenskolebladet bragte løbende oversigter over Akademiets kursustilbud, men det er ikke registreret, hvor mange af DOF's ledere m.fl. der benyttede sig af disse tilbud. Da den neo-liberale bølge ramte Norden sidst i århundredet, lukkede Nordisk Ministerråd sit folkeoplysningsprogram og også Akademiet. Der var jo ikke megen erhvervsfaglighed i Akademiets kursustilbud!

DOF's Aftenskolebladet fulgte også det internationale voksenundervisningsarbejde, bl.a. som det foregik i Unesco og udkom således i 1983 med en hel tema-sektion om den forestående Unesco verdenskonference om voksenundervisning i Paris i 1985. Dansk Folkeoplysnings Samråd indbød medlemsorganisationerne, herunder DOF, til at deltage i forberedelserne, og i selve konferencen deltog, som observatør, bl.a. Hans Juul Christensen, tidl. medlem af DOF's styrelse.

DOF's vedtægter har gennem årene udtrykt sig lidt skiftende i forhold til et internationalt arbejde, men fra 1991 var man klart med: DOF har til formål at styrke folkeoplysningen lokalt og på internationalt plan. Og videre: DOF arbejder for på internationalt plan at styrke den mellemfolkelige forståelse. Man aner den meget internationalt orienterede Steffen Hartje bag disse formuleringer; han deltog selv i International Council for Adult Educations verdenskonference i Bangkok i 1989. Siden er vedtægterne ændret igen, og kun den sidstnævnte passus har overlevet.

Og så var de initiativer, DOF efter nogen tøven og en del besvær tog for at etablere et nordisk samarbejde på linje med de politiske oplysningsforbund. Sidstnævnte havde alle fundet deres idemæssigt

ABF var ikke begejstret, da Studieförbundet blev grundlagt i 1959. Tonen mellem de 2 forbund er ordentlig – vi er i Sverige – men ikke hjertelig.

Ved et større møde kom lederne af de 2 forbund til at sidde ved siden af hinanden. De konstaterede, at der bag deres sprog lå en fælles dialektal baggrund: Småland.

De gravede lidt i historien og konstaterede, at de begge var fra Växjö.

Så opdagede de, at de også begge i deres unge dage havde været postiljon, d.e. postbud, i Växjö, men ikke nok med de, de havde haft samme rute, ca. 25 år tidsmæssigt forskudt!

ABF's magtfulde studierektor og folkeoplysningshistoriker, Inge Johansson, og Studieförbundets akademisk uddannede leder, Leif Kindblom.

Er vi stolte af den sociale mobilitet i Norden?

beslægtede oplysningsforbund, således som f.eks. nordisk AOF/ABF. Det var ulige sværere at identificere DOF's idé- eller åndsbeslægtede organisationer i de nordiske lande, og endnu sværere viste det sig at udbygge et samarbejde på skoleniveau. Men der er etableret et nordisk netværk af forbund, der kan tale sammen, omfattende følgende organisationer: Studieförbundet (Sverige), Opintotoiminan Keskusliitto OK, (Finland- hvis nogen skulle være i tvivl!), Populus - Studieforbundet for folkeoplysning (Norge) samt Studieforbundet Natur og Miljø, (Norge). Man mødes til årlige konferencer, og repræsentanter for bl.a. Studieförbundet har også været indbudt til DOF's landsmøder.

Det er bl.a. på miljøundervisnings-området, man har udvekslet erfaringer, på landsorganisations-niveau! Et område, der ikke er ukendt i DOF som undervisningsområde, men særlig kendt er det nu heller ikke! Og det har vist sig vanskeligt at bevæge sig fra samtaleplanet i landsorganisationerne til handleplanet og videre ud i skolerne. Det er tydeligt, at der er behov for yderligere overvejelser over, hvorledes dette nordiske samarbejde kan resultere i konkrete initiativer; på lokalt plan er det forsøgt bl.a. i Øresundsregionen, men uden de store resultater.

Mens det har været svært på organisationsplan at formidle samarbejde, der kan føre til konkrete undervisningsinitiativer, så er der til gengæld flere skoler, der selv har taget et initiativ omkring internationale forhold. De har samarbejdet med EU-nævnet, som yder tilskud til oplysning om EU, Nordplus, der yder tilskud til nordisk samarbejde på folkeoplysningsområdet og endelig EU's Grundtvig-programmer. Blandt initiativerne kan nævnes:

I alt 6 DOF-skoler gennemførte i 2003 i et samarbejde med 3 LOF-skoler et forløb om EU, forfatning og aktuel politik. "Hr. Jensen og

EU" havde projektleder Børge Jensen, fra DOF-Nr.- Aaby Aftenskole kaldt projektet, og så kunne han jo også selv være med! EU-Nævnet og EU-kommissionen ydede ca. ¼ million kr. til indsatsen.

EU-Nævnet, nu Europa-Nævnet, yder fortsat støtte til oplysningsarbejdet, således i 2013 med særlig fokus på deltagerdemokrati, som EU-kommissionen har udnævnt til årets EU-tema. År 2012 var temaet aktiv aldring og solidaritet mellem generationer, og DOF gjorde dette til et hovedtema på landsmødet samme år.

Helsingør Aftenskole medvirkede i 2003-05 i et forløb om undervisning over for lavt uddannede og andre voksne med ringe læsekundskaber. Rumænien og Ungarn koordinerede. Finansiering under EU's Grundtvig-program.

Sønderborg Aftenskole indgik i 2006 i projekt med opsøgende virksomhed over for etniske minoritetskvinder over 50, FRISM 50+, eller "find, reach and involve senior migrants 50+ in lifelong learning. Der har været café-møder om dansk samfund og kultur, og der er udvekslet erfaringer med partnere i Holland, Tyskland, Tyrkiet og Østrig.

Fredensborg Aftenskole indgik i 2011 i et 2-årigt såkaldt læringspartnerskab under EU's Grundtvig-program. Her samarbejder man med skoler i UK, Frankrig, Italien, Portugal, Italien samt Tyrkiet om udveksling af erfaring med undervisning i musik. Der er særlig fokus på voksne med kort uddannelsesbaggrund og/eller økonomisk og socialt udsatte grupper. Fredensborg Aftenskoles undervisning på Blindecener Bredegaard indgik i projektet.

DOF arbejder for på internationalt plan at styrke den mellemløbelige forståelse, står der nu i vedtægterne ved 40-års-jubilæet.

Det er ikke en formulering, der umiddelbart lægger op til konkrete initiativer, men den udelukker heller ikke noget!

Skulle DOF mon forsøge sig med initiativer i de lande, hvor Danmark har ført krig, eller i det arabiske forårs-område, eller i Østeuropa og det fhv. Sovjet? Måske via en ny Demokrati-fond, som VK-regeringen nedlagde, og som oppositionen i folketinget både i 2004 og 2007 forgæves forsøgte at genoprette. Skal DOF mon forsøge at skubbe til den sag?

DOF's landsstyrelse har drøftet mulige samarbejdsinitiativer i Østeuropa eller det tidligere Sovjet, bl.a. Ukraine, hvor Kofoeds skole har skabt en række institutioner efter dansk model.

Det er også blevet foreslået at samarbejde med det danske dialogcenter i Cairo om at skabe en aftenskole, som også kunne være model for en skole i Damaskus, Syrien, når det danske institut genåbner efter krigen. Alt sammen ikke kun som svar til professor Ove Kaj Pedersen, som indledte dette afsnit og i øvrigt mest talte om Europa, men han måtte da godt høre om det. ■

*Sønderborg aftenskole
i projekt FRISM 50+*

Undervisningsministeriet

I DOF's første år var undervisningsministeriet både øverste tilsynsmyndighed og en aktiv medspiller i det folkeoplysende arbejde i et omfang, det er svært at forstå i 2013. Andetsteds i denne bog er der en samtale med fhv. undervisningsdirektør Asger Baunsbak-Jensen, som forlod ministeriet i 1981. Noget af det, der overraskede Baunsbak mest ved at se på dagens virkelighed var, at "der er jo ingen tilbage".

Efterskoleforstander Asger Baunsbak-Jensen blev i 1968 direktør i direktoratet for ungdomsundervisningen, hvis ressort var ungdomsskolen, aftenskolen, højskolerne m.v., d.e. den undervisning, der blev tilbudt alle udover de 7 års undervisningspligt. Men da undervisningspligten i 1972, under den socialdemokratiske regering, var blevet udvidet til 9 år, og da man i 1974 skulle omorganisere i undervisningsministeriet, dannede man direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning og seminarier m.v. Så mens aftenskolernes – og DOF's – lovgrundlag på det tidspunkt var fritidsloven, var forvaltningssenheden allerede hoppet et stykke frem i udviklingen til.... folkeoplysningen.

I 1981 forlader Asger Baunsbak-Jensen sit store direktorat, der nu skilles fra folkeskolen og seminarierne og genopstår som direktoratet for voksenundervisning og folkeoplysning under ledelse af højskoleforstander K.E. Larsen. Allerede året efter ændres det igen, da de frie grundskoler tilføjes, og så har vi direktoratet for folkeoplysning, frie grundskoler m.v. I 1988 flyttes folkeoplysningsdirektoratet fra undervisningsministeriet over i kulturministeriet, da Ole Vig Jensen bliver kulturminister. Med lov om støtte til folkeoplysning indtræder en ny fase i samarbejdet mellem staten og de folkeoplysende organisationer; direktoratet træder et skridt tilbage, men ønsker dog fortsat at spille en aktiv rolle på det folkeoplysende område. Så san-

delig også, da lederen af Udviklingscenter for folkeoplysning m.v., Kim Mørch Jacobsen, afløser K.E. Larsen som direktør. Men efter regeringsskiftet i 2001 er det slut; direktoratet forsvinder, og undervisningsministeriet træder mange skridt tilbage i forhold til det folkeoplysende arbejde.

Det var de lovbundne udgifter, altså statens direkte engagement i det folkeoplysende arbejde og de utallige bemyndigelser, fritidsloven gav undervisningsministeren, der lå bag direktoratets tætte samvirke og samarbejde med de folkeoplysende organisationer. Hertil kom en vilje til at være med til at sætte vigtige dagsordener for området. Man inddrog også dygtigt dagspressen i de større sager, der blev drøftet. Direktoratet spillede naturligt nok også en aktiv rolle ved tildeling af både § 100-midler til fritidskonsulenter og § 101-midler til uddannelse af lærere og ledere. Og så indbød man i en længere periode til årlige samarbejdskonferencer med alle de folkeoplysende organisationer; DOF var også med. Man nedsatte yderligere et kontaktudvalg til regelmæssige møder mellem embedsmænd og organisationerne. Fagkonsulent Benjamin Blomgren var en hyppig gæst på DOF's kurser, og siden hentede man embedsmændene Knud Knudsen og Bent Berg-Nielsen til stillinger i DOF.

Fra en anden sektor i undervisningsministeriet, og efter århundredskiftet, også Bodil Mørkøv Ullerup.

Der var således en åben udveksling mellem de 2 sider, hjulpet af et godt kendskab til hinandens "sprog". Direktoratets embedsmænd var en god blanding af karriere-embedsmænd, typisk jurister, og fagfolk, d.e. undervisningsfolk fra området, og sprogtonen under visningsfolkene imellem var særdeles utvungen, fra organisationernes side til tider nær det udfordrende. En af de mere særegne

medarbejdere hos AOF kunne indlede sit bidrag til en diskussion med at erklære, at "bag mig står 2 mio. lønmodtagere", så var troppe da "linet" op. Samme medarbejder havde det også med at få et voldsomt hosteanfald, hvis der alene var mineralvand på mødebordet. Så blev kontorchefen sendt over til købmanden efter en mappe bajere, og derefter gik det meget bedre med hosten. Undervisningsinspektør Per Himmelstrup, som havde ansvar for den folkeoplysende voksenundervisning i fritidslovens første år, herunder også kontakten til DOF, beretter, at det ikke var få svadaer af grov utilfredshed over en eller anden disposition, han havde måttet tage imod i sit lille kontor under skråtaget i hestgardekasernen i Frederiksholms Kanal.

Heroverfor står, at Nils Aundal i sin beretning om de første 25 år med DOF beretter, at han selv fornemmede en goodwill i direktoratet, fordi han repræsenterede så mange af de små og kreative skoler, og fordi DOF i hvert fald ikke kunne spille med nogen politiske muskler.

Den centrale pointe er, at direktoratet kendte "arbejdsmarken", hvilket helt sikkert bidrog meget væsentligt til de gode initiativer, der blev taget, og de kloge beslutninger, der blev truffet.

Viceinspektør Sv. Møller-Nicolaisen vil blive husket i de tidlige DOF-kredse med særlig taknemmelighed. Og der var adskillige andre.

Med lov om tilskud til folkeoplysning foreligger en ny situation. Lovens formål, som det står i § 1, markerer tydeligt statens begrænsede engagement: Loven skal sikre offentlige tilskud og lokaler til den frie folkeoplysende virksomhed med respekt for initiativtagernes egenart og egen forvaltning" – og det var vel at mærke kommunerne, der skulle klare den opgave. Det tynder ud med

undervisningsinspektører og fagkonsulenter, men staten spiller sig dog ikke alle kort af hænde; godt nok er det herefter kommunerne, der yder tilskud til undervisningen, og godt nok er ministeriet alene ekspeditionskontor uden indflydelse på de betydelige tipsmidler, der fra 1993 begynder at flyde til organisationerne, men man havde beholdt nogle områder fra den gamle fritidslov, som man kunne bruge aktivt – hvis man ønskede. Man opretholdt en konto til tilskud til konsulenter og efteruddannelse af lærere m.v. DOF får også andel i disse midler, men af størrelsesorden svarer det kun til nogle få procent af de midler, DOF modtager fra tipsmidlerne. Der er stadig en lille konto til støtte til handicapundervisningen, bl.a. til transport, en lille konto til forsøgsundervisning, samt en konto ministeriet kan bruge til udredninger, undersøgelser, konferencer m.v. – hvis man altså vil!

Da Ole Vig bliver undervisningsminister i 1993 flyttes direktoratet tilbage til undervisningsministeriet; han hævder hårdnakket, at det ikke var hans idé, men statsminister Nyrop Rasmussens (S), men han må så have haft en tanke med det.

Kim Mørch Jacobsen er nu direktør efter K.E. Larsen, og minister og direktør forstår særdeles vel hinandens sprog og får sat flere initiativer i gang, som viser, at undervisningsministeriet gerne fortsat vil spille en rolle i det folkeoplysende arbejde. Bl.a. udsendes den store oversigt over folkeoplysningen i tal i 1997. Da Ole Vig forlader undervisningsministeriet i 1998 overdrages ansvaret til Margrethe Vestager. Kim Mørch Jacobsen fortsætter i undervisningsministeriet, snart efter på helt andre opgaver, indtil han forlader ministeriet i 2008.

I 2001 begynder de nye tider med VK-regeringen, systemskiftet, som statsminister Anders Fogh Rasmussen og Søren Krarup beteg-

nede det, men noget der nærmede sig et misbrug af historien fra 1901.

I hvert fald førte det til, at man begyndte at slukke lyset i det folkeoplysende arbejde, en "uhørt massekræmpe", som Ole Vig beskrev det ved sin afgang fra DOF i 2006. Og det er jo også en slags systemskifte. Først er det Ulla Tørnæs, der overtager undervisningsministeriet, 2001-2005, så vender Bertel Haarder tilbage, 2005-2010; Tina Nedergaard er minister 2010-11, hvor hun så afløses af Troels Lund Poulsen, hvis underskrift bærer den reviderede lov fra 2011. Alle fra partiet Venstre. Ved regeringsskiftet i 2012 flyttes folkeoplysningsområdet atter over i kulturministeriet, som igen får radikal ledelse, først med Uffe Elbæk og fra december 2012 med Marianne Jelved som minister.

Lad os afrunde med lidt lys, trods alt. For lov om tilskud til folkeoplysning giver fortsat folkeoplysningens ministerium mulighed for at tage initiativer, igangsætte undersøgelser, lave konferencer, sætte forsøgs- og udviklingsarbejde i gang. Vil man mon det? ■

*Marianne Jelved,
radikal kulturminister 2012-*

DOF-Hædersbevisninger

Alle organisationer kan lide at uddele hædersbevisninger til fortjenstfulde medlemmer, og det sker ofte på ganske fantasifulde måder. Tænk f.eks. at være ridder af elefanten!

Hædersbevisninger findes også hos DOF for en fortjenstfuld indsats for organisationen. Det har også været drøftet – men heller ikke mere - at give en pris til en "lovende" kollega, årets debutant-pris, eller hvad man nu kunne forestille sig.

Man har skam også mulighed for at "straffe" medlemmer, som forbryder sig mod organisationens regler eller moral, men det er nu ikke så ualmindeligt i foreningsvedtægter. Man kan jo ikke have et medlem, der modarbejder eller miskrediterer foreningen. Her er straffen almindeligvis eksklusion, og det er faktisk sket et par gange i DOF's historie. En enkelt gang medførte en eksklusion en stævning mod hele DOF's styrelse, men det kom der nu efterfølgende ikke noget ud af, og det hele faldt til ro igen. Det var dengang, bølgerne gik højt, og det var særlig ærefuldt at være med i DOF's styrelse, men det er alt sammen en helt anden historie, for her er det hædersbevisningerne, det skal handle om.

Der er 2 kategorier:

Først er der belønningen til egne medlemmer. Det fineste, der kan overgå et medlem, er at blive udnævnt til æresmedlem. Udover æren følger retten – men ikke pligten - til at deltage i alle landsmøder som æresgæst. Uden sammenligning i øvrigt er det lidt i stil med en Æres-Oscar, som man modtager efter en lang og værdifuld indsats i filmens tjeneste, her for organisationen. Prisen reserveres for den helt særlige indsats, og helt i overensstemmelse hermed er man karrig med den tildeling. Faktisk er der kun 4, der har opnået den ære. Og æresmedlem kan man ikke blive, hvis/mens man er

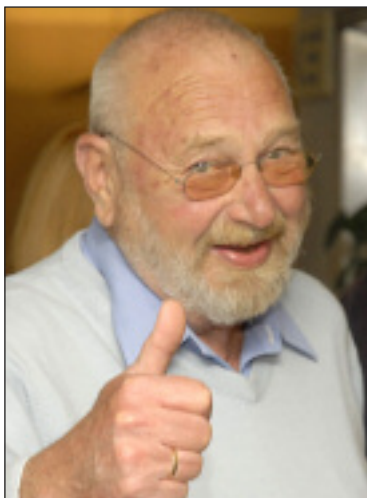
medlem af et af de styrende organer. Det er landsstyrelsen, der tildeler æresmedlemskab, og det sker ceremonielt på landsmødet.

Organisationens første æresmedlem blev **Esther Johansen**, leder af Ørum aftenskole, som hun tog initiativ til i 1970 og fratrådte i 1991. Hun bekræfter den kvindehistorie, vi andetsteds i denne bog gør nogle referencer til. Som formand for den lokale husmoderforening oprettede hun i 1966 en aftenskole i tilknytning til foreningen; det blev til 3 hold. I 1970 blev gården solgt, og landmandskonen Esther måtte ud på arbejdsmarkedet. Hvis man da ikke kunne udvide aftenskolevirksomheden?

Det blev til Ørum aftenskole og 21 års indsats som aftenskoleleder, med "husmoderfag" og sprog, litteratur, jagtkurser yoga, afrikansk dans i samarbejde med et lokalt kollektiv og et i dagspressen meget omtalt fåreavlskursus med deltagere fra hele landet, påske, sommer, efterår. Et særdeles kreativt forløb, og Esther Johansen var en slags tidlig kaos-pilot lang tid før den senere kaos- og kulturminister Uffe Elbek fandt på den slags. Så kreativt ville DOF også gerne se sig selv, og så måtte man gøre Esther Johansen til æresmedlem. I 5 år, fra 1975 til 1980 var hun også organisationens næstformand. Hun sluttede i 1991, da hun blev afkrævet en bestyrelse bag skolen. Efter selv at have klaret det hele i 20 år, så hun ingen grund til den slags nymodens pjank.

Organisationens ophavsmand, **Benjamin Blomgren** var selvskreven som æresmedlem, da man fandt på den ærestitel. Som det fremgår af det historiske afsnit, var han idemand til DOF og den store inspirator, men selv fik aldrig en formel placering i organisationen, grundet sit arbejde i undervisningsministeriet. Men med var han al-

ligevel i organisationens liv, som underviser på utallige kurser, som dirigent på landsmøderne osv., næsten helt frem til sin død i 2008.

Nils Aundal, som i 2 perioder, 1982-86, og atter 1991-1999, var DOF's formand er organisationens "store" mand, med store ideer og store armbevægelser og resultater. Han reddede organisationen gennem svære økonomiske år ved at tilbyde organisationsmæssig assistance og professionalisme.

Han vidste også, at det ikke nødvendigvis var sundt for DOF at blive ledet af en stor skole, når man samtidig så stærkt ønskede at repræsentere alle de små, uafhængige skoler. Sygdom tvang ham til at træde tilbage i 1998 og overlade formandsposten til næstformanden Ingolf Christensen. Og så kunne man gøre ham til æresmedlem. Nils Aundal døde i 2010.

Anne Kryger var med helt fra starten i Kalundborg i 1973 og blev organisationens 2. landsformand i 1974, men måtte allerede året efter trække sig grundet sygdom i familien; i 1986 var Anne Kryger tilbage som formand, men måtte atter trække sig i 1988 grundet sygdom. Anne Kryger skabte sammen med sin familie Pårup Aftenskole, som skulle blive en model-DOF-aftenskole, i sin faglige bredde, og i sin organisatoriske rummelighed. Og sin imponerende størrelse.

Trods byrder med sygdom er det en helt overvældende aktivitet, talent og musikalitet, Anne Kryger udfoldede, fra et traditionelt kvindeligt udgangspunkt for et engagement i aftenskolen, undervisning i syning og design. Talentet for dans, musik og skuespil var en yderligere styrke! Anne Kryger blev æresmedlem i 2002.

Fyrtårne

Men man kan også belønnes på anden måde, som et "fyrtårn" i det folkeoplysende arbejde, og det er en nyere opfindelse. Det er de enkelte skoler og DOF-regioner, der kan indstille fortjenstfulde kolleger til den ære, og landsstyrelsen skal efterfølgende godkende forslaget. Ærestildelingen sker på landsmødet. Laurbær dyrker vi jo ikke her i landet, men der er altid blomster med. Den ære er overgået flere medlemmer.

I 2007 var der hele 3, der måtte hædres. **Anna Hjerrild** og **Helge Hjerrild** for et langt og meget fortjenstfuldt arbejde for DOF Sædding Aftenskole, og **Harald Jørgensen**, Kunst- og Kulturhøjskolen i Vejle, for mere end en menneskealders ekstraordinære indsats i det folkeoplysende arbejde.

Så sprang man 2008 over for med ekstra energi i 2009 at udnævnte DOF's fhv. direktør **Ole Vig Jensen** som fyrtårn; en ærestitel, han ikke tidligere havde kunnet sætte på sit ellers ganske imponerende c.v.

I 2010 var det så landsmødets store glæde at kunne hylde **Kaja Steen**, DOF Klokkeholm Fritidsskole, først og fremmest for den indsats, hun havde gjort for sin skole, men sikkert var det også en hyldest til et menneske, som trods et alvorligt handicap alligevel formåede at inspirere så mange andre.

Da **Gyda Nielsen** fra Gallo Skolen blev hædret i 2011 var det ligeledes for en meget fortjenstfuld indsats gennem så mange år over for så mange, som havde fået hårdere livsbetingelser end de fleste.

Anna Hjerrild

Helge Hjerrild

Harald Jørgensen

Kaja Steen

Gyda Nielsen

Folkeoplysningens pris

Så er der den nyeste æresbevisning, der kan gives bredt til personer, der har ydet en helt særlig indsats for det folkeoplysende arbejde i Danmark. Det er folkeoplysningens pris, der, som de andre æresbevisninger, tildeles på landsmødet. Her følger med æren et kontant beløb, for hvilket prismodtageren, meget belejligt, kvitterer med et foredrag. Også her gælder som ved alle gaveoverrækkelser, at giveren kan få lige så meget glæde af det, som modtageren. For selvfølgelig er det en historie, vi gerne beretter om til dagspressen. Prisen er givet 2 gange, første gang i 2006, og så atter i 2012. At den kun er tildelt 2 gange, kan man fundere lidt over. Måske er det passende, eller er der nogen, man har overset?

Først gik æren til daværende lektor dr.pæd., senere professor **Ove Korsgaard**, som efter mange år i folkehøjskolen blev forsker på Danmarks Pædagogiske Universitet. Her udgav han meget vægtige arbejder om dansk folkeoplysning (Kampen om lyset, dansk voksenoplysning gennem 500 år, 1997) og dansk folkestyre (Kampen om folket, et dannelsesperspektiv på dansk historie gennem 500 år, doktorafhandling, 2004), en indsats, der i sig selv nok var en folkeoplysningens pris værdig. Det var imidlertid et andet ærinde, Ove Korsgaard var ude i.

VK-regeringen havde iværksat en værdi- og kulturkamp, især som et opgør imod kulturradikalismen og som et svar til en "midaldlerlig muslimsk kultur", som daværende kulturminister Brian Mikkelsen (K) sagde. Blandt de "våben", man ville bruge, var i alt 7 kulturkanon'er, der skulle fremhæve den mest værdifulde danske... kunst! Dette fandt Ove Korsgaard var en urimelig konfrontation og foreslog i stedet for, at der blev udarbejdet en demokratikanon, vi alle kunne – og burde - slutte op om, uanset etnisk baggrund, religion eller køn, for den skulle være grundlaget for vores liv som borgere i Danmark. Denne ide' uddybede han i sin pris-forelæsning på årsmødet og gav tilsagn om, at den af ham planlagte demokratikanon ville kunne stilles til rådighed for DOF's skoler. Det skete imidlertid ikke, for da han nogle måneder senere gentog sine synspunkter i en stort opsat artikel i Politiken, overtog VK-regeringen ideen og nedsatte et halvt år efter et Demokrati-kanonudvalg – med Ove Korsgaard som medlem. Således kom DOF's landsmøde 2006 til at indgå i historien om den danske demokratikanon. Men det kunne forsamlingen ikke vide, da Ole Vig takkede forelæseren for et inspirerende oplæg.

Det er Ove Korsgaard, der også påpeger, at den store historie om aftenskolen er, at her etablerer man et frit møde i undervisning for voksne fra alle samfundslag. Det er "formen" mere end indholdet, der er aftenskolens store demokratiske styrke.

Den 2. modtager af DOF-Folkeoplysningens pris blev DR-journalist og radiovært på P1-formiddag, **Poul Friis**. Det skete på landsmødet i maj 2012. Poul Friis havde da i 8 år fra mandag til fredag, året igennem, leveret et samtaleprogram, P1 formiddag, om et aktuelt emne med fri adgang for spørgende lyttere. Hans gode forberedelse, klare

fremstilling og evne til at være personlig uden at blive privat, til at være både politisk og kritisk, uden at selv de mest rabiate af de politiske smagsdommere har kunnet komme efter ham, var efter DOF's målestok fremragende folkeoplysning. Han var indbudt til at holde foredrag på landsmødet i 2012 og stor var hans overraskelse, da han så også blev beæret med folkeoplysningens pris.

"Vi vil gerne betragte dig som folkeoplyser, selv om du måske ikke selv har tænkt på, du er det." Sådan lød det fra Dansk Oplysnings Forbunds (DOF) formand Ingolf Christensen, da han skulle motivere tildelingen af DOF-prisen 2012.

Ingolf Christensen understregede videre i sin tale, at Poul Friis som radiovært med sit P1-program bidrager til én af folkeoplysningens kerneopgaver. Nemlig "at give mennesker redskaber til at begå sig i den tid og det samfund, de lever i, så den enkelte ikke bare bliver en passiv tilskuer til tilværelsen, men i stand til aktivt at leve i et moderne samfund."

Ved udgangen af 2012 måtte Poul Friis lukke sit program P1! Formiddag. Andre kræfter skulle tage over. Det var altså på høje tid, han fik sin belønning. Men det kunne forsamlingen ikke vide. ■

DOF-bladet

DOF-Nyt, som sendes til alle kommuner, har med bl.a. sine lovforklaringer og vejledning betydet mere for synliggørelsen af DOF som en professionel, ansvarlig og kompetent landsorganisation end noget andet organisationen har foretaget sig i forhold til offentlige myndigheder.

Unavngivet embedsmand, 2010

For den nystiftede forening DOF var en løbende kontakt mellem foreningens ledelse og medlemmerne af største betydning. Vi er før e-mail og fax, hvorfor et medlems- eller nyhedsblad var noget nær en nødvendighed. De andre forbund havde også et medlemsblad, og så var der DAUF's velredigerede blad, Dansk Aften- og Ungdomsskole. Der var masser at skrive om. Men det blev en svær opgave for DOF.

Man gik i gang kort tid efter stiftelsen i 1973 og måtte hurtigt sande, at et blad stiller store krav til økonomi - og arbejdsindsats. Man prøvede flere gange med små, stencil-dupliserede medlemsblade, men der var tydeligvis ikke de fornødne ressourcer til rådighed. "Hvis dette blad fejler" skrev den daværende landsformand, da man forsøgte 2. gang, "så gælder jo alle gode gange 3". Dermed havde han i hvert fald ikke udtrykt for store ambitioner med dette 2. forsøg, som da også fejlede.

Først i 1979 fandt man en form, der skulle vise sig bæredygtig. "Aftenskolebladet" skulle udkomme med 6 numre om året og være et blad for skolerne, såvel som skolernes lærere. Skolerne rekvirerede bladet til fordeling blandt lærerne - og betalte en stykpris herfor; desuden ydede landsorganisationen et tilskud, og der var også åbnet op for reklamer i bladet.

Erik Bonne, Randers, påtog sig hvervet som redaktør; han kendte jo opgaven som tidligere redaktør af DAUF-bladet. Grundet sygdom

blev hans indsats dog kun kortvarig. Der var, som anført, nok at skrive om, og det er vigtigt at huske, at dette er i tiden før pc' og e-mail. .

Bladet skulle bl.a. bruges til at udsende meddelelser om lovstof, den fortsatte strøm af mindre lovreguleringer, høringer om samme, DOF's kommentarer hertil, reguleringer af lønninger og så den fortsatte strøm af principielle afgørelser truffet i undervisningsministeriet. Fritidsloven gav mere end 100 bemyndigelser til ministeren og hver gang måtte afgørelsen stilles til rådighed for skolerne. Ikke i alle tilfælde som et cirkulære, men blot som en principiel afgørelse, der blev sendt til landsorganisationerne. "Er det lovligt at dele delta-gerbetalingen i 2 rater?" Nej, det er det overhovedet ikke, afgjorde undervisningsministeriet.

Men der skete også så meget andet. Der var det såkaldte uddannelsesråd for ungdoms- og voksenundervisningen, som løbende producerede forslag og ideer, og da folketinget i 1984 traf beslutning "om et 10-punkts program for voksenundervisning og folkeoplysning" med efterfølgende udviklingsprojekter, var der yderligere rigeligt at skrive om. Med skiftende redaktører efter Erik Bonne lykkedes det trods alt at holde sammen på bladet, indtil organisationens nye konsulent Herdis Mortensen påtog sig det redaktionelle ansvar. Da hun uventet fratrådte sin stilling i 1991 opstod den turbulens, der fik landsformanden til 2 år efter at ønske, at bladet ville forsvinde!

Han fik nu ikke helt sin vilje, for godt nok gik bladet ned og ud, men ind kom det igen for fra 1996 at udkomme under et nyt navn, og fra år 2000 som DOF-nyt, med den nyansatte konsulent Robin Kristiansen som redaktør. I jubilæumsåret 2013 fortsætter bladet på 17. årgang, med 4 årlige udgaver - men det har såmænd tidligere

Jeg vil græde tørre tårer den dag, DOF ikke mere har Aftenskolebladet Jeg har aldrig ment, bladet var pengene værd!

Nils Aundal, formand, 1993

været helt oppe på 9-10 årlige udgaver. Det er noget af en præstation af artikler og historier, omfattende et par tusinde sider og dermed et enestående katalog over organisationens og medlemsskolernes liv, i stort og småt. Der er blevet bladet flittigt i det i forbindelse med denne bog.

Det sendes til alle skoler, alle bestyrelsesmedlemmer, der måtte ønske det, og til alle kommuner. Det er også til rådighed digitalt for alle DOF-lærere, der har tilsluttet sig DOF's medlemsnet.

I stigende omfang modtager medlemsskolerne information fra sekretariatet i digital form. Det er hurtigere, og meget billigere. Medlemsbladets fremtid er derfor atter til diskussion. ■

Red. Robin Kristiansen

Her i 40-året ønsker jeg DOF alt godt, og at I holder fanen højt for voksenundervisningen i fremtiden.

Vilkårene har ændret sig meget, siden jeg begyndte, men behovet for livslang læring er stadig til stede. Og vigtigst af alt: voksenundervisning er så værdifuld, fordi man som lærer/leder får lov til at "lukke dørene op" for mennesker. Vore elever kommer frivilligt, vi mødes på lige fod, forstået på den måde, at eleverne har deres erfaring og kompetencer, og læreren kan noget, som eleverne gerne vil delagtiggøres i. En gensidig respekt har altid været og vil forhåbentlig også i fremtiden være det bærende element i aftenskolernes virke.

*Ane Vibeke Schmidtsdorff
DOF's første landsformand, 1973.*

Efterord

HVAD SÅ med fremtiden, med tiden efter de 40 år? I det folkeoplysende arbejde er fremtiden pr. tradition altid lys – men truet. Og en bog om DOF's historie skal vel heller ikke beskæftige sig med fremtiden. Et kvikt svar kunne være en henvisning til det sidste i rækken af Bjørn Nørgaards tapeter i Riddersalen på Christiansborg, det af dem, der handler om nutiden, det 20. århundrede. Der er et tomt "fremtidsfelt", hvor man læser: "Fill in with your own imagination" (eller, hvad tror du selv?). Men har vi ikke lovet den udholdende læser, at historiefortællingen om DOF måske ville give nogle antydninger af, hvad vi skal gøre med fremtiden. Så hvad er det, historien fortæller?

Aftenskolen har været med os i mange år, har vi fået bekræftet, den må vel med rette siges at være en del af vores kulturmønster, og den slags ændres ikke så let. Det opfattes stadig af de fleste som noget positivt at gå i aftenskole, fordi det har en stærk positiv værdi at holde kroppen og såmænd også hovedet i god form. Kulturmønstre kan jo ændres, og efter overvældende deltagertal i 1980'erne og 1990'erne har aftenskolen tabt meget terræn i de første tiår af dette århundrede. Selv om vi ikke har så præcise tal for det, er der imidlertid noget der tyder på, at det ikke er kulturmønstret undervisning, der har ændret sig, der er blot andre, der har overtaget en del af aftenskolens arbejde.

Når samfundsdebattører og forfattere i interviews fortæller om deres foretagsvirksomhed, refererer de typisk til sognegårde, forsamlingshuse og biblioteker, meget sjældent til aftenskole. Det ligner jo, trods alt, så det er kun aftenskolen, det går ud over, ikke deltagerne.

Desværre er der så også dem, der helt er droppet ud, og som det kan være svært at få kontakt med igen. Ofte er det et problem, der

ikke kun bliver aftenskolens, men også f.eks. de sociale myndigheders!

De mange, der er gået andetsteds hen, får ofte adgang til arrangementer, hvor rammerne er mere attraktive, og hvor entreen tilmed er lavere end den, aftenskolen er tvunget til at tage. Det er jo bl.a. derfor de er gået. Så selv om det nærmest er tabu at tale om midler, kommer man ikke uden om at forholde sig til den økonomiske udsultning og de fortsat forringede budgetter for aftenskolen. Hvis man altså ønsker, aftenskolen skal fortsætte.

I sit bidrag til det "gruppearbejde" omkring det folkeoplysende arbejde, som Dansk Folkeoplysnings Samråd etablerede i 2012, har Marianne Jelved, siden december 2012 folkeoplysningens minister, afleveret sit bidrag i april 2013. Her opfordrer hun til "kamp" mod den konkurrencestat, hun selv tidligere som politiker har hjulpet med at vinde indpas på alle politik-områder, også undervisning, kultur og oplysning. I det opgør, skal livslang læring og folkelig oplysning være væsentlige "trædesten" på den vej, vi skal gå, ved en fornyelse af folkeoplysningen, så den bliver både oplivning og oplysning.

Et hastigt blik på de skolepræsentationer, vi har bragt i denne bog, tilføjet oversigten over medlemsskolernes brede mangfoldighed, og tilføjet historien om det engagement, lærerne lægger i deres undervisning, som også påvist i denne bog, må give mere end en antydning af, at vi her har et meget stort potentiale til at føre den folkeoplysende tradition videre, i oplivning og oplysning. Vi tror ikke, og endnu er der ingen, der har kunnet sandsynliggøre det, at fremtiden for oplysningsarbejdet ligger i e-learning eller mere facebook. Det kan gerne være gode hjælpemidler, men ellers er det, det hele handler om, fortsat og helt grundlæggende en velkvalificeret,

engageret lærer, der deler sin viden med voksne, der helt frivilligt ønsker at lære – og som bliver større, klogere, rigere mennesker derved – i et fællesskab med andre.

MEN DER ER til gengæld masser af gode, nærmest påtrængende, grunde til at gennemtænke organiseringen, lokaliseringen, samarbejdet, samvirket og økonomien, – og i forlængelse heraf også gerne dagsordenen. Det er oplivning og oplysning, vi også vil, ikke underholdning og dødbideri på konkurrencestatens vilkår. Men enhver realistisk samtale om fremtiden må nødvendigvis tage udgangspunkt i de vilkår, der gælder lige nu.

Her kan en minister tage initiativ og hvorfor ikke nedsætte en kommission, denne gang af landets klogeste mennesker på dette felt, til en grundig gennemgang af hele området. Og denne gang må opgaven tage udgangspunkt i det enkelte menneske behov, ikke statens. Hvordan fremmer og styrker man bedst den voksne befolknings adgang til viden og oplysning, om alt fra sivet til livet. Vores erfaring fortæller os, at det såmænd også skal vise sig at være til folkegavn – også for det økonomiske liv, som er forudsætningen for det hele, men aldrig målet.

Man kunne gerne bruge 3-4 år til denne opgave med at overveje, hvordan man kan relancere den almene undervisning og oplysningsarbejdet for voksne. Og så må man gøre forsøg med forskellige modeller, f.eks. på kommune- og regionsniveau. Det behøver ikke at være Blomgrens og Mao Tse Tungs 1000 blomster, 100 kan vel gøre det.

Vi vil så gerne, at Danmark skulle være et foregangsland, nr. 1. i verden, men er vel ved at indse, at det vel ikke bliver ved at konkurrere på kinesernes vilkår. På det folkeoplysende område har vi langt

bedre forudsætninger. UNESCO holdt i 1948 sin første verdenskonference om voksenundervisning i Danmark, på Den internationale Højskole, som en anerkendelse af den danske folkehøjskoles unikke bidrag til folkeoplysningens og voksenundervisningens udvikling, endnu før man talte om livslang læring. Tænk om det kunne blive en ambition for dette land igen at gøre sig fortjent til den slags opmærksomhed. Ikke bare for at vi skal vise os som de bedste i klassen, blandt alverdens konkurrencestater, men først og fremmest for vores egen skyld og så dernæst gerne til inspiration for andre.

Fra denne verdens lykkeligste land!

At der i DOF's medlemsskoler er et meget stort potentiale til at bidrage til en sådan udvikling, behøver vi ikke at gentage. Men gør det så alligevel, så ingen kan bebrejde os for ikke at være klare i målet. ■

DOF's medlemmer pr. 1.3. 2013

Skolenavn	Leder	Formand	Skoleadresse	Telefon	Hjemmeside
A ftenskolen 3K Århus	Børge Jensen	Adam Bindslev	Rugårdsvej 226, 5464 Brenderup Fyn	70 22 21 09	www.3kaarhus.dk
Aftenskolen Amanda	Birthe Krabek	Jørgen K. Christensen	Skovgårdsvej 7, 5863 Ferritslev Fyn	22 26 41 06	www.123hjemmeside.dk/aftenskolenamanda/
Aftenskolen for Specialundervisning	Christian Thøgersen	Mogens Pedersen	Lærkevej 7, 3700 Rønne	56 95 74 93	
Aftenskolen i Holsted	Laura Larsen	Vivi Bryld	Åttevej 9, 6683 Føvling	75 39 82 22	
Aftenskolen LEA	Tormod Jørgensen	Lisbeth Hansen	Solbakkevej 11, 4760 Vordingborg	41 15 15 61	www.aftenskolenlea.dk
Aftenskolen Magnum Opus	Kirstine Rosenfeldt	Jette Rosenfeldt	Johs. Jensens Alle 8, 7000 Fredericia	75 93 30 03	www.magnumopus.dk
Aftenskolen Skovbrynet	Charlotte Gjerulf	Jørgen K. Christensen	Lindevej 24, 5800 Nyborg	31 60 80 87	www.aftenskolenkovbrynet.dk
Aftenskolen, Studievej 5	Brian Lindbøg	Kirja Sørensen	Hækken 9, 9310 Vodskov	23 62 86 43	www.aftenskolenstudievej.dk
AH Sport	Hanne Lind-Hansen	Lene Nielsen	Strandløbervej 12, 2650 Hvidovre	36 34 15 35	www.ahsport.dk
Alnor-Gråsten Aftenskole	Ulla Larsen	Helga Markussen	Dalsmark 15, Rinkenæs, 6300 Gråsten	74 65 11 87	www.alnor-graasten-aftenskole.dk
apa	Karin Lukowski	Max Katzenelson	Borgervænget 7 A, ,2100 København Ø	35 26 00 11	www.apa.dk
APA Roskilde	Marianne Witt-Nielsen	Inger Louise Hemmingsen	Ågeruphøj 32, 4000 Roskilde	46 78 61 81	www.apa-afspaending.dk
APA, Egedal	Marianne Witt-Nielsen	Inger Louise Hemmingsen	Ågeruphøj 32, 4000 Roskilde	46 78 61 81	www.apa-afspaending.dk
AROSIA koret	Ejner Larsen	Ejner Larsen	Oustrupvej 29, 9600 Aars		www.rosiakoret.dk
Assens Iyengar Yoga Aftenskole	Jens Hansen	Peter B. Brisson	Aborgvej 12, 5610 Assens	64 71 31 28	www.yogafyn.dk
B evlar Mig Vel	Annemari Rommedahl	Jens Erik Nygaard	Kronprinsesvej 2, 3480 Fredensborg	22 48 20 77	www.bevarmigvel.dk
Bevar Mig Vel - Helsingø	Annemari Rommedahl	Jens Erik Nygaard	Kronprinsesvej 2, 3480 Fredensborg	22 48 20 77	www.bevarmigvel.dk
Birkerød Fritidsskole	Lena Becker	Jean Becker	Skrænten 15, 3460 Birkerød	70 20 65 74	www.fritidsskoler.dk
Bjergsted Yoga	Liselotte Stoltze	Ditte Granlien	Kirkevej 2, Bjergsted, 4450 Jyderup	40 25 73 73	www.bjergstedyoga.dk
Blindes Oplysningsforbund i Århus	Heidi Anette Nielsen	Heidi Anette Nielsen	Sønder Allè 10, 1. tv., 8000 Århus C	86 27 72 30	
BORN	Lars Peter Petersen	Anna-Grethe Christensen	Hegely 41, 9320 Hjallerup	98 28 28 28	
Bramming Aftenskole	Ulla S. Ditlevsen	Ulla S. Ditlevsen	Parkvej 2, 6740 Bramming	75 17 38 20	www.brammingaftenskole.dk
Bryndum Aftenskole	Nielsine Nygaard Siig	Nielsine Nygaard Siig	Kirkevangelen 10, 6715 Esbjerg N	7516 7326	
Brædstrupegnens Aftenskole	Hanne Ravn	Anne Grethe Nørgaard	Additvej 11, 8740 Brædstrup	21 91 30 95	www.br-aftenskolen.dk
Byhøjskolen, Århus	Lone Lindequist	Per Krogager	Mejlgade 53, 8000 Århus C	86 19 68 22	www.bhs.dk
Byhøjskolens Aftenskole	Lone Lindequist	Peter Hou	Mejlgade 53, 8000, Århus C	86 19 68 22	www.bhs.dk
Bække Aftenskole	Anni Lund	Søren Poder	Rølkjær 19 E, 6600 Vejen	61 66 38 78	www.baekkesangkor.dk
C ambridge Institut	Richard Philip	Richard Philip	Vimmelskaftet 48, 1161 København K	3313 3302	www.cambridgeinstitute.dk

Skolenavn	Leder	Formand	Skoleadresse	Telefon	Hjemmeside
Center for Diakoni og Ledelse	Conny Hjelm	Conny Hjelm	Kolonien Filadelfia, 4293 Dianalund	58 27 12 55	www.diakoni.dk
Center for Yoga og Meditations Aftenskole	Alex Haurand	Vera Perino	Christiansgade 57, 5000 Odense C	66 11 81 08	www.centerforyogaogmeditation.dk
D ag- og Aftenskolen i Rønde	Grethe Nickelsen	Ole Bundgaard	Stejlbjerg 39, 8543 Hornslet	61 66 70 07	www.dag-aftenskolen.dk
Dalgas Skolen	Kirsten S. Knudsen	Tove Tolstrup	Dalgas Avenue 12, 8000 Århus C	86 12 48 40	www.dalgasskolen-aarhus.dk
Darum Aftenskole	Else Marie Lundgaard	Else Marie Lundgaard	Nørremarkvej 25, 6740 Bramming	75 17 90 76	
Den Grønne Dag- og Aftenskole	Lis Lund Pedersen	Henrik Christiansen	Collingsgade 8, kld. th., 2100 Kbh. Ø	35 38 65 80	www.den-groenne.dk
Den Kreative Aftenskole i Fredericia	Leif Urhøj	Erik Møller Pedersen	Østervoldgade 26 B, st., 7000 Fredericia	75 94 45 97	www.denkreativeaftenskole.dk
Den Lille Aftenskole	Finn Jensen	Finn Jensen	Mantelenvej 20, Gylling, 8300 Odder	86 55 16 26	
Den Rytmske Daghøjskole	Jakob Olsen	Helle Christensen	Øster Farimagsgade 16 B, opg. F, 2100 Ø	21 59 09 97	www.drd.dk
Den Rytmske i Nordkraft	Mie Olesen	Anna-Stina Billund	Teglårdsplads 1, niv. 7, 9000 Aalborg	98 16 70 77	www.den-rytmske-aalborg.dk
Det Grå Guld	Egil Levorsen	Egil Levorsen	Viben 59, 6270 Tønder	74 72 21 81	
DOF Aftenskolen ved Egedammen	Lis Cronberg	Kurt B. Christensen	Valby Gade 12, Valby. 3200 Helsingø	28 93 03 82	
DOF Allerød Fritidsskole	Lena Becker	Peter Munch	Skrænten 15, 3460 Birkerød	70 20 65 74	www.fritidsskoler.dk
DOF Bella Corpus	Jeanett Stenderup	Finn Nielsen	Strandgårds alle 37, 3600 Frederikssund	47 38 55 09	
DOF Biecentrets Oplysnings Forbund	Simon Griis	Jens Chr. Sondrup	Nordvestvej 4, 9500 Hobro	97 11 52 60	biecentret.mono.net
DOF Billund Aftenskole	Børge Jensen	Juliane Henriksen	Rugårdsvej 226, 5464 Brenderup Fyn	70 22 21 09	www.billundaftenskole.dk
DOF Bramsnæs Aftenskole	Jette Pekilidi	Anne Marie Jensen	Præstholmvej 4, 4070 Kirke Hyllinge	46 40 55 22	www.dof-bramsnaes.dk
DOF Brande/Nr Snede Aftenskole	Ulla Ellehammer Bundgaard	Lisbeth Holm Pedersen	Storegade 8, 1., 7330 Brande	30 95 16 82	www.dof-brande.dk
DOF Center for krop og bevægelse	Johanna Gadgaard	Malene Juel Thorup	Fasanvej 14, 3600 Frederikssund	42 50 85 50	www.brugkroppen.dk
DOF DHF Hals	Willy Øgaard	Willy Øgaard	Lilleholm 33, 9370 Hals	22 96 93 80	
DOF Foreningen Jystrup Aftenskole	Gurli Jakobsen	Lindved Sørensen	Enghusene 2, 4174 Jystrup Midtsj	57 52 85 98	www.jystrupaftenskole.dk
DOF Frederiksberg Oplysnings Forbund	Jan Howy Rasmussen	Jean Becker	Højnæsvej 63, 2610 Rødovre	36 75 75 22	
DOF Frederikshavn Aftenskole	Børge Jensen	Mogens Pilgaard	Rugårdsvej 226, 5464 Brenderup Fyn	70 22 21 09	www.doffrederikshavn.dk
DOF Frederikssund Fritidsskole	Lena Becker	Peter Munch	Skrænten 15, 3460 Birkerød	70 20 65 74	www.fritidsskoler.dk
DOF Frederiksværk Fritidsskole	Lena Becker	Peter Munch	Skrænten 15, 3460 Birkerød	70 20 65 74	www.fritidsskoler.dk
DOF Furesø Fritidsskole	Lena Becker	Peter Munch	Skrænten 15, 3460 Birkerød	70 20 65 74	www.fritidsskoler.dk
DOF Gentofte Yogaskole	Sus Leth	Ole Mathiesen	Byledet 3, 2820 Gentofte	3968 1449	
DOF Gigtskolen - Syddjurs	Egon Christensen	Egon Christensen	Skovhegnet, 8400 Ebeltoft	86 34 58 88	

Skolenavn	Leder	Formand	Skoleadresse	Telefon	Hjemmeside
DOF Gospel United	Vivi Jakobsen	Vivi Jakobsen	Hylleåsen 34 A, 4200 Slagelse	40 96 72 21	www.gospelunited.dk
DOF Gørlev Aftenskoleforening	Karen Jensen	Leif Jespersen	Joselbjergvej 6, 4540 Fårevejle	59 65 55 17	www.gafskole.dk
DOF Helsingør Aftenskole	Poul Erik Kandrup	Jørgen Edl	Bjergegade 7, 3000 Helsingør	49 21 25 25	www.helsingor-aftenskole.dk
DOF Herning Aftenskole	Børge Jensen	Ingolf Christensen	Rugårdsvej 226, 5464 Brenderup Fyn	70 22 21 09	www.dofherning.dk
DOF Hjørring Aftenskole	Aase Bach	Susanne Tidemann	Grønnerupvej 20, 9760 Vrå	24 85 60 35	www.dofhjoerring.dk
DOF Holbæk, Kulturelt Oplysningsforbund	Karen Jensen	Ida Møller	Joselbjergvej 6, 4540 Fårevejle	59 65 55 17	www.dofholbaek.dk
DOF Hørsholm Fritidsskole	Lena Becker	Peter Munch	Skraenten 15, 3460 Birkerød	70 20 65 74	www.fritidsskoler.dk
DOF Ishøj Oplysnings Forbund	Helle Nees	Györgyi Csato	Østergården 15, st.th., 2635 Ishøj	42 25 75 42	www.isof.dk
DOF Klokkeholm Fritidsskole	Erik Ramberg Steen	Søren Sillesen	Anemonevej 1, 9320 Hjallerup	21 39 65 07	www.klokkeholmfritidsskole.dk
DOF Korup-Ubberud Aftenskole	Merete Krogstrup	Birgit Nielsen	Hjertegræsvej 39, 5210 Odense NV	65 94 21 58	
DOF Kreativ Yoga	Aase Kristensen	Aase Kristensen	Frederiksberg Alle 94, 1., 1820 Frb. C	33 25 82 11	www.kreativyoga.dk
DOF Københavns Oplysnings Forbund	Jan Howy Rasmussen	Jean Becker	Højnæsvej 63 C 1.sal, 2610 Rødovre	36 75 75 22	www.dof-cph.dk
DOF Langskov Aftenskole	Sonja Schytz Madsen	Helge Sørensen	Skolevej 8, Ølholm, 7160 Tørring	75 80 51 02	
DOF Lillebælt Oplysnings Forbund	Børge Jensen	Karl Kristiansen	Rugårdsvej 226, 5464 Brenderup Fyn	70 22 21 09	www.doflillebaelt.dk
DOF Middelfart MusikAftenskole	Bent Hørby	Bent Hørby	Skånevej 3, 5500 Middelfart	64 22 22 34	www.middelfart-musikaftenskole.dk
DOF Nyborg Sejlarskole	Jens Høj Justesen	Kaj Nordahl	Kystvej 6, 5800 Nyborg	65 31 27 77	www.nyborgsejlarskole.dk
DOF Nybøl Fritids Forening	Alex Harttung	Hannelore Nissen-Berdiin	Ringgade 105, 6400 Sønderborg	21 76 53 66	www.dof-nyboel.dk
DOF Næstved Aftenskole	Kirsten Ærø	Finn Højen Johannesen	Teatergade 4, 4700 Næstved	55 72 18 25	www.naestvedaftenskole.dk
DOF Nørhald Aftenskole	Anna Mette Bladt	Emmy B. Madsen	Skelagervej 158 C, 8200 Århus N	86 41 19 92	www.norhaldaftenskole.dk
DOF Paarup Aftenskole	Lisbeth Lunding	Leif M. Hansen	Pakhusgården 18, 5000 Odense C	66 13 00 82	www.paarupaftenskole.dk
DOF Rødovre Kulturelle Aftenskole	Jan Howy Rasmussen	Thomas Framholt	Højnæsvej 63, 2610 Rødovre	36 75 75 22	www.dofvestegnen.dk
DOF Skibby Aftenskole	Jette Pekilidi	Anne Marie Jensen	Præstholmvej 4, 4070 Kirke Hyllinge	46 40 55 22	www.dof-skibby.dk
DOF Skole for Orientalisk Dans	Suzzane Sofia Potempa	Suzzane Potempa	Nørre Alle 7, 2., 2200 København N	60 63 84 03	www.orientalskdans.dk
DOF Skærbæk Aftenskole	Jonna Skov Heebøll	Helge Heebøll	Ellipsen 28, Skærbæk, 7000 Fredericia	75 56 25 51	www.aftenskole.skaerbaeknet.dk
DOF Smørum Naturskole	Sven Otto Bøgely	Lulu Krüger	Stormosevej 15, 2765 Smørum	44 97 22 65	www.sn-skole.dk
DOF Sædding Aftenskole	Annette Bang	Søren Vælds	Buntmagertoften 7, 6710 Esbjerg V	43 33 10 80	www.saedding-aftenskole.dk
DOF Sønderborg Aftenskole	Kirsten Jensen	Dorte Tankred	Ringgade 105, 6400 Sønderborg	21 76 53 66	www.dof-sonderborg.dk
DOF Thommysminde Centret	Kirsa Kristensen	Bodil Byager	Hvejselvej 63, 7300 Jelling	75 87 33 94	www.thommysminde.dk
DOF Vemb Aftenskole	Klaus Libergren	Jens Kristian Hedegård	Enghavevej 1, 7570 Vemb	28 94 00 23	www.vembaftenskole.dk
DOF Vendepunkt	Claus Iversen	Elisabeth Møller-Hansen	Kalkærparken 76, 8270 Højbjerg	86 27 58 56	www.vendepunkt.com
DOF VOF Brøndby	Jan Howy Rasmussen	Torben Hagen	Højnæsvej 63, 2610 Rødovre	36 75 75 22	www.dofvestegnen.dk/
DOF VOF Hvidovre	Jan Howy Rasmussen	Torben Hagen	Højnæsvej 63, 2610 Rødovre	36 75 75 22	www.vofhvidovre.dk
DOF Yoga og Pilates Instituttet	Jytte Malthesen	Tine Malthesen	Roskildevej 46, 1., 2000 Frederiksberg	22 76 63 20	www.ypi.dk
DOF Yogaskolen i Nyborg	Finn Jensen	Bente Monberg Jensen	Skippergade 1, 1., 5800 Nyborg	65 31 11 66	www.yogaundervisning.dk

Skolenavn	Leder	Formand	Skoleadresse	Telefon	Hjemmeside
DOF Århus Oplysnings Forbund	Kirsten Mortensen	Erik Meistrup	Krabbesholms Allé 5, 8260 Viby J	70 23 17 23	www.aarhusoplysningsforbund.dk
DOF Århus plus	Ellen Margrethe Sørensen	Karen Jespersen	Paludan-Müllers Vej 24, 8200 Århus N	86 13 13 55	www.dof-aarhusplus.dk
E DB og Handicap, Langenæs/Århus	Poul Erik Kristensen	Poul Erik Kristensen	Haslegårdsvænget 11, 8210 Århus V	23 96 82 14	
F andango	Dorthe Jakobsen	Margit Daugaard	Nørregade 45 A, 8300 Odder	21 22 53 42	www.fandangoodder.dk
Fatamorgana	Trine Chrzan	Bjørn Nørgaard	Strandlodsvej 15, 2300 København S	32 54 32 65	www.fata.dk
Favrskov Aftenskole	Ib Østergaard	Lene Kjellerup	Rønvangen 2, 8382 Hinnerup	40 38 22 83	www.favrskov-aftenskole.dk
Flamencoforeningen El Duende	Jean Becker	Tiitta Karjalainen	Skrænten 15, 3460 Birkerød	40 60 57 55	www.elduende.dk/home
Foreningen DB2	Mona Bonnard	Kjeld Pallesen	Esby Bygade 21, 8420 Knebel	86 13 90 22	
Foreningen Shahrazad	Suzzane Sofia Potempa	Suzzane Sofia Potempa	Nørre Alle 7, 2, 2200 København N	60 63 84 03	www.shahrazad.dk
Foreningen SMYK 2000	Jens Thomsen	Malene Thorup	Kildebakken 20, 2860 Søborg	39 67 06 11	www.smyk2000.dk
Fountain Houses Oplysningsforbund	Jørgen Knudsen	Jan Wilhelmsen	Teglværksgade 22, 2100 København Ø	39 16 09 10	www.fountain-house.dk/default.asp?id=255
Fredensborg Aftenskole	Annemari Rommedahl	Jette Raagaard	Kronprinsensvej 2, 3480 Fredensborg	48 48 40 17	www.fredensborg-aftenskole.dk
G allo Skolen	Anne Grethe Sværke	Marianne Frisk Jensen	Blåmunkevej 6, 8240 Risskov	86 17 51 98	www.galloskolen.dk
GigtSkolen	Anders Glargaard	Torben Dahl	Bernhard Bangs Allé 39, 1., 2000 Frb.	49 76 31 00	www.gigtskolen.dk
Gigtskolen i Odder	Inger Gregersen	Palle Hansen	Aaparken 16, 1. tv., 8300 Odder	20 21 96 25	www.gigtskolen-odder.dk
Gimsing Sognehøjskole	Frode Stokholm Peitersen	Anna Dinesen	Fjordvejen 1, 7600 Struer	97 85 31 54	www.gimsingkirke.dk/10584-1_Sognehoejskolen
Gjern Aftenskole	Inger Drengsgaard	Eva Jensen	Ebbesensvej 18, 8641 Sorring	86 95 71 41	www.gjernaftenskole.dk
Gladsaxe Oplysnings Forbund	Jens Thomsen	Birgitte Løye	Kildebakken 20, 2860 Søborg	39 67 06 11	www.g-o-f.dk
GOK Brædstrup	Vera Brander	Jytte Lange	Søvænget 8, 8740 Brædstrup	75 75 24 20	
GOK Esbjerg	Inger Sørensen	Birthe Knak	Akacievej 3, 6862 Tistrup	75 29 92 67	www.gok-esbjerg.dk
GOK Fredericia	Elin Søndergaard Larsen	Yvonne Christensen	Stenhøjvej 75, 7000 Fredericia	20 58 10 81	
GOK Fåborg	Janne Binggeli	Janne Binggeli	Egsgyden 7, Horne, 5600 Faaborg	62 60 16 06	
GOK Hjørring	Anne Marie Jensen	Ove Engberg	Tværvej 11, 9830 Tårs	98 96 16 03	
GOK Middelfart	Kenneth Borup	Maja Corvenius	Lyøvænget 44, 5500 Middelfart	64 41 29 75	www.gok-middelfart.dk
GOK Nordborg	Inger Andersen	Inger Andersen	Bækgade 27, 6430 Nordborg	74 45 11 72	
GOK Randers	Jonna Østergaard Bach	Jonna Østergaard Bach	Marienburgvej 9, 8930 Randers NØ	86 41 08 25	
GOK Ringkøbing	Lilian Sørensen	Gunnar Sørensen	Lambækvej 9, 6940 Lem St	97 34 32 35	
GOK Ringsted	Bent Christiansen	Lone Thaysen	Karlslunde Parkvej 56, 2690 Karlslunde	40 71 75 06	
GOK Skjern-Tarm	Elsebeth Jensen	Connie Hejlskov	Gl. Kongevej 15, 6880 Tarm	21 97 20 56	www.gokskjern-tarm.dk
GOK Sorø	Tina Pedersen	Anne Lise Nielsen	Bøgelunden 2, 4180 Sorø	57 83 52 36	
GOK Sønderborg	Helle Westergaard Andersen	Susanne Baumgartner	Lundbyesgade 17, 6400 Sønderborg	22 12 20 17	

Skolenavn	Leder	Formand	Skoleadresse	Telefon	Hjemmeside
GOK Thisted	Connie Wissing Larsen	Helen Frederiksen	Strandvejen 28, 7741 Frøstrup	97 99 11 81	www.gok-thisted.dk
GOK Tinglev	Lissi Hansen	Lissi Hansen	Ravsted Hovedg. 21, 6372 Bylderup-Bov	74 64 72 71	
GOK Tønder	Svend Dyssegaard	Anette Linnet	Munkeparken 62, 6240 Løgumkloster	74 74 41 34	
GOK Varde	Poul Henning Bertelsen	Carsten B. Nielsen	Sønderalle 28, 6800 Varde	75 22 39 26	
GOK Vejen	Kirstine Johansen	Egon Sørensen	Ladelundvej 89, 6600 Vejen	75 38 22 64	
GOK Aabenraa	Per Steen Kristensen	Marianne Wolderslund	Tøtmosevej 14, 6400 Sønderborg	26 13 63 53	
GOK Aalborg	Britta Søgaard	Jørgen Jakobsen	Blomstermarken 107, st.tv., 9000 Aalborg	98 18 29 82	
Gotvedforeningen	Vivi A. Kristensen	Birgitta Renault	Stenderupgade 7, 3. th., 1738 Kbh. V	50 66 05 11	www.gotvedforeningen.dk
Greve Alla Breve	Martin Marcher	Leif Ulriksen	Amagerbrogade 4, 4. th., 2300 Kbh. S	26 21 12 10	www.allabreve.dk
Gundsø Korforening	Margit Cuete	Bodil Nissen Jensen	Strandstræde 4, 4040 Jyllinge		www.gundsoekoret.dk
Gylling Fritidsskole	Solveig Olsen	Hans Mortensen	Splidholmvej 5, Gylling, 8300 Odder	20 12 00 38	www.bricksite.com/ gyllingfritidsskole?id=142384
H illerød og Omegns Fritidsskole	Lena Becker	Peter Munch	Skrænten 15, 3460 Birkerød	70 20 65 74	www.fritidsskoler.dk
Hundested Aftenskole	Better Lübbert	Betina Wegner	Søndergade 124, 3390 Hundested	47 94 06 06	www.hundested-aftenskole.dk
Hårby Musikaftenskole	Egon Holmegaard	Kerstin Ørbech	Bøgevej 106, 5683 Haarby	64 73 20 32	
I OF, Invalideredes Oplysnings Forbund	Henrik Bo Hansen	Lonnie Als	Islevhusvej 29, 2700 Brønshøj	38 60 71 11	www.iof.dk
Ishøj Daghøjskole	Györgyi Csató	Bent Skov	Brogrenen 7, 1., 2635 Ishøj	43 60 00 66	www.idh.dk
J ordemødrenes Aftenskole	Lea Toft	Camilla Schaarup	Badstuestræde 13, 1509 København V	33 33 71 11	www.jordemoderhuset.com
K ofoeds Skoles Oplysningsforbund	Kenneth Engstrøm	Ole Meldgaard	Nyrnberggade 1, 2300 København S	32 68 02 00	www.kofoedsskole.dk
Kolding Musik- og TeaterKurser	Erik Mylin	Mogens Larsen	Ågade 27, 6000 Kolding	74 56 18 00	www.musik-teater.dk
Kor Dialis	Lisbeth Meede	Brian Adamsen	Vinkelager 60, 3. th., 2720 Vanløse	40 72 56 46	www.dialis.dk
Kor Nucopia Aftenskole	Peter Villumsen	Ivan Harbo Jakobsen	Weidekampsgade 33, 2. tv., 2300 Kbh. S	35 42 23 36	www.kornucopia.dk
Kreativ Oplysnings Kreds	Tine Sass	Uffe Hansen	Hesselhaven 75, 4230 Skælskør	51 35 77 80	www.koksh.dk
KreativSkolen	Stig Nielsen	Stig Nielsen	Eriksholmvej 19, 4390 Vipperød	59 18 23 58	www.kreativskolen.dk
Kunst- og Kulturhøjskolen i Vejle	Jørgen Ejlskov	Svend Strunge	Grundet Bakke 34, 7100 Vejle	75 72 15 97	www.kunstkulturvejle.dk
Kursusringen	Helle Storm	Lise Hansen	Salebjergvej 2 B, 4671 Strøby	56 28 98 80	www.kursusringen.dk
Kvindedaghøjskolen	Susanne Ballin	Mette Mortensen	Niels Ebbesens Gade 24, 9000 Aalborg	98 14 45 95	www.kvindedaghøjskolen.dk
Københavns Kunstskele	Camilla Strandskov	Camilla Strandskov	Nørre Søgade 43, Kld., 1370 Kbh. K	35 83 60 82	www.koebenhavnskunstskele.dk
L autrupgaard Musikfabrik	John Gervin-Andersen	Erik Ellyby	Bringevej 20, 3500 Værløse	21 49 48 64	www.lautrupmusik.dk
Lille Skole for Voksne - København	Helle Stauersbøll	Marcus Risgaard Myhr	Skalbakken 17, 2720 Vanløse	38 79 99 24	www.lsfv.dk

Skolenavn	Leder	Formand	Skoleadresse	Telefon	Hjemmeside
Lille Skole for Voksne - Odense	Jan Olsen	Kirsten Petersen	Nørregade 73, 1. 2., 5000 Odense C	66 14 44 44	www.lilleskoleforvoksne.dk
Lille Skole for Voksne - Randers	Niels Winter	Karen Bak	Thorsgade 36, 8900 Randers	86 42 29 66	www.lsfv-randers.dk
Lille Skole for Voksne - Aalborg	Knud Birk Pedersen	Tove Larsen	Bispensgade 5-7, 2., 9000 Aalborg	98 13 80 66	www.sindskolerne.dk
Lille Skole for Voksne - Århus	Poul Erik Kristensen	Poul Erik Kristensen	Haslegårdsvænget 11, 8210 Århus V	23 96 82 14	
Lindknud Husholdningsfore. Aftenskole	Ingeborg Hansen	Signe Kristiansen	Faurskovvej 26, 6650 Brørup	75 38 81 79	www.lindknud.infoland.dk/foreninger/ lindknud-husholdningsforening/ www.lirumlarum.dk
Lirum Larum Musikaftenskolen	Mette Vedfelt	Hans Jørgen Tonnesen	Algade 31, 4000 Roskilde	46 36 91 00	www.lirumlarum.dk
Lyngby-Taarbæk Aftenskole	Lisbeth Blomgren	Birgitte Wern	Lundtoftevej 212, 2800 Kongens Lyngby	45 87 00 45	www.lta.dk
M amma Mia Nabo Skolen	Isabella Østergaard	Merete Strøyer Andersen	Utterslev Torv 30, 2400 København NV	38 60 69 43	www.mammamiasocialpsykiatri.dk
Marselisborg Centrets Oplysningskreds	Lene Kjellerup	Sonja Wied	P. P. Ørums Gade 11, 8000 Århus C	20 21 59 10	www.marselisborgcentrets- oplysningskreds.dk/ www.midtfynsmusik.dk
Midtfyns Musikaftenskole	Jette Pedersen	Palle Frederiksen	Stationsvej 24, 5792 Årslev	65 99 12 78	www.midtfynsmusik.dk
Mini-Højskolen	Jonny Wistisen	Birgit Jonassen	Sjøvej 3, 7400 Herning	97 22 59 55	www.minihojskolen.dk
Musica Aftenskole	Anette Pedersen	Margaretha Andersson	Gedebro 4, 3520 Farum	22 77 26 48	www.musica.dk
Musikaftenskolen	Minna Riis	Esben Rune Hansen	Bygmarken 9, 3540 Lyngø	48 18 75 13	www.muaa.dk
Musikhøjskolens Aftenskole	Ole Thøger Nielsen	Tinne Leth	Smallegade 12, 2000 Frederiksberg	38 10 25 75	www.musikhoejskolensaftenskole.dk
Musikskolen for Voksne	Marianne Eriksen	Iben Elisabeth Alvad	Rørthvej 191, 8300 Odder	86 54 44 09	www.musikskolenforvoksne.odderweb.dk
musikskolen SPIL OP	Ina Kjelstrup	Jack Andersen	Vigerslev Alle 376 A, 2650 Hvidovre	20 81 77 28	www.musikskolen.info
Møns Aftenskole	Kirsten Ærø	Finn Højen Johannesen	Teatergade 4, 4700 Næstved	55 72 18 25	www.moensaftenskole.dk
N abo Østerbro Oplysningsforbund	Carl Einer Jørgensen	Carsten Wang Jørgensen	Odensegade 5, 2100 København Ø	35 26 01 20	www.naboosterbro.dk
Nordisk Yoga Aftenskole	Vivi Korn	Vivi Korn	Tolderlundsvej 7, 5000 Odense C	66 17 80 80	www.nordiskyoga.dk
O DA - Odsherred Dag og Aftenskole	Karen Jensen	Palle Ankerstjerne Schjerning	Joselbjergvej 6, 4540 Fårevæjle	59 65 55 17	www.odadof.dk
Odder Harmoniorkester	Jens J.K. Jensen	Jens J.K. Jensen	Troldbjergvej 6, 8300 Odder	86 55 42 01	www.oddernettet.dk/templates_Address/ item_show.asp?id=607
OK-Kolding Dag- og Aftenskole	Erik Demant	Tove Larsen	Egevænget 38, 6640, Lunderskov	75 52 47 67	www.OK-Klubben.dk
Oksbøl Aftenskole	Gurli Lykkebo	Birthe Jull	Violvænget 5, 6840 Oksbøl	75 27 13 04	
OPERAkompagniet	Jean Becker	Peter Munch	Skrænten 15, 3460 Birkerød	40 60 57 55	www.operakompagniet.dk
OPLEV Frederiksberg	Stig Nielsen	Lotte Karleby	Eriksholmvej 19, 4390 Vipperød	59 18 23 58	www.oplevkurser.dk
OPLEV Kalundborg	Stig Nielsen	Stig Nielsen	Eriksholmvej 19, 4390 Vipperød	59 18 23 58	www.oplevkurser.dk
OPLEV Odense	Stig Nielsen	Stig Nielsen	Eriksholmvej 19, 4390 Vipperød	59 18 23 58	www.oplevkurser.dk
Oplysningsforbundet 2002	Karin Slot	Karin Slot	Box 52, 9260 Gistrup	20 85 21 02	www.of-2.dk

Skolenavn	Leder	Formand	Skoleadresse	Telefon	Hjemmeside
Oplysningsforbundet Grobund	Petter Sommerfelt	Arne Würگل	c/o Demos, Elmegade 27, 2200 Kbh N	22 37 60 30	www.grobund.nu
P ensionisternes Malerskole Polstrener	Charlotte Fledelius Jørgen Jørgensen	Ulla B. Olsen Inge Pedersen	Fredensvej 3, 2950 Vedbæk Albanivej 94, Nr. Lyndelse, 5792 Årslev	45 89 12 52 65 90 17 96	www.pensionisternesmalerskole.dk
R .I.C.C. Reumatikerforeningen ROSA Roskilde Aftenskole Roskilde Oplysningsforbund Roskilde Studiekor Ry Aftenskole Rytisk Center Røndeegnens Aftenskole	Hans Balslev Jens Timm Jensen Stig Nielsen Per Søgaard Torben Madsen Mogens Petersen Morten Brauner Torben Schipper Alice Espeholt	Patience Balslev Jens Timm Jensen Ina Kjelstrup Lise Pedersen Birgit Pedersen Mogens Petersen Niels J. Kragelund Kim Christensen Ellen Brock-Jensen	Egebjergvej 106, 2750 Ballerup Sønderbyvej 16, 4050 Skibby Eriksholmvej 19, 4390 Vipperød Algade 31, 4000 Roskilde Algade 31, st., 4000 Roskilde Blomstervænget 3, Øm, 4000 Roskilde Søbjergvej 14, Alken, 8660 Skanderborg Vesterbrogade 107 E, 1620 Kbh. V Humlevej 44, 8500 Grenaa	44 65 59 69 47 52 08 87 59 18 23 58 46 35 77 32 42 80 01 20 40 12 72 80 86 89 20 00 33 22 59 84 21 58 73 40	www.ricc.dk www.rosadagskole.dk www.roskildeaftenskole.dk www.roskildeoplysning.dk www.roskilde-studiekor.dk www.ryaftenskole.dk www.rytmiskcenter.dk www.roendeegnensaftenskole.dk
S amsø Aftenskole Seniorværkstederne Side by Side Sind Daghøjskole Aalborg Sing'n Swing Skandinavisk Yoga og Meditationsskole Skibbild Nøvling Oplysningsforbund	Erik Olsen Arne Jacobsen Edith B. Laustsen Knud Birk Pedersen Eva Nørgaard Franz Jervidalø Jørgen Kier	Dorte Knudsen Jan Greve Olsen Anders Wulff Jens Ibsen Henny Thyssen Mette Kierkgaard Jørgen Kier	Mejerivej 9, 8305 Samsø Lautrupvej 4, 2750 Ballerup Fuglebakken 35, 7600 Struer Bispensgade 5-7, 2., 9000 Aalborg Kristen Koldsvej 2, 6780 Skærbæk Købmagergade 65, 1150 København K Jættevej 1, Skibbild, 7480 Vildbjerg	40 73 87 99 44 77 18 01 97 85 02 68 98 13 80 66 74 75 45 90 33 34 35 36 97 13 72 01	www.samsøeftenskole.dk www.lautrupsenior.dk www.sbs.mono.net www.sindskolerne.dk www.sing-n-swing.dk www.yoga.dk www.skibbild-noevling.dk/ index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=116&cntnt01origid=129&cntnt01returnid=129
Skolen for Kunst og Design Skolen for SEN-hjerneskadede Skærbæk Egnskor Solsidens Fritidsskole SOS - Sport og Spas Sprogcenter IA / IOC Spøttrup Aftenskole Struer Koret Studieskolen SUK i Fredericia SUK i Kolding	Elisabeth Wedderkopp Jette Sloth Eva Nørgaard Flemming Pedersen Peter Gaardsdal Jørgen Jespersen Ellen Margrethe Sørensen Gertrid Bysted Charlotte Lorenzen Hanne Isaksen Hanne Isaksen	Lene Mørk Hansen Jette Sloth Kjeld Jønsson Ole Winther Sørensen Kira Baun Rønn Henrik Broe Anne Marie Kristensen Hanne Møller Kristensen John E. Andersen Hanne Borup Hanne Borup	Klosterport 4, 8000 Århus C P.P. Ørumsgade 11, 8000 Århus C Kristen Koldsvej 2, 6780 Skærbæk Strubjerg 21, st.th., 9400 Nørresundby HF. Birkevang 135, 2700 Brønshøj Hejrevej 26, 2., 2400 København NV Junovej 32, 8270 Højbjerg Hunsballevej 69, 7600 Struer Borgergade 12, 1300 København K Jens Kromanns Vej 9, 7000 Fredericia Jens Kromanns Vej 9, 7000 Fredericia	86 18 21 82 78 41 44 88 74 75 45 90 98 14 81 81 39 29 49 79 38 88 32 33 30 48 12 40 97 85 20 31 33 18 79 00 75 94 56 14 75 94 56 14	www.kunstogdesign.dk hjerneskadeforeningen.dk www.skaerbaekegnskor.dk www.solsidensfritidsskole.dk www.sosmotion.dk www.sprogcenter-ia.dk www.spottrupaftenskole.dk www.123hjemmeside.dk/struerkoret www.studieskolen.dk www.sukdanmark.dk www.sukdanmark.dk

Skolenavn	Leder	Formand	Skoleadresse	Telefon	Hjemmeside
SUK i Svendborg	Hanne Isaksen	Elsebeth Fisker Christensen	Jens Kromanns Vej 9, 7000 Fredericia	75 94 56 14	www.sukdanmark.dk
SUK i Vejle	Hanne Isaksen	Hanne Borup	Jens Kromanns Vej 9, 7000 Fredericia	75 94 56 14	www.sukdanmark.dk
SUK Langeland	Hanne Isaksen	Tanja Almgren	Jens Kromanns Vej 9, 7000 Fredericia	75 94 56 14	www.sukdanmark.dk
SUKA	Anne Marie Hannberg	Steen Stavngaard	Søborg Hovedgade 79, 2860 Søborg	39 56 03 79	www.suka.dk
Sundhedsteamets Oplysningsforbund	Marianne Christensen	Karsten Sørensen	Grønlandsvej 1, 1.s. 06, 8700 Horsens	23 23 37 11	www.suof.dk
Svogerslev Aftenskole	Allan Frederik Mortensen	Ebbe Henriksen	Poppelalle 2, 4000 Roskilde		www.svogerslevmusik.dk
Sødisbakke Aftenskole	Grethe Christiansen	Grethe Christiansen	Lærkebakken 6, 8970 Havndal	86 47 04 18	www.dinforening-mariagerfjord.dk/ Soedisbakke_Aftenskole.html
Søllerød Aftenskole	Lisbeth Blomgren	Christian Blomgren	Lundtoftevej 212, 2800 Kongens Lyngby	45 87 00 45	www.lta.dk
Sønderjyllands Kunstskele	Thomas Lunau	Preben Thessen	Brorsonsvej 1 A, 6400 Sønderborg	74 42 18 28	www.kunstskele.sonderborg.dk
T ingluti Aftenskole	Ib Oscar Jørgensen	Anne-Mette Nielsen	Langebjergvej 352 C, 3050 Humlebæk	42 42 88 06	www.tingluti.dk
Tistrup FTF	Kirsten Hansen	Jørn Andersen	Diget 9, 6862 Tistrup	30 40 18 65	
Tjæreborg Aftenskole	Johanne Christensen	Gunhild Hangaard	Hasselvænget 11, 6731 Tjæreborg	23 96 55 78	
Tolkekompagniet Babel	Anne Øhrgaard	Anne Øhrgaard	Rosengården 5, st., 1174 København K	33 93 12 36	www.tolkekompagniet.dk
Torup Kulturformidling	Lena Becker	Sara Sena	Skrænten 15, 3460 Birkerød	45 81 65 74	www.torupkultur.dk
Trivselsskolen	Bitten Danig	Ingelise Rønne	I. H. Mundtsvej 8 B, 2830 Virum	45 85 77 70	
V ejen Aftenskole	Børge Jensen	Grethe Friedrichsen	Rugårdsvej 226, 5464 Brenderup Fyn	70 22 21 09	www.vejenaftenskole.dk
Vejle Design- og Kunstskele	Marianne Schneider	Lene Lawaetz	Spinderigade 11, 7100 Vejle	28 94 38 62	www.vejledesignogkunstskele.dk
Vital Sundhed	Sine Martinussen	Steffen Carl-Nielsen	Fiolstræde 9, 1171 København K	53 53 99 86	www.vitalsundhed.dk
Voksenskolen i Albertslund	Hans-Pauli Christiansen	Inge Piper	Kanalens Kvarter 66, 2620 Albertslund	43 64 90 75	www.voksenskolen.dk
Ø lstykke Musikaftenskole	Ole Larsen	Elsebeth Krøll	Agavevej 20, 3650 Ølstykke	20 10 68 86	
Å rhus Kunstakademi	Esben Lindequist Kullberg	Helen Lykke-Møller	Vestergade 29, 8000 Århus C	86 13 81 44	www.aarhuskunstakademi.dk

Bibliografi

Jens Andersen: Om jeg så må sige, Dronningecitater. Lindhardt og Ringhof, 2012.

Erik Stubtoft, red., Fra oplysning til uddannelse, historien om Arbejderes Oplysningsforbund 1924-1929, AOF 1999.

Bue og Bølge, Festskrift til Johan Fjord Jensen: Finn Horn: Fjord i voksenpædagogikken, mellem socialliberalisme og nyliberalisme, Århus Universitetsforlag 1999.

Johan Fjord Jensen: Frirum, voksenpædagogiske problemer og analyser. Klim 1998.

Aftenskolens historie, udgivet af DFS, 1987. Red. Henning Nielsen, i red. Nils Aundal og Edith Loiborg.

Betænkning vedrørende fritidsundervisning for voksne, afgivet af det af undervisningsministeriet under november 1962 nedsatte udvalgte aftenskoleudvalg. Betænkning 396, 1965.

Betænkning om vilkår for tilskud til folkeoplysning, betænkning nr. 1164, marts 1989.

Asger Baunsbak-Jensen: 28 undervisningsministre, 1903-2003. En personlig beskrivelse. Poul Kristensens forlag, 2003.

Dansk Oplysning, Dansk Oplysnings Forbund 1973-1998.

Ove Korsgaard: Kampen om Lyset. Gyldendal 2004.

Aftenskolernes rolle i fremtidens voksenuddannelse, Udviklingscentret for folkeoplysning og voksenundervisning, 1996.

Folkeoplysningens samfundsmæssige betydning, Rapport fra folkeoplysningsudvalget, Undervisningsministeriet 2010.

Søren Dupont og Søren Ehlers, Daghøjskolernes udvikling, Foreningen af Daghøjskoler, 1994.

Strejflys og glimt, v. Chr. Holm Biilmann, Københavns Kommunes Aftenskole og Aftenhøjskole, 1897-1972. Udgivet af Københavns Kommunes skolevæsen 1972.

Claus Haas: Demokrati som kulturarv og erindringspolitik, i "Ret til dansk", Århus Universitetsforlag 2012.

Ove Kaj Pedersen: Konkurrencestaten, Hans Reitzels forlag, 2011.

Dansk Oplysnings Forbund
Løngangstræde 25, 4.
1468 København K.
Tlf. 70 20 60 20
www.danskoplysning.dk

